

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TÜRKLERDE EV KAVRAMI VE İLGİLİ SÖZLER

DOKTORA TEZİ

Reshide ADZHUMEROVA

**Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. Mehdi ERGÜZEL

NİSAN-2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

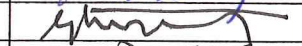

TÜRKLERDE EV KAVRAMI VE İLGİLİ SÖZLER

DOKTORA TEZİ

Reshide ADZHUMEROVA

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili

Bu tez 05.04/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Mehmet Alpaç	olumlu	
Prof. Dr. Vahit Türk	olumlu	
Prof. Dr. M. Mehdi Engüzel	olumlu	
Yrd. Doç. Dr. Kenan ACAR	olumlu	
Yrd. Doç. Dr. Selçuk KIRBAÇ	olumlu	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Reshide ADZHUMEROVA

05.04.2013

ÖNSÖZ

Ev, maddi ve manevi kültürün en önemli unsurlarından biridir. Ev, ailenin maişet ihtiyaçlarını karşılayan yapıların toplamıdır. Ev, bütün insanlığın önem verdiği bir kavram olup millet ağacının çekirdeği, milli terbiyenin ilkokulu, birçok yönüyle milletin toplum hayatına açılan kapısıdır.

Yerleşim yeri, ev ve konut ile ilgili farklı yapılar her milletin ve topluluğun hayatında önemli yer tutar. Ev ve konut inşaatının evrimi her bir halkın sosyal, ekonomik, tarihî ve kültürel gelişim seviyesinin göstergesidir. Bu nedenle de konut ile ilgili evrim süreci her topluluğun söz varlığında kendini yansıtmıştır. Bu kelime dağarcığını, hem evin inşaatında bizzat bulunan inşaatçı, boyacı, sıvacılar hem de evde yaşayanlar kullanırlar.

Günümüzde Türk Dili üzerinde yapılan gerek yazma eser, gerekse ağız araştırması çalışmalarının büyük bir çoğunluğu genellikle gramer ağırlıklıdır. Dilbilimin anlam bilimi dalında ve kavramlar üzerinde yapılan söz varlığı çalışmaları neredeyse yok denecek kadar azdır.

Bir dilin sözcük varlığının öğrenimi aynı zamanda kültür ve tarih öğrenimine ışık tutmaktadır. Bu çalışmamızda tarihî eserlerin ve çağdaş Türk lehçelerinin sözlüklerine (~leksikografi) başvurulmuştur. Söz varlığı araştırmalarındaki önemli açılardan biri, bir bütünün unsurları olarak leksik birimlerinin öğrenilmesidir. Aynı bu yaklaşım semantiğin derin yapılarının da açıklanmasını sağlar. Ancak dilin söz varlığı incelemelerinde bir sıra zorluklarla da karşılaşılır. Belirlenmiş sorunların çözümü için önemli ve mutlaka yapılması gereken iş gerek malzemenin ön araştırması ve belli metotlarla taranmasıdır.

Tez konumun belirlenmesinde ve çalışmamın her aşamasında bilgi ve birikimleriyle desteğini benden esirgemeyen danışman hocalarım Prof.Dr. Vahit TÜRK'e ve Prof.Dr. M.Mehdi ERGÜZEL'e tez çalışmam süresince bana yol gösteren, beni sabırla dinleyip sorularımı cevaplandıran kıymetli meslektaşım Arş. Gör. Dr. Emine ATMACA'ya ve çalışmam boyunca gösterdikleri sabır ve anlayış için aileme minnettarlığımı belirtmek isterim.

Reshide ADZHUMEROVA

05.04.2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
İŞARETLER	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TÜRK BOYLARINDA EV	8
BÖLÜM 2: EV KELİMESİ VE EV TÜRLERİNE AD OLAN KELİMELER	26
2.1. Alaçık	26
2.2. Baraka	29
2.3. Bina, İnşaat, Konut, Mesken, Yapı	30
2.4. Çadır	32
2.5. Ev, Ev Bark	36
2.6. Kışlak ve Yaylak	41
2.7. Köşk, Saray	43
2.8. Oba	45
2.9. Otağ	46
2.10. Tura	48
2.11. Yurt	49
2.12. Barınma Yeri ve Ev ile İlgili Kullanılan Başka Adlar	51
BÖLÜM 3: EVİN BÖLÜMLERİNİ KARŞILAYAN KELİMELER	56
3.1. Ambar, Depo, Kiler	56
3.2. Baca	58
3.3. Balkon ve Teras	60
3.4. Bodrum	62
3.5. Çatı, Dam, Kubbe	62
3.6. Çatı Altı, Çatı Arası, Tavan	65
3.7. Duvar	67

3.8. Ev Girişi, Hayat.....	68
3.9. Evin, Odanın Köşesi	70
3.10. Evin Temizlik Bölümü.....	71
3.11. Kapı ile İlgili Kelimeler	72
3.11.1. Açar, Anahtar.....	72
3.11.2. Dış Kapı, Büyük Giriş Kapısı.....	73
3.11.3. Kapı.....	75
3.11.4. Kapı Çerçevesi, Söve.....	79
3.11.5. Kapı Eşiği	81
3.11.6. Kapının Farklı Bölümleri.....	83
3.11.7. Kapı Sürgüsü, Mandal, Mentеше.....	85
3.11.8. Kilit, Yozak.....	87
3.12. Kat	88
3.13. Merdiven, Basamak.....	89
3.14. Mutfak	90
3.15. Oda, Misafir Odası, Salon ve Sofa.....	92
3.16. Pencere, Tünlük.....	96
3.17. Pencere Çerçevesi ve Kapağı.....	98
3.18. Raf.....	99
3.19. Saçak ve Sundurma	101
3.20. Tör (~Başköşe) Kelimesi	102

BÖLÜM 4: AVLU VE ONUN İÇİNDEKİ, EVİN ETRAFINDAKİ YAPILARI

KARŞILAYAN KELİMELER	104
4.1. Ağıl, Ahır	104
4.2. Avlu, Evin Önü	106
4.3. Çardak, Kulübe	108
4.4. Çit, Duvar.....	109

BÖLÜM 5: EV İLE İLGİLİ ARAÇ VE GEREÇLERİ KARŞILAYAN KELİMELER

5.1. Araç ve Gereç Kavramını Karşıllayan Kelimeler	112
--	-----

5.2. Aydınlatma Araç ve Gereçleri	113
5.3. Mutfak Araç ve Gereçleri.....	116
5.3.1. Bardak, Güğüm, Sürahi, Su Kabı, Su Testisi.....	116
5.3.2. Bez, Havlu, Mendil	119
5.3.3. Çatal	120
5.3.4. Çanak, Çömlek, Kap, Kâse, Tabak, Tepsi	121
5.3.5. Çanta, Çuval, Dağar, Hurç, Heybe, Kесе, Torbalar.....	129
5.3.6. Demlik.....	133
5.3.7. Elek	134
5.3.8. Fırın, Ocak, Soba, Tandır.....	135
5.3.9. Havan	139
5.3.10. Kaşık, Kepçe (Çömçe)	140
5.3.11. Kazan, Tencere.....	143
5.3.12. Kova.....	145
5.3.13. Merdane, Oklava	148
5.3.14. Sofra	149
5.3.15. Süzgeç ve Çeşitleri.....	151
5.3.16. Tava.....	152
5.4. Oda Araç ve Gereçleri.....	154
5.4.1. Ayna	154
5.4.2. Bohça	155
5.4.3. Beşik	156
5.4.4. Dolap, Sergen ve Yüklük.....	158
5.4.5. Döşek, Minder, Yatak ve Edevatları (Çarşaf, Yorgan ve Yastık)	159
5.4.6. Döşeme, Yaygı, Halı, Kilim ve Hasır	164
5.4.7. Kutu, Sandık ve Sepet.....	166
5.4.8. Perde ve Örtü	170
5.4.9. Taşınabilir Ev Eşyaları (Masa, Sandalye, Sedir vs.).....	173
5.5. Temizlik Araç ve Gereçleri	176
5.5.1. İbrik ve Testiler	176
5.5.2. Leğen.....	177
5.5.3. Süpürge	179

BÖLÜM 6: EV VEYA ÇADIR İNŞAATINDAKİ YAPI MALZEMELERİNİ KARŞILAYAN KELİMELER	182
6.1. Çadırı Oluşturan Malzemeler	182
6.2. Keçe.....	186
6.3. Kerpiç, Tuğla.....	188
6.4. Kireç, Sıva.....	190
6.5. Kiriş.....	191
6.6. Ev İnşaatı İçin Kullanılan Başka Malzemeler.....	192
BÖLÜM 7: KOMŞU VE MİSAFİR İLE İLGİLİ KELİMELER.....	195
7.1. Komşu Kavramı ve İlgili Sözler	195
7.2. Misafir Kavramı ve İlgili Sözler	198
SONUÇ.....	203
KAYNAKÇA	207
EKLER.....	215
ÖZGEÇMİŞ.....	364

KISALTMALAR

Alt.	: Altay Türkçesi
Ar.	: Arapça
Az.	: Azerbaycan Türkçesi
Bar.	: Baraba ağzı
Çağ.	: Çağatay Türkçesi
DLT	: Divanü Lûgat-it-Türk
DS	: Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (A-Z)
EOT	: Eski Oğuz Türkçesi
ET	: Eski Türkçe
F.	: Farsça
İt.	: İtalyanca
Kar.	: Karaim Türkçesi
Kar. L.	: Karaim Türkçesi Luk ağzı
Kar. T.	: Karaim Türkçesi Trok ağzı
Kaz.	: Tatar Türkçesinin Kazan ağzı
KB	: Kutadgu Bilig
Kırg.	: Kırgız Türkçesi
Koib.	: Hakas Türkçesi Koybal ağzı
Krm.	: Kırım Tatar Türkçesi
krş.	: Karşılaştırınız
Kum.	: Kuman lehçesi

Kumd.	: Altay Türkçesi Kumandin ağzı
Küer.	: Şor ve Hakas Türkçelerine yakın olan, ancak Karluk grubuna ait olan Çulım ağzı
Lat	: Latince
Leb.	: Altay Türkçesi Lebedin ağzı
Mac.	: Macarca
Moğ.	: Moğolca
Osm.	: Osmanlı Türkçesi
Özb.	: Özbek Türkçesi
Rum.	: Rumca
Rus.	: Rusça
Sag.	: Hakas Türkçesi Sagay ağzı
s.	: sayfa
Şor.	: Şor Türkçesi
Tar.	: Tarançi ağzı
Tara	: Tara ağzı
TDK	: Türk Dil Kurumu
Tel.	: Teleüt Türkçesi
Tob.	: Tobol ağzı
Trkm.	: Türkmen Türkçesi
TS	: Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara 2005
Uyg.	: Uygur Türkçesi
Yun.	: Yunanca

İŞARETLER

- * : Bu işaret, tahmini, sınırlı, ya da şüpheli olduğunu bildirir.
- > : Sağa doğru gelişme gösterir.
- < : Sola doğru bir gelişme gösterir.
- # : Bir sesin başında kelime başını, sonunda ise kelime sonunu gösterir.
- :
- Ø : Bir gramer unsurunun telaffuz edilmeyen ancak fonksiyonu korunan şeklini temsil eder.
- + : İsme bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.
- : Fiile bağlanmayı fiil kategorisini gösterir.
- ~ : Birbirinin yerine geçen (alternanslı) şekilleri gösterir.

Tezin Başlığı : Türklerde Ev Kavramı ve İlgili Sözcükler

Tezin Yazarı : Reshide ADZHUMEROVA **Danışman :** Prof. Dr. M.Mehdi ERGÜZEL

Kabul Tarihi : 05.04.2013

Sayfa Sayısı : ix(ön kısım)+214(tez)+150(ekler)

Anabilim dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Bilim dalı : Yeni Türk Dili

Çalışmamız *giriş, yedi temel bölüm, sonuç, kaynakça ve üç ekten* oluşmaktadır. Her bir bölümün kendi içerisinde alt bölümleri vardır.

Çalışmamızın *giriş* kısmında araştırmanın konusu açıklanmış, amaç ve hedef/ler belirlenmiş, konunun aktüelliğinden, araştırmanın yapıldığı kaynaklardan, kullanılan yöntemlerden bahsedilmiştir.

Tezimizde konunun işlendiği “1. Bölüm: Türk Boylarında Ev, 2. Bölüm: Ev Kelimesi ve Ev Türlerine Ad Olan Kelimeler, 3. Bölüm: Evin Bölümleri ile İlgili Kelimeler, 4. Bölüm: Avlu ve Evin Çevresi ile İlgili Kelimeler, 5. Bölüm: Ev ile İlgili Araç ve Gereçleri Karşılamanın Kelimeleri, 6. Bölüm: Ev ve Çadır İnşaatındaki Yapı Malzemelerini Karşılamanın Kelimeleri, 7. Bölüm: Komşu ve Misafir ile İlgili Kelimeler” başlıklı temel bölümlerde tespit ettiğimiz bütün kelimeleri, *tarihî lehçeler, yakın çağdaş lehçeler (Oğuz grubu lehçeleri, Kıpçak grubu lehçeleri, Karluk grubu lehçeleri, Sibiryaya grubu lehçeleri) ve uzak çağdaş lehçeler (Çuvaş, Yakut Türkçelerine)* göre tasnif edilmiştir.

Tezimizin üç ek sonucunda, *Ek 1’de* ‘Derleme Sözlüğünde Ev Kavram Alanı ile İlgili Kelimeler’e; *Ek 2’de* “Radloff’un ‘Versuch Einness Wörterbuches Der Turk-Dialekte, (Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy)’ Sözlüğündeki Ev Kavram Alanı ile İlgili Kelimeler’e; *Ek 3.’de* Görseller’e yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Söz varlığı, Türk boyları, Türklerde ev kavramı

Title of the Thesis: The Concept of Home of Turkish People and Related Words

Author : Reshide ADZHUMEROVA **Supervisor:** Prof. Dr. M.Mehdi ERGÜZEL

Date : 05.04.2013

Nu. of pages : ix(pre text)+214(main body)+150(app.)

Department : Turkish Grammar and Literature **Subfield** : New Turkish Language

The present study consists of *introduction, seven basic chapters, conclusion, references and three appendixes*. Each chapter has subchapters.

In the introduction chapter, the topic of the study is explained, the aims and target(s) are determined, and the topicality, references of the study and the method are emphasized.

The words that were determined in the basic parts of the dissertation, namely, “1. Chapter: Home in Turkish tribes, 2. Chapter: The word home and the words used for kinds of homes, 3. Chapter: The parts of home and related words, 4. Chapter: The words related to garden and surroundings, 5. Chapter: The words used for equipments of homes, 6. Chapter: the words used for construction materials of homes and tents, 7. Chapter: The words related to neighbours and guests” are classified according to *old dialects, close modern dialects* (the dialect groups of Oghuz, Kypchak and Siberian) and *remote modern dialects* (Chuvash and Yakut dailects)

The words related to conceptual field of home in “*Derleme Sözlüğü*” are included in the Appendix 1, the words related to conceptual field of home in ‘*Versuch Einess Wörterbuches Der Turk-Dialekte, (Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy)*’ by Radloff are presented in Appendix 2. Some visuals are given in Appendix 3.

Key words: Vocabulary, Turkish tribes, The concept of home of Turkish people

GİRİŞ

Ev, içerisinde tek ailenin barındığı ve bu aile bireylerinin sahip olduğu ekonomik kaynakların yetersizliğinden, dini yaşam felsefesi ile oluşan zamanın sosyal norm ve değerlerinden dolayı genelde mütevazı, rahat ve kendiliğinden oluşan niteliklere sahip bağımsız yapının adıdır (İmamoğlu, 1992: 3).

Türklerin mesken tarihî henüz detaylı bir şekilde araştırılmamıştır. İnşai bakımından uzun süre dayanabilecek şekilde yapılamayan Türk sivil mimarisinin tarihîni de tayin ve tespit etmek oldukça güçtür (Tomsu, 1950: 10). Yapılan araştırmalara göre Orta Asya'da gerçekleştirilen kazılar sonucunda ilk evlerin küçük avlulu ve birbirine bitişik ufak mülkiyetlere dayalı yapılar olduğu açığa çıkarılmıştır (Cezar, 1977: 379, Azizov, 2008: 3).

Araştırmamızın amaç ve hedefleri çalışmamızın yapısını belirlemiştir. Tezimiz *giriş, yedi temel bölüm, sonuç, kaynakça ve üç ekten* oluşmaktadır. Her bir bölümün kendi içerisinde alt bölümleri vardır.

Tezimizin *giriş* kısmında araştırmanın konusu açıklanmış, amaç ve hedef/ler belirlenmiş, konunun güncelliğinden, araştırmanın yapıldığı kaynaklardan, kullanılan yöntemlerden bahsedilmiştir. Tezimizde konunun işlendiği “1. Bölüm: Türk Boylarında Ev, 2. Bölüm: Ev Kelimesi ve Ev Türlerine Ad Olan Kelimeler, 3. Bölüm: Evin Bölümleri ile İlgili Kelimeler, 4. Bölüm: Avlu ve Evin Çevresi ile İlgili Kelimeler, 5. Bölüm: Ev ile İlgili Araç ve Gereçleri Karşılıyan Kelimeler, 6. Bölüm: Ev ve Çadır İnşaatındaki Yapı Malzemelerini Karşılıyan Kelimeler, 7. Bölüm: Komşu ve Misafir ile İlgili Kelimeler” başlıklı temel bölümlerde tespit ettiğimiz bütün kelimeleri, *tarihî lehçeler, yakın çağdaş lehçeler (Oğuz grubu lehçeleri, Kıpçak grubu lehçeleri, Karluk grubu lehçeleri, Sibiryaya grubu lehçeleri) ve uzak çağdaş lehçeler (Çuvaş ve Yakut Türkçelerine)* göre tasnif ettik. Her grubun içerisinde lehçeleri alfabetik sıraya göre verdik. Ayrıca tezimizde Urum Türkçesini Oğuz grubu lehçeleri içerisinde ele aldık¹.

(¹) Oleksandr Garkavets, 2000 yılında Alma-Ata'da yayınlanmış Urum Türkçesi Sözlüğünün (~*Urumskiy Slovník*) giriş kısmında, sözlüğün yapısını anlatırken Urum Türkçesinin ağızlarından bahsetmiştir. ‘Urum Türkçesinin ağız dağılımı şöyledir: **Kıpçak ağızları:** Kıpçak-Polovets ağızı (Yeni-Sala, Beşev, Manguş köyleri); Kıpçak-Oğuz ağızı (Kermençik, Bogatır, Ulaklı köyleri); **Oğuz ağızları:** Oğuz-Kıpçak ağızı (Karan, Kamara, Gurci köyleri); Oğuz ağızı

Tezimizin üç ek sonucunda, *Ek 1'de* 'Derleme Sözlüğünde Ev Kavram Alanı ile İlgili Kelimeler'e; *Ek 2'de* "Radloff'un 'Versuch Einess Wörterbuches Der Turk-Dialekte, (Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy) Sözlüğündeki Ev Kavram Alanı ile İlgili Kelimeler'e; *Ek 3.'de* Görseller'e yer verdik.

Türklerin konar-göçerlik dönemlerinde çadırlarda oturdukları bilinmektedir. Çadırın tarihî XX. yüzyılda birçok araştırmaya konu olmuştur. Çadır üzerinde araştırma yapan çok sayıda Rus bilim adamı vardır. Şöyle ki, A. İ. Levşin, ve M. S. Muskanov'un *Kazak Türklerinde Çadır* ile ilgili çalışmaları, A. A. Popov'un *Sibirya halklarının evleri ile ilgili çalışmaları*, B. H. Karmışeva'nın *Karluk-Özbeklerin evlerinde ev*, E. Gafferberg'in *Hazar çadırları* ile ilgili araştırmaları, S. İ. Vaynşteyn'in *Tuva Türklerinin çadırı* ile ilgili çalışmaları, N. N. Haruzin'in *çadırın meydana gelmesi ve gelişimi ile ilgili çalışmaları* bilinmektedir. S. İ. Rudenko, S. N. Şitova, N. V. Bikbulatova ve diğer etnograflar, *Başkurt evlerini* araştırmışlardır.²

Türkiyede konumuz ile ilgili aşağıdaki çalışmalar yapılmıştır:

AKIN Nur (1997), *Ev*, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, İstanbul.

AKURGAL Ekrem (1998), *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara.

ALTUN Ara (1988), *Ortaçağ Türk Mimarisinin Ana Hatları için Bir Özet*, İstanbul.

AKIN G. (1997), *Orta Asya*, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, İstanbul.

ASLANAPA Oktay (1992), *Türk ve İslam Sanatı*, İstanbul.

AREL Ayda (1982), *Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar*, İzmir.

(Mariupol, Eski Kırım kasabaları) demiştir. Ayrıca Osman Uyanık, 'Urum Türkçesinin Türk Dili Sınıflandırmalarındaki Yeri' konulu makalesinde Urum Türkçesini Türkistan lehçelerindeki konumuna işaret ederek şunları söylemiştir: "Urum Türkçesinin dil özellikleri, Urum Türklerinin Oğuz grubu içinde olduğunu göstermektedir. Urum Türkleri, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Romanya büyükelçiliği sırasında yakından ilgilenip Türkiye Türklüğüne tanıttığı Gagavuzlar kadar tanınmamaktadır. Urum Türkleri, bugüne kadar Tatar Türkleri olarak düşünülmüş ve Kıpçak sayılmışlardır. Ruslar da Urum Türklerine, Greko-Tatar adını vermişler ve Türkleşmiş Grek saymışlardır. Onun için Yunanlılar, Urum Türkleri üzerinde yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Dil çalışmaları, Türkoloji'nin diğer alanlarıyla paralel bir şekilde yürütülmelidir. Ancak o zaman Urum Türklerinin dil, tarih ve etnik yapıları doğru bir şekilde belirlenebilir." Buna göre biz de çalışmamızda Urum Türkçesi sözlüğünden taradığımız kelimeleri *Oğuz Grubu lehçeleri* başlığı altında vermeyi uygun gördük.

(²) *Başkirska Ya Yurta. Metodışeskiye Posobiye (Başkurt Çadırı)*, 2010
<http://rihl.ru/uploads/files/башкирская%20юрта.doc> (12 Ekim 2011).

BEKTAŞ Cengiz (2001), *Halk Yapı Sanatı*, İstanbul.

BOZKURT Nebi (2005), *Ev*, İslam Ansiklopedisi, İstanbul.

ELDEM Sedat Hakkı (1955), *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul.

ELDEM Sedat Hakkı (1984), *Türk Evi Osmanlı Dönemi*, T.A.Ç. Vakfı Yayınları, C.1, İstanbul.

GÜNAY Reha (1999), *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*, İstanbul.

HODDER Ian (1996), “*Çatalhöyük: Orta Anadolu’da 9000 Yıllık Konut ve Yerleşme*”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, İstanbul.

KÂHYA, Emel (1998), *Geleneksel Türk Evleri Bibliyografyası (Deneme)*, Şubat Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: Gelenek Görenek ve İnançlar Dizisi: 31.

KAZMAOĞLU Mine ve Uğur TANYELİ (1997), “Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar”, Yapı, İstanbul.

KINAL Firuzan (1991), *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara.

KUBAN Doğan (1993), *Batıya Göçün Sanatsal Evreleri*, İstanbul.

KÜÇÜKKERMAN Önder ve Şemsi GÜNER, (1995), *Anadolu Mirasında Türk Evleri*, İstanbul.

KÜÇÜKKERMAN Önder (1996), *Kendi Mekân Arayışı içinde Türk Evi*, İstanbul.

MUTLU Asım (1975), *Türk Evleri*, Sanat Dünyamız, İstanbul.

NAUMANN Rudolf (1991), *Eski Anadolu Mimarlığı*, Ankara.

RHEITD Klaus (1996), “*Kent mi Köy mü? Orta ve Geç Bizans Anadolu’sunda Konut ve Yerleşme*”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, İstanbul.

SÖZEN Metin ve Çengiz ERUZUN (1992), *Anadolu’da Ev ve İnsan*, İstanbul.

SÜMER Faruk (1994), *Eski Türklerde Şehircilik*, Ankara.

TANYELİ Uğur (1996), “*Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeni*”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, İstanbul.

Çalışmanın Konusu

Tez çalışmamızın konusu; ‘*Türklerde Ev Kavramı ve İlgili Sözcükler*’i tespit etmektir.

Çalışmanın Önemi

Bu araştırmayla amacımız, Eski Türkçeden günümüz Çağdaş Türk lehçe ve şivelerindeki ev ve ev kavramı ile ilgili kavram ve terimleri tespit etmektir. Eski Türkçeden günümüze ev ile ilgili kelimelerin anlam yolculuğunda hangi şekillerde ve anlamlarda kullanıldığının tespiti araştırmacılar tarafından çoğu kez ihmal edilmiştir. Bizim bu çalışmayla amacımız; araştırmacılar tarafından ihmal edilmiş bir konu olan Türk boylarının zaman ve mekân yolculuğunda oluşan birikimleri ile zihin ve dil arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarabilmektir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmayla amacımız, kelimelerde meydana gelen anlam değişikliklerinin dil içi ve dil dışı ilişkilerini özellikle taradığımız metinlerden hareketle ortaya koyarak Türk dilinin söz varlığına ve Türk Anlambilimine katkılarda bulunabilmektir.

Kapsam

Eski Türkçeden başlayıp günümüz Çağdaş Türk lehçe ve şivelerindeki ev ve ev kavramını tespit etmeyi amaç edindiğimiz bu çalışmamızda, çeşitli alanlara özgü terimlerin dilin söz varlığının önemli bir parçası olduğunu düşündüğümüz için konu külliyatı (~korpus) alanımız geniş tutulmuş toplam 36 eser taranmıştır. Taradığımız eserler şöyledir:

AKYALÇIN, Necmi (2007), *Türkçe İnkilemeler Sözlüğü*, Anı yayıncılık, Ankara.

ARAT, Reşit Rahmeti (1979), *Kutadgu Bilig III İndeks*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

ARIKOĞLU, Ekrem ve Klara Kuular (2003), *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.

- ARIKOĞLU, Ekrem** (2005), *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ATALAY, Besim** (1999), *Divanü Lügat-it Türk Tercümesi IV İndeks*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ATALAY, Besim** (1970), *Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğü*, Ayyıldız matbaası, Ankara.
- Başkort Telenen Hüzlege** (1993), I-II Cilt, (Hazırlayan: Bişev E.G. ve başkaları“Russkiy Yazık”, Moskova.
- CLAUSON, Sir Gerhard** (1972), *An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth-Century Turkish*, Oxford Üniversity Press, London.
- FEDOTOV, M. R.** (1996), *Etimologiçeskiy Slovar Çuvaşskogo Yazıka*, Çuvaşkiy Gosudarstvenniy İstitut Gumanitarnih Nauk, Çeboksarı.
- GARKAVETS, Oleksandr** (2000), *Urumskiy Slovník*, Baur yayınevi, Alma Ata.
- GAYDARCI, G. A., E. K. Koltsa, L. A. Pokrovskaya ve B. P. Tukan** (1991) *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, Çev., İ.Kaynak ve A.Mecit Doğru, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- GRÖNBECH, K.** (1992), *Kuman Lehçesi Sözlüğü*, Çev., Prof. Dr. Kemal Aytaç, Ankara.
- GÜRSOY Naskali, Emine ve Muvaffak Duranlı** (1999), *Altayca-Türkçe Sözlük*, TDK yayınları, Ankara.
- HACIYEVA, M., Ş. Köktürk ve M. Paşayeva** (1999), *Azerbaycan Folklor ve Etnoğrafya Sözlüğü*, Ankara.
- HAMZAYEV, M. Ya.** (1962), *Slovar Turkmenskogo Yazıka*, Aşhabad.
- KARAKALPAK TİLİNİN TÜSİNDİRME SÖZDİĞİ**, I-IV Cilt, (1982), (Hazırlayan: Mahmut Kalenderov ve başkaları), “Karakalpakstan” baspası, Nukus.
- KOÇ, K., A. Bayniyazov ve V. Başkapan** (2003), *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ yayınları, Ankara.

KUNOS, Ignas (1902), *Süleyman Efendinin Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü*, Budapeşte.

KUPREŞKO TANNAGAŞEVA, N. N ve Ş. H. Akalın (1995), *Şor Sözlüğü*, Türkoloji araştırmaları, Adana.

MARUFOV, Z. M. (1981), *Uzbek Tilining İzohli Lugati*, I-II Cilt, Rus Tili Neşriyeti, Moskova.

MAHMUTOVA, L.T., M. G.Mohemmediyev, K. S. Sabirov ve Ş. S. Hanbikova (1981), *Tatar Telenen Anlatmalı Süzlege III Cilt*, Tatarstan kitap neşriyatı, Kazan.

NADELAYEV, V. M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev ve A. M. Şerbak (1969), *Drevnetyurkskiy Slovar* (1969), SSCB Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü, Izdatelstvo 'Nauka', Leningrad.

NECİP, Emir Necipoviç (1995), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Rusçadan çeviren: İklil Kurban, TDK Yayınları, Ankara.

RADLOFF, W. (1983), *Versuch eines Wörterbuches der Türk- Dialekte I* (1893), II (1899), III (195), IV. (1911), S. Petersburg.

RAHMATULLAYEV, Ş. (1992), *Uzbek Tilining Frazelolik Lügati*, Taşkent.

RYUMİNA-SIRKAŞEVA, L. T. ve M. A. Kuçigaşeva (2000), *Teleüt Ağzı Sözlüğü*, Çev., Ş.H.Akalın ve Çastegin Turgunbayev. TDK yayınları, Anakara.

SEVORTYAN, E. V. (1974), *Etimologičeskiy slovar tyurkskih yazıkov I* (1974), II (1978) III (1980) IV (1989) V (1997) VI (2000) VII (2004), Moskova.

TAVKUL, Ufuk (2000), *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.

TEKİN, Talat (1988), *Orhon Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TOPARLI, Recep, H. Vural, R. Karaathlı (2007), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.

TÜRKİYE'DE HALK AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ (A-Z) 1993, 12 cilt, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara

TDK (TÜRK DİL KURUMU), (1996), *XII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlükleri*, TDK Yayınları, Ankara.

Uygur Türkçesi Sözlüğü, I-VI cilt (1990), (Hazırlayanlar: Yakup, Düzi Abliz, G. Geyurani, Z. Hıvıl, İ.Kadir, H.Abdurrahman, A.Emet ve P.Nur), Milletler Yayınevi, Ürümçi

ÜSEYİNOV, S. M. (2007), *Kırımatarca-Rusça Lügat*, Ocak neşriyatı, Simferopol.

YUDAHİN, K. K. (1998), *Kırgız Türkçesi Sözlüğü I- II Cilt*, Çev., Abdullah Taymas, Ankara.

VASİLYEV (CARGISTAY) Yuriy (1995), *Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük*, Ankara.

KENESBAYEV, K. M. (1959), *Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi I-II Cilt*, Almatı.

BÖLÜM 1: TÜRK BOYLARINDA EV

Türk boylarında ev hakkında genel bilgileri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

Azerbaycan Türkleri, çoğunlukla kentlerde ikamet ederler. Geleneksel köy evleri dağınık planlıdır, dağlık bölgelerde evler teraslıdır, düz çatılı taş evler mevcuttur. Dağlık bölgelerde ve bazı düz alanlarda *karadam* denen evler yaygındır. Bunlar, ahşaplı-topraklı evler, çatısı basamaklı ve piramit şeklindeki evler, ahşap kubbeli evler, düz toprak çatılı samanlı yapılardır. Göçebe hayat tarzı sürenler keçe çadırında (*alaçığ*) yaşarlar. Esas inşaat malzemeleri burada taş, ham veya pişmiş kerpiçtir. Evleri fırın (*kürsi*) ile ısıtırlar.³

Azerbaycan'ın eski kasabaları çok yoğundu. Dağlık bölgelerde evler, teraslı olurdu ve yoğun olarak düz çatılı taş evler ile doluydu. Sokaklar, ise çok dardı. Tam tersi düz bölgelerdeki kasabalar serbest ve dağınık planlıdır, bağ bahçe yeşilliği içine gömülüdür. Milli mimari doğa ve iklim şartları ile uyum içerisindedir. Dağlık bölgelerine yakın olan evler iki katlı ve taş veya ham saman kerpiçten yapılmıştır, çatıları topraktandır. Böyle evlerin birinci katı eskiden (bazen şimdi de) hayvan besleme ve köy işleri için kullanılır, üst katta ise yaşanırdı. Ev şömine ile ısıtılırdı, kışın da demir soba veya geleneksel fırın ile ısıtılırdı. Bu fırının üstüne geniş tabura yerleştirilirdi, onu battaniye ile örter, alttan ayaklarını ısıtırlardı. Genelde yerde uyunurdu, yorgan döşekler de gündüz duvar içerisindeki raflara konurdu. *Apşeron* yarımadasında özgün bir ev vardı. Bu ev tek katlı idi, etrafında bir sıra yapılar olurdu. Evin mutfağı değişikti, onun kalkık tabanında ekmek pişirilen tandır mevcuttu. Dumanın çıkması için iki konik boru vardı. Diğer bölgelerde bir veya iki odası yere gömülmüş olan tek veya çift katlı evler yaygındı. Tüm kapı ve pencereler ön cepheye çıkardı. Şimdi de böyle evler inşa edilmektedir; ancak onları yer içine gömmezler, yüksek direk tabanı üzerinde inşa ederler. Kafkas dağlarının güney batı eteklerindeki evlerin esas inşaat malzemesi taş veya ham kerpiçti. Bunu bu bölgenin toprağında bulunan çamur ve kaymaktaşı gerektirirdi. Bol yağışlar ve işlerin düzeni (bağcılık, ipekçilik) evin üstünde çardak veya yüksek kırma çatıya gereksinimi

(³) *Etnoatlas. Narodı i Narodnosti, Naselyayuşiye Krasnoyarskiy Kray (Krasnoyarsk Bölgesinde Yaşayan Halklar)*, http://www.krskstate.ru/society/nations/etnoatlas/0/etno_id/14_ (12 Ekim 2011).

getirmişti, burada ipek böcekleri yetiştirilir ve meyve kurutulurdu. Taliş dağları bölgesinde ahşap evler (*turluk*, dışarıdan örme ve içten çamur ile sıvanmış ev) ve tomruk evler de mevcuttu. Denize yakın düzlük alanlarda ve diğer sıcak bölgelerde istirahat için ve de börtü böcekten korunmak için evin yanında kule inşa ederlerdi. Göçebe halk yazın keçe çadırlarında, kışın ise yer evlerinde otururdu.⁴

Gagauz Türklerinde evler genellikle tek katlı yapılmakta, az da olsa iki katlı evlere de rastlanmaktadır. Köylerde evler, akraba ve komşuların iş gücü yardımıyla yapılır. Herkes sıra ile inşaatta çalışır, herhangi bir maddi karşılık beklemez. Meci (< imeci) adı verilen bu yöntemle evler, kısa sürede tamamlanır. Evlerin yapımında taş, tuğla, kerpiç, çamur, çimento ve kireç kullanılır. Evin temelini kazmaya başlarken veya temel kazılıp yapıya başlarken kurban kesilir. Kesilen kurbanın kanının akıtılmasının evi gelecekteki kötülüklerden koruyacağına inanılır. Ayrıca temele, bereketli olacağı inancıyla *metal para* da atılır. Evler, genellikle 'hayat' ve 'baş' adı verilen odalardan oluşur. Hayat; eve kapıdan girildiğindeki küçük odaya verilen isimdir. Burada 'unluk', 'bakırlık', 'fırın', 'soba' vs. olur. Yemek bu odada yapılır ve yenilir. Günümüzde hayat köy evlerinde genelde devam etmekte ve çoğu evlerde de hol olarak kullanılmaktadır. Hayattan odaya geçilir. Ev yapılırken ilkin hayatla oda yapılır. İhtiyaç duyulduğunda yeni odalar eklenir. 'Kuhne' adı verilen odalarda nüfusu az olan aileler oturur. Misafir geldiğinde ya yaşadıkları odayı ya da 'misafir odasını' kullanırlar. Kalabalık aileler, genelde 'içer' (yaşanan oda) adı verilen odada otururlar. 'Mağza' adı verilen ve her evin altında mutlaka bulunan oda kiler olarak kullanılır. Şarap, peynir, turşu, konserve, meyve vb. şeyler mağazada saklanır. Eskiden evlerde oturmak ve yatmak için 'pat' adı verilen sedirler yapılırdı. Üzerinde hasır serilir, onun üzerine de kilim vs. serilerek oturulurdu. Yine odanın duvarına eşyaları koymak için raflar yapılır, odanın bir köşesine sandık, sandığın üzerine yataklar konurdu. Sandık yoksa pataklar patın bir tarafına katlanarak konurdu. Evler, 'soba' adı verilen ve duvar içerisine yapılan bölümlerde tezek, odun vs. yakılarak ısıtılır. Bir evde, evin büyüklüğüne göre bir, iki hatta üç soba bulunur. (Erden, 1999: 129-135)

⁽⁴⁾*Traditsii Narodov Azerbaycana. Kultura Azerbaycana. (Azerbaycanda Yaşayan Halkların Gelenkleri. Azerbaycan Kültürü)*, http://azerbaijan.orexca.com/rus/azerbaijan_tradition.shtmll (12 Ekim 2011).

Türkmen Türklerinin geleneksel evi *gara öy* diye adlandırdıkları çadırıdır. Vahalarda çadır ile yan yana bir-üç odalı çamurlu veya ham kerpiçli, düz çatılı, birkaç küçük camı olan ev dururdu. Hazar denizine yakın ikamet eden Türkmen Türklerinde kazıklar üzerinde inşa edilen ahşap evler mevcuttu. Günümüzde köy evi üç-dört odalı olup ham veya pişmiş kerpiçten inşa edilir, camları büyük ve çatısı iki-dört kanatlı olur. Yaz döneminde istirahat yeri olan kapalı teras (ayvan) da kullanılır. İş için yapılar avlunun arkasındadır. Günümüzde çadır birçok bölgede yazlık ev olarak ya da çoban evi olarak kullanılmaktadır.⁵

Türkmen Türklerinin köy evleri üç-dört odalıdır, ham veya pişmiş kerpiçten, çift ya da dört kanatlı çatılı, çatısı demir veya şifer ile kaplı, zeminleri tahtadır, büyük pencereleri vardır. Camlı teras Türkmen evinin olmazsa olmaz unsurlarındandır, yazın uyku ve istirahat için kullanılır. Avlu arkasında köy işleri için yapılar yerleşmiştir. Evin yanında üzüm bağı, bazen de çiçek bahçesi vardır. Küçük kasabalar daha da geleneksel görünüme sahiptirler. Böyle kasabaların evleri iki-üç odalıdır, çatısı düzdür. Camları avluya çıkar. Sabit ev ile yan yana Türkmenlerin taşınabilir *keregeli* çadırı vardır, Türkmenistan bölgelerinin çoğunda yaygındır. Yarı göçebe hayat sürdürenlerin ve çobanların esas ve tek evi olmuştur. Vahalarda sabit evlerle birlikte çadır da kurulurdu. İskeletli Türkmen çadırı günümüzde de sezonluk olarak hayvan beslenen bölgelerde kullanılır. Yapısı diğer Orta Asya halklarını çadırından farklı değildir, ancak keçe üzeri hasır ile örtülüdür (diğer topluluklarda tam tersidir). Çadırın geleneksel düzeninde veya sabit evin salon düzeninde kilimler çok büyük önem taşırlar. Çadırın veya evin toprak zemini keçeler ile örtülürdü, üzerine palas ve kilimler serilirdi. Çadırın duvarlarında küçük ev eşyaları için kilimli çantalar asılırdı. En güzel *çuval* ve *torbaları* çadırın girişe karşı olan duvara asarlardı. Burası, ocağın arka yeri olup başköşe sayılırdı. Girişten sağ taraf bayanlara aitti. Bu tarafta kapı yanında mutfak kap kacakları ve diğer araç gereçler bulunurdu, devamında sandık üstünde, kapaksız ahşap dolapta veya ahşap altlıkta giyim ve giyim kılıfları bulunurdu. Çuval üzerine yastık, yorgan, keçeler ve kilimler konurdu.

(⁵)*Turkmeni. Narodı Mira. İstoriko-Antropologičeskiy Spravočnik (Türkmenler. Tarih ve Antropoloji Kılavuzu) – Moskva 1988, <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/151629/> (12 Ekim 2011).*

Girişten solda, erkeklerin tarafında zahire ve un çuvalları, at eğeri ve gereçleri, ipler, su kapları bulunurdu. Fakir kısmın çadırlarında daha az kilim, çuval ve torba bulunurdu.⁶

Kırım yarımadasının doğası ve coğrafyanın karmaşıklığı (dağlık, dağ yanı, çöl, deniz kıyısı), sosyal ve ekonomik şartlar hem de **Kırım Tatar Türklerinin** bileşik etnik oluşumu maddi kültürümüzün tüm alanlarını ve özellikle ev kültürümüzü çok etkilemiştir. Çağdaş araştırmacıların fikrinde Kırım Tatar halkı Türk olmayan kavimler (Tavr, İskit, Eski Yunanlar, Bizans ve Gotlar) ve Türk kavimlerinden (Hun, Bulgar, Hazar, Peçenek (IV-IX. yy.), Kıpçak ve Altın Ordulular (XI-XVI. yy.) oluşmuştur. Ortaçağ Kırım'ın dağ ve dağ yanı bölgelerinde yaşayan yerleşik halkın evleri Tavr, İskit ve Eski Yunan kentlerinin temelleri üzerinde kurulmuştur. Ev kültürümüzü etkileyen faktörlerden biri de XVIII. yüzyılda Kırım'da İslam dininin yayılmasıdır. Bundan böyle her bir köyü kiremit damlı cami süslüyordu. Büyük köylerin her bir mahallesinde cami vardı. Her bir kent ve kasabada kahvehane ve hamamlar bulunurdu. Kırım konutlarının ünlü araştırmacısı Kuftin, Kırım Tatar evlerinin esas dört bölgesel türünü tespit etmiştir: 1) *Bahçesaray kent evleri*; Evlerin yerleşimi az çok tek düzenlidir. Evleri içeriden biri birine küçük kapılar bağlardı. Avlu (azbar) eve cepheden bağlıdır ve ikiye bölünmüştü (üst ve alt). Üst-azbar esasında meyve veya üzüm bahçesi idi. Evler tek katlı ve dikdörtgen şeklindedir. Onlar doğal taş ve balçıktan inşa edilirdi. İki katlı evlerse eski Bizans evlerine benzerdi. 2) *Bahçesaray köy evleri*; Kaça ve Belbek çaylarının su bölümü çizgisinde eski ahşap evler vardı (çatma ev). Tomruk baltalaması olan bu tür evler yer üzerinde veya alçak taş temel üzerinde yerleştirilirdi. En fakir evlerde bile çatı düz olmazdı. Dağlık bölgelerindeki (Ozenbaş ve Stilya) köy evleri ahşap olmalarına rağmen iki katlı olurlardı. 3) *Karasubazar bölgesi ve Akmescit evleri*; Bu bölge köylerindeki evlerin yerleşimi dağıkmıktı ve avluları boştu. Evler alçak çitle kuşatılmıştı, sokaklar düzensiz ama bayağı geniştı. Tek katlı ve kiremit çatılı evler kille sıvanmış örden veya kerpiçten inşa edilmişti ve genelde 2-3 odadan oluşurdu. Bahçesaray evlerinden fark eden unsur, evin devamında ve aynı çatı altında kurulan ahırdı. 4-Yalı boyu evleri. Kuftin'e göre bu tür evler Orta Asya ve Kafkas çizgilerini taşıyordu. Çatı Kırım'ın çöl evlerinden farklı olarak düzdü ve odalar bir yönde değil de karışık yerleştirilmişti. Evler adeta biri diğeri

⁶) *Jilişe Turkmen (Türkmen Evleri)*, <http://thinkeractive.ru/96-zhilishhe-turkmen.html> (12 Ekim 2011).

üzerine yığılmış gibidir. Bu köylerde sokak yok denecek kadardı. Onun yerine iki katlı evlerin dar aralığında eğri taş merdivenler bulunurdu. Bir aşağıdaki evin çatısı aynı zamanda avlu olarak kullanılırdı. Evin ön duvarı balçıkla sıvanmış çit idi. XVI-XX. yüzyılda Kırım'ı gezen seyyahlar, Kırım Tatar evleri ve avlularının ayrıca çok temiz olduğunu tespit etmişlerdir. Eskiden Kırım Tatar evinde bacalı ocak, ona zincirle asılmış kazan, çeşitli renkli kilim (makat) ve halılar, keçeler, geniş ve alçak sedirler (setler) mutlaka olmazsa olmazlardandı. Yorgan ve yastıklar sandık üzerinde destelenirdi. Açık raflarda yerleştirilen bakır kap ve çömleklere büyük önem verilirdi. Odalar havlularla süslenirdi. Evde ayrıca alçak ahşap masalar (kona), iskemle, ayna, lamba, sofra örtüleri, perde gibi eşyalar bulunurdu. Yatak odasının yan tarafında yıkanma odası ("su dolabı") bulunurdu. Yatak odasında çocuk beşiği olurdu. Evin en güzel kilim ve eşyaları misafir odasında bulunurdu. Bu incelik kültürümüzde misafirlere verilen değeri gösterir. ve tabii ki de bir eve girildiği zaman ayakkabılar dışarıda çıkarılırdı. Bu da temizlik ve düzenin göstergesidir.⁷

Türkiye Türklerindeki evin kökenini göçebelik dönemine kadar uzandığı söylenir. Geriye doğru gidersek Anadolu'ya gelen Türklerin hem yerleşik düzene sahip olanlar hem de göçer halde olup *yurt* veya *ak-ev* denilen çadırlarda oturanlar olduğu bilinmektedir. Yerleşik düzene ait ve Orta Asya'da izlenen 'kule ev' yüksek duvarlar üzerine kurulmuş, çevresine açık, köşk tipi evin, Türk evine ana katın üst kat olması biçiminde yansıdığı ileri sürülmüştür. Buna göre Türkiye Türklerinin evi, çok katlı olmuş ve köşk denilen tip ortaya çıkmıştır. Çadırın Türk evine etkisi daha çok odaların niteliğini belirlemekte olmuştur. Çadır gibi her odanın, bir yaşama birimi olarak değişmez bir iç düzeni vardır. Göçebelikten ev biçimine yansıyan niteliğin oba düzeni olduğu da söylenmektedir. Buna göre evdeki orta mekânın (sofa) karşılığı, göçebe obasında çadırlar arasında kalan ise boşluktur. Yani, bir yapı içindeki odalarda sofa ilişkileri, çadırdaki tek tek yaşama birimleri ile açık orta alan ilişkilerine hastır (Erdoğan, 2007: 32).

Baba, evin en önemli kişisidir. Dolayısıyla en önemli oda da ona aittir. Konumu ve detaylandırılması ile özelleşmiş olan bu '*başoda*'dır. Başoda, 'selamlık' gibi isimler

(⁷) **Kasevet dergisi**, Editör Şevket Kaybullayev, Akmescit, Kırım 1991, No1/21.

almış olan oda, efendi, konuk, hizmetçi ilişkilerinin düzenlenmesi sonucunda biçimlenmiştir. Başoda, misafirleri kabul edildiği, özenle yapılarak düzenlenen, ailenin zenginlik ve statüsünün simgesi olan bir mekândır. Evin diğer odaları gibi çok amaçlıdır ve geceleri ebeveyn yatak odası olarak kullanılır (Erdoğan, 2007: 41).

Türkiye Türklerindeki evin karakteristik kimliğini oluşturan öğeler şunlardır: kapılar, pencereler, tepe pencereleri, pencere demirleri, kat ve saçak silmeleri, çıkmalar, konsollar, çörtlenler gibi mimari dış mekân öğeler ve zarlar, şerbetlikler, yüklük kapakları, tavanlar, nişler ve çeşitli duvar resimleri dekoratif iç mekân öğeleridir (Erdoğan, 2007: 56).

Arapça bir mekân ismi olan ve yemek pişirilen yer anlamına gelen *matbah* kelimesi Türkçeye *mutfak* şeklinde geçmiştir. Genel söyleyişte *mutfak* şeklinde kullandığımız kelime, Anadolu ve Rumeli ağzlarında çok farklı şekillerde kullanılmaktadır: *mutbak*, *mutlak* gibi. Atalarımız, Anadolu'ya gelmeden evvel mutfak için *aşocağı*, *aşlık*, *aşdamı*, *ocak*, *ocakbaşı*, *ocak odası*, *aşevi*, *ocaklık*, *kündübeK*⁸ gibi kelimeler kullanmışlardır. Umumiyetle Türk mutfağı, genel olarak şöyle bir mimariye sahiptir: Serin olması için evin kuzeyine inşa edilen, taştan veya kerpiçten yapılmış bir ocağı, ocağın hemen üzerinde davlumbazı, davlumbazın üzerinde çanak, çömlek, tepsi, sini, tava, kazan vb. 'lerin bulunduğu sıra sıra rafları bulunduğu, yemeklerin pişirildiği bir yerdir. Türklerde yemek geleneğinin, sosyal ve toplumsal önemi vardır. Türkler; mutfaklarında olsun, mutfaklarında kullandıkları araç-gereç adlarında olsun, gerekse hayatlarının her kademesinde olsun bunu yansıtmışlardır. Bugün birçok atasözü yemek kültürümüzü örnekler: “*evvel taam, sonra kelam*” ya da “*lokma karın doyurmaz muhabbet artırır*” gibi.

Ali Rıza Yalman, “Cenupta Türkmen Oymakları” çalışmasında Bulgar Dağı Yörüklerinin ev planını şöyle verir: 1. *Evler bir odadır* 2. *Odanın etrafına çullar döşenmiştir* 3. *Evde kapı kelimesi, hem pencere, hem de kapı yerine kullanılmaktadır* 4. *Evin tavanı iki metreden yüksek değildir* 5. *Evin tabanına tahta döşeme yerleştirmek*

(⁸) Kelime, *kündübeK* birleşik bir kelimedir (*kündü+beK*) ve ilk kelimesi; Derleme sözlüğünde “et tahtası; çanak, çömlek yapmak için hazırlanmış çamur topağı; ekmek yapmak için ayrılan hamur topağı, beze” şekillerinde izah edilen *künde* kelimesine veya mutfağın, evin temel yeri olduğunu düşünürsek, yine Derleme sözlüğünde “*kök*” anlamıyla verilen “*künd*” kelimesine dayanır.

âdet değildir 6. Genellikle evler ahırla da bir arada bulunur 7. Evin ocağı odanın tam ortasındadır 8. Ocaklı üzerine korkuluk konmaz, baca bir delikten ibarettir 9. Ahırın evden ayrı bir kapısı bulunmaz (Yalman, 1977: 423).

Kuzey Altay Türklerinin geleneksel evi, *konik çadır*dır ve *ahşap duvarlı olan yer evidir*. Bazen üstü toprakla örtülürdü, bazen ise çift kanatlı çatılı olurdu. İçinde toprak ocak vardı. Bazen evleri yer eviydi, üst kısmı ahşaptı. **Güney Altay Türklerinin** evi konik keçe çadırıydı, çatısı ağaç kabuğu ile örtülüydü. Bunun dışında çok köşeli ahşap çadırı da kullanırlardı.⁹

Başkurt Türkleri, yerleşik hayat tarzına 200-300 yıl önce geçmişlerdir. Ondan önce ise göçebe ve yarı göçebe hayat sürmüşlerdir. Başkurt Türklerinin evleri, ağaçsız alanlarda bu yaz evleri keçe ile örtülü ahşap iskeletli olurdu. Daha basit bir ev olarak *alalık* kullanılırdı. Bu daha sade bir çadır orta halli ve fakirlerin oturduğu evdi. Ormanlık alanlarda ise yazlık evler tamamı ile ağaçtan yapılırdı veya ağaç kabuğu ile örtülü çadırlar kurulurdu. Genelde bu ev sabit olurdu. Çağdaş Başkurt köylerinin mimarisi bir Tatar köyü veya Rus köyü mimarisinden farklı değildir. Çağdaş Başkurt köy evleri ya ahşaptandır, ya da kerpiç veya beton blokluk evlerdir. Başkurt evinin içi de çok özelliğe sahiptir. İlk göze çarpan şey sobanın (*çuval*) yapısıdır. Bu soba uzun borulu ve odun için kocaman deliklidir, şömineye benzer. Sobanın içinde yemek pişirmek veya çamaşır yıkamak için kazan vardır. Evin mobilyasını ise duvar kenarlarında boylu boyunca yerleşen keçe ile örtülü sedirler oluşturur. Daha zengin olanların yastık ve minderleri olur. Bunun dışında evde bir veya birkaç sandık ve semaver bulunur.

Başkurt Türklerinin çadır çeşitleri şöyledir:

a) *Tirme* – geleneksel çadır; b) *Aş Tirme* – yemek hazırlama vb. işler için kullanılan ayrı çadır; c) *Kunak Tirme*, *Ak Tirme* (misafir ağırlamak için beyaz keçeli çadır); d) *Un ike kanatlı ak tirme* – beyler ve sülale reislerinin kaldığı on iki kanatlı çadır.

Çadırı kurmak için önce yer seçilirdi. Atın dönüp geçtiği yere, örümceğin kazan altında ağ örmediği yere, kapaklanmış haldeki kovanın altında su biriktiği yerde çadır kurulmazdı. Çadırı kurarken topağa çok saygılı davranılırdı: kazıklar yere dua ile

(⁹) *Altaytsı: Jilişe, Odejda, Pişa (Altay Türkleri: Konut, Giyim, Mutfak)*, <http://mir-rossii.ru/altaycy/zhilische-odezhda-pischa.html> (12 Ekim 2011).

çakılırdı, gereksiz çukur kazılmazdı, kuyu veya yeraltı deposu açıldığı zaman toprağın tabakaları (*sirem*) tekrar yere yerleştirilirdi. Çadırlar kuş yuvaları ve hayvan inlerinden uzak bir yere kurulurdu. Eskiden beri Başkurt Türklerindeki doğaya olan saygı kültürü nesilden nesle aktarılırdı. Çadır için uğurlu olan yer seçilirken şöyle adetlere uyulurdu: 1) İple bağlanmış gümüş para güneş hareketi yönünde yer üzerinde döndürülürdü. Bu para sallanmaz ise, seçilmiş yer çadır kurmak için uygun bulunurdu. 2) Yere kapaklı halde dökme demirden kazan konurdu. Eğer onun altında örümcek ağı kurar ise, burası sakın ve huzurlu yer sayılırdı; 3) Yere su dolu kap konurdu, biraz bekletildikten sonra üzerinde fazla toz, çöp ve kuru yaprak bulunursa, burası uğursuz yer sayılırdı; 4) Eğer boğa toynağı ile yere vurarak su kaynağına ulaşırsa, bu yer uğurlu (*kotlo yer*) sayılırdı. Adetlere göre çadır su kaynakları, çay ve nehirlere yakın yerlerde kurulurdu. Çadırın ocağında ilk ateş yakılırken, ateşe kurban verme âdeti uygulanırdı: ateşe yağ ve et parçaları atılır ve aile, akrabalara iyi dilekler iletilirdi. Çadırın tepesinden çıkan ilk dumanı iyilik, bereket ve huzura yorarlardı, çadıra gelen ilk misafirler ise kölse (külde pişirilmiş pide çeşidi) getirirleri. İlk çocuğun doğumunda çadırın ana direğinde bir çentik atılırdı ve şu söylenirdi: *ağas bağan – tirmege; bakır bağan – mine!* Yani ‘ağaç direk – çadırın, bakır direk – benim!’ Felaketler, yangın, su taşkınları olan yerlere ve yol kenarlarına çadır kurmak yasaktı. İnançlara göre orada kötü ruhlar (örek, kurgılık, renyev, yamanzat, meskey) yaşarmış. Çadıra sağ ayak ile girip çıkılırdı ve eşiğe basılmazdı. Girişte de çadır ve ev sahipleri selamlanırdı. İlk çadır kurulduğunda direğine (*bagan*) yağ sürülüp şu dilek söylenirdi: *Tirme kotlo bulhun, bereket arthun, koto yokhon, kin rizik kilhen!* Yani ‘Çadır kutlu olsun, bereket artsın, kut çoğalsın, bol rızık gelsin!’¹⁰

XX. yüzyılın 20-li yıllarında Başkurt aulları (köyleri) Rus köyleri şeklinde planlanmıştır. Ancak bazı Başkurtlar yine de yarı göçebe hayatına devam etmişlerdir. İlkbahar gelince yaylada *koş* (yani keçe kulübeleri) kurarlar ve oraya geçerler. Ağaçsız alanlarda bu yaz evleri keçe ile örtülü ahşap iskeletli olurdu. Daha basit bir ev olarak *alasık* kullanılırdı. Bu daha sade bir çadır orta halli ve fakirlerin oturduğu evdi. Ormanlık alanlarda ise yazlık evler tamamı ile ağaçtan yapılırdı veya ağaç kabuğu ile

(¹⁰) *Başkirkaya Yurta. Metodiçeskiye Posobiye (Başkurt Çadırı), 2010*
<http://rihll.ru/uploads/files/башкирская%20юрта.doc>, (12 Ekim 2011).

örtülü çadırlar kurulurdu. Genelde bu ev sabit olurdu. Çağdaş Başkurt köylerinin mimarisi bir Tatar köyü veya Rus köyü mimarisinden farklı değildir. Çağdaş Başkurt köy evleri ya ahşaptandır, ya da kerpiç veya beton bloklulardır.

Hakas Türklerinin ev yapısı ve ev düzeni yarı göçebe hayata tarzına ve kabile ilişkilerine göre uyarlanmıştır. Eskiden beri iskeletli çadır ve tomruk çadır Hakas Türklerinin evi olmuştur. Eski Çin tarihçileri, “*Hagas devletinin insanları kışın ağaç kabuğu ile örtülü evlerde yaşarlar*” diye yazarlarmış. Yarı göçebe hayat tarzı nedeni ile Güney Sibiryaya ve Orta Asya halkları iskeletli çadırı (*tirmelig ib*) kullanırlardı. Böyle ev, açılır kapanır (sürgülü) kanatlardan (*tirme, hana*) oluşan duvarlar, kapı çerçevesi ve kubbeden oluşur. Genelde altı adet *tirme* yani kanat olur. Ev sahibi zengin ise onların sayısı sekiz, on ve hatta on iki olabilir. Hakas Türklerinin görüşlerine göre, yer ve gök kubbe şeklindedir, onun dibi vardır, çadırın tepesindeki *tüniük*'e benzer yukarıda deliği de vardır. Bu yüzden Hakas dünya görüşünde çadır mikro uzaydır. Kubbe sınırları olan *uh* deliğin dairesinde (*haraçı*) birleştirilirdi. Yazın çadırı ağaç kabukları ile kışın ise keçe ile örterlerdi. Keçenin ıslanmaması için üstünden tekrar ağaç kabukları ile örterlerdi. XIX. yüzyılın ortasına kadar Hakas Türklerinin dörtte üçü keçe çadırlarında yaşardı. XIX. yüzyılın sonuna doğru toplu bir şekilde yerleşik hayata geçildiği için çadırlar hiç kalmamıştı. XIX. yüzyılın ortasından itibaren Yenisey nehrinin sol kıyılarında sabit tahta çadırlar (*agas ib*) yaygınlaşmıştır. Onlar altı, sekiz, on, daha zenginlerde ise on iki ve hatta on dört yüzlü olmuştur. Duvarları *hana* veya *tala*, 8-10 top yontulmuş tomruktan hazırlanırdı. Ortalama böyle evin çapı 6-8 metre, yüksekliği ise 3,5 metre olurdu. Evin çatısı *hır*, iki türlü olurdu. Birincisi keçe çadırı kubbesinin iskeletini anımsatırdı. İkincisi ise kirişlerden (*hıyındı*) oluşmuş parmaklık gibiydi, piramit şeklinde dizilirdi. Kapı diğer Türk boylarında olduğu gibi doğuya açılırdı. Hakas Türklerinde çadırın iç düzeni aynı diğer Türk boylarında olduğu gibidir. Çadırın sembolik merkezi ocaktır, onun üstünde de duman deliği *tüniük* bulunur. Çadırın içi kadınlar ve erkekler tarafı olarak ikiye ayrılır. Sosyal açıdan ise saygın yer ve saygın olmayan yer olarak ayrılır. Saygın olmayan kısım, kapıdan ocağa kadar olan yerdir, başköşe ise ocaktan sonraki kısımdır, burada saygın misafirler ağırlanır. Çadırın kuzey kısmı kadınlara ait olup, burada kap kacaklar, kadınlara mahsus gereçler ve giyim bulunurdu. Güney kısmı erkeklere ait olup mobilya ve erkeklere mahsus araç ve gereçler bulunur. Başköşe *tör* erkekler bölümündedir. Buraya küçük yuvarlak veya

dörtgen masa koyulurdu. Bayanlara erkeklerin tarafına geçmek yasaktı. Ev sahiplerinin yatağı kapıya karşı batı kısmında dururdu ve perde ile ayrılırdı. Hakas Türklerinin geleneksel evinin zemini topraktandı. Üzerine işlenmemiş hayvan derisi (talbah) döşenir, onun üzerine de keçe (*kiis*) serilir. Hakas fetişleri çadırın ayrılmaz unsurlarıydı, onlar ailenin, avcılığın ve esnaflığın korumaları sayılırdı. Çadır önünde mutlaka at bağlama kazığı olurdu (*sarçın*), uzunluğu 1, 5 – 2 metre, onun da kutsal önemi vardı. Geleneğe göre onu çadırı kurmadan önce kurmak gerekirdi. Kazığın üst kısmı figürlü ya da üç veya beş dişli (*kirtpek*) olurdu. Ailenin küçük oğlunda *sarçın*'ın kare şeklinde deliği olurdu. XX. yüzyılın ilk yarısında Hakas Türklerinin tamamen yerleşik hayata geçişi ile evin inşaat malzemesi de değişir, Rus tipi sabit evler yaygınlaşır. Hakas Türklerinin başka ev türleri de vardı: *Çarça*, ağaç kabuğu ile örtülü silindirik sabit (taşınmayan) çadırıdır. Üstü konik kubbeli ve dairesel dikey duvarlı yapıya sahiptir. *Atib*, ağaç kabuğundan yapılan sabit (taşınmayan) yazlık çadırıdır. Onun iskeletini üstten ahşap çerçeveye bağlı yere kazılmış dört sütun (pahan) oluştururdu. Duvarları sedir ağacından yapılmış tahtalardı. *Alaçih*, konik çadırıdır. Onun temeli üç kalın sıırıktı, üzerine dokuz adet ince sıirik konurdu. Üstü ağaç kabuğu veya keçe ile örtülürdü. Bu çadır Altay halklarının en yaygın çadır türüdür, XIX. yüzyılın sonunda kullanımdan çıkmıştır. Ancak XX. yüzyılın başında düğün törenlerinde mutlaka yer almıştır. *Sool ib*, fakir Hakasların kışlık evidir, yassı çatılı tek gözlü dikdörtgen evdir. Günümüzde çağdaş topluluklarda artık çadır bir ev olarak kullanılmamaktadır. Ancak onun tamamen ortadan kalktığını da söyleyemeyiz, çünkü bu milli sembollerden biridir. Bugün de bazı Hakas ailelilerinin köy işlerinde çadırı kullandıkları görülmektedir.¹¹

Karaçay Türklerinde evin çatısı kalın toprak tabakası (bir metreye kadar) ile kaplanırdı. Yeni evin inşaatı bayağı zor iş olduğundan buna toplu olarak çalışılırdı. Sülale içi yardımlaşma geleneği (*mammat*) bu durumda çok önemliydi. Ev (*yuy*) bazen dıştan çamur ile sıvanırdı. Duvarla bitişik ocak (*ocag*) kapı ile cam arasında ön duvarda yerleştirilirdi. Karaçay evi birkaç bölümden oluşurdu. Ocağı olan büyük evde (*ulu yuy*) aile reisi, onun hanımı ve çocukları otururdu. Evli olan erkek çocukların ayrı odaları (*otou*) vardı. Misafirler için ayrı ev veya oda olurdu (*kunak*). Avlu çoğu zaman kapalı

(¹¹) *Hakasya Milli Müzesi. Mir v Miniature. Hakasskiye Yurtı (Hakas Çadırları)* <http://www.nhkm.ru/traditionalculture/32.html>, (12 Ekim 2011).

çokgen şeklindeydi (*arbaz*) ve tüm yapılar bu çokgenin çevresince yerleşip, tüm kapılar avlunun içine çıkardı. Bu yapı çoğu zaman korunma amaçlı yapıydı. Kapalı avluya girişi büyük ahşap kapı sağlardı. Balkar kasabaları (yel) ise çoğu zaman emniyetli yerlerde yerleşirdi. Kış ve yaz için *koş* denen sezonluk kasabalarda kalınırdı. Esasen taş veya ormanlık bölgelerde tomruk evler kullanılırdı.¹²

Karakalpak Türklerinin eskiden beri iki tür evi olduğu bilinirdi: çadır ve toprak ya da saman ev (*tam*). Karakalpak evi komşu göçebe halkların çadırlarından fark ediyordu. Bu fark yapının ayrı detaylarında, çadırın iç ve dış düzeninde belirgindi. *Tam*, ölçüleri 20 x 12 -15 metre olan yassı çatılı büyük dikdörtgen bir evdir. Bir veya iki odalı, duvara kurulu sobalı, ambarlı, ahırlı ve içinde çadır kurulan kapalı avlulu (uyjay) bir yapıdır. Girişi büyük tahta kapılıydı. *Tam*, esas olarak kışlık evdi, yazın evin dışında çadırda kalınırdı. Çadırların ahşap kısımlarını ve daha birçok diğer gereken araç ve gereçleri sülaleden yerli ustalar yaparlardı. Bu beceriler nesilden nesle aktarıldı.¹³

Karaim Türkleri bir buçuk-iki katlı evler inşa ederlerdi, üst kat yaşam içindi, alt kat çalışma, depo ahır içindi. Üstü kiremitli ve çatılar kiremitliydi. Evler avlunun içinde inşa edilirdi. Eğer duvarı sokağa çıkıyor olsa bile, o duvar camsızdı. Camlar ahşap parmaklıklar ile kapatılırdı. Avlu yüksek taş duvar ile çevriliydi, kuzu kapısı mevcuttu. XIX. yüzyılın ortasında büyük kapılar kullanılırdı. Avlu, ikiye ayrılırdı: siyah kısım (köy işleri, hayvan, kuş besleme vs.) ve beyaz kısım (beyaz kaldırım). Evler genelde üç odalıydı, mutfak alt katta bulunurdu. İlk odalar kadın, erkek ve salon olarak ayrılırdı; ancak XIX. yüzyıldan itibaren odalar ev sahibine ait oda, salon ve çocuk odası olarak ayrılırdı. Odaların düzeni aynı olurdu: duvarlara kilimler asılıydı, tabanı keçe örterdi, zenginlerin bu tür eşyaları daha şaşıyağıydı. Evin içinde ayakkabısız dolaşılırdı, kilim ve keçeler üzerinde oturulur ve istirahat edilirdi. Odalarda altında çamaşır için kutular bulunan ahşap sedirler (*set*) mevcuttu. Salonda mutlaka *sofra* bulunurdu.¹⁴

(¹²) *Karaçayevtsı i Balkartı (Karaçay ve Malkarlar)*, <http://wap.forumkavkaza.forum24.ru/?1-14-0-00000019-000-0-0-1246203626> (12 Ekim 2011).

(¹³) A.V. Gadlo, *Emografiya Narodov Sredney Azii i Zakavkazya: Karakalpaki (Orta Asya ve Kafkas Halkları Etnoğrafyası: Karakalpaklar)*, S.Petersburg, 1998, <http://kungrad.com/history/etno/kar/> (12 Ekim 2011).

(¹⁴) S.Ya.Kozlov, I.V.Çijova, *Tyurkskiye narodi Krıma (Kırım'da Yaşayan Türk Halkları)*, Moskova: Nauka, 2003 – s. 459, <http://www.karaims.com/page.php?cod=ru&page=174&node=127> (12 Ekim 2011).

Kazak Türklerinin çadırları, dört bölümden meydana gelir: *Kerege* (çadır iskeleti), *uk* (çadır çatısının sııkları), *şanırak* (çadırda duman çıkan delik ve pencere), *esik* (~*sıkırlauık*) (iki kanatlı kapı). Çadırın kubbesi, onun çatısı eğik sııklardan (*uk*) oluşur. Bu sııkların boyutu ve sayısı çadırın büyüklüğüne bağlıdır, yani çok kanatlı çadırın *uk*'ları daha uzun ve daha geniş olur. *Şanırak*'ın boyutu da çadırın boyutuna bağlıdır. Çadırın kapısı üç bölümden oluşur: çerçeve, kanat ve hasır işlemeli keçe perdesi. Kapı ve şanırak oyma desen veya boya desen ile süslenirdi. Çadırın ortasında Kazak Türklerinin inanışlarına göre “evin göbeği” sayılan ocak vardır. Bu ocağın üzerinde hem yemek pişirilir hem de çadır ısıtılırdı. Çadırın en saygın yerinin adı *tör*'dür. *Tör*, ocağın arkasında ve girişin tam karşısındadır. Başköşenin solunda çadırın sahipleri istirahat ederlerdi, sağında ise gençler otururdu. Girişteki alan *bosaga* da iki bölümden oluşurdu: girişin solunda at eyeri ve çadırın araç-gereçleri bulunurdu. Girişin sağında kap kacaklar ve mutfak araç ve gereçleri bulunurdu. Çadırın en önemli unsurlarından biri de keçe örtüsüdür. Keçenin kullanım yerine göre üç çeşidi vardır: Çadır temelini örtüsü *tuurlık*; çadır örtüsünün üstü *üzük*; çanrakın örtüsü *tündik*'tir. Çadırın bir diğer vazgeçilmezi de *Şim Şi* (hasır)'dır. Ev eşyası olarak ilk önce ahşap mobilya önemlidir: yatak (*tosekagaş*), erzak deposu (*kebeje*), eşya sandığı (sandık), yüklük (*jukayak*), askılar (*adalbakan*). Bu eşyalar dış görünüş (oyma, boyama, kemik ve gümüş kakma) ve ev sahibinin sosyal-ekonomik durumuna göre değişik olurdu. Her bir çadırda deri ve ahşap kap setleri bulunurdu: kımız için *saba*, *torsık*, kımız içmek için *ojav*, *şarai tostagan*; metal eşyalar: sacayağı (*mosı*) ve güğüm (*kumgan*) vs. Çadırın zemini beyaz ve kahverengi keçe döşemeleri (sırmak, tekemet, otkiyiz) ve kılsız kilimler (alaşa) ile örtülürdü. Çadırın iç düzeninde dokumacılık ürünleri göze çarpmaktadır. Bu tür eşyalar süs olmakla birlikte, yararlı sayılırdı: duvarlara asılmış olanların ilk önce soğuktan koruma gibi işlevi vardı.¹⁵

Kazan- Tatar Türklerinin geleneksel kasabaları (*avıl, il*) nehir ve çayların kıyılarında yerleşirdi. Bu onları diğer halklardan ayıran bir unsurdur. Akarsulardan uzak ve tepelik yerlerde yerleşim yerleri sık görülmezdi. Tatar Türklerinin köy evleri (*yort, pazma*) dikdörtgen şeklindeydiler ve iki kısımdan oluşurlardı: avlu ve içindeki yapılar (*işegaldı,*

(¹⁵) *Yurta v Predstavleniyah, Verovaniyah i Obryadah Kazahov (Kazak Türklerinin Dünya Görüşü, İnancı ve Örf Adetlerinde Çadırın Yeri)*, http://www.unesco.kz/heritagenet/kz/content/mat_culture/dwelling/yurta-1.htm (12 Ekim 2011).

yort, pazma) ve bahçe (*bakça, ındır*). Ev mutlaka duvarla (*koyma, kura*) çevriliydi. Köy evi ile yan yana mutlaka aran, ahır (*azbar, abzar*) ve depo, ambarlar (*kelet, ambar*) kurulurdu. Temizliğe ve hijyene çok önem veren Tatar Türklerinin avlusunda banyo (*munça*) da bulunurdu. Geleneksel köy evinin (*öy, ızba*) inşaat malzemesi tomruktu. İki veya dört kanatlı çatı (*tübe*) genelde samanla kaplanırdı. Evin tabanı (*iden*) da, tavanı da tahtadandı. Evin ön duvarında iki veya üç, yan duvarlarında ise bir veya iki çift çerçevesiz pencereleri olurdu. Ormansız bölgelerde başka malzeme ve yapılar kullanılırdı. Burada direkler üzeri iskeletli evler kurulurdu (*çiten öy*) ve bu evler içten ve dıştan çamur ile sıvanırdı. Güney bölgelerde eskiden saman evler (*balçık öy*) yaygındı. Bu evler saman karışık ham toprak kerpiçlerden inşa edilirdi. Eski zamanlarda sobalı tek odalı, önünde giriş kısmı (*öy aldı, işegaldı*) olan ev (*dürt poçmaklı öy*) kullanılırdı. Böyle evlerin inşaat malzemesi tomruk, tahta ve çit olurdu. Zengin veya çok kişilik ailelerin kullandığı ev iki odayı birleştiren giriş kısmından oluşan yapı (*kara karşı öy*) olurdu. Bu evin bir kısmı mutfaktı (*kara öy*), diğeri de (*ak öy*) misafir odası olurdu. XIX. yüzyıldan sonra evler daha çok gelişmiş olup Rus yapılarından fark etmemeye başlamışlardı. Tatar Türklerinin evinde soba (*miç*) çok önemliydi. Evin giriş kısmında yerleştirilirdi. Sobanın bir köşesinden ön duvara doğru tahta veya kumaş perde çekilirdi. Bu perde ile ev ikiye bölünür: kadınlar bölümü (mutfak) ve erkekler bölümü. Evin ön duvarında boylu boyunca sedirler (*seke*) olurdu. Bu sedirlerin ortası başköşe (*tür*) sayılırdı. Sedirler oturmak, yatmak, misafir ağırlamak vs. için kullanılırdı. Evin düzenini oluşturan diğers unsurlardan biri de raflar (*kişte*) idi. Duvarların boylu boyunca yerleştirilen bu raflarda farklı eşyalar ve giyim saklanırdı. Sedirlerin üzeri keçe (*kiyez*) veya kilim ile örtülürdü. Uyku için eşyalar *tüşek, mender* ve *yurgan*, yani döşek minder ve yorgandı. Yatak *çıbildık* adlı battaniye ile örtülürdü.¹⁶

Sovyet dönemine kadar diğers Türk boyları gibi **Kırgız Türkleri** de çadır'ı kullanmışlardır. Kırgızistan'ın farklı bölgelerinde çadırın şekli değişiktir. Güneyde çadırın tepesi biraz yuvarlaktır, kuzeyde ise çadır daha yüksek ve tepesi diktir. Çadır, ahşap iskelet ve keçe örtülerinden oluşur. Çadır dışında kısa süreli başka evler de vardır. Bunların adı *sayma alaçık, alaçık* (çoban çadırı) ve *colum üy* (sezonluk ev). Güney

(¹⁶) D.M.Ishakov (Ed.), *Etnografiya Tatarskogo Naroda (Tatar Halk Etnografisi)* Kazan: Magarif neşriyatı, 2004, s.25.

Kırgızistan'da kısa süre için kullanılan evlerden biri de *tegirmek* (yuvarlak çadır)'tir. Bu yuvarlak çadır türü, hasırla çevrilidir, üstü keçe ve daha çok kumaş ile örtülüdür. Çadırın iç sağ tarafında kaplar, kese ve heybeler vardır. Bu bölüm kadınlara aittir, buranın adı da '*Epçi Cak*'tır. Yiyeceklerin konduğu yer, hasırla diğer bölmelerden ayrılırdı. Bu hasırın adına da "*çıgdan*" Kadın bölümün karşısında '*Er Cak*' denilen erkek bölümü vardır. Burada kılık-kıyafetler vardır. Çadırın girişine doğru da atın edevatları vardır. Girişin karşısındaki yer başköşeydi (*tör*). Burada da sıra ile sandıklar dizilirdi, üzerlerine her gün kullanılmayan işlemeli süslü keçe, kilim, minder ve yorganlar destelenirdi. Bu eşyaların sayısına göre ev sahibinin maddi durumu belli olurdu. Bu yapıya *cük*, yani yüklük denirdi. Çadırın zemini en iyi keçeler (*şırdak*) ile döşenirdi. Başköşe çadırın merkeziydi. Burada misafirler ağırlanırdı. Ateş yakılıp yemek hazırlanan yere de *kololmto* denirdi. Zenginler yemekler için ayrı çadırlar (*aşkana*) kurarlardı. Fakir kısım ise küçük çadırlarda (baz üy, kara üy) otururdu ve kışın bu çadırlara dana ve koyun kuzuları da alınırdı. Kışlama yeri olarak (kıştoo) dağ eteklerindeki rüzgârsız ve suya yakın olan bölgeler seçilirdi. Çadırın yanında at, koyun ve keçeler için ahırlar kurulurdu. Fakir Kırgız Türklerinin yer evleri de (*cer kepe, cer tele*) burada yerleşirdi.

Kırgızistan topraklarının XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başında Rusya içerisine dâhil edildikten sonra yavaş yavaş konargöçer hayat tarzı terk edilip yerleşik hayata geçiş başlanmıştır. Ancak sabit evlerde bile uzun zaman çadır düzeni geleneği devam edilmiştir, günümüzde de bunu izlemekteyiz.¹⁷

Kumuk Türkleri çoğunlukla kasaba ve köy yerlerinde (*yurt, gent*) ikamet ederlerdi, mahallelerine *avul* denirdi. Kumuk Türklerinin üç tür evleri vardı: 1) tek katlı alçak temelli; 2) yüksek taş temelli, bir buçuk katlı; 3) iki katlı. Düzlük alanlarda ikamet eden Kumuklar, doğal inşaat malzemenin (taş, orman) zor bulunması sebebi ile tek katlı evler inşa ederlerdi. Dağlık bölgelerde yaşayanlar ise daha temelli yapılar inşa ederler. Zengin Kumuk Türklerinin evlerinde ise her bir odanın anlamı ayrıydı. En geniş oda, mutfak olarak kullanılırdı. Misafirler (*kunak*) için ayrı oda bulunurdu (zenginler avlu içinde ayrı

(¹⁷) *Materialnaya Kultura Kırgızov (Kırgızlatın Maddi Kültürü)*, [http://studentbank.ru/view.php?id=44144&p=1_\(12](http://studentbank.ru/view.php?id=44144&p=1_(12) Ekim 2011).

yapı dikerlerdi). Bir oda erzak deposu olarak, diğer odalar ise istirahat için kullanılırlardı.¹⁸

Şor Türklerinin köyleri (kuzeyde ‘ulus’, güneyde ‘ayil’) büyük değildi. Köy birkaç dörtgen ahşap evden (çadırdan) oluşurdu. Evlerin çatısı ağaç kabuğu ile kaplıydı. Ev toprak soba ile ısıtılırdı. Yazın *odag*larda yaşarlardı. Odag tomruktan yapma konik yapıydı, ağaca dayalıydı, çatısı ağaç kabuğu ile örtülüydü. Kışın *ağıslar*da ikamet ederlerdi, kesik piramit şekli olan, tahtadan yapma, ortasında ocak vardı. Günümüzde Şor Türklerinin evi yine ahşaptır, avcılık ev gelenekleri de devam etmektedir, çadırlar ise yazlık mutfak olarak kullanılmaktadır.¹⁹

XIX. yüzyılda Radloff ve G. I. Spasskiy, **Teleüt Türklerinin** evleri ile ilgili bilgi toplamıştır. Radloff, aynı Ruslarda olduğu gibi Teleüt Türklerinin de tomruktan yapılmış evleri olduğunu tespit etmiştir. Bunun yanında Radloff, yarısı yerin altında yarısı da yerin üstünde Teleüt evleri olduğunu görmüştür. Bu evlerin duvarları çitle örülmüş, toprakla sıvanmış, çatısı toprakla örtülmüştür. Evin duvarları ve toprak zemini de yerin içindedir. İkinci olarak bilinen Teleüt evi de konik şeklinde Şaman çadırıdır. Bu çadırın adına *sooltu* denir. Sooltu’nun yüksekliği 3 metredir, çapı 2 metreye kadardır, yer üstünde dairesel olarak dal ve budaklardan temizlenmiş 7, 8 ince kayın ağacı yerleştirilir, çadırın kapısı yoktur, bu iki kayın ağacı arasına bir boşluk bırakılır, bu da *sooltunun* bir nevi girişi sayılır. Girişin karşısında *tör* vardır. Orada kayın ağacından yapılmış kaplar vardır. Bu kapların içerisinde de *abırtki* denilen içki vardır. Ayrıca Teleüt Türklerinde *tyer üy* (yarı yer evleri) ve *kıştı* (kışlak, kış evleri) vardır.

Yaz evleri olarak da *t’aygi üy* veya *t’aylı* (dört köşeli çadır) adındaki çadırları kullanılırlar.²⁰

Batı ve Doğu Tuva Türklerinin geleneksel evleri de farklı yapıya sahiptirler. Örneğin, Batı Tuvalıların esas evi yuvarlak, kolay toplanabilir/kurulabilir çadırıdır. Sırıklardan oluşmuş iskelet, sırıkları bağlamak için deriden küçük kemerler bu çadıra özgüdür.

(¹⁸) *Narodı Rossii. Entsiklopediya. Bolşaya Rosyiskaya Entsiklopediya (Büyük Rusya Ansiklopedisi), Moskva, 1994, http://www.hrono.ru/etnosy/etnos_k/kumyki.php* (12 Ekim 2011).

(¹⁹) *Etnografiya Narodov Yujnoy Sibiri. (Güney Sibiry Halkları Etnografyası), http://www.hrono.ru/etnosy/shorcy.html* (12 Ekim 2011).

(²⁰) D.A. Funk, *Poseleniya, Jilişa i Hozyaystvenniye Postroyki Baçatskih Teleutov v 19-naçale 20 veka (19 yüzyılın sonu 20 yüzyılın başı Teleüt Evleri ve Yaşam Alanları)*, <http://www.ic.omsereg.ru/cultsib/trad/funk.htm> (12 Ekim 2011).

Çadırın yukarı kısmında sııklar üzerine ahşap halka yerleştirilirdi, onun üzerinde de hem duman bacası kem de ışık kaynağı olan delik vardı. Çadırı keçe örtülerle örterlerdi ve aynı iskeleti sabitledikleri gibi yün kemerlerle sabitlerlerdi. Kapı ya ahşap olurdu, ya da onun yerine işlemeli keçeyi kullanırlardı. Çadırın ortasında açık ocak bulunurdu. Çadırda ön kapakları bezemeli sandıklar da bulunurdu. Çadır ikiye bölünürdü: girişte sağ taraf kadınlara sol taraf ise erkeklere aittir. Zeminler keçeliydi ve bunun dışında kapitone kilimler de serilmişti. Geyik besleyen doğu Tuvalıların evi ise eğri dikilmiş sııklı iskeleti olan çadırdı. Baharda ve yazın üstünü ağaç kabukları ile örterlerdi, kışın ise geyik postu ile örterlerdi. Yerleşik hayata geçtiklerinde bile Tuvalılar çadır kurmaya devam etmişlerdir, ancak bu çadırlar aynı yerde durur taşınmazdı.²¹

XIX. yüzyılın sonuna kadar Özbek Türkleri çadırı ev olarak kullanırlardı. Sadece Musa-Bazari kabilesinin sade toprak evi vardı. Bu kavim yukarıda dağlarda ikamet ederdi ve sert kışlı iklim böyle yaşam tarzını gerektirmişti. Karluk, Barlas ve başka kabileler ise XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başında kışlık toprak evleri inşa etmeye başlamışlardır. Sabit evlere geçiş bu kabilelerde eski çadırların önemini yitirmemiştir. Özbek kabilelerinde çadır ('*loçig*' veya '*kıpa*') yarı yuvarlak iskelete sahipti (çapı 4-5 ila 15 metreye kadardı) ve çaprazlaşan ahşap eğmeçlerden oluşurdu. Duvar ve kubbe ise bir bütünü oluştururdu. *Loçiga*, aynı göçebe Özbeklerde olduğu gibi, keçelerle örtülürdü, duvarları hasır (çiğ, çiy) ile kaplanırdı. Kış dönemi için hasırları kalın iki üç katlı döşerlerdi ve çadırın etrafını dışarıdan toprak ile örterlerdi. Yazın ise hasırlar kaldırılırdı ki çadır havalansın diye ve çadırın üstü keçe yerine kamış hasırlarla (*buyra*) örtülürdü. Bu arkaik ev artık tarihte kalmıştır, günümüzde sadece köy yerlerinde yazlık mutfak veya yaşlıların yazlık evi olarak rastlanmaktadır.²²

Uygur Türklerinin geleneksel evi düz sıvama çatılı toprak ve ham kerpiçten evdir. Evin önünde kapalı teras (ayvan) mevcuttur. Yatak olarak alttan ısıtılan bir yatak kullanılır.

(²¹) *Tuvınsı: Traditsionnoye Jılışe (Tuvalılar: Geleneksel Ev)*, <http://mir-rossii.ru/tuvincy/tradicionnoe-zhilishe.html> (12 Ekim 2011).

(²²) *Traditsionnaya Arhitektura Koçevih Uzbekov (Göçebe Özbeklerin Geleneksel Mimarisi)*, <http://iwf.turometr.ru/blog/4298.html> (12 Ekim 2011).

Duvarlardaki nişler kap kacak ve yatak döşek saklama yeridir. Giyim için ise sandıklar kullanılır. Şömine tarzı ocak ise duvar içindedir.²³

Çuvaş Türkleri, genellikle köylerde ikamet ederler. Kuzey bölgelerdeki kasabalar daha eskidir ve birkaç köyden oluşur. Bu köylerin adlarında 'kasa' eki de mevcuttur. Güney köyleri 500-800 evden oluşur, kuzey köylerinde 80-100 ev vardır. Çuvaş avluları uzun dikdörtgen şekilde olurdu. Evin ön kısmını avlu, içindeki evin kendisi ve birkaç yapı oluştururdu. Evin arkasında bahçe, banyo ve yazlık mutfak olurdu. Çok eskiden ambar da burada bulunurdu. Evin girişi doğuya, pencereler ise güneye bakardı. Yazlık mutfak komple ahşaptandı, tavansız, tabansız, camsızdı; ortasında soba yerine açık ocak vardı; çatısında eve çıkmak için deliği vardı; kapısı küçüktü. Bu yazlık mutfak basit bir yapı olmasına rağmen çok eskiye dayanır, bunu XX. yüzyılın başına kadar devam eden Çuvaşların gelenekleri ispat eder. Sonbaharda yeni ekmek için yapılan dua ibadetinde artık camlı olan evin içinde eski geleneğe göre yüzlerini açık kapıya doğru çevirerek ekmek kırıntılarını sobanın üstüne atarlardı. Kapı, evin tek ışık kaynağı olarak diğer dini geleneklerde de çok önemlidir: evlilikte, cenazede, dua okumalarında. Duayı okuyan veya okuyanlar hep yüzleri kapıya dönük ibadet ederler. Çuvaşlar, yazlık mutfağa benzer tarzda, kapısı doğuya bakarak, tavanlı, tabanlı ve sobalı kışlık evi düzenlerlerdi. Günümüz Çuvaş evinin düzeni Rus evi düzeni ile aynıdır.²⁴

Yakut Türklerinin kışlık evleri (*küsüngnu-dçiye*, *dçie*, veya *dsiye*) bir çadırıdır. Yüksekliği bir sajen²⁵,dir, hafif içe doğru eğik tomruklardan inşa edilir, şekli dikdörtgendir, üzerinde yatay olarak çift kanatlı tomruktan çatısı vardır. Böyle evin iskeleti köşelerdeki dört adet sütun (direkten) oluşur. Dışarıdan böyle ev gübre, çamur veya toprak ile çevrilidir. Evin antresi — *kuilba* — dar tomruktan yapılır, giriş doğudandır. Kapı — *dcel* — ya tahtadan ya da boğa (dana) derisinden olur. Evin içinde şömine — *osok* bulunur (diğer adı *kolumtan*), güney ve doğu duvarlarında boylu boyunca sedirler — *kalckaptshi* — vardır (aynı zamanda yatak olarak kullanılırlar). Doğu cephede konukların yeri — *oron* — vardır. Batı ve Kuzey taraflarından ayrılmış bir köşe

(²³) A. M. Reşetov, *Uygur, Narodı i Religii Mira. Ensiklopediya (Uygurlar. Dünya Halkları ve Dinleri Ansiklopedisi)*, Moskova 2000, s. 567-568, <http://www.etnosy.ru/node/346> (12 Ekim 2011).

(²⁴) *Çuvaş: Jilişe (Çuvaşlar: Evleri)*, <http://mir-rossii.ru/chuvashi/zhilische.html> (12 Ekim 2011).

(²⁵) Ojegov ve Şvedova, kelimeyi üç anlamda vermiştir: "a) *Metrik değeri, 2 metre. 13 cm veya 3 arşına denk gelen eski bir Rus uzunluk ölçüsüdür, b) Bu ölçü birimiyle ölçülen herhangi bir nesnenin miktarı, c) Bu uzunluktaki ölçüm cetveli.*" (Ojegov, Şvedova 2009: 692; Atmaca, 2009: 29).

(*koton~hoton*) süt ineğini beslemek için kullanılır. Girişin yanında sol tarafta da ayrılmış bir köşe vardır. *Torbos onno* denen bu yerde buzağılar beslenir. Cam yerine buz kullanılır. Buzun yerleştirildiği deliğe *tünnük* denir. Bu ev türü sabittir, o ancak evdekilerden biri öldüğü zaman terk edilmiştir. Yakut Türklerinin yaz evleri şeker başını anımsatır. Bu evin adları da *sengnue dce* veya *urasa*'dır. Bu ev şöyle yapılır: iki sajen uzunluğunda ince sırıklar konik şekilde dairesel dizilir ve yukarisından bağlanır. *Urasa*'nın iskeleti sadece girişi açık bırakarak dışarıdan özel olarak hazırlanmış kayın ağacının kabukları ile örtülür. Kapı yerine yine ağaç kabuklarından yapılmış ve figürlerle süslenmiş bir perde kullanılır. Böyle evin içinde yatak ve ocak bulunur. Yakut Türkleri, genelde yazlık evlerini nehir veya küçük göllere yakın kurarlar. Yazlık evlerinin yanında içinde süt ve yağ saklanan *tarinie* adlı çukur veya gıda deposu olur. Bunun dışında her zaman ihtiyaçları olan yağ kabuktan yapılmış kaplara (*kologos*) koyup ormanlıkta yer içine gömer veya gölün içinde saklarlar. Yakut Türklerinin *amkar* dedikleri ambarları da vardır. Duvarlarında *tschologos* dedikleri mazgallar yani atış delikleri bulunur ve bu yapı hırsızlar ve saldıranlardan korunmak için kullanılır.²⁶ Türklerde evin yeri ve toprağı, Tanrıya aittir. Ev ve yurt kurmak isteyen bir kişi, kamlara dua eder, Tanrı ile yer ruhundan izin alır. Göktürklerdeki yer-su anlayışı, bu anlayışın temelidir. Yakut Türklerinde yurt kurmak isteyen kimse, şamanı çağırır ve dua ettirir.

(²⁶) *O jilişah Yakutov (Yakut Evleri Hakkında)*, <http://etnolingvistika.ru/o-zhilischah-yakutov.html> (12 Ekim 2011).

BÖLÜM 2: EV KELİMESİ VE EV TÜRLERİNE AD OLAN KELİMELER

2.1. Alaçık

Clauson (1972: 129), kelimenin asıl şeklinin ‘*ala:çu*’ olduğunu sonradan oluşan şekillerdeki son ses *-k*’ya sahip olmasından hareketle kelimenin alıntı bir kelime olabileceği üzerinde durur. Sevortyan, *Etimologičeskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov* (1974:130–132) eserinde *alaçık* kelimesinin anlamlarını şöyle verir: “1. *Şalaş, çadır – kar, kir, tat, (Drevnetyurskiy Slovar), Brockelmann, Kâşgarî. D., KW; keçe çadırı – Türkiye Türkçesi ağızlarında; 2. Bahçe kulübesi 3. Ev, evcik, kulübe 4. Kuru ot depolama ahır (Kumuk Türkçesi); at ahır (Kumuk Türkçesi ağızlarında) 4. Çardak (Karaim Türkçesinin Galitskiy ağızı) 5. Avlu (Tatar Türkçesi ağızlarında) 6. Üstü ota kapalı nesne (Karaim Türkçesi) 7. Banyo odasından önceki oda (Tatar Türkçesi ağızlarında)”. Radloff’a göre bu kelimenin oluşumu, *ala* = *bunt* sıfatıyla bağlantı içerisindedir. Doerfer, kelimenin yapısı için net bir şey söylememiştir.*

Rassadin, “*Moğolların Kutsal Destanında Türkçe unsurlar*” (2010: 214) makalesinde kelimeyi, Türkçe kabul eder ve şöyle açıklar: ‘çadır, kulübe’ (§ 118:... *aduuçin Bidan-o alaçuk-a gurtu gay!* ... çobanlar için çadırımız hazır) Eski Türkçedeki alaçu ‘çadır’ Diğer Türk lehçelerinde *alajık, alaçık, alaçuk*, ‘kulübe, çadır, evcik, yazlık kulübe’) gibi şekiller vardır (Adzhumerova- Atmaca, 2010: 214).

Bugün bu kelime Yakutlarda eski dilde bir kelime sayılmaktayken, Pekarskijslarda halen bütün çiftlikler *alasa* olarak tanımlanmaktadır. Güney Sibirya’da Tuvalarda, Hakaslarda, Altaydaki Türk boylarında, Başkurtlar ve Anadolu’da kullanılan *alaçyq* ve buna benzer kelimeler koni biçiminde kabuklarla örtülmüş direkli çadır anlamına gelir. Raşid Addin de çadırdan bu isimle bahsetmiştir. Keçe ile örtülmüş çadırları *Qaş*’lar *alaçyx* olarak adlandırır. Tozhu bölgesinde çadır direğine *alažy* denir. Vajnštejn *alaten* kelimesinin Ketçede ‘çadırın temel direklerinden biri’ anlamına geldiğini söyler, bu nedenle kelime Türkçeden ödünçlemedir. Bugün yıl boyunca sadece Tozhu Tuvaları ve Altayların yoksul halkları bu konutlarda (meskenlerde) yaşarlar. Bu konutları (meskenleri) diğer halklar yazlık ev olarak kullanır. Bu yapıların Karaimlerde düğün çadırı olarak kullanılması, yapının merkezi bir öneminin ve derin bir kök salmışlığının

göstergesidir. Buna karşın Anadolu'da bu çadırlar kalıcı konut biçiminde değil, köylerden uzak bahçelerde gözetleme evleri olarak kullanılmaktadır. Türk Dilinin lehçelerinin büyük bölümünde basit yapılar esaslıca *alačyq* olarak adlandırılır. Kazaklarda, Kazan ve Kırım Tatarlarında, Çuvaşlarda ve eski Orta Asya odaklı birçok kaynakta bu kelime dalların ya da tahtaların bir araya getirilmesiyle elde edilmiş çatı anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda söz konusu kelime eski Rusça'da da kullanılmıştır. Örnek olarak Kazan Tatarlarında bu kelime *timirči alağyqy*, Çuvaşlarda *timer's še lašši* = “demircinin çalıştığı kulübe”, veya (Kazan Tatar Türklerinde) *tauq alağyqy* = “tavukların kaldığı ahşap bölme” olarak kullanılmaktadır. Anadolu'nun bazı bölgelerinde de bu kelime çobanların köyden uzak bölgelerde geçici olarak ikamet ettikleri ya da uzakta bulunan tarlalarda çalışanların eve dönüş yolunda zaman kaybetmemesi için kurdukları hasırdan, tahtadan veya çalılıklardan hızlıca inşa edilmiş kulübe ve barınaklar için kullanılmaktadır. Bağlarda ve meyve bahçelerinde hem bahçeleri gözetlemek için hem de nispeten daha rahat bir yaz geçirmek için yapılmış bağ evlerine de Anadolu'nun büyük kısmında *alačyq* denir, bu kullanımda yapının görünüşünün, yapısında kullanılan malzemenin ya da yapının şeklinin önemi yoktur. Aynı durum kelimenin Karaim Türkçesinde, Karakalpak Türkçesinde, Özbek Türkçesinde ve Kırgız Türkçesinde kullanımında da kendini gösterir. Kazan- Tatar ve Kırım Tartar Türkçelerinde ve Kazak Türkçesinde de dalların (çalıların) bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş yaz mutfaklarına *alačyq* denir. Genelde dört direk üzerine oturtulmuş ve hem gölgesinden faydalanmak hem de çiğden korunmak için kurulmuş üstü dallarla örtülmüş nispeten daha basit yapıları yapılar (standart dil-üstdilde) İstanbul Türkçesinde *çardağ* olarak adlandırılırsa da, daha kırsal bölgelerde genelde bu yapı için *alačyq* kelimesi kullanılmaktadır. Bunlar evlerin hemen yanında sıcak havalarda serin uyuma alanları olarak günledik hayatın daha rahat geçmesi amacıyla kurulmaktadır. Başkurtlar buna karşın bu yapıları basit gölgelikler olarak değil, köylerinin meralarında sık ormanlık bölgelerin içinde, tomruklardan faydalanarak çok daha sağlam bir yapıyla kurdukları ve düzenli olarak kullandıkları blok halindeki kulübeleri *alasyq* olarak adlandırır. Kuzey komşularından alındığı açıkça anlaşılan bu tahtadan, kalaslardan yapılmış tomruk evlerin yerine Başkurdistan'ın diğer bölgelerinde, ağaç kabuklarından yapılmış yapılardan faydalanılır. Bunların yapısı keçe çadırları andırır. Bu yapıların

tamamı yaylalarda ya da evlerin avlularında yılın sıcak zamanlarında konut olarak kullanılmakta ve *alasyq* olarak adlandırılmaktadır (Ulla Johansen, 1966: 287- 288).

Alaçık kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

EUT’de *alaçu* ‘alaçık’ (1968: 91); **Drevnetyurkskiy Slovar’da** *alaçu* ‘çadır’ (1969: 33); **DLT’de** *alaçu* ‘alaçuk, çadır’ (1999: IV -18); **Kuman Türkçesinde** *alaçuk* ‘kulübe, baraka, evcik, çalı çırpıdan yapılan barınak’ (1992: 4)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *alaçık* ‘üzeri dal ve hasırla örtülmüş kulübe, çardak; keçeden yapılan çadır’ (2005: 64)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Kazak Türkçesinde *laşık* ‘baraka, çadır’ (2003: 357); **Kırgız Türkçesinde** *capma alaçık* ‘keregesiz oba’ (1998: I–178)

Karluk grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *aliçuk* ‘üçgen şeklindeki keçeden ya da otlardan yapılmış kepe’ (1990: I – 177)

DEĞERLENDİRME

Kelime, taradığımız tarihî kaynaklardan EUT’de, Drevnetyurkskiy Slovar’da ve DLT’de, *alaçu* biçiminde kayıtlıdır. Kuman Türkçesinde ise kelime aynı anlamda *alaçuk* biçiminde kayıtlıdır. Çağdaş lehçelerden Oğuz grubunda ‘çadır’ anlamını karşılayan *alaçu* (~ *alaçuk*) biçiminde kelime tespit edemedik. Kıpçak grubu lehçelerinde kelime, Kazak Türkçesinde *laşık*, (muhtemelen *al* ‘ön’ ve *aşık* ‘açık’ kelimelerin birleşmesiyle meydana gelmiştir), Kırgız Türkçesinde *capma alaçık* biçiminde kayıtlıdır. Karluk grubu lehçelerinden Uygur Türkçesinde kelime, *aliçuk* biçiminde ve ‘*kulübe*’ anlamında kayıtlıdır. Taradığımız Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde, Sibiry grubu lehçelerinde ve uzak lehçelerde *alaçık* kelimesini ve ona benzer biçimde kullanılan herhangi bir kelime tespit edemedik.

2.2. Baraka

Andreas Tietze, sözlüğünde *baraka* kelimesinin kökenini İtalyanca *baracca* kelimesinden getirir (2002: 278).

Tarihî Lehçelerde:

Kamûs-ı Türkî'de *baraka* (F.) 'tahtadan yapılmış geçici oturma yeri vb.' (1901: I Cilt 91); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü**'nde *kurya* 'bakarsız, baraka; harabe-hane, virane' (1902: 139)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *barak* 'tahtalardan yapılan hafif ev' (2006: I – 220); **Gagauz Türkçesinde** *barak* 'barınak' (1991: 29); **Türkiye Türkçesinde** *baraka* (İt.) 'tahta, çinko vb. hafif şeylerden yapılmış, temelsiz eğreti yapı' (2005: 199); **Türkmen Türkçesinde** *barak* 'baraka' (1962: 70)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *balagan* (Rus. 'балаган') 'kısa süre için ev, baraka' (1993:I – 111) *barak* 'kısa süre için ev, baraka' (1993: I – 115); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *hıdırma* 'baraka, kulübe' (2000: 216); *ahtiger* 'derme çatma kulübe, baraka' (2000: 74); *ahtigeri* 'çadır' (2000: 74); *ıhtırma* 'baraka, kulübe' (2000: 223); *ıshav* 'baraka, kulübe' (2000: 226); **Karakalpak Türkçesinde** *kakıra* 'kamuş ve çamurdan yapılmış kulübe, şalaş, baraka' (1988: 107); **Kazak Türkçesinde** *kepe* 'kulübe, barınak, baraka, küçük ev' (2003: 230); *kakıra* 'kulübe, baraka' (2003: 278); **Kırım Tatar Türkçesinde** *barak* 'barak' (2007: 38); **Kumuk Türkçesinde** *barak* 'baraka, derme çatma ev' (s.50)

Karluk grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *barak* 'geçici olarak inşa edilen ahşap ev' (1981: I – 80)

Uzak lehçelerde: **Yakut Lehçesinde** *baraak* 'baraka' (1995: 26); *balaakka*, *uarha* 'çadır' (1995: 50)

DEĞERLENDİRME

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar'da, EUT'de, DLT'de, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde ve Kuman Türkçesinde *baraka* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir

kelime tespit edemedik. Kamûs-ı Türki'de İtalyancadan alıntı *baraka*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde *kurya* kelimeleri geçici oturma yeri anlamında kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan ve Gagauz Türkçelerinde *baraka* > *barak*, Türkiye Türkçesinde *baraka* kelimeleri 'barınak, tahtadan veya çinkodan yapılmış ev' anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *balagan*, *baraka* > 'barak', Karaçay-Malkar Türkçesinde *ışhav*, *hıdırma* ~ *ıhtırma*, *ahtiger* ~ *ahtigeri*, Karakalpak Türkçesinde *kakıra*, Kazak Türkçesinde *kepe* ve *kakıra*, Kumuk Türkçesinde *baraka* > *barak* 'derme çatma ev, kulübe' anlamlarında kullanılmıştır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *baraka* > *barak* kelimesi de 'ahşap ev' anlamıyla kayıtlıdır. Uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde *baraka* kelimesinin uzun vokalli şekli '*baraak*' kelimesi, 'baraka' anlamında, *balaakka* ve *uarha* kelimeleri de 'çadır' anlamında kullanılmaktadır.

2.3. Bina, İnşaat, Konut, Mesken, Yapı

Tarihî Lehçelerde:

KB'de *konut* 'konut' (1979: 270); **Nehcü'l Feradis'te** *bina* (Ar.) 'bina, inşa, yapı' (Ata, 1998: 64); *imaret* (Ar.) 'yapı, bina' (Ata, 1998: 186) **Kuman Türkçesinde** *konuş* 'konut, oturlan ev' (1992: 114); **Kamûs-ı Türki'de** *mesken* (Ar.) 'oturlan yer, ev' (1901: II – 863); *şantiye* (F.) 'inşâ durumundaki ev, bina' (1901: II - 1251)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *bina* 'ev; temel, esas' (2006: I – 308); *mesken* (Ar.) 'insanın yaşadığı yer, yurt, ev' (*mesken sal-* 'bir yerde yaşamaya başla-'; *mesken et-/ele-* 'yerleş-'; *mesken tut-* 'yerleş-') (2006: II – 350); *tikinti* 'bina, inşaat' (2006: IV – 341); *yapı* 'bina' (2006: IV – 528); **Gagauz Türkçesinde** *bina* 'bina'; *bina kadar ev düz-* 'saray gibi ev yap-' (1991: 36); *mesken* 'yaşanılan yer' (*mesken ev* 'yaşanılan ev'; *mesken oda* 'yaşanılan oda') (2007: 447) **Türkiye Türkçesinde** *bina* (< Ar. bina) 'yapı'; 'çatı' (2005: 273); *konut* 'insanların içinde yaşadıkları ev, apartman vb. yer, mesken, ikametgâh' (2005: 1206); **Türkmen Türkçesinde** *bina* 'bina; inşaat' ; *bina et-* 'inşa et-' (1962: 96); **Urum Türkçesinde** *bina* 'bina' (2000: 102)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *bina* ‘bina’ (1993: I – 144); *korpus* (Rus. ‘корпус’) ‘apartman, blok’ (1993: I –529); *karaltı* (*yort karaltıhı, karaltıI –kura*) ‘ev önündeki çeşitli yapılar’ (1993: I – 638); *yort-karaltı* ‘ev ve diğer yapılar’ (1993: I – 429); **Karaim Türkçesinde** *otraş* (*ortaç, oturaş, oturuş, oturiş, oturiş*) ‘mesken’ (1974: 435); **Karakalpak Türkçesinde** *baspana* ‘yaşanılan, mesken edinilen yer’ (1982: I – 215); *ık* (*iktırma*) ‘barınak, sığınak (rüzgârdan saklanılan yer)’ (1992: IV-573); *imarât* ‘ev, inşaat’ (1984: II – 270); **Kazak Türkçesinde** *gimarât* ‘bina, yapı’ (2003: 115); **Kırım Tatar Türkçesinde** *bina* ‘bina’ *yüksek bina* ‘apartman’ (2007: 45); **Kumuk Türkçesinde** *bina* ‘bina, yapı’ (67); **Tatar Türkçesinde** *karaltı* ‘avlu, ambar, hamam gibi farklı yapılar’; *karaltı-kura* ‘farklı yapılar, bina ve duvar’ (1979: II -53); *korpus* (Rus. ‘корпус’) ‘apartman, bina’ (1979: 159); *yort-karaltı* ‘ev ve yanındaki yapılar’ (1977: I – 461)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *binô* ‘ev, imar’(1981: I – 115); *imorat* ‘büyük bina, inşaat’ (1981: I – 325)

Sibirya grubu lehçelerinde: Tuva Türkçesinde *bajın* ‘ev, bina’ (2003: 10)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *huralt(ı)/horalt(ı)* ‘yapı, bina, İnşaat’ (1996: 364) *şort-hımır* ‘bina’ (1996: 144); *şort-hımır* ‘bina’ (1996: II – 144); *şurt / şort* ‘ev, bina, avlu (tüm içindeki yapılarıyla beraber)’ (1996: 144); **Yakut Lehçesinde** *cie-uot* ‘konut’ (1995: 163)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da, EUT’de ve DLT’de ‘bina, konut, mesken’ anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. KB’de Türkçe kon- (It > *konut*, Nehcü’l Feradis’te Arapçadan alıntı *binâ* > ‘*bina*’ ve *imârât* > *imaret*’, Kuman Türkçesinde Türkçe *konus*, Kamûs-ı Türkî’de Arapçadan alıntı *mesken* ve Farsçadan alıntı *şantiye* kelimeleri ‘bina’ anlamında kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde Arapçadan alıntı *binâ* > *bina* ve *mesken*, Türkçe *tikinti* ve *yapı*, Gagauz Türkçesinde Türkçe *düzme*, Arapçadan alıntı *binâ* > *bina*, Türkmen ve Urum Türkçelerinde Arapçadan alıntı *binâ* > *bina* kelimeleri ‘insanların içinde yaşadıkları ev’ anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt ve Kumuk Türkçelerinde Arapçadan alıntı *binâ* > ‘*bina*’, Karaim Türkçesinde Türkçe

'otraş', Karakalpak Türkçesinde 'baspana, ık (~ıktırma)', Arapçadan alıntı *imâret* > *imaret*, Kazak Türkçesinde Arapçadan alıntı *imâret* > *gimaret*²⁷ kelimeleri 'yaşanılan yer', Kırım Tatar Türkçesinde Arapçadan alıntı *binâ* > *bina* ve *mesken* Türkçe *konut* anlamında kayıtlıdır. Ayrıca Başkurt ve Tatar Türkçelerinde Rusçadan alıntı *корпус* (*korpus*) kelimesi de 'apartman, bina' anlamında kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde Arapçadan alıntı *binâ* > *bina* ve *imâret* > *imorat* kelimeleri de 'ev' anlamındadır. Sibiry grubu lehçelerinden Tuva Türkçesinde *bajın*, uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *huralt(ı)/horalt(ı)*, *şort-hımır*, *şort-hımır*, *şurt / şort* < yurt ve Yakut Türkçesinde *cie uot* kelimeleri de 'ev' anlamında kullanılan kelimelerdir.

2.4. Çadır

Çadır, günümüze kadar devam edegelen kolay taşınabilir ve tekrar tekrar kurulup toplanabilir bir Türk evidir. Çadır, keçeyle kaplanmış ahşap çubuklardan meydana gelmiştir. *Kerege* (*iskelet*) adlı yapı, bu çubuklardan oluşmuştur. Eski Türkler, çadıra, *otak* (*otağ*) adını da vermişlerdir. Bugün kullandığımız oda kelimesi de bu kelimedenden gelmektedir. Otağ kelimesi, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde de kullanılmıştır. Çadır kelimesi de Türkçe *çat-* fiilinden gelir.²⁸ Osmanlı dönemindeki çadırları da Orta Asyalı atalarınınkinden farksızdır. Osmanlı hükümdarlarının büyük ve muhteşem çadırları vardır. Bu çadırlara '*otağ-ı hümayun*' denir. '*Otağ-ı hümayun*', seferlerde, av ve gezintilerde kullanılmıştır.

Kazak Türklerinde *çadır* şöyle kurulur: *esik* (~*yeşik*) kurulması gereken kapıdır. Katlanabilir kafes 'kerege'den oluşan yuvarlak duvar kapının direklerine bağlanır. Daha sonra da kubbenin tepesi (*şanrak*) çatallı mızrak (*bakan*) yardımıyla yükseltilir. Sonra da *uk* adı verilen kubbeyi destekleyen direkler kenarındaki deliklere geçirilip daha aşağıdaki uçlarıyla keregenin tepesine bağlanır. Yurdun kapısı üç bölümden oluşur: a)

(²⁷) Kazak Türkçesinde Arapça'dan alınan kelimelerdeki ayınlar Kazak Türkçesinde 'g' olmuştur. Türkiye Türkçesinde ise yutulmuştur. (12 Ekim 2011).

(²⁸) Farsçanın köken bilgisi sözlüğünü hazırlayan Vullers'e göre '*çâder*' Türkçedir. Kelime, "*tentorium* (*otağ*)" anlamından hareketle Türkçe'de hayme (*otağ*) anlamına gelir. Kelime, "örtü" anlamında Arapçada "*ridâ*" kelimesiyle karşılanır. Kelimenin "örtü" anlamıyla Farsça türemiş şekilleri de mevcuttur. Mesela; *Çâder be-çehre keşîden* (yüzünü örtmek), *çâder ber-ketif efgenden* (omuzuna örtü atmak), *çâder pûşîden* (örtü örtmek). Sözlükte kelimenin çadır anlamı, ikinci anlam olarak gösterildikten sonra Türkçe olduğu belirtilmiştir. (Ioannis Augusti Vullers, *Lexicon Persico-Latinum Etymologicum*, c. I, Akademische Druck- U. Verlagsanstalt, 1962, Graz-Austria, s. 548).

İskelet b) Tahta bükümler ve c) Kamış çerçevesi dikilmiş keçe perde (kiyiz esik) (Yeni Avrasya, 2000:144).

Sevortyan *örge, örgin, örük* ‘çadır’ kelimesinin anlamlarını sözlüğünde şöyle vermiştir: 1) ‘çadır’ (Çağatay Türkçesinde), ‘zengin çadırı’ (Tuva Türkçesinde), ‘kahraman çadırı’ (Hakas Türkçesinde); ‘büyük ev, konak, saray’ (Hakas Türkçesinde); 2) ‘çadırın ahşap direğini yerleştirdikleri tepelik’ (Çağatay Türkçesinde), ‘yükseklik, sarp yer’; 3) ‘temel’ (Tatar Türkçesinde); 4) ‘düğünden sonra gelin ve damat için ayrılmış oda (çadır)’ (Anadolu ağzlarında); 5) ‘hükümdar konağı’ (Tuva Türkçesinde); 6) ‘saray’ (Altay ve Hakas Türkçelerinde); 7) ‘ibadet evi’ (Altay Türkçesinde); 8) ‘taht’; 9) ‘durak, geceleme, kamp’ (Çağatay Türkçesinde); 10) ‘gün doğuşu’ (1974: I – 546-647). Kökeniyle ilgili olarak da şu açıklamayı yapmıştır: “Kelime Moğolca menşeli olduğu tahmin ediliyor. Çağatayca’daki *örük* ‘kamp’, *ordu* ve *orun* kelimeleri ile tarihî bağlantılı gibi gözüküyor”.

Çadır kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *çaçır* ‘çadır’ (1969: 135); *çaşır* ‘çadır’ (1969: 141); *çaşır* (*Oğuzlarda*) ‘çadır’ (1969: 645); *çatır* ‘çadır’ (1969: 142); *çuvaç* ‘çadır, kulübe’ (*han çuvaç yasdı* ‘han çadır açtı’) (1969: 157); *kerägi* ‘çadır’ (1969: 300); *kerägi* (*Türkmenlerde*) ‘çadır’ (1969: 646); *kurvi çuvaç* ‘hükümdar çadırı’ (*kurvi çuvaç kuruldı* ‘hükümdar çadırı kuruldu’) (1969: 470); **EUT**’de *çadar* ‘çadır’ (1968: 58); *çadır* ‘kül=çadar’ (1968: 58); *käräki* ‘çadır’ (1968: 106); *kurıkan* ‘çadır; bir Türk boyu’ (1968: 187); **DLT**’de *çuvaç* ‘çadır’ (1999: IV – 162); *keregü* ‘çadır, kışlık ev’ (1999: IV – 302); *keregü* ‘Türkmenlerce “çadır” demektir, göçebelerce “kışlık ev” anlamına gelir’ (1999: IV - – 302); **Nehcü’l Feradis**’te *çadır* (F.) ‘kadınların başlarına bürüdükleri örtü’ (Ata, 1998: 100); *hayme* (Ar.) ‘çadır’ (Ata, 1998: 167); **Kıpçak Türkçesinde** *çadır/çadır/çatır* ‘çadır’ (2007: 45); *çetr* (F.) ‘çadır, gölgelik’ (2007: 49); *daram* ‘çevresi ve üstü keçe, bez ya da saz ile örtülen çadıra benzer göçebe evi’ (2007: 56); *hayme* (Ar.) ‘çadır’ (2007: 94); *kara iv* ‘çadır’ (2007: 126); **Kuman Türkçesinde** *çatır*

‘çadır’ (1992: 48); **Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğünde** *ak öy*²⁹: ‘çadır manasındadır ki Seb’a-i Seyyare’de Behram Şah sahrada kaldığı gicede kelür’ (1970: 21); **Kamûs-ı Türki’de** *çadır* ‘göçebelerin, ordunun konakladığı yerlerde askerlerin, bekçi ve korucu gibi kimselerin de geçici olarak kullandıkları barınak. kalın bezden, keçe veya deriden yapılır. Çok defa koni biçiminde ve bazen dikdörtgen şeklinde olur. bu direklerle kurulur ve etekleri iplerle kazıklara bağlanır. eşanl. oba, hayme, hargâh, çetr. çeşitleri vardır, en büyüğüne ‘otak’ ve küçüğüne ‘çerge’ denir. Tatar çadırına ‘alaçık’, Türkmen çadırına ‘dirim’, halı ve kilimden yapılan da ‘aba’ denir. (Farsça ‘çetr’ çadırdan alınmadır)’ (1901: I – 184); *çetr* (F.) ‘çadır, bir tahtın veya yatağın üstüne kurulan gölgelik’ (1901: I – 206); *çerge* ‘çingene çadırı gibi iki direkli derme çatma çadır’ (1901: I – 205); *hayme* ‘çadır’ (1901: I – 490); *serâdık* (Ar.) ‘saray perdesi; padişahın büyük çadırı’ (1901: II –1175); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *cerge* ‘göçmen çadırı, alacık, otağ’ (1902: 43); *çadır* ‘hayma, oba’ (1902: 36); *çayarak* ‘hayme, otağ, alacak’ (1902: 37); *ferzi* ‘hayme, çadır, kadınların yaptıkları ve kurdukları çadırseb, ferenzi’ (1902: 68); *kizturluk* ‘nemed ve keçeden inşa olunmuş kara evi, otak’ (1902: 132); *örke* ‘çadır, hayme’ (1902: 155); *şükür* ‘şemsiye, çetr’ (1902: 179); *yilke* ‘çadır, çetr’ (1902: 106)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *çadır* ‘su geçirmeyen kumaştan yapılan içinde kısa süre için kalma, dinlenme yeri’ (2006: 435); **Gagauz Türkçesinde** *çadır* ‘çadır’ (1991: 49); *şatra* ‘çadır’ (1991: 232); **Türkiye Türkçesinde** *çadır* (F. çader) ‘keçe, deri, kıl dokuma, sık dokunmuş kalın bez veya plastik maddelerden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak, çerge, oba, otağ’; ‘gölgelik olarak kullanılan tente veya şemsiye’ (2005: 380); *çatma* ‘duvarları ağaç gövdesinden birbirine takılarak ve çivisiz olarak yapılan yayla evi, Yörük çadırı’ (2005: 402); *çerge* ‘derme çatma çadır, göçebe çadırı; çingene çadırı; otağ’ (2005: 417); *kıl çadır* ‘keçi kılından dokunmuş parçalarla kurulan çadır’ (2005: 1152); *Yörük çadırı* ‘Yörüklerin iyi korunmuş, kıldan yapılmış, büyük ve geniş çadırı, çatma’ (2005: 2197);

(²⁹) *Ak ev ~ ak öy* tamlamasının en güzel örneklerini Dede Korkut Hikâyelerinde görürüz. Buradaki ak, evin temizliği yanında ululuğu ve saygınlığını da ifade eden soyut bir kavramdır. Bu tamlamaya sıkça Kuzey- Türk destanlarında da rastlanır.

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *palatka* (Rus. ‘палатка’) ‘çadır’ (1993: I – 89); *satır* ‘çadır’ (1993: I – 179); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *bızınak* ‘çadır’ (2000: 122); *şatır* ‘çadır’ (2000: 362); **Karaim Türkçesinde** *çadır*, *tsatır*, *çatır* ‘çadır’ (1974: 620); **Karakalpak Türkçesinde** *ak orda* (*boz orda*) ‘beyaz keçeden yapılan 6-8 kanatlı çadır (eski zamanlarda beyler oturmuş)’ (1992: I – 60); *ak otav* (*boz otav*) ‘ak orda’ya göre daha küçük 4-6 kanatlı ak keçeli çadır’ (1982: I – 60); *ak üy* (*boz üy*) ‘beyaz keçeden yapılmış çadır’(1982: I – 60); *kiyiz üy* ‘keçe çadırı’ (1984: II – 346); *kertek* ‘çadır; yeni evlilerin yatağı’ (1974: 392); *şatır* ‘çadır’ (1992: IV-514); **Kazak Türkçesinde** *abılayşa* ‘ahşap direklerle kurulmuş küçük kazak çadırı (içerisinde, kubbenin tepesinde bulunan “şanırak” denilen yuvarlak kısımla katlanılabilir kafes şeklindeki “kerege” adlı desteğin bulunmadığı çadır türü)’ (2003: 22); *kiyiz üy* ‘keçe çadırı’ (2003: 237); *palatka* ‘çadır’ (2003: 436); *şatır* ‘çadır, otağ’ (2003: 632); **Kırım Tatar Türkçesinde** *çadır* ‘çadır’ (2007: 296); **Kumuk Türkçesinde** *çatır* ‘çadır’ (*çatır qurmaq* ‘çadır kurmak’) (96); **Tatar Türkçesinde** *çatır* ‘çadır’ (1981: III –413); *palatka* (Rus. ‘палатка’) ‘çadır’ (1979: II – 495); *tirme* ‘Türklerde ve Moğollarda keçeden yapılan göçebe çadırı; derme’ (1981: III –104)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çodir* ‘çadır’ (1981: II –376)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *baykan* (Moğ.) ‘çadır; çul; perde, örtü’ (1999: 37); *çadır* ‘çadır’ (*çadır ayl* ‘ağaç kabuğuyla örtülmüş çadır’) (1999: 69); **Hakas Türkçesinde** *çarça* ‘yazlık çadır’ (2005: 81); *harandı* ‘düğün çadırı’ (2005: 151); *palatka* (Rus. ‘палатка’) ‘çadır’ (2005: 346); *payzañ* ‘saray, büyük çadır ev’(*altı azır pastığ ah payzañ ib* ‘altı çatılı ak saray’) (2005: 354); *selek* ‘çadır’ (*suğ hazında selek tarhtan* ‘su kıyısında çadır kurmuş’); ‘cibinlik’; ‘çocuğun göbek bağının saklandığı torbacık’; (2005: 417); *şobay* ‘geyik postu kaplı çadır’ (*toñaza ipçileri tayğada şobayda çurtıdırlar* ‘evenk aileleri ormanda çadırda yaşıyorlar’) (2005: 465); *tirme* (*tirme öy*) ‘keçe çadırı’ (1993: I – 360); **Teleüt Türkçesinde** *çadır* ‘çadır; yer halısı’ (2000: 11) **Tuva Türkçesinde** *çadır* ‘çadır, alaçık’ (2003: 19); *maygın* (Moğ.) ‘çadır; dükkân’ (2003: 76); *ög* ‘çadır, ev, in, kovan, aile’ (*ög-büle* – aile) (2003: 85)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *çatır* ‘çadır’ (*çatır kar-* Çadır kur-) (1996: 394)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar'da *çaçır, çaşır, çatır, çuvaç, kerägi*, EUT'de *çadar, kâräkü, çadır*, DLT'de *çuvaç, keregü*, Nehcü'l Feradis'te Arapçadan alıntı *hayme*, Kuman Türkçesinde *çatır*, Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğünde *ak öy*, Kamûs-ı Türkî'de *çadır*, Farsçadan alıntı *çetr*, Arapçadan alıntı *serâdik*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde *cerge, çadır, kizturluk, örke, şükür, yilke* kelimeleri 'geçici olarak kurulan barınak' anlamında kullanılmaktadır. Oğuz grubu lehçelerinden Türkiye Türkçesinde Türkçe *çatma* ve *çerge* ve Farsçadan alıntı *çader > çadır*, Azerbaycan Türkçesinde Farsçadan alıntı *çadır*, Gagauz Türkçesinde *çadır* ve *şatra* kelimeleri 'kısa bir süre için keçe, deri ve kıl dokumadan yapılan geçici ev' anlamında kullanılır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *satır*, Karaçay-Malkar Türkçesinde *bızınak* ve *şatır*, Karaim Türkçesinde *çadır ~ çatır, tsatır*, Karakalpak Türkçesinde *ak orda (~boz orda), ak otav (~boz otav), ak üy (~boz üy), kiyiz üy, şatır, kertek*, Kazak Türkçesinde *abilayşa, şatır* ve *kiyiz üy*, Kumuk Türkçesinde *çatır*, Kırım Tatar Türkçesinde Farsçadan alıntı *çadır*, Tatar Türkçesinde *çatır* ve *tirme* kelimeleri de 'keçeden yapılan, geçici olarak kurulan göçebe çadırı' anlamında kullanılır. Ayrıca Başkurt, Kazak ve Tatar Türklerinde Rusçadan alıntı *палатка (palatka)* kelimesi de 'çadır' anlamında kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *çetr >> çodir*, Sibirya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *çadır*, Moğolcadan alıntı *baykan*, Hakas Türkçesinde *çarça, harandı, payzañ, selek, tirme*, Teleüt Türkçesinde *çadır*, Tuva Türkçesinde *çadır* Moğolcadan alıntı, *maygın* ve *ög* kelimeleri çadır anlamında kayıtlı olan kelimelerdir. Ayrıca Altay Türkçesinde Moğolcadan alıntı *baykan* kelimesi de 'çadır' anlamında kullanılır. Uzak lehçelerden yalnızca Çuvaş Türkçesinde tespit edebildiğimiz *çatır* kelimesi de 'geçici olarak inşa edilen ev' anlamında kayıtlıdır.

2.5. Ev, Ev Bark

Ev

Clauson (1972:3-4), *ev* kelimesi hakkında şu açıklamayı yapar: "Ayrı bir oturma yeri, özel çağrışımla, tam anlamı 'çadır, ev' yani yerel durumlara bağlı olarak. Bazı edebi metinlerde benzer bir mecazî anlama sahiptir. Arapçadaki *bayt* gibi 'Tanrı evi'. Fonetik

tarihi görülmedik bir şekildedir; orijinal şekil *e:v*'dir, fakat XI. yy'dan itibaren bazı şivelerde '*ew*' olmuştur ve '*ew>üw>üwi>üy; üy*' daha nadir olarak öy gelişimini takip etmiştir. Severtyan (1974:513-514), sözlüğünde kelimenin anlamlarını '*1. Ev, çadır, mesken, yaşanılan yer, oda, daire, barınak, astrolojide gökyüzü parçası, ev 2. Ev işleri, maişet 3. Bina, inşaat 4. Yaşanılan yer; yer 5. Durulan yer, duraklama yeri 6. Satranç tahtasındaki kareler 7. Aile, evdekiler 8. Karı, kadın*' olarak vermiştir.

Ev kelimesi, Türk dilinin en eski kelimelerinden biridir. Eski Türkçeden itibaren tarihî lehçelerimizde *eb* (*patlayıcı- ötümsüz ünsüz*) > *ew* (*damak-dudak v'si*) > *ev* (*diş v'si*) şeklinde tarihî bir gelişim seyredir. Aşağıda taradığımız çağdaş Türk lehçelerinin sözlüklerinde kelime, *öv* (Az.), *öy* (Trkm.), (Tat.), (Bşk.), (Uyg.), *üy* (Kır.), (Kzk.), (Özb.), (Kar.), (Nog.), (Krç. Mlk.), (KKlp), (Şor.), (Tel.) *em* (Hak.), *ib* (Şor.), (Alt.), *ü* (*uzun*) (Tuv.) biçimlerinde kullanılmaktadır.

Günümüzde ev kelimesi bazı anlam değişimleri geçirmiştir. Şöyle ki, *ev ile bir yapının mı, yoksa bir ailenin kalabileceği mekânın mı* kastedildiği tam açık değildir (Baykara, 2000: 223). Bizce günümüzde ev kavramı, hem yapı'yı hem de bir ailenin veya tek bir kişinin kaldığı, ihtiyaçların giderildiği mekânı karşılamaktadır.

Ev Bark

Clauson (1972:3-4), *ev* maddesi altında '*ev bark*' koşmasına (~hendiodyoin) da yer vermiştir. Ev bark, '*oturulabilir ve taşınabilir mülk*' terkihi özellikle eski dönemde çok yaygındır.

İlk olarak Orhon yazıtlarında tespit edilen bu koşma, hem *eb bark* hem de ayrı ayrı kullanılmıştır. Bugün Standart Türkiye Türkçesinde bark kelimesi, tek başına kullanıldığında hiç bir şeyi ifade etmemektedir. Kelime köken olarak 'korumak, muhafaza etmek' anlamındaki *bar-* fiilinden *-k* (*f.i.y.*) isim yapım ekinin getirilmesiyle türemiştir (Karabacak, 172). DLT'de kelime, Orhon yazıtlarında olduğu gibi hem *koşma*, hem *bark* 'bark, mülk' hem de *ev* 'ev (Oğuzca)' olarak geçmektedir. Mesela; *Ewin barkın satıgsadı/Yoluğ berip yarıgsadı/Tiriğ erse turıgsadı/Anğar sakana kimi topladı* (III. Cilt, 333).

Şinasi Tekin, "*Eb Bark Nedir?*" makalesinde bu koşma için şu açıklamayı yapar: Karahanlı Kuran tercümesinde '*ev barkın*' şeklinde kullanılmaktadır. Eski Oğuz

Türkçesi dönemine ait Kuran tercümelerinde *ev bark* görülmez. Standart Türkiye Türkçesinde sıklıkla kullanılan ‘ev bark’ koşmasının kullanılış sahasına çıkışı da 20 yy. başıdır (Tekin, 2001: 94).

Bark kelimesi Talat Tekin’e göre Orhon Yazıtlarında ‘ev, barınak, konut, türbe, anıt-kabir’; Gabain’e göre Eski Türkçede ‘mülk, bina, ev bark’ anlamındadır. Ali Rıza Yalın, ‘Toroslarda Karatepeli Bölgesi’ çalışmasında Toroslar bölgesinde yaptığı araştırmalar esnasında ev eşyalarına ‘*bark*’ örtülü mezarlara ve türbelere de ‘*barh-bark*’ dendiğini tespit etmiştir. Ziya Gökalp de ‘*Türk Medeniyet Tarihi*’ kitabında hem ev hem de bark kelimesinin aynı kavramları karşıladıklarını ifade ettikten sonra bir de bu kavramların yanına ‘*mabed*’ kavramını eklemiştir. Bark kelimesi, Orhon Kitabelerinde ‘mabed’ anlamındadır. “Hakan türbelerinin yanına bir de *mabed* yaptırır. Orada kurbanlar kesilir, Ev de mukaddes bir mabet olduğundan ‘bark’ adını alırdı” (Gökalp, 1976: 296).

Mustafa Aksoy, birlikte kullanılmasına rağmen bu iki kavram arasında önemli farklılıkların olduğuna işaret etmiştir. Şöyle ki, “ev’i ifade eden *eb* kavramının dar ve maddi anlamına rağmen ‘bark’ın daha genel ve sosyal ilişkiye dayalı anlam yüklü olmasıdır. Bugün hem Standart Türkiye Türkçesinde hem de Türkiye Türkçesi ağızlarında evlenen erkekler için ‘*ev bark sahibi oldu*’ ifadesi kullanılması da bizi doğrular niteliktedir. Çünkü bu deyim, karşı cinsten iki insanın evlenmesi ve ‘mal-mülk’ sahibi olmalarını ifade etmektedir (Aksoy, 1996: 56).

Ev kelimesinin ve *ev bark* koşmasının tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Orhon Yazıtları’nda *bark* ‘ev, barınak, konut; türbe, anıt-kabir’ (Tekin, 2006: 126); **Drevnetyurkskiy Slovar’da** *bark* ‘bina’ (1969: 84); **EUT**’de *äb* ‘ev = äv’ (1968: 68); *äv* ‘ev, çadır’ (1968: 78); *öy* ‘ev’ (1968: 155); **KB**’de *ev* ‘ev’ (1979: 163); **DLT**’de *bark* ‘bark, mülk’ (1999: IV – 70); *bedhizlik ev* ‘süslü ev’ (1999: IV – 78); *ef* ‘ev’ (1999: IV – 170); *ev* (Oğuzca)’ (1999: IV – 205); *ev* ‘ev’ (1999: IV – 205); *ev-bark* ‘ev bark’ (1999: IV – 206); *kuruğ ev* ‘içinde kimse bulunmayan ev, evde eşya bulunmazsa yine böyle denir’ (1999: IV – 384); *öv* ‘ev’ (1999: IV – 470); *üv, üv* ‘ev’ (1999: IV – 719); **Nehcü’l Feradis’te** *bark* ‘ev bark’ (Ata, 1998: 49); *beyt* (Ar.) ‘ev’ (Ata, 1998: 60);

Kıpçak Türkçesinde *ev/ iv/öv/öy/ yev ev*, ‘oda’ (2007: 77); *man* (F.) ‘ev, bark, yuva’ (2007: 177); **Kuman Türkçesinde** *ev, iv, öv* ‘ev’ (*yih-öv* ‘tapınak, kilise’) (1992: 71); **Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğünde** *öy* ‘ev demektir, hane manasında ki Mecnun u Leyli’de Mecnunı atası beyabandan eve ketürdüğü mahalde kelür’ (1970: 117); **Kamûs-ı Türki’de** *bark* ‘barınılacak yer, mesken’ (1901: I – 93); *beyt* (Ar.) ‘ev, konak’ (1901: I – 118); *ev* ‘taş, kereste veya tahtadan yapılan bir ailenin ayrı olarak oturmasına elverişli yer. Küçük parçalara bölünen bir şeyin her bir kısmı, hâne: satrançta fil evi, at evi. Bir evde oturanların hepsi, aile. İmalat, ticaret veya bir hizmetin yapıldığı veya belli maksatla kullanılan yer: basım evi, radyo evi. Çadır’. (1901: I – 351); *evciğiz* ‘küçük ev, fakirhane ev’ (1901: I – 351); *hâne* ‘ev, mesken, küçük parçalara bölünmüş bir şeyin her bir parçası. Rakamların sağdan sola doğru geçerli olan sıra ve derecelerinin her biri bir isme eklenerek onun belirttiği şeyin meydana geldiği veya ortaya çıktığı yeri gösteren birleşik isimler yapar: kütüphane (kitap evi), hastahane (hasta evi)’ (1901: I – 471); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *ayevi (akevi)* ‘alaçuk, Asiya-i vustada kabailin iskân etdikleri bir nevi çadırlar, yanı kebetke’ (1902: 5); *dirim ayun* ‘alaçuk, hayme, hargah’ (1902: 58); *oy (oyi)* ‘hane, ev’ (1902: 149)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *bağ evi* ‘bağ içerisine yapılarak yaz aylarında kalınan ev’ (2005: 177); *bark* ‘“ev, mülk, aile, çoluk çocuk” anlamlarındaki ev bark birleşik sözünde geçen bir söz’ (2005: 202); *dağ evi* ‘şehirlerin kirli havasından uzaklaşmak, tabiat varlıklarından ve güzelliklerinden yararlanmak için dağlık bölgelerde yapılmış ev’ (2005: 459); *ev* ‘yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı’ (2005: 665); *ev bark* ‘ev, mülk; aile, çoluk çocuk’ (2005: 665); *hanay* ‘iki ve daha çok katlı ev; sofa, hol; avlu’ (2005: 841); **Urum Türkçesinde** *hamüş üy* ‘kamıştan ev’ (2000: 521); *hane* ‘ev, mekân, oda’ (2000: 523); *ü (üy, uy, ev)* ‘ev, mekân, oda’ (*üy tübü* ‘taban’; *üy şorbacı* ‘ev sahibi’; *üyçük* ‘evcik’) (2000: 495)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *öy* ‘gecelemek için ev, içinde yaşam sürülen yapı, bina, daire, oda; insanın yaşadığı yer, il ; (*agas öy* ‘ahşap ev’; *ak öy* ‘misafir için iki odalı ev’; *algı öy* ‘altı köşeli evin kiler bölümü’; *altı möyöşlö öy* ‘altı köşeli ev’; *askı öy* ‘evin alt katı’; *aulak öy* ‘işlerden dinlenmek için uzak yerde bulunan ev’; *baş öy (yer öy)* ‘yer kazılıp içine yapılan ev’; *belekey öy* ‘altı köşeli evin ön odası’;

kara-karşı öy ‘ahır ortak olan yan yana duran iki ev’; *kirbes öy* ‘kerpiçten ev’; *öy aldı* ‘kapı önü; ev arkası’; *töpkö öy* ‘altı köşeli evin büyük kısmı’) (1993, II – 64); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *boluş üy* ‘Karaçay-Malkar geleneklerinde düğün sırasında damadın saklandığı ev. (*boluş ata* ‘boluş üy verilen evin sahibi’) (2000: 125); *toprakbaşı üy* ‘toprak damlı ev’ (2000: 404); *üy* ‘ev’ (2000: 424); **Karaim Türkçesinde** *üy, iv, yiv, yuv, yüv, üv* ‘ev’ (üy tüşemesi – ev dşemesi; iv biyi – ev sahibi; iv biytsa – ev hanımı); (1974: 589); *yuvçek, yivtsek* ‘evcik’ (1974: 254); *yüv* ‘ev’ (*yüv kulluh etüvçüleri* ‘ev hizmetçileri’) (1974: 260); **Kazak Türkçesinde** *şal* ‘ev bark, mal mülk’ (2003: 624); *taypak üy* ‘yüksek olmayan ev’ (2003: 512); *üy-jay* ‘ev bark, mal mülk’ (2003: 432); *üyşik* ‘küçük ev, hayvan kulübesi, barınak’ (2003: 596); **Kırgız Türkçesinde** *capız üy* ‘basık ev’; (*capız töbö* alçak, yassı tepe) (1998: I –178); *cer üy* ‘toprak ev’ (kulübe) (1998: I –201); *üy* ‘oba, keçe ev, ev; mesken’ (*boz üy* ‘oba’; *kara üy* ‘fakir obası’; *ak üy* ‘beyaz oba’, ‘zengin, muhteşem oba’; *üy tik-* ‘oba kur-’; *çalğız üy* ‘köyden ayrı bir yerde duran oba’; *kızıl üy* ‘kırmızı oba’) (1998: II –799); **Kırım Tatar Türkçesinde** *ev* ‘ev; aile; ev bark’ (2007: 327); **Kumuk Türkçesinde** *balçık üy* ‘toprak ev’ (48); *üy* ‘ev; konak; apartman dairesi; oda’ (397)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *hona* (F.) ‘ev, ev bark’ (1981: II – 313); *üy-joy* ‘ev bark’ (1981: II – 268); **Uygur Türkçesinde** *öy* ‘ev’(medeniyet öyi kültür evi; dem eliş öyi istirahat evi; balalar öyi çocuk yuvası) (1995: V – 859)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *ayıl* (Ar.) ‘ev (aile)’; *ayıl-curt* Aile, aile ocağı (*ayıl curttu bol-* ‘evlen-’); *ayıl* ‘çadır; deri, kıl dokuma veya sık dokunmuş kalın bezden yapılarak direklere tutturulan taşınabilir barınak; köy, oba, otağ’ (*kajan ayıl* ‘işlenmiş ağaç çadır’) (1999: 31); *üy* ‘ev, çadır, barınak’ (*kerege üy* ‘keçe çadırı’) (1999:199); **Hakas Türkçesinde** *ağas-tas* ‘ev bark’ (2005: 30); *ib* ‘ev’(ala saashan aaldañ sıh polbinça, izirik ir ibin pilinminçe ‘ala saksagan köyden çıkmaz, esrik el evin bilmez’); *ağas ib* ‘ağaç ev’; ‘çadır’ *tadar ib niñrezin, çathanım köglezin* ‘Hakas çadırı titresin, yatığım söylesin’; *siğıs puluñniğ ib* ‘sekiz köşeli çadır’; (mecazi) ‘mezar’ (*üzilbes parbas ibi* ‘ebedi evi’) (2005: 211); **Şor Türkçesinde** *em* ‘ev’ (1995: 28); *üy* ‘ev’ (1995: 124); **Teleüt Türkçesinde** *üy* ‘ev’(üy ası ‘ev işleri’) (2000: 128)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde³⁰ *kil* ‘ev; ev ocağı’ (*hına kilī* ‘misafir evi’) (1996: I –292); *kilīpe* ‘bütün ev, tüm aile’ (karşılaştırmak için: Evenki: guule – ev; Yakut: kuule – ev girişi) (1996: I –292); *pulī/pus* ‘izbe, ev’ (1996: I –462); *pürt-śurt* ‘ev bark’ (1996: I –462); **Yakut Lehçesinde** *cie* ‘ev’ (1995: 84); *cie* ‘hane’ (1995: 108)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Orhon Yazıtlarında, Drevnetyurkskiy Slovar’da, DLT’de, Nehcü’l Feradis’te ve Kamûs-ı Türkî’de *bark* kelimesi tek başına ‘ev, barınak’ anlamında kayıtlıdır. Ayrıca DLT’de *ev-bark* koşması da ‘ev’ anlamında kullanılır. Nehcü’l Feradis’te ve Kamûs-ı Türkî’de Arapçadan alıntı *beyt* kelimesi de ‘ev, konak’ olarak geçer. Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *eb* >> ‘oy (~ oyi)’ kelimesi ise hâne olarak kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Türkiye Türkçesinde *ev*, *ev bark* ve *hanay*, Urum Türkçesinde *eb*>> *ü* ve Farsçadan alıntı *hane* kelimeleri de ev anlamında kullanılır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt, Karaçay-Malkar, Karaim, Kazak, Kırgız ve Kumuk Türkçelerinde *eb* kelimesiyle yapılmış tamlamlar vardır: Mesela, Kırgız Türkçesinde *cer* (< *yer*) *üy* ‘toprak ev’, Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde Farsçadan alıntı *hâne* > *hona*, Uygur Türkçesinde *eb* >> *öy* ‘ev’ anlamında geçer. Sibiry grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *eb* >> *üy*, Hakas Türkçesinde *eb* >> *ib*, Şor Türkçesinde *eb* >> *üy* ve Teleüt Türkçesinde *eb* >> *üy* ‘ev’ anlamındadır. Uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *kil*, Yakut Türkçesinde *cie* kelimeleri de ‘ev’ anlamında kullanılır.

2.6. Kışlak ve Yaylak

Sevortyan, (I) yayla kelimesinin anlamlarını “1. Göçebelerin yazın durma yeri, yazlık kamp, yazlama, yazın hayvanları otlatma yerinde bulunma 2. Yazlık göçebe otlak; mera; yazın dağlardaki otlak; yazlık otlak 3. Yazın yaşanılan dağ platosu 4. Yazın göçülen dağlar, step, plato; şehir dışındaki ev, yazlık ev 5. Kulübe, keçe çadırı, yazlık çadır, yazlık mutfak; (II) yaylık ‘1. Yazlık, yazlık otlak 2. Yazın bulunan yer, saray”

(³⁰) **Feyzi ERSOY**, bu ekin yapısı hakkında şunları söylemektedir: “Çuvaş Türkçesinde ‘ev, aile’ anlamı veren *kil* isminin, +gil ekinin kaynağını teşkil ettiğini veya +gil’in *kil* ile aynı veya akraba bir kelimedenden geldiğini düşünmektedir. (Feyzi Ersoy, “+gil Eki Üzerine”, *Dil Araştırmaları*, 2007 Bahar, yıl 1, sayı 1, s.21–27) Güreer Gülsevin, ise bu ek hakkında şunları söyler: +gil’in aslında bir ek olmadığı ekleşmiş bir edat olduğunu söyler, ancak nasıl bir edattan ekleşmiş olduğu üzerinde durmamıştır. (Güreer GÜLSEVİN, “Türkçede ‘Sıra Dışı Ekler’ ve Eklerin Tasnif Sorunu Üzerine” V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, 20-26 Eylül 2004).

olarak vermiştir. Sevortyan'a göre göre kelimenin yazın bulunulan/durulan yer anlamı 'arkaik anlamları', 'yazlık ev; şehir dışındaki ev' anlamı ise yeni anlamları'dır. Kelimenin kökeni de *ya:y +la-* (yazı geçirmek) +*g >yaylag* şeklindedir (Sevortyan, 1989:78-79).

Türkler, mevsimlik hayat gereği dört ayrı mekânda evlerini inşa etmişlerdir. Ülkemizde coğrafyaya da etkili bir şekilde yansımış olan yer adları arasında yazla ve güzle'ler bulunmaktadır (Baykara, 2000: 225). Antalya'nın bir yayla ilçesi olan Korkuteli'nde de "Güzle" adında bir köyün olması bu görüşü desteklemektedir.

Sevortyan, *kışlag* kelimesini *kış* maddesi içerisinde türemiş kelime olarak vermiştir. *Kışla-* 'kışı geçir-' fiilinden yer anlamını taşıyan -*g>-u/-Ø* isim yapma eki ile türemiştir. Kelime ve onun fonetik değişimleri Bang tarafından çalışılmıştır, Doerfer ise çalışmasında kelimenin hangi dillere verildiği konusunda bilgiler vermiştir (Sevortyan, 2000: VI - 255-256).

Kelime, aşağıda taradığımız kaynaklarda da görüleceği üzere Türkiye Türkçesinde, Türkmen Türkçesinde, Başkurt Türkçesinde, Tatar Türkçesinde '*kışlak*'; Tuva Türkçesinde '*kıştag*'; Kırgız Türkçesinde '*kıştak*'; Kazak Türkçesinde '*kıstak*'; Özbek Türkçesinde '*kışlak*' biçimindedir.

Kışlak ve *Yaylak* kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *kışlık* 'kış mevsiminde yaşanılan yer' (1969: 448); *yaylık* 'yazlık ev; yazlık saray' (1969: 227); **EUT'de** *yaylık* 'yazlık (ev)' (1968: 280); **Kıpçak Türkçesinde** *kışlak/kışlav* 'kışın barınılan yer' (2007: 146); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde** *kışlak* 'kariye aşiretinin (aşairin) uzaktaki evi, nahiye, köy' (1902: 132)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *gışlag* 'koyun ve başka ev hayvanlarının kışlama yeri; hayvanlar yaylagdan gışlağa köçdü' (2006: 151); *yaylag* 'yazın koyun ve diğer ev hayvanların durduğu yer; serin yer' (2006: 562)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *daça* (Rus. ‘дача’) ‘şehir dışındaki yazlık ev’ (1993: I – 267); **Kırgız Türkçesinde** *cazdoo* ‘yazlık mera, yayla, yazlık konak, durak yaylak’ (1998: I –195); **Tatar Türkçesinde** *daça* (Rus. ‘дача’) ‘şehirlinin dinlenmek için şehir dışındaki evi, yazlığı’ (1977: II – 292); *kışlak* ‘Orta Asya’da durulan, yaşanılan yer, avıl’ (1979: II -243); *kışlav* ‘kışın durulan, mesken edilen yer’ (1979: II -243)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *ovul* ‘göçebe tüccarların yaşayan yeri, kışlak’ (1981: II – 519); **Uygur Türkçesinde** *ak öy* ‘göçmenlerin yayladaki çadır evi (*ak öy* ‘üzeri beyaz keçeli çadır’; *kara öy* ‘üzeri siyah keçeli çadır’)’ (1990: I –1134)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan *Drevnetyurkskiy Slovar*’da *kışlık*, EUT’de *yailik*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *kışlak/kışlav* kelimeleri kış mevsiminde yaşanılan yer anlamında kullanılmıştır. Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *kışlak* kelimesi ise kış mevsiminde ‘yaşanılan yer’ anlamıyla kayıtlı olmayıp ‘kariye aşiretinin uzaktaki evi’ anlamında kullanılan bir kelimedir. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *gışlag* ve *yaylag* kelimeleri daha önceki dönemlerde kazandığı anlamını daraltmış, yalnızca ‘kışın veya yazın koyun ve diğer ev hayvanlarının kaldığı yer’ anlamında kullanılmıştır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde ve Tatar Türkçesinde *daça* (*daça*) (Rusçadan alıntı), Kırgız Türkçesinde *cazdoo* kelimeleri de ‘yazlık ev’ anlamını karşılar. Tatar Türkçesinde *kışlak* kelimesi ‘Orta Asya’da durulan, yaşanılan yer, avıl’ olarak genel bir anlamda kullanılırken *kışlav* kelimesi ise ‘kışın kalınan yer’ olarak daha özel bir anlamda kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *ovul* ‘kışlak’, Uygur Türkçesinde *ak öy* kelimesi de ‘yazlak, yaylak’ olarak kullanılan kelimelerdir. Taradığımız sözlüklerde Sibiry grubu lehçelerinde ve uzak lehçelerde *kışlak* ve *yaylak* kelimelerini ve anlamlarını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Ancak Radloff’un sözlüğünde Altay ve Teleüt Türkçelerinde *yaylu* kelimesi ‘yazlık ev’ anlamıyla kayıtlıdır (Radloff, 1905: III – 13).

2.7. Köşk, Saray

Sevortyan’da *köşük* kelimesinin anlamlarını şöyle verilmiştir: 1) ‘örtü, perde’ (*Drevnetyurkskiy Slovar*’da); 2) ‘sığınak, korunak’ (*Drevnetyurkskiy Slovar*’da); 3)

'*saman taşıma ağı*' (Uygur Türkçesinde); 4) 'gizli' (Halaç Türkçesinde); *köşüke* kelimesinin anlamları da şöyledir: 1) 'küçük gölge' (Drevnetyurkskiy Slovar'da); 2) 'perde, stor'; 3) *piyeste bir bölüm*. Kelime, *köşi-* 'kapat-, ört-' fiilinden türemiştir (1989: V –128). H. Eren ve Nişanyan'a göre kelime, Farsça kökenlidir. Gülensoy (Gülensoy, 2007: 560) ve Ş. Tekin'e (2001: 25-31) göre kelime Türkçedir.

Sevortyan'da *konak* kelimesi, *kon-* 'yukarıdan in-' fiilinin türemişi olarak verilmiştir. *Konak* kelimesinin anlamı 'misafir, geceleme, duraklama' ve *konuk* kelimesinin anlamı da 'misafir' olarak kaydedilmiştir (Sevortyan, 2000: VI –55).

Köşk ve *saray* kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *karşı ordu* 'saraylar' karşı ordu saray ve köşkler (1969: 429); *savrag* 'saray' (*yeti erdinin etiglig puspak atlıg sarvagında turu teginürmen* 'yedi değerli taşla süslü puspak adlı sarayda yaşıyorum') (1969: 490); **KB'de** *saray* 'saray' (1979: 382); **Kıpçak Türkçesinde** *saray* 'saray, ev' (2007: 227); *keşk/köşk* (F.) 'köşk' (2007: 141); **Kamûs-ı Türkî'de** *köşk* 'çardak şeklinde yapılmış yüksek bina, kule. Yüksek ve manzaralı seyir odası, kule, "taraça". Bağ ve bahçe içerisinde yapılmış yazlık oturma yeri, kasr' (1901: I – 756)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *villa* (Lat.) 'şehir dışındaki ev, köşk' (2006: 486), **Türkiye Türkçesinde** *villa* (Lat.) Yazlıkta veya şehir dışında bahçeli müstakil ev (2005: 2093)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *tohana* 'konak, büyük ev, saray, çiftlik, avlu, taht' (2000: 402); **Karakalpak Türkçesinde** *saray* 'büyük ev, köşk' (1992: IV-179); **Kırgız Türkçesinde** *aksaray* 'saray, hükümdar konağı' (1998: I –15); **Tatar Türkçesinde** *küşek* 'köşk' (1979: II –317); *küşek-saray* 'yolcuların durduğu küçük bina' (1979: II –317)

Karluk grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *kuşk* (F.) 'maliyeti yüksek olan bir inşaat, köşk' (1981: II – 424); *çortok* (F.) 'hanlara, beklere mahsus bina, saray' (1981: II –380)

Sibirya grubu lehçelerinde: Şor Türkçesinde örökö ‘saray’ (1995: 73)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Orhon yazıtlarında, DLT’de ve Kuman Türkçesinde *köşk* ve *saray* kelimelerini karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Drevnetyurkskiy Slovar’da *karşı ordu* tamlaması ve *savrag*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *saray* ‘saray, ev’ anlamında kullanılır. Ayrıca hem Kıpçak Türkçesi sözlüğünde hem de Kamûs-ı Türkî’de *köşk* kelimesi bağ ve bahçe içerisinde yapılmış yazlık oturma yeri anlamında kullanılmıştır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan ve Türkiye Türkçelerinde Latince’den alıntı *villa* ‘şehir dışındaki ev’ anlamında kullanılır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde *tohana*, Karakalpak Türkçesinde *saray* kelimeleri ‘konak, büyük ev’ anlamında kullanılır. Ayrıca Kırgız Türkçesinde *aksaray* tamlaması ‘saray, hükümdar konağı’, Tatar Türkçesinde *küşek-saray* koşması ‘yolcuların durduğu küçük bina’ anlamında kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *çortok* << (F. çâr + Ar. tâk) kelimesi de bina, saray anlamında kayıtlıdır. Sibirya grubu lehçelerinden Şor Türkçesinde *örökö* kelimesi de ‘saray’ anlamında kullanılır. Taradığımız uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde *köşk* ve *saray* kelimelerini karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

2.8. Oba

Talat Tekin’e göre kelime, < *ōpa ‘köy’ den gelir. Gülensoy, köken bilgisi sözlüğünde kelimenin Moğolcada *obağa* ‘yığın, taş yığını’ biçiminde kullanıldığını söyler. (2007: 609)

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *ergü* ‘durulan, yaşanılan yer; ev’ (1969: 177); **EUT’de** *ärgü* ‘hâne, ev, konak, ikametgâh’ (1968: 73); **Kamûs-ı Türkî’de** *oba* ‘birkaç odaya bölünmüş büyük ve uzun göçebe çadırı. Çadır halkı, göçebe âilesi. Göçebelerin bir zaman için konaklamış oldukları yer. Cibinliğin ince çuha vb. kumaştan yapılmış çeşidi’ (1901: II – 1002), **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *oba* ‘küçük hayme, çadır halkı’ (1902: 148)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *oba* ‘birkaç evden oluşan küçük yerleşim yeri; göçebelerin birkaç çadırdan oluşan göç yeri’ (2006: 509); **Türkiye Türkçesinde** *oba* ‘göçebelerin konak yeri; bu yerde konaklayan göçebe halk veya aile; genellikle bölmeli göçebe çadırı’ (2005: 1487)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Kırgız Türkçesinde *örgöö* ‘düğün obası (evi), yeni evliler için kurulan oba’; (*örgö kötör-* ‘düğün çadırı dik-’; *örgöösün böldüm* ‘oğlumu ayrı çıkardım’); yeni oba, çadır (ev); (1998: II –614)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da, EUT’de, DLT’de *oba* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik. Kamûs-ı Türkî’de *oba* ‘büyük ve uzun göçebe çadırı’ ve Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *oba* ‘küçük çadır’ anlamında kullanılmıştır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinde *oba* hem ‘birkaç evden oluşan küçük yerleşim yeri’ hem de ‘göçebe çadırı’ anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden yalnızca Kırgız Türkçesinde tespit edebildiğimiz *örgöö* kelimesi, ‘düğün obası’ anlamında kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinde *oba* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik. Ancak Radloff sözlüğünde *oba* kelimesini Çağatay ve Uygur Türkçelerinde ‘göçebe kabilelerin yaşadığı keçe çadırı’ anlamıyla kullanıldığını kaydetmiştir (Radloff, 1989: I – 1157). Sibirya grubu lehçelerinden Teleüt Türkçesinde *odu* kelimesi ‘oba’ anlamında geçer. Uzak lehçelerde de *oba* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik.

2.9. Otağ

Radloff’a göre kelime, *ot-* ~ **o:t-* ‘ateş yak-’ fiil kökünden türemiştir. Sevortyan (1974: 484-487), sözlüğünde *I otağ* kelimesinin anlamlarını ‘1. Çadır, göçebe kulübesi, mesken, yazlık yerine giderken götürülen küçük çadır, keçe çadırı, büyük süslü çadır; yeni beyaz çadır 2. Durulan yer, göçebelerin mola verip kısa süre için yerleştikleri kamp, geceleme 3. Ev, mesken; kısa süre için ev; fakir ev, kulübe, alaçuk, kışın durulan çoban kulübesi, avcı kulübesi, çadır, yeni evlilerin evi 4. Ocak, ateş yakın yer, ateş tarlada yakılan ateş 5. Oda; misafir ağırlama odası; yeni evlilerin yatak odası 6. Bina

türü 7. *Ayrı eve çıkma (evlenip)* 8. *Soy, Uygurlarca kabilelerin birliği* 9. *Vatan*’; II oda ‘1. Oda 2. Çadır, durulan yer 3. Ev, mesken, göçebenin evi 4. Büro, müessese, çadır 5. İkametgâh 6. Askeri ev 7. Yüksek’ olarak vermiştir.

Dedem Korkudun kitabında, insanlar arasında *ağ otağ, kızıl otağ* ve *kara otağ* ‘statü’ belirtir: “... *Bir yere ağ otağ, bir yire kızıl otağ, bir yire kara otağ kurdurmuş idi. Kimün ki oğlı kızı yok, kara otağa kondurun, kara kiçe altına döşen... oğlı kızı olmayanı Allah Ta’âlâ kargayupdur, biz dahi kargaruz, bellü bilsün dimiş idi*” (Ergin, 1997: 78).

Otağ kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *otag* ‘çadır, ev’ (1969: 373); **EUT**’de *otag* ‘otağ, çadır’ (1979: 340); **DLT**’de *otağ* ‘otağ’ (1999: IV – 444); **Kıpçak Türkçesinde** *otak* ‘çadır, kırdaki vatan’ (2007: 206); **Kamûs-ı Türki**’de *otağ, otak* ‘içinde ateş yandığı için ‘ot’tan veya ‘oturmak’tan türemiş olsa gerektir’ Hükümdarlar vb. büyüklere mahsus geniş, yüksek etekli ve süslü çadır, büyük hayme, otak kurdular (‘oda’ bundan türemiş olsa gerek)’ (1901: I – 1018); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü**’nde *otak (otav)* ‘oda, çadır’ (1902: 152)

Çağdaş Lehçelerde:

Sibirya grubu lehçelerinde: **Altay Türkçesinde** *otog* ‘otağ’ (1999: 141); **Hakas Türkçesinde** *otah (odağ)* ‘alacık’ (2005: 329); **Teleüt Türkçesinde** *odu* ‘oba, kamp, alacık’ (2000: 75); **Tuva Türkçesinde** *odag* ‘ocak; otağ; merkez, ocak’ (2003: 82)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da ve EUT’de *otag*, DLT’de *otağ*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *otag* > *otak, otağ*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *otak (~otav)* ‘süslü çadır’ anlamında kayıtlıdır. Çağdaş lehçelerden Oğuz ve Kıpçak grubuna giren Türkçelerde *otağ* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik. Radloff sözlüğünde ise Kırgız Türkçesinde *otau, odau* ‘tarlada dikilen şalaş’ (1989: I – 1121) kelimesi kayıtlıdır. Çağdaş lehçelerden yalnızca Sibirya grubu lehçelerinde *otag* kelimesinin farklı biçimlerini tespit ettik. Sibirya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *otag* > *otog*, Hakas Türkçesinde *otag* > *otah* kelimeleri ‘çadır ev’

anlamında kayıtlıdır. Ayrıca Tuva Türkçesinde *odag* kelimesinin ‘ocak’ anlamı da varır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise *otağ* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik.

2.10. Tura

Kelimenin kökeni, *tur-* ‘yükselmek, kalkmak’ + *-a* ekinin eklenmesi sonucunda oluşmuştur (Gülensoy, 2007: 933).

Tura kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *tura* ‘iyice korunmuş ev, kale’ (1969: 587); *turag* ‘sığınak, dağlardaki barınak’ (1969: 587); *turug* ‘ev, durulan yer; sığınak, barınak, dağlarda in’ (1969: 588); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *turuk* ‘hayme, çadır, alaçık’ (1902:195)

Çağdaş Lehçelerde:

Kıpçak grubu lehçelerinde: Tatar Türkçesinde *torak* (tulay torak) ‘mesken, konut, ev’ (1981: III -118)

Karluk grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *tura* ‘belli bir yüksekliği olan çevresi korumalı yaşamak için hazırlanan yer’; *turar cay* ‘yaşanan yer, mekân, ev, oda’ (1991: II – 317); *turalğu/turuşluk* ‘ev, mekân olarak kullanılmaya layık’ (1991: II – 320)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *tura* ‘ev, şehir’; *turaçak* ‘evcik’ (1999: 186); **Hakas Türkçesinde** *tura* ‘ev’ (*ağas tura* ‘ahşap ev’); oda; bina; şehir: *Ağban tura* ‘Abakan şehri’; *turacah* ‘küçük ev’ (2005: 528); **Teleüt Türkçesinde** *tura* ‘ev’ (2000: 119)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Orhon Yazıtlarında, EUT’de ve DLT’de *tura* kelimesini karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Drevnetyurkskiy Slovar’da *tura* ‘iyice korunmuş ev’, *turug* ‘durulan yer’, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *turuk* ‘çadır, alaçık’ anlamında kullanılır. Oğuz grubu lehçelerinde *tura* kelimesi ve anlamını

karşıl原因 herhangi bir kelime tespit edemedik. Kıpçak grubu lehçelerinden Tatar Türkçesinde *torak~ tulay torak* ‘mesken, konut’ anlamında kullanılan bir kelimedir. Karluk grubu lehçelerinden yalnızca Yeni Uygur Türkçesinde tespit edebildiğimiz *tura* ve *tura* kelimesinden türetilmiş *turalğu/turuşluk* kelimeleri de ‘ev’ anlamında kullanılır. Sibiryaya grubu lehçelerinden Altay, Hakas ve Teleüt Türkçelerinde de *tura* ‘ev’ anlamında kayıtlıdır. Uzak lehçelerden *tura* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik.

2.11. Yurt

Orta çağda taşınabilen evin en bilinen şekli *yurta* (*çadır*) idi. Yurta, M.Ö. 1. binyılında ortaya çıkmış ve çağdaş görünümüne orta çağda kavuşmuştur. Yurta, Türk halkının icadı olan bir üründür, göçebe hayat tarzında en pratik ve en uygun ev şeklidir.

Clauson (1972:958), sözlüğünde kelime hakkında şu açıklamayı yapmıştır: “*Eski dönemde çok seyrek; Kâş.’nın çevirisi ‘terk edilmiş kamp yeri’ eski ortaya çıkışlara uygun düşüyor; fakat orta dönemde ‘mesken yeri, ikametgâh’ anlamına gelmeye başlamış. Herhangi bir terk etme iması olmadan ve alışılmış fonetik değişiklikler ve ‘bir çeşit keçe çadır topluluk, ülke, memleket’ vs. geniş anlam alanıyla bütün modern şivelerde yaşıyor. Sevortyan (1989:254-255), sözlüğünde kelimenin anlamlarını ‘1. Otlak, durulan yer, kamp, yerleşim yeri, mülkiyet yeri, mülkiyet, kasaba, bırakılmış mera; göçebelerin terk ettiği yer, mesken izleri, evlerden kalma yıkıntılar, yangın yeri... 2. Vatan; devlet; hükümet, toprak, il, bölge 3. Köy/kasaba 4. Ahali ile beraber toprak (yer), halk, ahali, toplum, toplantı, akrabalar 5. Çadır, kulübe, ev, yazlık, ocak, inşa edilmiş kulübe ve avlu, ev işleri’ olarak vermiştir. Tarihî kaynaklara göre yurt’un en eski anlamı ‘göçebelerin yerleşip yaşaması için yeterli toprak (yer alanı)’ bu anlam biraz daha genişlemiş şekliyle bazı lehçelerde korunmaya devam etmiştir.*

Orta çağda taşınabilen evin en bilinen şekli *yurta* (*çadır*) idi. Yurta, M.Ö. 1. binyılında ortaya çıkmış ve çağdaş görünümüne orta çağda kavuşmuştur. Yurta, Türk halkının icadı olan bir üründür, göçebe hayat tarzında en pratik ve en uygun ev şeklidir. Kâşgarlı Mahmut’un ‘*delik*’ anlamında kullandığı yurt, Arapça vatan sözcüğünün karşılığı olup oturulan yer demektir. İçten ağaç iskeletlere dayandırılan *yurt*, yuvarlak olup üstü alçak bir kubbe biçimindedir (Turan, 2002: 305).

Günümüzde Türkistan Türklerinin barınaklarına belki de Rusçanın etkisiyle “*yurt*”³¹ denmektedir. Oysa Osmanlı çağındaki anlamına göre yurt, ev’in toprağa temas ettiği mekândır; yani yerdir. Türk insanın yurdu (yani; evinin toprağa temas ettiği yer) genellikle bellidir (Baykara, 2000:224).

Kazak Türklerinde *yurt* dört temel bölümden oluşur:

- 1) *Şanrak* kubbenin tepesindeki yuvarlağın adıdır.
- 2) *Uvık* şanrağı destekleyen kubbeden çıkan çubukların adıdır.
- 3) *Kerege* katlanabilir kafes şeklindeki desteğin adıdır.
- 4) *Esik* iki kanatlı tahta kapının adıdır (Yeni Avrasya, 2000: 144)

Yurt kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Orhon Yazıtları’nda *yurt* ‘yurt, kamp yeri, konaklama yeri’(Tekin, 2006: 192); **Nehcü’l Feradis’te** *yurt* ‘yurt, ev bark, yer’ (Ata, 1998: 491); **Kıpçak Türkçesinde** *yurt* ‘yurt, vatan, memleket; ikametgâh, çadır, inilecek yer’ (2007: 330); *yuva* ‘yuva, ev’ (2007: 331); **Kuman Türkçesinde** *yurt* ‘oturulan ev, yurt’ (1992: 235)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *yurt* ‘bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası vatan; memleket; göçebe Türklerin oturduğu çadır’ (2005: 2201) ; **Urum Türkçesinde** *yurt* (*yurd*) ‘şehir, avlu, ev, köşk (*yurt alma, honuşu al* ‘ev alma, komşu al’)’ (2000: 249)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *yort* ‘ev, bina’ (*agas yort* ‘Ahşap ev’; *taş yort* ‘taştan ev’ ; *yort aldı* (*işek aldı*) ‘evin önü, ailenin ayrı evi’; *yort kerege* ‘çadır iskeleti’; *yort karaldıhu* ‘çadır’; *yeyge yort* ‘yazlık çadır’; *közgö yort* ‘güzlük çadır’) (1993: I – 428); *yort-kura* ‘ev ve diğer yapılar’ (1993: I – 429); **Kırım Tatar**

(³¹) Rusçanın köken bilgisi sözlüğünü hazırlayan Fasmer, *yurt-* maddesi “il, ülke”, “yerleşme yeri, kasaba”, “ev, mesken, avlu” altında *yurta* “ev, göçebe durağı” kelimesine yer verdikten sonra Eski Rusçada *yurt* ‘soy, sülale, mülk’ kelimesinin Türkçeden alındığını ifade etmiştir. Bizce *yurt* kelimesi, ilkin Türkistan lehçelerinden Rusçaya geçti, sonra da Rusçadan Türkistan lehçelerine tekrar ödünç kelime (~re-borrowing) olarak geri dönmüştür.

Türkçesinde *yurt* ‘çadır; vatan; ev, baba ocağı, okul’ (2007: 346); **Kumuk Türkçesinde** *ojak* ‘yurt, anababa evi, baba yurdu’; *ojağına qaytmaq* ‘baba yurduna dönmek; aile, soy’; *bir ojaqdan* ‘aynı aileden, aynı soydan’; *esk.* ‘müessese, kurum’; *oxuv ojaqlar* ‘öğretim kurumu’) (223); **Tatar Türkçesinde** *agaç yort* ‘taş ev, ahşap ev’; *yortka kerü* evlen-‘ (1977: I – 461); *yort* ‘ev, bina’ (*yort* ‘salu ev kur-‘)

Sibirya grubu lehçelerinde: Şor Türkçesinde *çurt* ‘yurt’ (*çurt salın-* ‘yerleşme, bir yeni yurt edin-‘) (1995: 24); **Tuva Türkçesinde** *aal* ‘yurt, ev, oba’; *aal-oran* ‘yurt, ev’ (2003: 1); *ada-çurt* ‘ata yurt’ (2003: 2); *çurt* ‘yurt, memleket; oba, oymak’ (2003: 26)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *şurt / şort* ‘ev, bina, avlu (tüm içindeki yapılarıyla beraber)’ (1996: II – 144); *şurt-yır* ‘ev’ (1996: II – 144); **Yakut Lehçesinde** *iey doıdu* ‘ana yurt’ (1995: 11); *iey doıdu, cie, uopsay cie* ‘yurt’ (1995: 307)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da ve DLT’de *yurt* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik. Orhon yazıtlarında, Nehcü’l Feradis’te, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde ve Kuman Türkçesinde *yurt* kelimesi ‘yurt, memleket, oturulan yer’ anlamında kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinde *yurt* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik. Türkiye ve Urum Türkçelerinde *yurt* (~ *yurd*) ‘çadır, ev’ anlamında kullanılır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt ve Tatar Türkçelerinde *yurt* > *yort* ‘ev, bina’ anlamındadır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde *yurt* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik. Sibirya grubu lehçelerinden Şor ve Tuva Türkçelerinde *yurt* > *çurt* ‘yurt ve memleket’ anlamındadır. Ayrıca Tuva Türkçesinde *aal* kelimesi de ‘yurt’ anlamında kullanılır. Uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *yurt* > *şurt/şort*, Yakut Türkçesinde *iey doıdu, cie, uopsay cie* kelimeleri de ‘ev’ anlamında kullanılır.

2.12. Barınma Yeri ve Ev ile İlgili Kullanılan Başka Adlar

Vladimirtsov, “*Eski Türkçedeki Ötüken Yiş Kelimeleri Üzerine*” makalesinde *koş* kelimesini şöyle açıklar: ‘mekân, ev’ (§ 169), *koşilik* ‘yedek çadır, yurt’ (§ 245) Türkçe bir kelimedir. Kırgız Türklerinde *koş* ‘yedek çadır, göçebe kampı, Türkmen Türklerinde *goş* ‘çöldeki mekân’, Çağatay Türklerinde *koş* ‘göçebe kampı’, Eski Türkçe *koş* ‘yedek’

demektir. Çağdaş Moğol lehçelerinden Kalmukça'da kelimenin *hoş* şekli vardır, 'kısa süre için geçici bekleme yeri, çöldeki kamp ve ikinci (ana yurt yanındaki) yurt' anlamında kullanılır. Kalmukçada *hoş* kelimesini Türkçe kelimelerle G. I. Ramstedt karşılaştırmıştır. [Ramstedt, 1935, S. 189]. Bu Türkçe kelimeyle ilgili detaylı bilgiye M. Räsänen'e bakınız. [Räsänen, 1969: 283] (Adzhumerova- Atmaca, 2010: 215)

Vladimirtsov, "*Eski Türkçedeki Ötüken Yiş Kelimeleri Üzerine*" makalesinde *terme* kelimesini şöyle açıklar: 'bayram çadırı' (§ 184) anlamında Türkçe bir kelimedir. Kelime, Başkurt Türklerinde *tirme*, Nogay Türklerinde *terme üyi*, Tuva Türklerinde *ög* 'keçe çadırı' Kırgız ve Kazak Türklerinde *terme*, Özbek Türklerinde *terma* şeklindedir. Bu kelimelerin özünde Türkçe *ter-* 'toplamak' kelimesi vardır. Kalmukçada *term* kelimesi, 'kulübenin duvar parmaklığı' Türkçedeki 'ter-' kelimesinden türemiş 'terme'den gelmektedir [Ramstedt, 1935, S. 393] (Adzhumerova- Atmaca, 2010: 215).

Tam, ev anlamında kullanılan kelimelerden biridir. Dede Korkut Hikâyelerinde *tam* şöyle geçer: "*Bir tama direk ururlar, ol tama tayak olur, ben bunun alınına niye tayak olurun tururun didi*" (Ergin, 1997: 82).

Tarihî Lehçelerde:

Nehcü'l Feradis'te *sıgınc* 'sığınak' (Ata, 1998: 372); *tam* 'duvar, ev, bina' (Ata, 1998: 401); **Kıpçak Türkçesinde** *avçılar evi* 'çalıdan, ottan yapılmış küçük kulübe' (2007: 16); **Kamûs-ı Türkî'de** *apartman* 'birkaç odası olan ve bir ailenin oturmasına elverişli daire. Kiraya verilmek üzere böyle 'dairelerle bölünmüş bina' (1901: I – 45); *barın* (halk.) 'barınacak yer, barınak. Bahçe duvarı, çit, siper' (1901: I – 92); *barınak* 'barınılacak, sığınılacak yer' (1901: I – 92); *dâr* (Ar.) 'geniş ve büyük ev, birkaç daireden meydana gelen mesken, konak. Bulunulan, durulan veya oturulan yer, yurt' (1901: I – 237); *gecekonda* 'belediyeden veya benzeri bir kuruluştan izin almadan yapılan ev, barınak *mec.* derme çatma yapı' (1901: I - 406); *külbe* (F.) 'çalı çırpıdan yapılmış barınak, kulübe, küçük, basit fakir evi: külbe-i ahzânım "hüzünlerimin kulübesi"' (1901: I – 780); *melaz* (Ar.) 'barınacak ve sığınacak yer' (1901: II – 850)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *dalda* 'sığınak, barınak' (2006: 521); *hanıman* 'ev eşik, ata yurdu, ocak, mesken' (2006: 423); **Türkiye Türkçesinde**

apartman (Fr. 'appartement') 'birkaç katlı ve her katında bir veya birkaç daire bulunan yapı' (2005: 107); *barınak* 'barınılacak yer, melce' (2005: 200); *bendehane* (F.) 'bendenin, kölenin evi' (2005: 242); *dam* 'yapıları dış etkilerden korumak amacıyla üzerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm; üzeri toprak kaplı ev, küçük ev, köy evi' (2005: 468); *dubleks* (Fr.) 'içinden merdivenli, iki katlı ev' (2005: 574); *dulda* 'yağmur, güneş ve rüzgârın etkileyemediği gizli, kuytu yeri, siper' (2005: 575); **Türkmen Türkçesinde** *tamlık* 'birkaç odanın toplu olarak kurulduğu bir yer' (1962: 633)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *kvartira* (Rus. 'квартира') 'daire (ev)' (1993: I – 485); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *balagan* (Rus. 'балаган') 'korunak, derme çatma kulübe' (2000: 109); *gıldıran* 'yıkık dökük ev, esli ev, izbe ev' (2000: 203); *ırbın* 'yer, mekân, ev' (2000: 224); *mekam* 'mekan, barınak, ev' (2000: 295); *patar* 'ev, konut' (2000: 320); *tıbir* 'ev, mesken' (*tıbirde kalgan kız* 'evde kalmış kız') (2000: 395); *tıgırık* 'ev, mekân, virane' (2000: 395); *töngertge* 'ahşaptan inşa edilen ev' (2000: 406); **Karakalpak Türkçesinde** *konıs* 'mekan, iskan edilen yer' (ata jurtım turgistannan kelgeli, ata-babam konıs baskan jaylavım) (1988: III –172); *tam* 'kerpiç ya da tuğladan inşa edilmiş ev' (1992: IV-269); **Kazak Türkçesinde** *baspana* 'mesken, sığınak, melce, barınak' (2003: 81); *hana* 'hane, ev' (2003: 610); *ık* 'barınak, korunak, kuytu yer' (2003: 662); *kamsav* 'barınak, bark' (2003: 283); *kepe* 'kulübe, barınak, baraka, küçük ev' (2003: 230); *konıs* 'obanın bulunduğu, yerleştiği mahal, yayla, ikamet, mekan, daire (*konıs kuttu bolsın!* 'yeni eviniz kutlu olsun!'; *konıs tebu* 'bir yere yerleş-,yurt edin-') (2003: 317); *konıs-jay* 'mekân, yer' (2003: 317); *mal-jay* 'ev bark' (2003: 365); *päter* 'apartman, daire' (2003: 440); *tam* 'balçıktan kerpiçten elle yapılmış çatısız ev, dam' (2003: 517); **Kırgız Türkçesinde** *colum* 'kerege; at çobanlarının kurduğu küçük bir keçe ev' (1998: I –221); *kepe* 'evcik, şalaş, kulübe; *tam kepe* 'toprak ev' ; *çöp kepe* 'kuru ot amabarı'; *at kepe* 'tavla (at ahır)'; *uy kepe* 'inek ahır'; *took kepe* 'kümes' (1998: II – 439); *koş* 'iğreti keçe ev; işçilerin muvakkat olarak oturdukları yahut uzun göç ve sefer esnasında kullanılan küçük keçe ev' (1998: II – 491); *momo* (Çince): *momo toğoloktop salğan üy*: 'balçık yuvarlaklarından yapılmış ev' (1998: II –569); *oturuk* 'yerleşip oturulan yer, mekan, mahal, yerleşik (göçebe olmayan)' (1998: II – 603); **Kumuk Türkçesinde** *çalaş* 'alacak' (92); *ık* 'sığınak, sığınacak yer, barınak' (171); **Tatar Türkçesinde** *aulak öy* 'anne babasız ev, gençlerin yaşadığı ev' (1977: I – 87); *kvartira* (Rus. 'квартира') 'daire (ev)' (1979: II – 81);

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *kaşar* ‘kışın hayvan sürülerine bakan çiftçilerin yaşamak ve çalışmak için yapıldığı bina’ (1981: II –374); *tok- ravok* ‘gösterişli binalar, büyük evler’ (1981: II –211); **Uygur Türkçesinde** *aililikler binası* ‘apartman’ (1990: I – 205); *ayvan saray* ‘üstü kapalı ev’ (1990: I – 217); *ayvanlık* ‘ayvanı olan ev’ (1990: I – 218); *bokta* ‘ahşaptan yapılmış kısa süre kullanılacak taşınabilir küçük ev, kulübe’ (1990: I – 452); *game* ‘yer altı ev’ (1994: IV- 816); *karargâh* ‘yolculukta durulduğu yer, şalaş’ (1994: IV – 58); *kaznak* ‘içinde farklı eşyalar saklanan küçük ev’ (1994: IV – 98); *kepe/çelle/ kelpiğun* ‘geçici süre için yaşanılan ağaç dalları ve otlar ile örtülü basit ev’ (1994: IV – 519)

Sibirya grubu lehçelerinde: Teleüt Türkçesinde *ayıl* ‘mesken, ev; köy’(2000: 9); *dapaş* ‘alaçık, üzeri dal ve otlarla örtülmüş kulübe’ (2000: 22); **Tuva Türkçesinde** *bödey* ‘küçük ev’ (2003: 16); *çer-bajın* ‘toprak ev’ (2003: 23); *çaglak* ‘sığınak, barınak, yağmurluk, ev bark (2003: 19)

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *horğoyor sir, horğoyor cie* ‘barınak’ (1995: 26)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Nehcü’l Feradis’te *sığ-* kelimesinden türemiş *sığınç*, *tam*, Kamûs-ı Türkî’de *barın-* kelimesinden türemiş *barınak*, Arapçadan alıntı *dâr* ve *melaz*, Farsçadan alıntı *külbe* kelimeleri ‘barınılan yer’ anlamında kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *hanıman*, Türkiye Türkçesinde *tam* ve *barın-* kelimesinden türemiş *barınak*, Fransızcadan alıntı *dubleks*, Türkmen Türkçesinde *tam* kelimesinden türetilmiş *tamlık* kelimeleri ‘barınılacak yer’ anlamında kullanılır. Ayrıca Azerbaycan Türkçesinde *dalda* ve Türkiye Türkçesinde *dulda* kelimeleri de ‘sığınak, barınak’ anlamlarında kullanılan kelimelerdir. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde *balagan*, *gıldıran*, *ırbın*, *patar*, *tıbir*, *tıgırık*, Arapçadan alıntı mekân > *mekan*, Karakalpak Türkçesinde *kon-* kelimesinden türemiş ‘*konıs*’ ve ‘*tam*’, Kazak Türkçesinde ‘*baspana*, *ık*, *kamsav*, *kepe*, *tam*, *päter*’ ve *kon-* kelimesinden türemiş *konıs*, Farsçadan alıntı *hâne* > *hana*, Kırgız Türkçesinde *colum*, *kepe*, *koş* ve *otur-* kelimesinden türemiş *oturuk*, Kumuk Türkçesinde *ik*, Tatar Türkçesinde *daça* kelimeleri de ev olarak kullanılan mekanların adlarını karşılamaktadırlar. Başkurt ve Tatar Türkçelerinde Rusçadan alıntı *квартура* (*kvartira*)

kelimesi de ‘daire ev’ anlamında kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *kaşar*, *tok-ravok*, Uygur Türkçesinde *aililikler binası*, *ahvan saray*, *bokta*, *geme*, *koznak* ve *kepe/çele/kelpiğun* kelimeleri de ‘ev’ anlamında kullanılan kelimelerdir. Ayrıca Türkiye Türkçesinde daha çok ‘bir birlik veya kurumun, kumandan ile yardımcı şube ve bölümlerinden oluşan kuruluş’ anlamındaki *karargâh* (< Ar. *karâr* + F. *gâh*) kelimesi, Uygur Türkçesinde ‘yolculukta durulan yer’ anlamında kullanılmaktadır. Sibiryâ grubu lehçelerinden Teleüt Türkçesinde *avıl*> *ayıl*, Tuva Türkçesinde *bödey*, *çer-bajın* ve *çağlak*, uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde *horğoyor sir*, *horğoyor cie* kelimeleri de ev olarak kullanılan yapının adını karşılamaktadırlar.

BÖLÜM 3: EVİN BÖLÜMLERİNİ KARŞILAYAN KELİMELER

3.1. Ambar, Depo, Kiler

Ambar, depo ve kiler kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

DLT’de *tariğliğ* ‘ambar’ (1999: IV – 578); **Kuman Lehçesinde** *ambar* ‘ambar’ (1992: 8); **Kamûs-ı Türki’de** *mahzen* (Ar.) ‘mal ve eşya koymaya yarayan kapalı yer, ambar, kiler. Türkçede: binalarda yer altı deposu, bodrum: içilecek şeyler, soğuk durması içim mahzene konulmalıdır’ (1901: II - 817); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *sarpun* ‘kiler odası’ (1902: 167); *töşek-hane* ‘sandık odası, esbap odası’ (1902: 194)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *ambar* ‘ambar’ (*tahıl anbarı* ‘tahıl ambarı’; *erzag anbarı* ‘erzak ambarı’) (2006: I – 117); **Gagauz Türkçesinde** *çit* ‘ambar; mısır ambarı’ (1991: 61); *dam* ‘dam, at ahır, depo, ambar’ (1991: 67); *hambar* ‘ambar’ (1911: 113); *kiler* ‘kiler’ (1991: 57) *unnuk* ‘unluk, un ambarı’ (1991: 249); **Türkiye Türkçesinde** *ambar* (F. ‘anbar’) ‘genellikle tahıl saklanılan yer; yiyecek ve bazı eşyanın saklandığı yer’ (2005: 88); *ardiye* ‘evlerde kullanılmayan, saklanması gereken eşyaların konulduğu bölüm’ (2005: 116); *ev altı* ‘eski evlerde ambar, ahır olarak kullanılan zemin katı’ (2005: 665); **Urum Türkçesinde** *ambar* ‘ambar, depo, kiler’ (*yılbaş kutlu bosın, ambarlar tolu bosın!* ‘yılbaşı kutlu olsun, ambarlarımız dolu olsun!’) (2000: 45)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *ambar* ‘yiyecek saklanılan yer’ (1993: I – 60); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *aşlık üy* ‘tahıl ambarı’ (2000: 92); *kangal üy* ‘kiler’ (2000: 241); *gübre* ‘un konulan sandık, zahire ambarı’ (2000: 210); *duv* ‘mısırları saklamak için yapılmış, çubuklardan örülmüş ambar’ (2000: 188); *düğer* ‘ambar; ocağın bacasına konulan, çubuktan örülüp çamurla sıvanmış kafes’ (2000: 188); *göş* ‘ambar, odunluk’ (2000: 208); *gözen* ‘kiler’ (2000: 208); *gumu* ‘mahzen, kiler’ (2000: 209); *güyre* ‘tahıl ambarı’ (2000: 211); *mamıthu* ‘ambar, kiler’ (2000: 293); **Karaim Türkçesinde** *ambar* ‘ambar’ (1974: 67); **Karakalpak Türkçesinde** *kamba* ‘ambar, kiler’ (1988: III – 112); *kömbe* ‘kiler, ambar, depo’ (1988: III – 14); *şolan*

'kiler' (1992: IV – 539); **Kazak Türkçesinde** *ambar* 'ambar, depo' (2003: 44); *jerkoyma* 'kiler, ambar' (2003: 175); *kamba* 'ambar, kiler' (2003: 282); *kilet* (Rus. 'клет') 'kiler, ambar (evin içinde saklanmayan eşya ve erzağın durduğu yer)' (2003: 262); *kömbe* 'kiler, ambar' (2003: 246); *şolan* 'kiler' (2003: 643); *şoşala* 'yiyecek, içecek ve tüm erzakın saklandığı yer, kiler' (2003: 493); **Kırgız Türkçesinde** *çartar* (F.) 'kepek saklamak için bina; (destanlarda) ev, mesken' (1998: I- 254); *depo* (Rus. 'депо') 'depo, ambar' (1998: I- 306); **Kırım Tatar Türkçesinde** *anbar* 'ambar' (2007: 22); *kiler* 'kiler, ambar' (2007: 403); **Tatar Türkçesinde** *ambar* 'erzak, un saklamak için yapı, ambar' (*ambar tulı aşlık* 'ambar dolusu yiyecek') (1977: I – 55); *çolan* 'köy ve eskiden şehir evlerinde merdiven ve odalar arasındaki yer, kiler' (1981: III – 439); *kladovoy* (Rus. 'кладовая') 'erzak saklanılan kiler, ambar'; *neürep* 'buzlu kiler' (1979: II – 454)

Karlık grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *kaznak* 'kiler' (Necip 1995: 229); *orek* 'yer altı sebze kileri' (1995: V – 626)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *almar* 'ambar'(1999: 25); *sakırım* (*süskek*) 'ambarın tahıl bölümü' (1999: 148); **Hakas Türkçesinde** *añmar* (ahambar) 'küçük ambar' (2005: 44); *huca* 'ambar, sundurma, çardak, depo, kiler' (2005: 195); **Şor Türkçesinde** *çığçan çer* 'depo, ambar' (1995: 17); **Tuva Türkçesinde** *anmaar* 'ambar, depo' (2003: 5); *azar* 'kiler; gölgelik' (2003: 9)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *ampar* 'ambar, hangar' (1996: I – 41); *çılan* (Rus. 'чулан') 'kiler' (1996: II – 400); *kilet* 'ambar, kümes'(ay-kilet 'iki katlı ambarın alt katı'; *süli-kilet* 'iki katlı ambarın üst katı'; *urlı-kilet* 'ev ile aynı sırada dikilen iki katlı ambar /alt katının kapısı avluya çıkar, üst katın kapısı eve çıkar. Üst katta çeşitli eşyalar, alt katta buğday, erzak saklanır/) (1996: II – 272); **Yakut Lehçesinde** *ampaar* 'ambar' (1995: 10)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan DLT'de Farsça *anbâr* kelimesinin karşılığı olarak *tarığlığ* kelimesi kayıtlıdır. *Tarığlığ*, XI. yüzyıldan sonra kaybolmuştur. Bugün Türkistan lehçelerinde *anbâr* kelimesi, Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *anbar*, Gagauz Türkçesinde *hambar*, Türkiye Türkçesinde *ambar*, Urum

Türkçesinde *ambar*, Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt, Karaim, Kazak ve Tatar Türkçelerinde *ambar*, Kırım Tatar Türkçesinde *anbar*, Sibiryâ grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde ‘*almar*’, Hakas Türkçesinde *añmar* (~*ahambar*), Tuva Türkçesinde *anmaar*, uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *ampar*, Yakut Türkçesinde *ampaar* olarak geçer. Ayrıca Kırgız Türkçesinde Farsçadan geçen *çartar* ve Rusçadan geçen *depo*; Tatar Türkçesinde Rusçadan geçen *kladovoy* kelimeleri de ‘erzak koyulan ve saklanılan yer’ anlamında kullanılmıştır. Şor Türkçesinde ‘depo, ambar’ anlamında kullanılan *çığçan çer* ikilemesindeki *çığçan* kelimesi muhtemelen Kıpçak grubu lehçelerinde mevcut olan *cıy-* ‘topla-’ kökünden türemiştir. Böylece, *çığçan çer* harfiyen ‘toplanan yer’, yani depo demektir.

3.2. Baca

Sevortyan *baja* kelimesinin anlamlarını şöyle vermiştir: 1) ‘pencere’ (Anadolu ağızlarında, Azerbaycan Türkçesi ağızlarında); ‘pencerenin iç kısmı’; ‘küçük pencere’; ‘dinleme penceresi’; 2) ‘havanın, ışığın çıktığı delik’, ‘duvar veya çatıdaki delik’; 3) ‘duman borusu, soba borusu’; 4) ‘çatı, toprak çatı, evin tepesi’; 5) ‘havalandırma’; 6) ‘yer altı geçidin, tünelin çıkışı’ (Azerbaycan Türkçesinde); 7) ‘kapısız dolap’ (Anadolu ağızlarında). Sevortyan’a göre kelime Farsçadan alıntıdır; ancak anlamları Türkçe türemiştir (1978: II – 24).

Kıpçak Türkçesinin önemli metinlerinden biri olan Kitabü’l- İdrâk Li-Lisan-el Etrak’ta *baca* kelimesi ‘pencere’ anlamında kullanılmıştır. Bu durum bize, XI. yy. Türk ellerinde olduğu gibi pencere anlamında ‘*tünglük*’ ve ‘*baca*’ kelimelerinin her ikisinin de kullanıldığını gösterir (Safran, 1993: 105).

Baca kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kıpçak Türkçesinde *baca* ‘delik; bir nevi pencere, tepe penceresi’ (2007: 21); *katra* ‘baca’ (2007: 132); *öçeş* ‘baca’ (2007: 209); **Kuman Lehçesinde** *sufra* ‘baca’ (1992: 171); **Kamûs-ı Türkî’de** *baca* ‘ocağın dumanı çekmek için damdan yukarı çıkan kısmı; tepe penceresi, kulübe ve damlara yukarıdan ışık vermek için açılmış delik’; *kapı baca* ‘her taraf’ (1901: I – 80); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *tümlük* ‘çadırın

başındaki açıklık, damdan açılmış delik ve aydın düşecek mahal' (1902: 199); *urunk* 'haymenin ortasındaki delik' (1902: 159)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *baca* 'tütünün çıkması için ocağın üstünde kerpiç ya da demirden yapılan boru: evin bacası ışık ya da havanın gelmesi için bazı şehir evlerin ve ambarların çatılarında pencere karşısına açılan delik' (2006: I – 194); **Gagauz Türkçesinde** *baca* 'baca' (1991: 27); **Türkiye Türkçesinde** *baca* 'dumanı ocaktan çekip havaya vermeye yarayan yol; halk ağzında çatı penceresi' (2005: 173); **Türkmen Türkçesinde** *hünek* 'evde, duvarda ve benzer yerlerde havalandırma amaçlı yapılmış delik' (1962: 725)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Karakalpak Türkçesinde** *morja* 'evin bacası' (1988: III – 315); *tütünlik* 'baca' (1992: IV – 372); **Karaim Türkçesinde** *titinlik* 'baca' (1974: 532); **Kazak Türkçesinde** *murja* 'baca' (2003: 388); *tütündik* 'baca' (2003: 566); **Kırgız Türkçesinde** *tündük* 'obanın, uukların üst uçları ile tutulan yukarıdaki ahşap dairesi' (*tündüktün közü* 'tündükteki delikler (uukların üst uçları onlara sokulur)'; *tündük cabuu* 'tündük'ü kapatmak için mahsus keçe parçası'; *tündük tüşür-* (*mec.*) 'ocağı sön-' ; *bir tündüktön kün kör-* 'aynı çatı altında beraber yaşamak') (1998: II – 771)

Karlık grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *tuynuk* 'eskilerde çadırların duvarı ya da çatısından ışığın girmesi için açık bırakılan delik' ('*tepa tuynuk*' ışığın girmesi ya da soba dumanının çıkması için çatıdaki baca' (1981: II – 221); *tuynukça* "eskilerde çadırların duvarı ya da çatısından ışığın girmesi için açık bırakılan küçük delik' (1981: II – 221); **Uygur Türkçesinde** *mora* 'baca' (1995: V – 175); *tünlük* 'ışık girmesi ve havalandırma için evin tepesindeki delik' (1992: III – 406)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Hakas Türkçesinde** *tunğus* 'evenki çadırın duman deliği kapağı' (*tündük çapçañ tunğus* 'baca kapatma kapağı') (2005: 528); *tünük* 'baca' (2005: 534); **Tuva Türkçesinde** *mögeje* 'çadır bacası' (2003: 78)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar'da, EUT'de, DLT'de Nehcü'l Feradis'te, *Baca* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik. Oğuz grubu lehçelerinden Türkmen Türkçesi dışındaki diğer lehçelerde *Baca* kelimesi kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesinde *Baca* kelimesi, *Hünek* kelimesiyle karşılanmıştır. Kıpçak grubu lehçelerinde *Baca* kelimesi, *titinlik ~ tütünlik ~ tütündik ~ tündük* olarak kullanılmaktadır. Bu kelime eskiden çadırın tepe kısmında havalandırma ve cam fonksiyonunu üstlenen unsurun adıydı. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *tuynuk* ve *tuynukça*; Yeni Uygur Türkçesinde *tünlük* kelimeleri kullanılmıştır. Sibiry grubu lehçelerinden yalnızca Tuva Türkçesinde tespit edebildiğimiz *mögeje* kelimesi, 'çadır bacası' anlamında kayıtlıdır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde *Baca* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edilmemiştir.

Tütün kelimesi, EOT metinlerinde 'duman' anlamında geçmektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde ' *patlıcangillerden, birleşiminde nikotin bulunan, otsu bir bitki (nicotiana tabacum) ve bu bitkinin kurutulup kıyılarak sigara biçiminde veya pipoyla içilen yaprağı*' anlamlarında kullanılarak anlam dairesini başka bir kavram alanına kaydırmıştır. Dolayısıyla Kıpçak lehçelerinde ve Yeni Uygur Türkçesindeki *tütünlük* kelimesinin yerini *Baca* kelimesi almıştır.

3.3. Balkon ve Teras

Balkon ve teras kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kıpçak Türkçesinde *tuluk* 'balkon' (2007: 283); **Kuman Lehçesinde** *tuluk* 'balkon' (1992: 196); **Kamûs-ı Türkî'de** *ayazlık* 'evlerde serinlemek için kullanılan önü açık yer' (1901: I – 72) *şahnişîn* (şehnişîn) (F.) 'odanın üç taraftan pencere ve döşenmiş olan sokak tarafındaki çıkıntısı' (1901: II- 1247); *taraça* (İt.) 'bir binanın damında çevresi ve üstü açık yer, teras' (1901: II – 1303)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *artırma* ‘balkon’ (2006: I – 141); *balkon* ‘evin, binanın ön tarafına dikilen artırma’ (2006: I – 215); **Türkiye Türkçesinde** *ayazlık* ‘teras’ (2005: 156); *balkon* ‘bir yapının genellikle dışarıya doğru çıkmış, çevresi duvar veya parmaklıkla çevrili bölümü, ayazlık’ (2005: 193); *çekme kat* ‘apartmanlarda veya evlerde dört yanı teras olarak bırakılan en üst kat’ (2005: 410); *gömme balkon* ‘dış yüzeyden dışarı taşmayan, evin kullanım alanı içinde kalarak yapılmış balkon’ (2005: 775); *taraça* (İt.) ‘teras’ (2005: 1904); **Türkmen Türkçesinde** *dalan* ‘odanın ön tarafında kullanılan üstü kapalı, kenarları açık yapı, balkon’ (1962: 236)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *taphır* (*tapkır*) ‘çıkıntı, basamak, teras’ (2000: 377); *tırkık* ‘izbe çevresinde topraktan sıra, ocağın kenarında yatmaya yarayan çıkıntı’ (2000: 396); **Karakalpak Türkçesinde** *balkon* ‘balkon’ (1982: I – 119) *bastırma* ‘dört tarafı açık, üstü kapalı olan balkon gibi bir yer’ (1982: I – 217); **Kazak Türkçesinde** *balahana* ‘çatı katı; balkon; çocuk odası’ (2003: 76); *balkon* ‘evin üst katlarındaki dışarıya doğru çıkan bölüm’ (2003: 77); **Tatar Türkçesinde** *balkon* ‘binaların balkonu’ (1977: I – 118); *lodjiya* (Rus. ‘лоджия’) ‘iç balkon’ (1979: II – 343)

Karlık grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *balkon* (*İtalyan*) ‘binanın ikinci ve ondan yukarı katlardaki odalara bitişik olarak, sokak veya avlu tarafına kurulan camlı balkon’ (1981: I – 76)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da, EUT’de, DLT’de ve Nehcü’l Feradis’te, *balkon* ve *teras* kelimelerini karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Tarihî lehçeler içerisinde Kıpçak ve Kuman Türkçelerinde ‘balkon’ anlamı, *tuluk* kelimesiyle karşılanmıştır. Taradığımız kaynaklarda gördük ki, *tuluk* kelimesi, XIV. yüzyıldan sonra kaybolmuştur. Kamûs-ı Türkî’de kelimenin Türkçe *ayazlık* biçimi vardır. Türkiye Türkçesinde kelimenin Türkçe *ayazlık* biçimi yanında İtalyancadan alıntı *taraça* biçimi de vardır. *Balkon* kelimesi, çağdaş lehçelerden Karakalpak, Kazak ve Tatar ve Özbek Türkçelerinde de görülür. Ayrıca Tatar Türkçesinde Rusçadan alıntı *лоджия* (*lodjiya*) kelimesi de *balkon* kelimesi yerine kullanılır. Sibirya grubu

lehçelerinde, uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde *balkon ve teras* kelimelerini karşılayan herhangi bir kelime tespit edilmemiştir.

3.4. Bodrum

Bodrum kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *bodrum* (Yun.) ‘bir yapının yol düzeyinden aşağıda kalan bölümü’ (2005: 291); *bodrum katı* ‘bir yapının zemin katının altında olan ve oturulabilen en alt katı’ (2005: 291)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *podval* (Rus. ‘подвал’) ‘binanın alt katı, bodrum’ (1981: I – 594); **Uygur Türkçesinde** *podval* ‘bodrum’ (1990: I – 724)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *saldam altı* ‘bodrum’ (2005: 407)

Değerlendirme

Yunancadan geçen *bodrum* kelimesi, yalnızca Türkiye Türkçesinde kayıtlıdır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek ve Yeni Uygur lehçelerinde *bodrum* anlamını karşılayan Rusçadan alıntı *подвал (podval)* kelimesi kullanılır. Sibirya grubu lehçelerinden Hakas Türkçesinde *saldam altı* ‘bodrum’ anlamıyla kayıtlıdır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde *bodrum* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edilmemiştir.

3.5. Çatı, Dam, Kubbe

Clauson’un *ta:m (?d-)* kelimesi hakkındaki açıklaması şöyledir: Gerçekte ‘bir duvar’ (çamur ya da çamur tuğladan yapılmış) genişlemiş anlamlarla ‘toprak duvarlı bir bina’; tuğladan yapılmış yapı; mezar, höyük; SW Az., Osm *dam* ‘çatı’; Tkm. *ta:m* ‘tuğladan yapılmış yapı’; Xak XI. yy. *ta:m* ‘duvar’; Tef. *dam* ‘duvar, bina’; Çağ. XV. yy. *tam* ‘saray duvarı’; Xwar. XIII. yy. (?) ‘bu evin duvarı’; Kom. XIV. yy. *tam* ‘çatı’; Osm. *dam dam* (~? *tam*) ‘bina, mandıra, hapisane’ ve çeşitli metinlerde (1972:502).

Türklerde çatı, *evin göğü, kubbesidir*. Oğuz Kağan destanında ‘*demir çatı*’ tamlaması sıklıkla kullanılır.

Çatı, dam ve kubbe kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *tagam (tam)* 'dam, çatı' (*nu üynin tagamı altundan erdi* 'bu evin damı altındandı' (1969: 526); *örtmân* 'çatı' (1969: 392); **DLT'de** *tam* 'duvar, dam, kale' (1999: IV – 566); *tarus* 'evin çatısı' (1999: IV – 581); **Nehcü'l Feradis'te** *kubbe* (Ar.) 'kubbe' (Ata, 1998: 265); *öçek* 'dam, çatı' (Ata, 1998: 335); *sakf* (Ar.) 'tavan, çatı, dam' (Ata, 1998: 358); *tak* (Ar.) 'kubbe, kümbet' (Ata, 1998: 394); **Kıpçak Türkçesinde** *dam* 'çatı, dam' (2007: 55); *iv başı* 'baca, dam' (2007: 117); *tam* 'dam, çatı, taraça' (2007: 260); *tam* 'duvar' (2007: 260); *tam üsti* 'baca' (2007: 261); *tapa* 'çatı' (2007: 262); *topa* 'çatı' (2007: 280); **Kamûs-ı Türki'de** *arş* (Ar.) 'çardak, çatı, kubbe (Arapça'da asıl olan bu iki anlamı ile dilimizde pek kullanılmaz)' (1901: I – 53); *bam* (F.) 'dam, çatı' (1901: I – 90); *dam* 'bina örtüsü'; 'hayvan barındırmak için yapılan kapalı yer, ahır, kümes, kodes, hapishane, zindan (1901: I – 234); *kubbe* (Ar.) 'yarım küre biçiminde yapılmış kagîr dam, kümbet' (1901: I – 760); *künbet (künbed)* (F.) 'kubbe, yuvarlak, değirmi tavan veya çatı: cami, hamam, türbe künbeti' (1901: I – 782); *tarem* (F.) 'çardak; kubbe, kümbet; dam' (1901: II – 1305); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde** *sok* 'dam, ev örtüsü' (1902: 172); *tam* 'dam, bina örtüsü' (1902: 181)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *çatı* 'binayı örten kiremit, demir, ahşap örtü, evin çatısı' (2006: I – 451); *tağ* 'bazı binaların yarım daire şeklinde olan çatısı, kubbe; büyük kapıların üstündeki dam' (2006: I – 253); **Gagauz Türkçesinde** *ibik* 'çatı sırtı' (1991: 119); *kuble* 'kubbe' (1911: 152); **Türkiye Türkçesinde** *çatı* 'bir yapının, bir evin damını kuran parçaların bütünü' (2005: 400); *çatı örtüsü* 'çatıların üstüne kiremit, çinko ve oluklu sac vb. ile kaplanan, tavana su geçmesini önleyen yapı bölümü' (2005: 401); *dam* 'yapıları dış etkilere korumak amacıyla üzerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm; üzeri toprak kaplı ev, küçük ev, köy evi' (2005: 468); *kubbe* (Ar.) 'yarım küre biçiminde olan ve yapıyı örten dam, kümbet' (2005: 1245); *kümbet* (F.) 'kubbe; koni, piramit biçiminde damı olan, yuvarlak veya köşeli yapı' (2005: 1283); **Türkmen Türkçesinde** *gümmez* 'ev ya da cami kubbesi' (1962: 214)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *kıyık* 'çatı' (1993: I – 723); *öy başı* 'çatı; çatı arası' (1993: I – 64); *öy kıyığı* 'ev çatısı' (1993: I – 723); *öy tübehe* 'evin

tavanı; evin çatısı' (1993: I – 64); *tübe* 'evin tepesi, çatı' (*öy tübehe* 'evin çatısı'; *kalay tüble yurt* 'kalay çatılı ev') (1993: II – 417); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *cerbaş* 'toprak kaplı çatı, toprak dam' (*cerbaş üy* 'toprak damlı ev') (2000: 149); *toprakbaş* 'toprak dam' (2000: 400); *trambaş* 'metal kaplı çatı' (*trambaş üy* 'çatısı metal levha kaplı ev') (2000: 408); *üybaş* 'çatı, dam' (2000: 424); *üy başı* 'çatı, dam' (2000: 424); **Karaim Türkçesinde** *ölçek* (*öçek, uçağ, üçek, üçak*) 'ev çatısı' (1974: 441); *üçak* (*ölçek, öçek, uçağ, üçek*) 'ev çatısı' (1974: 592); **Kazak Türkçesinde** *jabın* 'çatı örtüsü, çatı kaplaması' (2003: 149); *şatır* 'dam, çatı' (2003: 632); **Karakalpak Türkçesinde** *jabık* 'çadırın tuurlığı (çadırın kenarlarını örten keçenin) ve üziginin (çadırın kubbesini oluşturan çubukların üzerine örtülen keçe parçasıyla) birleştiği yer' (1984: II – 151); **Kırgız Türkçesinde** *capkak* 'kubbe (çatı)' (1998: I – 178); *çatır* 'çadır, çatı, saçak'; *çatırluu* 'örtülmüş, çatılı (ev)' (1998: I-255); **Kırım Tatar Türkçesinde** *dam* 'çatı ('kiramet dam')' (2007: 60); **Tatar Türkçesinde** *tübe* 'tepe, ev çatısı'; *öy tübese* 'ev çatısı' (1981: III – 281)

Karlık grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *tom* 'teneke çatı'; *tunuka tomli uy* 'teneke çatılı ev') (1981: II – 224); **Uygur Türkçesinde** *ögze* 'evin düz çatısı' (1995: V – 840); *peşayvan* 'evin önündeki süslü çatı' (1991: I – 775)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Altay Türkçesinde** *kakpak* 'çatı, kapak' (1999: 94); *cabu* 'çatı, örtü, dam' (1999: 48); **Hakas Türkçesinde** *çabıh* 'çatı, saçak' (2005: 70); *çabındı* 'kaplama, çatı, sundurma' (2005: 70); *hur* 'çatı, üst' (*hayzı hurı çoh, çalaas tigeyleg çurttar* 'bazısı çatısız, çıplak tepeli evler') (2005: 173); *pügürt* 'kubbe' (*altın pügürttig ib* 'altın kubbeli ev'); 'çadırdan duman deliği kirişi' (2005: 391); **Şor Türkçesinde** *çabıg* 'çatı, dam' (1995: 11); **Teleüt Türkçesinde** *dabu* 'çatı, dam' (2000: 19); **Tuva Türkçesinde** *deevir* 'tavan; çatı, dam' (2003: 30)

Uzak lehçelerde: **Çuvaş Lehçesinde** *tüpe* 'ev çatısı' (1996: II – 262); *viit* 'çatı, kapak, örtü' (1996: I - 128); **Yakut Lehçesinde** *horuobuya* 'çatı' (1995: 52)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar'da *tagam* (~*tam*), *ört-* kelimesinden türetilmiş *örtmän*, DLT'de *tam*, *tarus*, Nehcü'l Feradis'te *öçek*, Arapçadan alıntı *kubbe* ve *sakf*, Kıpçak Türkçesinde *topa*, *tam* > *dam*, *tam üsti*, *iv başı*,

Kamûs-ı Türkî’de *dam*, Farsçadan alıntı *dam*, *künbed* (~*künbet*), *tarem*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *sok*, *tam* ‘herhangi bir yapının üstünü örten kısım’ anlamında kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *çat- ı* < *çatı*, *dam*, Arapçadan alıntı *kubbe*, Farsçadan alıntı *kümbet*, Türkmen Türkçesinde *gümmez* kelimeleri de ‘çatı, dam, kubbe’ anlamlarında kayıtlıdır. Ayrıca Türkiye Türkçesinde *dam* kelimesi ‘çatı’ anlamı yanında ‘üzeri toprak kaplı ev, küçük ev, köy evi’ anlamında da kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *öy başı*, *öy*, *kıyığı*, *öy tübehe* tamlamaları ve *kıyık*, *töpe* >> *tübe* kelimeleri, Karaçay-Malkar Türkçesinde *cerbaş*, *toprakbaş*, *üybaş* ve *üy başı* tamlamaları, Karaim Türkçesinde *ölçek*, Kazak Türkçesinde *şatır*, *yap-> jap-* ‘ört-’ fiilinden türetilmiş *jabın*, Karakalpak Türkçesinde de Kazak Türkçesinde olduğu gibi *jabın*, Kırgız Türkçesinde *çatır*, *çatırluu*, *yap-> cap-* ört- fiilinden türetilmiş *capkak*, Tatar Türkçesinde *töpe* >> *tübe* kelimeleri de ‘çatı, dam, kubbe’ anlamlarında kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *tam*, Uygur Türkçesinde *ögze*, *peşeyvan*, Sibirya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *kakpak*, *çapu*, Hakas Türkçesinde *çapıh*, *çabındı*, *hur*, *pügürt*, Teleüt Türkçesinde *töpe* >> *dabu*, *çabıg*, Tuva Türkçesinde *deevir*, uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *töpe* >> *tüpe*, *vitî*, Yakut Türkçesinde *horuobuya* kelimeleri ‘çatı, dam’ anlamlarında kullanılan kelimelerdir.

3.6. Çatı Altı, Çatı Arası, Tavan

Çatı altı, *çatı arası* ve *tavan* kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kamûs-ı Türkî’de *şırvanı*, *şırvan* ‘çatı arasında olan oda veya sofa, çatı altı, tavan arası’ (1901: II – 1268); *tavan* ‘ev çatısının altına ve iç tarafına çivilenen tahtalar, düzgün ve süslü boyalı bir satıh meydana getirip çatının çirkinliğini örter ve korur’ (1901: II – 1316); *tülük* ‘tavan’ (1902: 199)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *bağdatı* ‘suvakla sıvanmış tavan’ (2006: I – 200); Türkiye Türkçesinde *asma kat* ‘yapılarda genellikle tabanla birinci kat arasına yapılan, basık tavanlı, altı boş kat’ (2005: 133); *çatı arası* ‘tavan arası’ (2005:

400); *çatı katı* ‘yapılarda çatı ile son kat arasında yapılan küçük kat’ (2005: 400); *tavan* ‘bir yapının, kapalı bir yerin üst bölümünü oluşturan düz ve yatay yüzey, taban karşıtı’ (2005: 1921) ; **Urum Türkçesinde** *çardah* ‘çatı arası’ (2000: 575); *tavan* ‘tavan, çatı’ (*tavan penjeresi* ‘çatı arası camı, tavan üstü; çatı arası’) (2000: 415)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *bürtlek* (*bürtlekse*) ‘evin tepesi, çatı arası’ (1993: I – 184); *sarlak* (*sarzak*) ‘çatı arası; evin üst katının dışarıya çıkan balkonu’ (1993: II – 174); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *çardak* ‘çatı arası, tavan arası’ (2000: 170); *çardak üy* ‘çatı arası, çatı katı’ (2000: 170); **Kumuk Türkçesinde** *çarlaq* ‘tavan arası, çatı arası’; (*üynü çardağı* ‘evin tavan arası’ (95); **Tatar Türkçesinde** *çardak* ‘çatı arası’ (1981: III – 410)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çerdak* (*çordok*) ‘çatı ile tavan arasındaki boşluk yer, çatı arası’ (1981: I – 363)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *çerdak* ‘çardak, çatı altı’ (2005: 91)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *çartak* ‘çatı katı, balkon’ (1996: II – 392); *pürt tüpi* ‘tavan arası’ (1996: I – 262)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da, DLT’de, Nehcü’l Feradis’te, Kıpçak Türkçesi ve Kuman Türkçesi metinlerinde ‘çatı altı, tavan’ anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Kamûs-ı Türki’de ‘*tavan* ve *tülük*’ kelimeleri tavan anlamında kullanılan kelimelerdir. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *bağdatı*, Türkiye ve Urum Türkçelerinde *tavan* kelimeleri ‘taban karşıtı’ anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *bürtlek* (~ *bürtlekse*), *sarlak* (~ *sarzak*), Karaçay-Malkar Türkçesinde *çardak*, Kumuk Türkçesinde *çardak* > *çarlag* ve Tatar Türkçesinde *çardak* ‘çatı arası’ anlamında kullanılan kelimelerdir. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *çardak* > *çerdak* (~ *çordok*), Sibirya grubu lehçelerinden Hakas Türkçesinde *çardak* > *çerdak* kelimeleri de ‘çatı altı’ anlamında kullanılmaktadır. Yalnızca uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde tespit edebildiğimiz *çardak* > *çartak* kelimesi, ‘balkon’ anlamında kayıtlıdır.

3.7. Duvar

Duvar kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *tam* ‘duvar’ (*toprak kaza tam tokıyu* ‘toprağı kazarak, duvar dokuyarak’) (1969: 529); **DLT'de** *tam* ‘duvar, dam, kale’ (1999: IV – 566); **Nehcü'l Feradis'te** *tam* ‘duvar, ev, bina’ (Ata, 1998: 401); **Kıpçak Türkçesinde** *divar/duvar/tuvar/tuvar* (F.) ‘duvar’ (2007: 63); *hıtan* (Ar.) ‘duvarlar’ (2007: 96); *körövül* ‘set, duvar, beht’ (2007: 159); *tam* ‘duvar’ (2007: 260); **Kuman Lehçesinde** *dıvar (divar)* ‘duvar’ (1992: 58); *körövül* ‘det, duvar’ (1992: 121); **Kamûs-ı Türkî'de** *pahsa* ‘kerpiç duvar’ (1901: II – 1043)

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *duvar* (F.) ‘bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran, taş, tuğla vb. gereçlerden yapılan veya örülen dikey düzlem’ (2005: 579); **Türkmen Türkçesinde** *divaar* ‘evin duvarı; büyük duvar’ (1962: 253)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *kerte* ‘ahşap duvar’ (1993: I – 595); *koyma* ‘duvar’ (*agas koyma* ‘ahşap duvar’; *takta koyma* ‘tahta duvar’; *taş koyma* ‘taş duvar’) (1993: I – 666); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *kabırğa* ‘evin duvarı’ (2000: 234); *huna* ‘daş duvar’ (2000: 221); **Karakalpak Türkçesinde** *diyval* ‘evin duvarı’ (1984: II – 76); **Kazak Türkçesinde** *kabırğa* ‘duvar’ (2003: 268); **Kırım Tatar Türkçesinde** *çeper, divar* ‘duvar’ (2007: 65,302); **Kumuk Türkçesinde** *bölme* ‘bölme, duvar, perde’ (76); *tam* ‘duvar’ (350); *tamlaq* ‘evin dış duvarı’ (350); **Tatar Türkçesinde** *bülme* ‘odaları birbirinden ayıran duvar (tahta perde)’ (1977: I- 213); *koyma* ‘duvar’ (*takta koyma* ‘ahşap duvar’, *çiten koyma* ‘çit’, *kitre koyma* ‘delikli duvar’; *utirtma koyma* ‘dikilmiş duvar’ (1979: II – 127)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *devor/devol* ‘binanın, evin duvarı’ (1981: I – 218); *pahsa* (F.) ‘yoğrulmuş çamurdan üst üste örülmüş duvar ve onun her bir katı’ (1981: II – 580); *pardevor* (F.) ‘bir kat kerpiç ya da samanlı kesekten örülmüş ince duvar (*pardevor bilan ajratilgan üy* ‘ortadan duvarla bölünmüş ev’) (1981: I – 573); **Uygur Türkçesinde** *ara tam* ‘iki ev arasındaki duvar’ (1990: I – 54); *tam* ‘duvar’ (*kesek tam* ‘toprak duvar’) (1991: II – 81)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *tala* ‘eski evde köşe duvar; bahçe duvarının her bölümü (*sigis talalığ ağas ib* ‘sekiz duvarlı ağaç ev’) (2005: 473); **Tuva Türkçesinde** *hana* ‘duvar’ (2003: 49)

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *erkin* ‘duvar’ (1995: 74)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da, DLT’de ve Nehcü’l Feradis’te duvar kelimesi, *tam* olarak kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Türkiye Türkçesinde kelime *duvar* şeklinde, Türkmen Türkçesinde ise asli *divaar* şeklindedir. Kıpçak grubu lehçelerinde ise Farsça alıntı yerine genellikle *kabırğa* kelimesi kullanılmaktadır. Sevortyan, sözlüğünde kelime hakkında bilgiler vermiştir. Räsänen ve Doerfer’e göre *kabırğa* kelimesi, Moğolcadan alıntıdır, Brockelman’a göre ise Türkçedir (Sevortyan, 1989: 275-276). Çağdaş lehçelerden yalnızca Yeni Uygur Türkçesinde *duvar* kelimesinin eski Türkçedeki şekli olan *tam* kullanılır. Sibirya grubu lehçelerinden Tuva Türkçesinde *hana*, uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde *erkin* kelimeleri de duvar anlamında kayıtlıdır.

3.8. Ev Girişi, Hayat

İşlevsel olarak genellikle odaların duvarlarının uzantısı arasında kalan ve bir taraftan avlu ya da bahçeye açılan hacimlere *hayat* denir. Türk evinde mahremiyet ilkesine bağlı olarak, mekân organizasyonu açısından planın kuruluş dizgesi, “*sokak –avlu- hayat-oda düzeni*” şeklinde kurulmuştur. Böylece avlu sokak ile evin ana birimleri olan hayat ve odalar arasında “*yarı özel bir geçiş bölgesi*” olarak değerlendirilmiştir (Erdoğan, 2007: 27, 47).

Hayat ya da sofa Türk evinde merkezi bir rol oynar. İnsanların temel ihtiyaçlarından biri olan bir araya gelme arzusu Türk yerleşmelerinde ev içinde sofa hacminde en iyi şekilde gelişmiş ve burası bağımsız odalardan farklılaşan bir *sosyal merkez* olmuştur. Araştırmacılara göre yarı-açık, hava etkilerine karşı fazla korunmamış bir mekân olan hayata doğrudan çıkmak bir göçer davranışı olarak yorumlanmaktadır. Hayatlı ev planlı evler, Anadolu ve Balkanların birçok bölgesinde iklim koşullarına uygun olmadığı savunulsa da XX. yüzyıla kadar kullanılmıştır (Erdoğan, 2007: 43,44).

Ev girişi ve hayat kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kıpçak Türkçesinde *yelim* ‘giriş’ (2007: 318); **Kamûs-ı Türkî’de** *methal* (*medhal*) (Ar.) ‘giriş yeri, kapı, ağız’ (1901: II- 868); *papuçluk* ‘evlerde, dış kapıdan girilince, ayakkabıların çıkarıldığı küçük yer’ (1901: II - 1048)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *ağız* ‘kapı önü, giriş’ (2006: I – 64); *dehliz* (F.) ‘ev kapısı ile odaların kapıları arasındaki üstü kapalı aralık, koridor; sokak kapısı ile ev ya da ev ile koridor arasında üstü kapalı yol; büyük odayla bitişik küçük oda’ (2006: I – 571); *girecek* ‘kapı ağızı; evin girişi’ (2006: II – 250); *talvar* ‘evin girişinde kapıyla bitişik üstü örtülü yer’ (2006: I – 259); **Gagauz Türkçesinde** *hayat* ‘evin çevirmesi’ (1991: 115); **Türkiye Türkçesinde** *hayat* ‘genellikle köy ve kasaba evlerinde, üstü kapalı, bir veya birkaç yan açık sofa; avlu; balkon; sundurma’ (2005: 865); **Urum Türkçesinde** *tapçan/tapşan* ‘üzerinde oturup dinlenmek, çay içip sohbet etmek için eve girişteki yerden hafif yüksek yerin adı’ (2000: 424)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Karaim Türkçesinde** *hayat* ‘koridor’ (1974: 606); **Kırım Tatar Türkçesinde** *ayat* ‘koridor, üzeri kapalı avlu’ (2007: 34)

Karluk grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *dahliz* (F.) ‘evin girişindeki ilk oda, dehliz’ (1981: I - 216); *kavuşandoz* (F.) ‘evin giriş bölümü, ayakkabıların konulduğu yer’ (1981: I – 357); **Uygur Türkçesinde** *dehliz* ‘koridor’ (1992: III - 84)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Hakas Türkçesinde** *senek* ‘antre, sofa’ (*açıl senek* ‘veranda, taraça’) (2005: 418);

Uzak lehçelerde: **Çuvaş Lehçesinde** *şenik/şenih/şenī/şenīh* ‘dehliz (Rusçada “seni”)’ (1996: II – 101)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde ‘ev girişi’ anlamındaki *yelim* kelimesini Kıpçak Türkçesi sözlüğünde tespit ettik. Kamûs-ı Türkî’de evin girişini karşılayan bir Türkçe *papuçluk*, bir de Arapçadan alıntı *methal* kelimesi kayıtlıdır. Aynı şekilde Oğuz grubu

lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde ‘ev girişi’ anlamı hem Farsçadan alıntı *dehliz* kelimesiyle hem de Türkçe *ağız* kelimesiyle karşılanmıştır. Karluk grubu lehçelerinde de *dehliz* kelimesi ‘ev girişi’ anlamında kullanılmaktadır. Oğuz grubu lehçelerinden Türkiye ve Gagauz Türkçelerinde ve Kıpçak grubu lehçelerinden Karaim ve Kırım Türkçelerinde evin girişi için *hayat* (~*ayat*) kelimesi kullanılmaktadır. Sibiryaya grubu lehçelerinden Hakas Türkçesinde ve uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *senek* kelimesi (Rusçadan alıntı: *ceHu*) de ‘ev girişi’ anlamında kullanılmaktadır.

3.9. Evin, Odanın Köşesi

Sevortyan sözlüğünde ‘köşe’ anlamındaki kelimeleri şöyle vermiştir: 1) *muyuş*: ‘köşe; küçük köşe; burun (coğrafi); تنها yer’; 2) *muyulış*: ‘köşe’; 3) *munnuk*: ‘köşe; uzak, unutulmuş yer, kenar’. Sevortyan, kelimenin ‘eğ-’ anlamında **mun-*~**mün-* fiil köküne *-(a)ş* ekinin eklenmesiyle türediğini söyler. Bunun dışında Türk lehçelerinde ‘eğ-,bük-’ semantiği üzerine türemiş ‘köşe’ anlamındaki kelimelerin mevcudluğundan bahsetmiştir ve örnek olarak ‘*burç*’ kelimesini vermiştir (Sevortyan, 2000: 85-86).

Köşe kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Nehcü’l Feradis’te *müngüş* ‘köşe’ (Ata, 1998: 304); *seng(i)r* ‘köşe’ (Ata, 1998: 369)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaim Türkçesinde *müvüş* (*miviz, mivis, miyuş, munuz, müvüs, müvüş, münüz, müvüz, müyuş*) ‘ev veya oda köşesi’ (1974: 417); **Kırgız Türkçesinde** *bürçök* ‘köşe’; *kızıl birçök* ‘başköşe’ (1998: 155); **Kumuk Türkçesinde** *müyüş* ‘köşe (*evde, odada*)’ (214)

Karluk grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *bulun-puçkak* ‘evin köşeleri’ (1990: I – 508)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *el* ‘izbenin ön köşesi; sobanın (fırının) ön köşesi’ (1996: II – 218)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde Nehcü’l Feradis’te *köşe* kelimesini karşılayan iki kelime tespit ettik: *müngüş* ve *sen (i)r*. Oğuz grubu lehçelerinde ‘odanın köşesi’

anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaim ve Kumuk lehçelerinde Nehcü'l Feradis'te de kayıtlı olan *müngüş* kelimesi kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Uygur Türkçesinde *bulun-puçkak* 'evin köşeleri' ve uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *el* 'sobanın ön köşesi' olarak kullanılan kelimelerdir. Sibiry grubu lehçelerinde 'evin köşesi' anlamında herhangi bir kelime kayıtlı değildir, ancak Radloff sözlüğünde Teleüt Türkçesinde *tolık* kelimesini 'evin köşeleri' anlamında vermiştir (1905: III – 1196).

3.10. Evin Temizlik Bölümü

Tarihî Lehçelerde:

EUT'de *batıglıg* 'tuvalet, apteshane' (1968: 35); **Kıpçak Türkçesinde** *su evi, su ivi* 'tuvalet' (2007: 242); **Kuman Lehçesinde** *avrız* 'apteshane' (1992: 16)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *cağ* 'lavabo, banyo' (2005: 342); *ısı dam* 'hamam' (2005: 914)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *vana* (Rus. 'ванна') 'banyo' (1993: I – 212); **Kırgız Türkçesinde** *monço* 'hamam' (1998: 569); **Tatar Türkçesinde** *vana* (Rus. 'ванна') 'banyo odası' (1977: I – 231)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *hammam* 'hamam, banyo' (1981: II – 684); **Uygur Türkçesinde** *acethana* 'tuvalet' (1990: I – 823); *evrez* 'ev içinde yıkanmak için üzeri kapalı yer' (1990: I – 317); *munça (sevephana)* 'banyo' (1995: V – 673); *munça* 'banyo' (1995: V – 249); *hacethana* 'tuvalet' (1991: II – 431); *terethana* 'tuvalet' (1991: II – 128)

Sibiry grubu lehçelerinde: Tuva Türkçesinde *çunar-bajın* 'hamam' (2003: 26)

Değerlendirme

Bugün Standart Türkiye Türkçesinde kullanılan *tuvalet* kelimesi, Eski Türkçede *batıglıg* kelimesiyle karşılanmıştır. Kelimeyi, sonraki dönemlerde tespit edemedik. Kıpçak metinlerinde *batıglıg* kelimesinin yerini *su evi, su ivi* almıştır. Oğuz grubu lehçelerinden Türkiye Türkçesinde 'hamam' anlamı, *ısı dam* ve *cağ* kelimeleriyle karşılanmıştır.

Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt ve Tatar Türkçelerinde Rusçadan alıntı olan *ванна* (*vana*) ‘banyo, banyo odası’ kullanılır. Kırgız Türkçesinde *monço*, Uygur Türkçesinde *munça* kelimeleri de ‘hamam’ anlamını karşılamaktadır.

Sevortyan sözlüğünde *mo:nça* ve *mlça* biçimdeki kelimelerin Türk lehçelerinde ‘hamam’ anlamında kullanıldığına dair bilgi vermiştir. Kelimenin Räsänen’e göre Rusça *milnya* ‘yıkama yeri’ kelimesinden geldiğini anlatmıştır. (Sevortyan, 2000: 78)

3.11. Kapı ile İlgili Kelimeler

3.11.1. Açar, Anahtar

Radloff (1893:I-503) ve Sevortyan (1974:209-210) sözlüklerinde *açacak* kelimesine yer vermemiş, aynı kökten türemiş *açar* ‘anahtar’ kelimesine yer vermişlerdir.

Açar ve anahtar kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *açkıç* ‘kilit anahtarı’ (*kapuluk erdi açkıç yok erdi*) (1969: 6); **Kıpçak Türkçesinde** *açkuç* ‘anahtar, kilit’ (2007: 2); *miftah* (Ar.) ‘anahtar’ (2007: 184); **Kamûs-ı Türki’de** *açar* ‘anahtar. eşanl. miftah. anahtar Rumca olup asıl Türkçesi açar’dır’) (1901: I - 6); *anahtar* ‘açıcı eşanl. açar, miftah, kilit’ (1901: I – 40)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *açar* ‘kilidi açmaya, kapamaya yarayan alet, anahtar’; *gapı açarı* ‘kapı anahtarı’; ‘kilit’ (2006: I – 36); **Türkiye Türkçesinde** *açar* ‘anahtar’ (2005: 10); *açkı* ‘anahtar ve her türlü açma aracı’ (2005: 16); *anahtar* ‘kilidi açıp kapamak için kullanılan araç, açar, açkı’ (2005: 94); *miftah* (Ar.) ‘anahtar’ (2005: 1393)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *askıç* ‘kilit anahtarı’ (1993: I – 81); **Karaim Türkçesinde** *anahtar* ‘anahtar’ (1974: 68); **Karakalpak Türkçesinde** *aşar* (*aşkıç*) ‘anahtar’ (1982: I – 127); **Kazak Türkçesinde** *aşkıç* ‘anahtar, açkı’ (2003: 58); *kilt* ‘anahtar’ (2003: 263); **Kırgız Türkçesinde** *açkıç* ‘maymuncuk, anahtar’ (1998: I - 6); *kilit* ‘anahtar, maymuncuk’ (1998: II – 472); **Tatar Türkçesinde** *açkıç* ‘anahtar’ (*açkıç baltası* ‘anahtar ağzı’) (1977: I – 89)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *kalit (oçkiç)* ‘anahtar’ (*uyning kaliti* evin anahtarı; *sandikning kaliti* sandığın anahtarı; *eşikning kaliti* kapının anahtarı) (1981: I – 560); **Uygur Türkçesinde** *açkuç* ‘anahtar’ (1990: I – 35)

Sibirya grubu lehçelerinde: Şor Türkçesinde *kiliş* ‘anahtar’ (1995: 51); **Tuva Türkçesinde** *dülgüür* ‘anahtar’ (2003: 37)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da, Kıpçak metinlerinde ve Kamûs-ı Türki’de anahtar kelimesinin Türkçe karşılığı *açkiç*, *açkuç* ve *açar*dır. Ayrıca Kıpçak Türkçesi sözlüğünde Arapçadan alıntı *miftah* kelimesi de ‘anahtar’ anlamında kullanılmaktadır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde anahtar, *açar*; Türkiye Türkçesinde *açkı* kelimeleriyle karşılanmaktadır. Kıpçak Türkçesi sözlüğünde olduğu gibi Türkiye Türkçesinde de Arapçadan alıntı *miftah* kelimesi ‘anahtar’ anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak ve Karluk grubu lehçelerinde anahtar kelimesi, *açkiç*, *askış*, *aşkiş* ve *açkiç* kelimeleriyle karşılanmaktadır. Sibirya grubu lehçelerinden Şor Türkçesinde *kiliş*, Tuva Türkçesinde *dülgüür* kelimeleri de anahtar anlamlarında kayıtlıdır. Şor Türkçesindeki *kiliş* kelimesinin Rusçadan alıntı olduğu barizdir: *klyuç* (Rus. ‘ключ’) ‘anahtar’.

3.11.2. Dış Kapı, Büyük Giriş Kapısı

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *kapag (kapga, kapıg)* ‘büyük giriş kapısı; kapı’(*toy kapıgına kadar bardılar* ‘şehir kapısına kadar geldiler’) (1969: 420); **DLT’de** *kapga* ‘büyük kapı, kale kapısı’ (1999: IV –263); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *bab* ‘kapu, dervaze, işik’ (1902: 18); **Kamûs-ı Türki’de** *bab, bap* (Ar.) ‘kapı, giriş yeri’; ‘herkesçe başvurulmuş büyük kapı’ (1901: I – 79); *dervaze* (F.) ‘şehir ve kale kapısı’ (1901: I – 257)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *alagapı* ‘evlerin büyük sokak kapısı, giriş kapısı’ (2006: I – 92); *darvaza* (F.) ‘büyük giriş kapısı’ (*darvazasını felek vur-* ‘mutsuz ol-’ deyimini) (2006: I – 542); **Türkiye Türkçesinde** *bap* (Ar.) ‘kapı’

(2005: 198); *cümle kapısı* ‘yapılarda ana kapı’ (2005: 377); **Türkmen Türkçesinde** *derveze* (F.) ‘büyük geniş avlu kapısı’ (1962: 250); *gabsa* ‘evin veya pencerenin önündeki açılıp kapatılan ağaç kapı’ (1962: 128); **Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde** *kapka (kapı)* ‘kapı, giriş kapısı’(*agas kapka* ‘ahşap kapı’; *timer kapka* ‘demir kapı’; *yort kapkahu* ‘çadır kapısı’; *haray kapkahu* ‘saray kapısı’; *kapka aldı* ‘kapı önü’; *kapka baganahu* ‘kapı sürgüsü’; *kapka başı* ‘kapı başı’; *belekey kapka* ‘küçük kapı’; *yel kapka, kerte kapka* ‘küçük giriş kapısı’; *olo kapka* ‘büyük giriş kapısı’) (1993: I – 631); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *kabak eşik* ‘dış kapı’ (2000: 196); *tış eşik* ‘dış kapı’ (2000: 397); **Karakalpak Türkçesinde** *dervaza* (F.) ‘iki kanatlı büyük dış kapı’ (1984: II – 66); *ergenek* ‘çadırın girişindeki iki kanatlı kapı’; ‘avlunun tahta kapısı’ (1984: II – 122); **Kazak Türkçesinde** *darbaza* (F.) ‘dış kapı, avluya giriş kapı’ (2003: 119); *kakpa* ‘dış kapı’ (2003: 277); **Kırgız Türkçesinde** *darbaza* (F.) ‘sokak kapısı’ (1998: I- 297); *kapka* ‘sokak kapısı, şehir kapısı’ (1998: II - 401); **Tatar Türkçesinde** *kapu* ‘çok büyük kapı’ (1979: II – 47)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *darboza(darvoza)* (F.) ‘büyük giriş kapısı’ (*tahta darboza* ‘ahşap kapı’, *temir darboza* ‘demir kapı’) (1981: I – 209); **Uygur Türkçesinde** *dervaza* (F.) ‘büyük kapı’ (*yoğaç dervaza* ‘ahşap kapı’; *timir dervaza* ‘demir kapı’) (1991: II – 55); *kok (kouk)* ‘büyük giriş kapısı’ (1994: IV – 266)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *haalha* (Moğ.) ‘bahçe kapısı, bahçe duvarı kapısı’ (2005: 133); *halha* (Moğ.) ‘avlu kapısı’; ‘izbe kapı’ (2005: 141); **Tuva Türkçesinde** *haalga* (Moğ.) ‘kapı, bahçe kapısı’ (2003: 48)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *hapha* ‘bahçe kapısı’ (1996: I – 311)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde Drevnetyurkskiy Slovar’da evin büyük giriş kapısı anlamında *kapga* ve *kapag* kelimelerini tespit ettik. DLT’de de *kapga* kelimesi kayıtlıdır. Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde ve Kamûs-ı Türki’de *kapga* kelimesinin yerini Arapçadan alıntı *bab* ve *bap* kelimeleri almıştır. Oğuz grubu lehçelerinde büyük giriş kapısı ya *bap* ya da *darvaza* kelimeleriyle karşılanmıştır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *kapga*; Karakalpak, Kazak, Kırgız Türkçelerinde ve Karlık grubu lehçelerinden Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde *dervaze* kelimesi

'büyük kapı' anlamında kullanılmaktadır. Sibirya grubu lehçelerinden Hakas ve Tuva Türkçelerinde *kalga* kelimesinin ses değişikliğine uğramış biçimleri *haalha* ve *haalga* kelimeleri kullanılmaktadır.

3.11.3. Kapı

Sevortyan (1997: 274-275), sözlüğünde kapı kelimesini iki grupta ele almıştır: *kapı (I)* '1. Kapı (tüm kaynaklarda), kuzu kapan 2. Kabul odası, kabul salonu (Drevnetyurskiy Slovar), sultan sarayı 3. Bulunma yeri, bulunma 4. Hizmet, hizmet yeri 5. Hapishane 6. Çatısız balkon; dışarı; kapka (II) 1. Kapı, kuzu kapı, kent kapısı, kapı kanadı 2. Ev, ev işleri. Araştırmacıların çoğu, *qapıg*, *qapğa*, *qapğa*; kelimelerinin kökenini farazî **qap-* fiiline dayandırmışlardır. Şerbak da kelimeyi, **kap-* olarak vermiştir: *kapa-* > *kap-* +*a* fiilin intensif şeklini tahmin etmiştir, ancak onun *kap* isminden geldiği tahmini de vardır: *kap+a-* (Sevortyan, 1997:263-264). Şerbak'ın kelime kökeni hakkında yaptığı ikinci tahminin doğru olduğu kanaatindeyiz. Kelimeyi **kap-* fiiline dayandırmak yerine semantik açıdan kökenini *kap* isminde aramak yanlış olmasa gerek. Çünkü semantik açıdan *kapı*, bir çeşit *odanın veya evin açıklığını örten, güvenliğini, gizliliğini sağlayan, dışarının olumlu, olumsuz etkilerine karşı evi veya odayı koruma vazifesi üstlenen "kapak"* konumundadır (Atmaca- Adzhumerova 2010: 25).

İslam kültüründe giriş kapısının aileyi toplumdan ayıran bir yapı olarak simgesel bir statüsü vardır. Gelişmiş bir kapı tasarımında dikdörtgen ahşap bir kasa içinde ahşap geniş bir kapı ve geniş saçaklar vardır. Genellikle Türk evinde kapılar, büyük çift kanatlıdır. Ayrıca giriş kapılarında süslü dövme demir kilitler ve iki tokmak bulunur. İki tokmak, farklı cinsde ait kişiler tarafından kullanılmak üzere farklı ses çıkaracak şekilde tasarlanmıştır. Kapı çalındığı zaman çıkan sese bağlı olarak ev sahibi gelen konunun kadın veya erkek olduğunu anlar (Erdoğan, 2007: 55-56, 28). Ona göre kapıyı açar.

Türklerde kapı, genellikle güney yönündedir. Radloff, *kumalak falından* hareketle evin yönlerini şöyle vermiştir. Kumalak falında ev, dokuz bölüme ayrılmıştır: *Kapı (bosaga)*, –ev bir ata benzetilerek- '*kuskun yanı*' denmiştir. Arkasına *alın (mangalai)* denir. Sırtımızı kapıya çevirdiğimiz zaman, sağ yanımıza gelen kısım, '*özyan*' (*özçak*); yani kendimizin yanıdır. Sol tarafa ise '*düşman yanı*' (*duspancak*) denir. Evin tam ortası ise *kalp, yürek*'tir. Ocağın yeri de buradadır.

Kapı kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *ılı: ili kapug* ‘kiltsiz kapalı kapı (ilmek ile)’ (1969: 208); *kapug* kapı, büyük giriş kapısı (1969: 421); *sedrâk kapug* ‘parmaklıklı kapı’ (1969: 494); **EUT'de** *kapag* ‘kapı’ (1968: 166); **KB'de** *kapug* ‘kapı’ (1979: 221); **DLT'de** *kapuğ* ‘kapı’ (*yapıglıg kapug* ‘kapalı kapı’) (1999: IV –264); *kapuğ sedhrek* ‘parmaklıklı kapı’ (1999: IV –264); **Nehcü'l Feradis'te** *kapug* ‘kapı; hizmet’ (Ata, 1998: 200); **Kıpçak Türkçesinde** *bab* (Ar.) ‘kapı’ (2007: 21); *kabı/kabu/kapı/kapu* ‘kapı’ (2007: 123); **Kuman Lehçesinde** *eşik* ‘kapı’ (1992: 69); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde** *eberkine* ‘bir nevi adi kapu, ayaz ve sair den mamul’ (1902: 60); *giryas* ‘kapu, dar, bab’ (1902: 71); *turlık* ‘ışık, kapu, hisar’ (1902: 197); **Kamûs-ı Türkî'de** *der* (F.) ‘kapı’ (1901: I – 254); *deriçe* (F.) ‘küçük kapı, kapıcık’ (1901: I – 255); *kapı, kapu* ‘ev, konak, daîre ve her çeşit binanın girilip çıkılacak yeri’; ‘bir yere girip çıkmayı sağlayan açıklık’; ‘ev, konak, saray kapısı’; *sokak kapısı* ‘sokağa açılan dış kapı’; ‘resmî daire, iş takip edenlerin başvurdukları yer memurluk, hizmet, hizmet yeri bir hizmetçinin hizmet gördüğü ev veya konak; herhangi bir ihtiyaç için başvuru yeri veya kimse: bu kapıdan kovulsam, hangi kapıya giderim’; *açık kapı* ‘misafir kabul edilen ev’ (1901: I – 641); *südde* (Ar.) ‘kapı, eşik eşanl. atebe, asitan: südde-i seniyyeye müracaat etmek – padişaha başvurmak’ (1901: II – 1234)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *gapı* ‘girip çıkmak için evin ya da binanın vs. duvarında açık yer ve onu kapamak için tahta ya da demirden yapılmış nesne’ (*ara gapı* ‘iki oda arasındaki kapı’; *gapı ağzı* ‘kapı kapağı’, ‘kapı önü’; *gapı içi* (*astana*) ‘kapı girişi’); ‘ev’ (*mecazi*); ‘evin, binanın gireceği, kapağı’ *gapı-baca* ‘ev, hayat, evin çevresi’; ‘bir şeyin ağzını, deliğini, gireceğini örtüp bağlamak için demirden, tahtadan, camdan yapılmış örtü’ (*buharının gapısı* ‘soba kapağı’; *acıg gapı* ‘her kesin girebildiği yer’; *gapı gapıya* ‘çok yakın’; *gapı-gapıya gonşular* ‘kapı kapıya komşular’) (2006: III – 43); *gapıcıg* ‘küçük kapı’ (2006: III – 44); *kepeng* ‘yeraltı evin, ambarın kapısı; alttan yukarı açılan kapı’ (2006: II – 684); **Gagauz Türkçesinde** *fendi kapu* ‘gizli kapı’ (1991: 95); *tokat* ‘kapı’(*tokattan çevirmek* ‘kapıdan çevir-’) (1991: 243);

tokatçık ‘kapıcık’ (1991: 243); **Türkiye Türkçesinde** *çakma kapı* ‘genellikle iki kuşak üzerine tahtaların çivi ile tutturulması yöntemiyle yapılan basit kapı’ (2005: 384); *çarpma kapı* ‘özel menteşesi yardımı ile içe veya dışa doğru açılabilen, tek veya çift kanatlı kapı türü’ (2005: 398); *çelik kapı* ‘genellikle çerçevesi ve içi çelikten, dış yüzeyi ahşaptan yapılan kapı’ (2005: 411); *döner kapı* ‘üç veya dört kanatlı, düşey ekseninde dönerek geçiş sağlayan kapı’ (2005: 567); *kapı* ‘bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzenli olan duvar veya bölme açıklığı; bu açıklıktaki açılıp kapanan kanat’ (2005: 1068); *kuzu kapısı* ‘büyük bir kapının içinde veya yanında bulunan küçük kapı, kuzuluk, kuzu kapısı, yavru kapı’ (2005: 1276); *yavru kapı* ‘kuzu kapısı’ (2005: 2148); **Türkmen Türkçesinde** *gapı* ‘evin giriş kapısı evin ön kapısı, kapının dış yüzeyi, eşik’ (*gapı sır-* ‘kapı kapı dolaş-‘; *yedi gapıda yer tapmadı* ‘yerleşmeden kovul-‘ (1962: 144); **Urum Türkçesinde** *hanatçih* ‘küçük kapı’ (2000: 523); *hapu* (*kapu, hapü, hapı*) ‘kapı; avlu’ (*hapu adlına* ‘avluda’) (2000: 525)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *işek* ‘ev, bina ve diğer yapıların kapısı’ (*asamay işek* ‘birbirine karşı olan kapılar’; *öy işege* ‘ev kapısı’; *urta işek* ‘orta kapı’; *işek kaşı* ‘kapı kaşı’; *işek tuphahı* ‘kapı sövesi’; *işek totkahı* ‘kapı kolu’; *işek auzı* ‘kapıdan çıkılan yer’; *işek başı* ‘kapı kaşının üstü’; *işek bavı* ‘kapı sapı’) (1993: I – 416); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *eşik* ‘kapı’ (2000: 196); *taşa eşik* ‘gizli kapı’ (*taşa* ‘sır’) (2000: 382); **Karakalpak Türkçesinde** *kapı* ‘demir ya da ağaç kapı’ (1988: III – 122); **Kazak Türkçesinde** *esik* ‘kapı’ (*auz aşıa sır körinedi, esik aşıa, tör körinedi* (atasözü); *esikpe-esik* ‘kapı komşu, kapıları karşı karşıya olan komşular’) (2003: 146); *itkirmes* ‘çadırın kapı kısmını örten keçe’ (2003: 211); *kapsırma* ‘çift kanatlı kapı, çatal kapı’ (2003: 288); **Kırgız Türkçesinde** *ergiçek* ‘keçe evin kafes şeklindeki kapısı’ (1998: I- 337); *eşik* ‘kapı ağzı; kapı’ (*kişi eşiğinde* (mecazi) ‘başkasının kapısında (ücretli) çalışmak, birisine hizmet etmek’; *kişi eşiğinde kün ötkön kedey* ‘başkasının kapısında hizmet etmekle ömrü geçmiş fakir’; *eşik çiy* ‘çiy sazından kapı perdesi’; *eşik tış* ‘eşik çiyi dış yandan örten keçe parçası’; *eşikting moyunu* ‘kapı perdesinin dar üst kısmı’; *eşikting iyni* ‘kapı perdesinin omuzları (onun yukarıdaki dar kısmının başladığı yer)’; *eşik sal* ‘kapı as-‘; *eşikke çık* ‘evden çık-‘; *eşik tart* ‘kapı aç-‘; (mecazi) ‘evden ayrılmak’; *eşik ağa (tarihî)* ‘Orta Asya hanlıklarında muvazzaf bir şahsiyet, memur (kapı ağası)’; *eşikte* ‘(evin, odanın) dışarısında, avluda’; *eşikten* ‘dış taraftan (avlu tarafından vs.)’; *eşikten otun ketirip keldi* ‘dışarıda odun kırıp geldi’)

(1998: I-342); *eşikçe* ‘küçük kapı; kapak’ (1998: I- 342); **Kırım Tatar Türkçesinde** *kapı* ‘kapı’ (*yol (azbar) kapısı* ‘dış kapı’; *araba kapı* ‘büyük giriş kapısı’; *yan kapı* ‘yan kapı’; *eki (çifte) kanatlı kapı* ‘iki kanatlı kapı’; *baş kapı* ‘ana kapı’; *kapı-pencere /koşma/* (2007: 120); **Kumuk Türkçesinde** *ayğız esk.* ‘kapı; parmaklık, tahta perde; tahta bölme veya ağaç parmaklıklarla örülmüş kapı gibi bir şey’ (40); *eşik* ‘kapı’; (*eşik kirit* ‘kapı kilidi’; *eşikni açmaq* ‘kapıyı açmak’); ‘avlu’ (126); *kapu* ‘kapı’ (264); **Tatar Türkçesinde** *kapka* ‘yapı, duvar, tahta duvarlarda girip çıkmak için mahsus boşluk ve onun kapısı’ (1979: II – 45)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *darça* (F.) ‘eski zamanlarda pencere yerini tutan bir ya da çift tabakalı kapı; iki komşu arası küçük kapı’; ‘kapı ya da duvara yerleştirilen küçük kapı ya da pencere’ (1981: I – 212); *eşik* ‘ev, oda, bina ya da avlunun kapısı; kapı’ (*mihmon kelar eşikdan, rizki kelar teşikdan* ‘misafir kendi rızkıyla gelir’) (1981: I – 425); *eşikça* ‘küçük kapı’ (1981: I – 457); *eşik-teşik/ eşik-elik* ‘kapı ve kapıcıklar, kapı ve pencereler’ (1981: I – 425); **Uygur Türkçesinde** *egme işik* ‘süslü işlenmiş kapı’ (1990: I – 288); *egün* ‘üstü oyma süslü ahşap kapı’ (1990: I – 288)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *kaalga* (Moğ.) ‘çadırın iki parçalı ağaç kapısı’ (*kaalga ejigin kayra açtı* ‘iki kanatlı kapıyı sonuna kadar açtı’) (1999: 92); *parata* (Rus. ‘ворота’) ‘büyük giriş kapısı’ (1999: 146); *ejik* ‘kapı boşluğu, kapı’ (1999: 81); **Hakas Türkçesinde** *izik* ‘kapı’ (*icezi çabalnuñ palazın alba, izigi çabalnuñ törine odırba* ‘annesini kötünün kızını alma, kapısı kötünün baş köşesine oturma’; *izigde, harğa çili, ahıñ aspa* ‘kapıda karga gibi ağzını açma’ (deyim); ; *izik naağı* ‘kapı pervazı’ (2005: 233); **Şor Türkçesinde** *ejik* ‘kapı’ (*ajılıg ejig* ‘açık kapı’) (1995: 27); **Teleüt Türkçesinde** *kaalga* (Moğ.) ‘kapı’ (2000: 43); **Tuva Türkçesinde** *ejik* ‘kapı’ (2003: 40); *ergin* ‘eşik’ (2003: 42); *haalga* (Moğ.) ‘kapı, bahçe kapısı’ (2003: 48)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *alík* ‘kapı, giriş kapısı’ (tüm diğer lehçelerde kelime kökü eş-/iş-; Räsänen *esik (<elik)) (1996: I – 34); **Yakut Lehçesinde** *aan* ‘kapı’ (1995: 143)

Değerlendirme

Başlangıçta Türkler kale ve saray kapısı gibi ‘büyük kapı, büyük giriş kapısı’ karşılığı olarak Türkçe *kapga* (*toy kapığına kadar bardılar* ‘şehir kapısına kadar geldiler’

(Drevnetyurskiy Slovar, 1969: 420) kelimesini kullanmışlardır. Ancak bugün bu kelime, çeşitli zamanlarda yaşanan iç göçler, yerli unsurlarla/alt tabakalarla karışmalar, nüfus hareketleri vb durumların neticesinde Batı Türklerinde kaybolmuşken kuzey grubu lehçelerinde yaşamaya devam etmiştir. Gerçekte kelimenin anlamında bir kaybolma durumu söz konusu değildir. Batı Türkçesinde yalnızca ‘büyük kapı, kale kapısı’ vs. anlamlarını aynı kökten türemiş *kapıg* >>*kapı* kelimesine bırakmıştır. Oğuz grubu lehçelerindeki *kapı* kelimesi, yerini Kıpçak ve Karluk grubu lehçelerinde çoğunlukla *eşik* kelimesine bırakmıştır. Kıpçak ve Karluk grubu farklı bir coğrafyanın, kültürün, etnik hususiyetlerin etkisiyle olsa gerek bugün Oğuz grubunun *eşik* dediği yere Moğolca *bosaga/bosağa* demektedir. Ayrıca bugün Kıpçak Türkçesinin devamı olan lehçelerde Standart Türkiye Türkçesinde pek kullanılmayan ‘büyük giriş kapısı’ anlamında Rusçadan alıntı *вopoma (parata)*; ‘çadırın iki parçalı ağaç kapısı’ anlamında Moğolcadan alıntı *kaalga*; ‘kapı, kapı sövesi’ anlamında Leh dilinden alıntı *odverya* vs. kelimeleri de kullanılmaktadır (Atmaca- Adzhumerova, 2010: 39).

Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *eşik* kelimesi yanında *darça* kelimesi, Yeni Uygur Türkçesinde *egme işik* kelimesi yanında *egün* kelimesi de kapı anlamında kullanılır. Sibirya grubu lehçelerinden Şor ve Tuva Türkçelerinde *eşik* > *ejik* kelimesi kapı anlamında kullanılır. Ayrıca Tuva Türkçesinde kapı anlamındaki Moğolcadan alıntı *kaalga* kelimesi, *haalga* biçiminde ve aynı anlamda kullanılır. Kapı kelimesi, uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *alik*, Yakut Türkçesinde *aan* olarak kayıtlıdır.

3.11.4. Kapı Çerçevesi, Söve

Kapı çerçevesi ve söve kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kamûs-ı Türki’de *söge, söve, söye* ‘kapı ve pencerenin kanadını tutmak üzere duvara çakılan çerçevenin dört tarafının her biri: *üst söge. alt söge. yan sögeler*’; *söge taşı* ‘bu çerçevenin üst tarafını tutmak üzere boyuna konulan bütün uzun taş; ‘kapı ve pencere önü’ (1901: II – 1220)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Gagauz Türkçesinde *süve* (*süye*) ‘çerçeve’ (kuzey doğu Anadolu’da “eşik süve” şeklinde kullanılır) (1991: 229); Türkiye Türkçesinde *söve* ‘kapı ve pencerenin yerleştiği kasa, çerçeve; avlu kapısının iki yanına konan uzun taşlar’ (2005: 1801)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *tupha* ‘kapı ya da pencere sövesi’ (1993: II – 413); Karaim Türkçesinde *odverya* (Leh dilinden) ‘kapı, kapı sövesi’ (1974: 424); Kırgız Türkçesinde *engse* ‘kapının üst sövesi’ (1998: I- 333); mangdayça ‘oba kapısının üst sövesi’ (1998: II – 552); Tatar Türkçesinde *tupsa* ‘kapı (pencere) mafsalı’ (1981: III – 168)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *kesaki* (Rus. ‘косяк’) ‘kapı ya da pencere boşluğuna yerleştirilmiş çerçeve, söve’ (1981: I – 380); Uygur Türkçesinde *keşek* ‘pencere sövesi, kapı sövesi, çerçevesi’ (1994: IV – 734); muçuk ‘kapı ve büyük giriş kapılarının açılıp kapanması için sövenin sağ-sol tarafına, yukarısına ve aşağısına yerleştirilen ve kapının sabit durmasını sağlayan çerçeve’ (1995: V – 203)

Sibiry grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *caak* ‘söve, eşik (kapı ve pencerenin)’ *ejiktin eki caagi* ‘Kapının iki sövesi’ (1999: 48); Şor Türkçesinde *erken* ‘söve, söge, kapının yerleştirildiği tahta kasa, çerçeve’ (1995: 29); Teleüt Türkçesinde *daak* ‘kapı ve pencerenin yerleştiği kasa, çerçeve, söve’ (2000: 19)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *sula/sola* ‘söve’ (1996: I – 58)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde kapı çerçevesini karşılayan *söge* (*söve*, *söye*) kelimesini ilk olarak Kamûs-ı Türkî’de tespit ettik. Bu kelime, Oğuz grubu lehçelerinden Gagauz ve Türkiye Türkçelerinde de kullanılmaktadır. Kıpçak, Karluk, Sibiry ve uzak lehçelerde ‘kapı çerçevesi’ anlamı çok farklı kelimelerle karşılanır. Mesela; Karaim Türkçesinde Leh dilinden alıntı *odverya*; Özbek Türkçesinde Rusçadan alıntı *kesaki* (Rusça aslı *косяк*) kelimeleri gibi.

3.11.5. Kapı Eşiği

Clauson (1972: 260), sözlüğünde kelimenin kökeni hakkında herhangi bir açıklama yapmamış yalnızca *threshold* ‘eşik’, NE’de -ş- (-j-, -z-) farklı şekillerde ve bazen ‘kapı’ anlamında geçtiğini kaydetmiştir. Sevortyan, *işik* kelimesinin anlamına “*Etimologičeskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov*” (1974: 396- 398) sözlüğünde geniş bir yer ayırmıştır: Kelimenin anlamlarını, ‘1. Kapı; avlu kapısı; kuzu kapı; kapı kirişi; kapı sövesi 2. Astrolojide üç harfliler ve kapısı, eşiği (*Drevnetyurskiy Slovar*) 3. Kulübe kapısını örten; perde, örtü 4. Giriş 5. Eşik (kapının); keman, mandolin müzik aletleri için altlık 6. Dışarı, dışarıdaki alan; kapı önünde olan; oda dışında, gökyüzü altında; evin dışarı/dış kısmı; herhangi bir nesnenin dışarı/dış tarafı; serbest alan/alan 7. Ev; saray 8. Kapı boşluğu; delik/boşluk; ayı inine giriş, mağara 9. İki kapı arasındaki geçit 10. Kütük 11. Yabancı’ olarak vermiştir. Kökeni için de şunları söylemiştir: *işi-* ‘ağız açık kal-, iyice kapanma-, sıkı olmadan kapan-’ fiiline dayandırır. Bu fiilden Tatar Türkçesinde *işgan* (< *işi*<*gan*) ‘giriş (~antre), avlu’ kelimesi türemiştir. Bu fiilin kökü **iş* olabilir, belki *işik* kelimesinden kısaltma da olabilir.

XI. yüzyılda *eşik*, Brockelmann’a göre yalnızca ‘*alt eşik*’ idi. Ancak geniş manada, kapı ve hatta ev karşılığında da söyleniyordu. Ev anlayışıyla eşik bütün Türk kesimlerinde kullanılan bir deyimdir. Evin girişi olduğu kadar yine evin mülkiyetinde olan yakın taşrası veya dışarıdır aynı zamanda hakanın divanı ve maiyeti ile muhafızlarının bulunduğu yerdir. Azerbaycan’da yabancı eve, evin dışında olanlara da eşik denilir. Ancak daha çok kuzeydeki Türk destanlarında da *eşik*, yine de *ev* anlamında söylenmiştir.” (Ögel, 1991: 392-393)

Türklerde *eşikte oturmak*, *eşiğe basmak* iyi karşılanmaz ve uğursuzluk getireceğine inanılır. Çünkü *eşik*, evin içine giriş izni veren ve aynı zamanda giriş sırasında gelene bir eve girmekte olduğunu hatırlatan ilk duraktır. *Ev iyesi*, eşikte olabilir. Onu incitmeden içeri girmek gerekir. Aksi halde onun hışmına uğranır. Eve gelin girerken onun eşiğine basmamasına çok dikkat edilir. Bu inanç, Kazak ve Kırgız Türkleri arasında da yaşar. Onlar, gelini, eşiğe basmadan içeri almak için onu bir *keçe* (~ *kiyiz*) üstüne oturtup çadıra sokarlar (Kılıç, 2003: 57).

Tarihî Lehçelerde:

EUT'de *işik* 'eşik' (1968: 100); **DLT'de** *eşik* 'eşik' (1999: IV –198); **Kıpçak Türkçesinde** *bosaga* (Moğ.) 'kapı eşiği' (2007: 34); *işik/eşik* 'eşik, kapı' (2007: 116); **Kamûs-ı Türki'de** *eşik* 'kapı pervazlarının dayandığı ağaç veya taş basamak'; 'saray ve konak kapısının önü'; 'herhangi bir şeyin başlangıcı, başlangıç noktası' (*evde eşikte* 'evin içinde ve dışında'; *eşiğe çıkmak* 'dışarı gitmek' (1901: I – 347)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *eşik* 'kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak' (2005: 657); **Türkmen Türkçesinde** *bosaga* 'kapının eşik bölümündeki tahta'; 'bir şeyin, olayın başlangıcı'(1962: 105)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karakalpak Türkçesinde *bosaga* 'kapı eşiği; çadır girişinde yere sabitleştirilmiş tahta' (1982: I – 335); **Kazak Türkçesinde** *tabaldırık* 'eşik, kapı eşiği' (2003: 508); **Kırgız Türkçesinde** *bozogo / bosogo* 'kapı çerçevesi, kapı sövesi, eşik'; *cer bosogo* 'kapı sövesinin alt kısmı, eşik'; *baş bosogo* 'kapı sövesinin üst kısmı'; *bosogo tayak* 'kapı sövesinin bütün dört parçası') (1998: I -133)³²; **Kırım Tatar Türkçesinde** *bosağa* 'kapı eşiği' (2007: 49)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *busaga* 'eşik' (1981: I – 165); *ostana* (F.) 'kapı, pencere çerçevesinin altındaki geniş ağaç; binaya, avluya girişteki yere koyulan genişçe ağaç, tahta; eşik' (*baland ostana* 'büyük eşik'; *üy ostanasi* 'ev eşiği') (1981: II – 547); **Uygur Türkçesinde** *astana* (F.) 'eşik' (1990: I – 95); *bosuga* 'eşik' (*erigga işengiçe, işiğniğ – bosugusuga işen* 'kocana güveneceğine kapının eşiğine güven') (1990: I – 460)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *bozogo* 'eşik' (1999: 43); *irgi* 'çadırın kapısı ile kadın bölümü arasındaki yer; eşik' (1999: 90); **Şor Türkçesinde** *pozaga* 'eşik, kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak' (1995: 83); **Teleüt Türkçesinde** *pozogo* 'eşik' (2000: 89)

⁽³²⁾ Kazak ve Kırgız Türklерinde *ak bosaga* 'kutsal kapı' tamlaması da vardır. Ak bosaga, evi ve dış dünyayı ayıran kutsal bir sınırdır. Ak bosagadan baş eğilerek ve sağ ayakla adım atılarak odaya girilir. Misafirin bu şekilde eve girmesi, ev sahiplerine saygılı olduğunu gösterir.

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *aan boruoga, boruok* ‘eşik’ (1995: 83)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Orhon yazıtlarında ve Drevnetyurkskiy Slovar’da ‘kapı eşiği’ anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. EUT’de *işik*, DLT’de *eşik*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *işik/eşik* Kamûs-ı Türki’de *eşik* kelimesi, ‘kapı pervazlarının dayandığı ağaç veya taş basamak’ anlamında kayıtlıdır. Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *işik/eşik* kelimesinin yanısıra Moğolcadan alıntı *bosaga* kelimesi de ‘kapı eşiği’ anlamında kullanılır. *Eşik* ~ *işik*, Oğuz grubu lehçelerinde kapı kelimesinin kullanılmasına karşılık, Kıpçak ve Karluk grubu lehçelerinde *yeşik~yesik~esik* kelimesi kullanılmaktadır. Oğuz grubu lehçelerinde Türkmen Türkçesinde ‘kapı eşiği’ anlamı Moğolcadan alıntı ‘*bosaga*’ kelimesiyle karşılanmıştır. Türkiye Türkçesinde ise *bosaga* kelimesi yerine *eşik* kelimesi kullanılır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karakalpak ve Kırım Tatar Türkçelerinde *bosaga*, Kırgız Türkçesinde Moğolcadan alıntı *bosaga* > *bozogo* / *bosogo*, Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde Moğolcadan alıntı *busaga*, Uygur Türkçesinde Moğolcadan alıntı *bosaga* > *bosuga*, Sibiry grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde yine Moğolcadan alıntı *bosaga* > *bozogo*, Şor Türkçesinde Moğolcadan alıntı *bosaga* > *pozaga*, Teleüt Türkçesinde Moğolcadan alıntı *bosaga* > *pozogo* kelimesi ‘kapı eşiği’ anlamında kullanılır. Ayrıca Özbek Türkçesinde Farsçadan alıntı *ostana* ve Uygur Türkçesinde Farsçadan alıntı *astana* kelimeleri de ‘eşik’ anlamında kullanılır. Kıpçak grubu lehçelerinden Kazak Türkçesinde *bosaga* kelimesi yerine *tabaldırık* kelimesi de ‘eşik, kapı eşiği’ anlamıyla kullanılır. Uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde *an boruoga, boruok* kelimeleri de ‘eşik’ anlamında kayıtlıdır. Rusça *нопор (porog)* ‘kapı eşiği’ kelimesinin Yakut Türkçesine *boruok* olarak geçtiğini izlemekteyiz. Ayrıca uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde ‘eşik, kapının eşiği’ anlamlarını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

3.11.6. Kapının Farklı Bölümleri

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *kapug yanagi* ‘kapı yanağı’ (1969: 421); **Kamûs-ı Türki’de** *mısra* ‘kapının iki kanadının her biri’ (1901: II – 877); *rüzgârlık* ‘kapı üzerine konularak yağmur ve rüzgârdan koruyan küçük saçak’ (1901: II – 1119); *vasistas* (Ar.)

'kapı veya pencerelerin üst tarafında bulunan, dışarıya bakmaya veya içerinin havasını değiştirmeye yarayan açılır kapanır kısım' (1901: II – 1435)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *astana* (F.) 'kapı girişi, kapı çerçevesinin alt kısmı' (2006: I – 148); *çahçah* 'eskiden kapıyı çalmak için ona vurulan demir alet' (2006: I – 437); *kemer* 'kapı, pencere vs üstünde yarı daire şeklindeki dam' (2006: II – 677); **Türkiye Türkçesinde** *arkıt* 'köy evlerinde kapıların arkasına konulan kalın kuşak' (2005: 121); **Türkmen Türkçesinde** *gulp* (Yun.) 'kulp, kapı ya da pencere kolu' (1962: 204)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *kapkas* 'kapak, kapı kanadı' (1993: I – 632); *yanak* 'kapı, pencere kanadı' (1993: I – 795); **Karakalpak Türkçesinde** *manlayşa* 'çadır kapısının en üst kısmı' (1988: III – 269); **Kazak Türkçesinde** *mandayşa* 'kapı çerçevesinin üstü, kapının üstü, üst tarafı' (2003: 368); *tesikköz* 'kapı deliği, gözetleme deliği' (2003: 536); **Tatar Türkçesinde** *işek başı* 'kapının yukarı kısmındaki raf' (1977: I – 439-440); *işek bavi* 'demir ya da ağaçtan yapılan kapı sapı' (1977: I – 439-440); *yangak* '(pencere, kapı vb.) iki yan tarafından her biri, söke' (1977: I – 66)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *tamba* 'kapıyı kapatmak için arkasından diretilen tahta, ahşap direk' (*eşikta tamba kuymok* 'kapıya direk koymak') (1981: II – 113); *tok* 'binanın kapı, penceresi üstündeki yarı yuvarlak şeklindeki bir kısmı, arka' (1981: II – 211); *tulum* 'kapının açılıp kapanmasını sağlayan üst ve alt ilikleri' (1981: II – 229); **Uygur Türkçesinde** *buza* 'kapının dengesini sağlamak için üstündeki direk tahta' (1990: I – 460); *ilğur* 'kapı ilmeği' (1998: VI – 337) ; *işik tutkisi/tutkiçi* 'kapı kolu' (1998: VI – 303); *tönge* 'büyük kapıların üstündeki halka (kapı çalmak için)' (1991: II – 365)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *habıncih* 'kapı kolu' (2005: 135); *izik tudazı* 'kapı kolu' (2005: 233)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *tıpsa* 'kapı kancası' (1996: II- 194)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan EUT’de ve DLT’de kapının bölümlerini karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Drevnetyurkskiy Slovar’da *kapug yanagi* tamlaması, Kamûs-ı Türki’de *musra*, rüzgâr kelimesinden türetilmiş *rüzgârlık*, Arapçadan alıntı *vasistas* kelimeleri kapının farklı bölümlerini karşılar. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *astana*, *çahçah*, *kemer*, Türkiye Türkçesinde *arkıt*, *kulp* > *gulp* kelimeleri de kapının bazı bölümlerini karşılayan kelimelerdir. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde Drevnetyurkskiy Slovar’da geçen *kapug yanagi* tamlaması, *kapkas* ve *yanak* kelimeleriyle karşılanmıştır. Karakalpak Türkçesinde *manlayşa*, Kazak Türkçesinde *mandayşa*, *tesikköz* ve Tatar Türkçesinde *işek başı*, *işek bovl* tamlamaları da kapının bazı bölümlerini karşılar. Ayrıca Tatar Türkçesinde Drevnetyurkskiy Slovar’da *kapug yanagi* tamlaması *yangak* biçiminde ‘iki yan tarafından her biri, söke’ anlamında kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *tamba*, *tok*, *tulum*, Yeni Uygur Türkçesinde *buza*, *ilğur*, *tönge* kelimeleri ve ‘*işik tutkisi/tutkiçi*’ tamlamaları da kapının bazı bölümlerini karşılar. Sibiry grubu lehçelerinden Altay, Şor, Teleüt ve Tuva Türkçelerinde kapının farklı bölümlerini karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Hakas Türkçesinde *habıncıh* kelimesi ve *izik tudazı* tamlaması da ‘kapı kolu’ anlamında kullanılmaktadır. Uzak lehçelerden yalnızca Çuvaş Türkçesinde tespit edebildiğimiz *tıpsa* kelimesi de ‘kapı kancası’ anlamında kullanılır.

3.11.7. Kapı Sürgüsü, Mandal, Menteşe

Tarihî Lehçelerde:

Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *suye* ‘kapu sürgüsü, sürme’ (1902: 74); **Kamûs-ı Türki’de** *mandal* ‘kapı ve pencere kanadını kapamağa yarayan döner tahta veya demir düğme’ (1901: II – 824); *menteşe* ‘kapı, pencere kanadı ile sandık vb. kapağı gibi açılır kapanır şeyleri tutturmağa yarayan bir mil üzerinde hareket eden birbirine bağlı, iki parçadan meydana gelen madenden alet: kapı menteşesi’ (1901: II –856); *turkaz* ‘kapının arkasına sürülen odun veya demir sürgü, mandal’ (1901: II – 1369); *reze* (Ar.) ‘kapı kanatlarını söveye bağlamakta kullanılan demir çengel, menteşe yerini tutar; kapıyı kapalı tutmağa yarayan, dışarıdan ve içeriden kullanılan sade zincir’ (1901: II –

1109); *topukdemiri* ‘üzerinde kapı menteşesinin döndüğü yuvarlak ve dirsekli madeni parça’ (1901: II – 1380)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *dendene* ‘kapıları kapatmak için onların arka tarafına geçirilen sürgü’ (*gapının dendenesi* ‘kapının sürgüsü’) (2006: I – 584); *mandal* ‘kapı sürgüsü’ (*mandallı gapı* ‘mandallı kapı’) (2006: III – 287); *sürgü* ‘kapı ya da pencereyi kapatmak için sürgü, demir kol’ (2006: IV – 173); **Gagauz Türkçesinde** *reze* (Ar.) ‘kapı sürgüsü’ (1991: 203); **Türkiye Türkçesinde** *reze* (Ar.) ‘menteşe; kapıyı içeriden ve dışarıdan açıp kapamaya yarayan ve başparmakla basılarak işletilen düzen’ (2005: 1656); *sürgü* ‘kapının kapanması için arkasına yatay olarak yerleştirilen demir veya ağaç kol, tırkaz, sürme’ (2005: 1830)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaçay-Malkar Türkçesinde *eşik kılıç* ‘kapı sürgüsü, kilit’ (2000: 196); *girka* ‘sürgü, kapı sürgüsü’ (2000: 204); **Karaim Türkçesinde** *bastırık* ‘kapı sürgüsü, mandal’ (1974: 106); *beklaviç, beklaviç, bekleviç, bekleviç, beklevits* ‘kilit, mandal, kapı sürgüsü’ (1974: 116); **Karakalpak Türkçesinde** *topsa* ‘kapı, pencere menteşesi’ (1992: IV – 342); **Kazak Türkçesinde** *kaljuvar* ‘dış kapıyı kapatmak için arkasına yatay olarak yerleştirilen demir veya ağaç kol, tırkaz, sürgü, sürme’ (2003: 280); *topsa* ‘kapı, pencere gibi nesnelerin menteşesi’ (*eşik topsasından sığıp ketti* ‘kapı menteşesinden çıktı’) (2003: 544); **Kırım Tatar Türkçesinde** *reze* (Ar.) ‘mandal, sürgü’ (*kapı sürmesi* ‘kapı sürgüsü’) (2007: 204); **Kumuk Türkçesinde** *toğas* ‘tırkaz, sürgü’ (*qapunı toğasın salmaq* ‘kapıyı sürgülemek, tırkazlamak’) (370)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *çıldırma* ‘kilit, sürgü’ (*ejiktin cıldırması* ‘kapı sürgüsü’) (1999: 61); **Hakas Türkçesinde** *çıldırhas* ‘kapı sürgüsü, kilidi’ (2005: 93)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da, EUT’de, KB’de, Nehcü’l Feradis’te, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde ve Kuman Türkçesinde ‘kapı sürgüsü, mandalı ve menteşe’ anlamlarını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Çağatayca Osmanlıca Sözlüğünde *suye* ‘kapı sürgüsü’, Kamûs-ı Türkî’de *tırkaz* ‘demir sürgü’, *reze* ‘demir çengel’ ve *topuk demiri* tamlaması ‘üzerinde kapı menteşesinin döndüğü

yuvarlak' anlamında kullanılır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *dendene*, *sür-* fiilinden türetilmiş *sürgü*, Gagauz Türkçesinde Arapçadan alıntı *reze* 'mandal, sürgü' anlamında kullanılmaktadır. Oğuz grubu lehçelerinden Urum Türkçesinde 'kapı sürgüsü, mandal, menteşe' anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde *gırka* kelimesi ve *eşik kılıç* tamlaması, Karaim Türkçesinde *beklaviç*, *bas-* fiilinden türetilmiş *bastırık*, Karakalpak ve Kazak Türkçelerinde *topsa*, Kumuk Türkçesinde *toğas* kelimeleri de 'sürgü' anlamında kullanılır. Sibiry grubu lehçelerinden Şor, Teleüt ve Tuva Türkçelerinde 'menteşe, sürgü' anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Sibiry grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *çıldırma*, Hakas Türkçesinde *çıldırhas* kelimeleri de kapı sürgüsü olarak kullanılır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde de 'menteşe, sürgü' anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

3.11.8. Kilit, Yozak

Sevortyan, sözlüğünde *yozak* kelimesinin anlamlarını şöyle vermiştir: 1) '*kilit*' (*Ettuhfetu dışında tüm kaynaklarda*); 2) '*damga*' (*Ettuhfetu'de*). Kelimenin köken bilgisi belli değildir. (1980: IV – 209).

Kilit ve yozak kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *bek* 'kilit' (1969: 92); **DLT'de** *kirit* 'anahtar, kilit' (Bu kelime Arapçaya yakındır: Kilid) (1999: IV –332); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde** *yuzak* 'kilit' (1992: 236); **Kamûs-ı Türki'de** *kilit* (*kilîd*) (F.) 'açar, anahtar aşanl. miftah Türkçe'de herkesin açmaması için kapı, sandık vb.ya takılan ve anahtarla açılıp kapanan demir vb.den yapılmış bir alet' (1901: I –720); *kesmelik* 'ağaç kilit' (1901: I – 695)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *garağaburnu* 'kapıyı içeriden kilitlemek için ucu eğri olan demir' (2006: III – 57); *gıfil* 'kilit' (2006: III – 132); *gilan* 'kapıyı kapatmak için arkasına geçirilen tahta ya da demir kilit' (2006: II – 245); *kilid* (F.) 'kilit; kapıyı kapatmak için sapına geçirilen uzun demir ya da tahta alet' (*asma kilid*

‘asma kilit’) (2006: II – 702); **Gagauz Türkçesinde** *kilit* ‘kilit’ (1991: 57); **Türkiye Türkçesinde** *kilit* (F.) ‘anahtar, düğme gibi takılıp çıkarabilen bir parça yardımıyla çalışan kapatma aleti’ (2005: 1180) ; **Urum Türkçesinde** *bek* ‘kilit’ (2000: 92); *tilit* ‘kilit’ (2000: 483); *uzah* ‘kilit’ (2000: 488)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *yozak* ‘kilit’ (*tıŝkı yozak* ‘dış kilit’; *eske yozak* ‘iç kilit’) (1993: I – 420); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *takgan kirit* ‘asma kilit’ (2000: 371); **Karakalpak Türkçesinde** *kulıp* ‘evi binayı kitlemek için alet, kilit’ (1988: III – 187); **Kumuk Türkçesinde** *kirit* ‘kilit’ (184); **Tatar Türkçesinde** *bik* ‘kapı, sandık, pencere kilidi’ (1977: I – 161); *yozak* ‘anahtarla kilitlenen alet; kilit’ (*asma yozak, bodan yozak, eçke yozak, yozak tele*); ‘(mecazi) bir şeyin varlığı ya da oluşu için en önemli koşul’) (1977: I – 451)

Karluk grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *kiltan* ‘büyük kapı, pencerelerin kilidi’ (1994: IV – 771)

Değerlendirme

Kilit kelimesi, tarihî metinlerden Drevnetyurkskiy Slovar’da *bek* olarak geçer. DLT’de *bek* kelimesi yerine *kirit* kelimesiyle karşılaşmaktayız. Bu kelime de Farsçadan alıntı *kilid* > *kilit* kelimesine yakındır. Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *kilit* kelimesi yerine *yuzak* kelimesi kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Gagauz ve Türkiye Türkçelerinde *kilit* kelimesi kullanılmaktadır. Yalnız Urum Türkçesinde ve Kıpçak grubu lehçelerinden Tatar Türkçesinde Drevnetyurkskiy Slovar’da tespit ettiğimiz *bek* kelimesiyle karşılaşmaktayız. Kıpçak grubu lehçelerinde hem *kilit* (~*kirit*), hem de *yozak* kelimeleri, ‘kapıyı içeriden ve dışarıdan kitlemek için ucu eğri olan demir’ anlamında kullanılmaktadır.

3.12. Kat

Kat kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *kat* ‘bir yapıda iki döşeme arasında yer alan daire veya odaların bütünü’ (2005: 1102)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaçay-Malkar Türkçesinde *kabat* ‘kat’ (*eki kabatlı üy* ‘iki katlı ev’) (2000: 233); **Karaim Türkçesinde** *kat* ‘kat’ (1974: 366); **Karakalpak Türkçesinde** *kabat* ‘kat, bölüm’ (1988: III – 89); *kat* ‘kat’ (1988: III – 143); **Kırgız Türkçesinde** *kabat* ‘sıra, tabaka, kat’ (*üç kabat üy* ‘üç katlı ev’ (1998: II – 378)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde *kat* kelimesini karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaçay- Malkar, Karakalpak ve Kırgız Türkçelerinde *kat* kelimesi eski şekli olan *kabat* biçiminde kullanılmıştır. Sevortyan sözlüğünde de kelimenin Türk lehçelerinde *kabat* biçiminde kullanımı ile ilgili bilgi vermiş ve kökenini **kaba-* ‘*katla-*, *destele-*’ kelimesine dayandığını tahmin etmiştir (Sevortyan, 1989: 166).

3.13. Merdiven, Basamak

Merdiven ve basamak kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kıpçak Türkçesinde *agingaç /agingiç/aginguç* ‘merdiven’ (2007: 3); *angiç/ançık* ‘merdiven’ (2007: 9); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *baskıc* ‘merdiven, masad, süllem paye’ (1902: 22)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Gagauz Türkçesinde *merdiven* (F.) ‘merdiven’ (1911: 176); **Türkiye Türkçesinde** *basak* ‘halk ağzında: merdiven’ (2005: 203); *merdiven* (F.) ‘bir yere çıkmaya veya bir yerden inmeye yarayan basamaklar dizisi’ (2005: 1372); *merdiven altı* ‘katlar arasındaki merdivenlerin altında kalan boşluk’ (2005: 1372); *merdiven boşluğu* ‘çok katlı evlerde bulunan merdivenlerin çevresindeki boşluk’ (2005: 1372)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *boldor- küterme* ‘ev önündeki basamaklar, eve giriş’ (1993: I – 154); **Karaim Türkçesinde** *baskıçlar* ‘merdiven’ (1974: 105); **Kırgız Türkçesinde** *baskıç* ‘basamaklı merdiven’ (1998: I – 92); **Tatar Türkçesinde** *boldır* ‘ev önündeki merdiven’ (1977: I – 177)

Karlık grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *paye* (F.) ‘merdiven basamakları’ (1990: I – 662); *şota* ‘çatıya çıkmak için merdiven’ (1992: III – 802)

Sibirya grubu lehçelerinde: Teleüt Türkçesinde *paskış* ‘merdiven, basamak’ (2000: 83); *tepkiş* ‘merdiven’ (2000: 110); **Hakas Türkçesinde** *pashıs* ‘merdiven’ (*aylancih pashıs* ‘burma merdiven’) (2005: 351)

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *kirilies* ‘merdiven’ (1995: 187)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde Kıpçak Türkçesi sözlüğünde ve Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde ‘merdiven’ anlamını karşılayan kelimeleri tespit ettik: Kıpçak Türkçesinde *ağ-* ‘yüksel-’ kelimesinden türemiş *agingaç~ agingıç ~ aginguç*; Çağatay Türkçesinde *bas-* kelimesinden türemiş *baskıc*. Oğuz grubu lehçelerinden Gagauz ve Türkiye Türkçelerinde ‘bir yere çıkmaya veya bir yerden inmeye yarayan basamaklar dizisi’ anlamında Farsçadan alıntı *nerdûban* > *merdiven* kelimesi kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaim ve Kırgız Türkçelerinde ve Sibirya grubu lehçelerinden Teleüt Türkçesinde Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde tespit ettiğimiz *baskıç* kelimesi kullanılmaktadır.

3.14. Mutfak

Eski Türk mutfağı şimdi olduğu gibi, yalnızca ayakta yemek pişirilecek bir oda değil idi. Burası aynı zamanda bütün gün oturulup istirahat edilip sohbet edilecek bir yerdi. (Ögel, 41- 42). Ögel, çalışmasında Türkler arasında mutfağa, ‘*kadınlar odası*’ da dendiğini kaydeder (Ögel, 42).

Mutfak kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *aşlık* ‘mutfak’ (1969: 63); **EUT’de** *aşlık* ‘mutfak’ (1968: 23) ; **DLT’de** *aşlık* ‘aş evi, mutfak’ (1999: IV – 43); **Kıpçak Türkçesinde** *aş bişürgen ev* ‘mutfak’ (2007: 14); *matbah* (Ar.) ‘mutfak’ (2007: 178); **Kuman Lehçesinde** *aş bişürgen ev* ‘mutfak’ (1992: 35)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *metbeh* (Ar.) yemek pişirme odası, mutfak (2006: III – 357); **Gagauz Türkçesinde** *kuhne* (Rus. ‘кухня’) ‘mutfak’ (1991: 153); **Türkiye Türkçesinde** *aşhane* ‘mutfak’ (2005: 136); *aş damı* ‘bazı bölgelerde yemek pişirilen yer, mutfak’ (2005: 136); *mutfak* (Ar.) ‘yemek pişirilen yer, aş damı’ (2005: 1425)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *aşhana* ‘mutfak, yemek odası’ (1993: I – 100); *aş öyö (kara öy)* ‘bir evin mutfak kısmı’ (1993: I – 64); *kazanlık* ‘mutfak; Başkurt evlerinde kadınlara mahsus bölüm’ (1993: I – 605); *kuhnya* (Rus. ‘кухня’) mutfak’ (1993: I – 558); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *aş üy* ‘mutfak’ (2000: 91); *hant*³³ *üy* ‘mutfak’ (2000: 213); **Karaim Türkçesinde** *aşhana, ashana, aşkana* ‘mutfak’ (1974: 92); **Karakalpak Türkçesinde** *ashana* ‘yemek pişirilen yer, mutfak’ (1982: I- 109); **Kazak Türkçesinde** *kazandık* ‘mutfak, mutfak eşyası’ (2003: 272); **Kırgız Türkçesinde** *aşkana* ‘aşevi, mutfak; lokanta, yemek odası; keçe evin kapıdan sağ tarafta çiy ile örtülen yeri; obanın kadınlara mahsus kısmı (1998: I – 55); **Kırım Tatar Türkçesinde** *aşhane, aşhana* ‘mutfak’ (2007: 32); **Kumuk Türkçesinde** *aşhana esk.* ‘lokanta; yemekhane’ (31); *aşüyü* ‘mutfak’ (31); *stoloviy* (Rus. ‘столовая’) ‘yemek odası; lokanta, kafeterya; yemekhane, yemek salonu’ (332); **Tatar Türkçesinde** *kuhnya* (Rus. ‘кухня’) ‘mutfak’ (1979: II – 196)

Karlık grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *oşhona* (F.) ‘mutfak’ (1981: II - 556); *üy-joy* ‘mutfak’ (1981: II - 268); **Uygur Türkçesinde** *aşhana* ‘mutfak’ (1990: I – 106); *aşiyane* ‘binanın en üstü, üst katı’ (1990: I - 111)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Hakas Türkçesinde** *çarça* ‘mutfak’ (2005: 81);

Değerlendirme

Mutfak kelimesi, taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da ve EUT’de *aş* kelimesinden türetilmiş *aş+lık* kelimesiyle karşılanmıştır. Kıpçak Türkçesi sözlüğünde ve Kuman Türkçesinde mutfak, ‘*aş bişürgen ev*’dir. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan ve Türkiye Türkçelerinde Arapçadan alıntı *matbah* kelimesi

(³³) Karaçay-Malkar Türkçesinde *hant* kelimesi, ‘yiyecek, gıda’ anlamında kullanılır.

‘mutfak’ anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt, Karaim, Karakalpak, Kırgız, Kumuk ve Karluk grubu lehçelerinden Özbek ve Uygur Türkçelerinde *aşhana* (*ashana*, *aşkona* vb.) (Türkçe *aş* + F. *hâne*) kelimesi kullanılmaktadır. Ayrıca Oğuz grubu lehçelerinden Gagauz Türkçesinde ve Kıpçak grubu lehçelerinden Tatar Türkçesinde Rusçadan alıntı *кухня* (*kuhnya*) > *kuhne* kelimesi de ‘mutfak’ anlamında kullanılır.

3.15. Oda, Misafir Odası, Salon ve Sofa

Clauson’un (1972: 46) *oda* kelimesinin yapısını “1. *ota*:- ‘*tan* ‘-ğ’ ile içinde ateş yakılan anlamıyla türemiş isim” olarak vermiştir. Sevortyan (1974: 484-487), sözlüğünde *I otağ* kelimesinin anlamlarını ‘1. Çadır, göçebe kulübesi, mesken, yazlık yerine giderken götürülen küçük çadır, keçe çadırı, büyük süslü çadır; yeni beyaz çadır 2. Durulan yer, göçerlerin mola verip kısa süre için yerleştikleri kamp, geceleme 3. Ev, mesken; kısa süre için ev; fakir ev, kulübe, alaçuk, kışın durulan çoban kulübesi, avcı kulübesi, çadır, yeni evlilerin evi 4. Ocak, ateş yakın yer, ateş tarlada yakılan ateş 5. Oda; misafir ağırlama odası; yeni evlilerin yatak odası 6. Bina türü 7. Ayrı eve çıkma (evlenip) 8. Soy, Uygurlarca kabilelerin birliği 9. Vatan’; II *oda* ‘1. Oda 2. Çadır, durulan yer 3. Ev, mesken, göçebenin evi 4. Büro, müessese, çadır 5. İkametgâh 6. Askeri ev 7. Yüksek’ olarak vermiştir. Kelimenin kökeni konusunda da geniş bir bilgi vermiştir: Doerfer’e göre kelime, muhtemelen *ota*- ‘ısın-’, ‘odun yak-’, ‘yak-’; Radloff’a göre *ot*- ~ **o:t*- ‘ateş yak-’ fiil kökünden türemiştir. *otağ* ~*otak* ~*odak* ~*oda* ~*odu* vs. biçimleri *ot*- (~**o:t*) veya *ota*- (~**o:ta*-) kökünden -(*a*); ~-(*a*)ğ ~ -(*a*)v ve -*a* ~ -*u* ile türemişlerdir. Hayati Develi’ye göre *oda* kelimesi, *otağ*’dan gelir. Bu ise içinde od, yani ateş yakılan yer demektir: *od* ‘ateş’ > *od+a*- ‘ateş yakmak’ > *otağ* ‘ateş yakılan yer’.

Otağ, Türk Asya devletlerinde bir azamet alameti olarak görülmüştür. *Otağlar* renkleriyle sahibinin devlet içindeki mertebesini belirtir. Köktürk ve Uygur kağanlarının çadırları, ‘Altın *Otağ*’ olarak adlandırılır. *Otağlar*, ayrıca üzerlerine örtülen keçenin rengine göre ‘*ak*, *boz*, *kara*’ gibi isimler de alır. *Otağlar*, ev büyüklüğünde olup içerisi perdelerle odalara ayrılmış ve bir evde bulunması gereken bölümler mevcuttur³⁴

(³⁴) <http://turktarih.net/tarih/431/otağ> (12 Ekim 2011).

Araştırmacılara göre Türk odasının biçimlenmesi, toplum yaşantısındaki genel kavramların biçimlenmesi şeklinde olmuştur. Odanın planı *işlevsel açıdan* çadıra benzetilmiştir. Mekânın kullanılması, döşenmesi ve odanın bağımsız organizasyonu göçer evli olan Türklerin çadır yaşamının ana öğelerinden türemişe benzemektedir. Ayrıca *çadır* ve *oda* ilişkisi arasındaki başka benzerlikler de vardır. Mesela; Çadırdaki olduğu gibi odanın ortasının boş bırakılması ve odanın çeperlerine dizilmiş sedirlerin çadırdaki olduğu yerleştirilmesidir. Evin ve çadırın bu boş orta yerinde oturmak, uyumak, yemek yemek ve çok sayıda etkinlik gerçekleştirilir (Erdoğan, 2007: 37)

Oda, salon ve sofa kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

DLT’de *kelişlig barışlığ ew* ‘konuk odası’ (1999: IV – 306); **Kıpçak Türkçesinde** *sofa* (Ar.) ‘sofa’ (2007: 238); *sufra* (Ar.) ‘sofa’ (2007: 242); **Kamûs-i Turki’de** *hab-gâh* ‘uyku yeri, yatak ve yatak odası’ (1901: I - 456); *hol* (Ing.) ‘büyük geniş salon, sofa’ (1901: I- 512); *hücre* (Ar.) ‘küçük oda, odacık; tekke ve dergâhlarda tarikat büyüklerine ait odalardan her biri; tiyatro, hamam, banyo vb. gibi umumi yerlerde ayrı olarak oturmak isteyenler için yapılmış küçük oda. Eski tarzdaki odaların kapı tarafında bardak vb. şeyler koymağa yarayan kanatsız küçük dolap’ (1901: I – 521); *koğuş* ‘kirişleri yere döşenmiş oda, yer odası; kışla, yatılı okul, hastane gibi büyük binaların içine birçok kimse sığabilecek genişlikteki geniş odalarından her biri: kışla koğuşları, yatak koğuşu, yemek koğuşu; okul dershanesi, ders okunan oda, sınıf’ (1901: I - 730); *oda* ‘evin bölmelerinden her biri (yatak odası, misafir odası, hizmetçi odası, sandık odası. Daire, yazıhane, ‘bürp’. Sarraf, dava vekili, tabip vb. iş sahiplerinin, iş yerleri vb. umumî yerlerde tuttıkları oda veya daire. Köylerde misafir ağırlamak için ayrılmış, bütün köy tarafından idare edilen oda veya ev. Eskiden yeniçeri kışlası // bekar odaları – bekara kiralamak üzere yapılmış sıra odalar)’ (1901: I – 1003); *salon* ‘evin, konağın misafir kabul edilen en büyük ve en süslü odası, baş oda, divan, arz odası’ (1901: II – 1142); *sofa* (Ar. *suffe*’den) ‘evin ortasında olup odaların kapılarının açıldığı geniş yer, salon; kapı, çeşme vb. yanında oturmak için yapılmış taştan set’ (1901: II - 1212); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *otak (otav)* ‘oda, çadır’ (1902: 152)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *gonag otağı* ‘evde misafirlere mahsus oda’) (2006: II - 177); *otag (oda)* ‘evin duvar veya ara kesmelerle birbirinden ayrılmış kısımlardan her biri’; ‘idarelerde, müesseselerde vs. mahsus bölümler’: *istirahet otağı* ‘istirahat odası’; *gebul otağı* ‘kabul odası’ (2006: I – 532); *otagçıg, otagça* ‘küçük oda’ (2006: III – 532); *yemekhane* ‘yemek yendiği oda’ (2006: IV – 527); **Gagauz Türkçesinde** *öteyansı* ‘bitişik, komşu oda’ (1991: 189); **Türkiye Türkçesinde** *başoda* ‘geleneksel Türk evinde özellikle konukların ağırlandığı büyük ve özenle döşenmiş oda’ (2005: 220); *bölme* ‘salon, oda, sofa vb. büyük bir yerden ayrılmış daha küçük yer’ (2005: 313); *hücre* (Ar.) ‘küçük oda’ (2005: 906); *misafir odası* ‘evlerde konukların alındığı oda’ (2005: 1401); *oda* ‘evin veya herhangi bir yapının oturma, çalışma, yatma gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan, bir veya birden fazla çıkışı olan bölmesi, göz’ (2005: 1489); *oturma odası* ‘ev halkının oturması için ayrılmış oda’ (2005: 1521); *sofa* (Ar.) ‘ evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer, hol’ (2005: 1782); **Türkmen Türkçesinde** *mıhmanhana* (F.) ‘misafir odası’ (1962:459); **Urum Türkçesinde** *içersı* ‘sobalı oda’ (2000: 204)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *bülme* ‘evin, binanın duvar ile bölünen ayırım kısmı; oda’(yoko *bülmehe* ‘yatak odası’; *kunak bülmehe* ‘misafir odası’; *bülme işege* ‘oda kapısı’) (1993: I – 182) *kunak öyö* ‘misafir odası’ (1993: 700-701); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *konak üy* ‘misafir odası’ (2000: 269); *ot üy* ‘Eski Karaçay-Malkar evlerinde ateşin yandığı oda’ (2000: 312); *otov* ‘oda’; ‘yeni gelin için hazırlanan oda’ (2000: 313); **Karaim Türkçesinde** *hucra* (Ar.) (*hucura, hudzura*) ‘oda’ (1974: 605); *oda* ‘oda’ (1974: 424); **Karakalpak Türkçesinde** *bölme* ‘evin bir odası’ (*tört bölmeli kvartira* ‘dört odalı daire’) (1982: I – 348); *hana* ‘hane, oda’ (*ashana* ‘yemekhane’; *çayhana* ‘çayhane’, *ustahana* ‘ustahane’) (1992: IV – 453); *öjire* ‘evin odası, evin bölümü’ (1992: IV – 45); **Kazak Türkçesinde** *jatın* ‘yatak odası’ (2003: 168); *konak bölme* ‘misafir odası’ (2003: 316); **Kırgız Türkçesinde** *dalan* (F.) : *dalan üy* ‘sofa’ (1998: 293); **Kırım Tatar Türkçesinde** *hane* (F.) ‘oda, hücre’ (*kitaphane* ‘kütüphane’, *aşhane* ‘yemekhane’, *yatakhane* ‘yatak odası’) (2007: 290); *musafir odası* ‘misafir odası’ (2007: 456) *oda* ‘oda’(ald *oda* ‘evin birinci odası’; *yatak odası* ‘yatak odası’; *bala odası* ‘çocuk odası’ eşanl: *hane, köz*) (2007: 473); *saklı oda, saklı ev*

'misafirler için hazırlanmış oda, ev' (2007: 498); **Kumuk Türkçesinde** *üy* 'misafir odası, konuk odası'; (290); *otaw esk.* 'kocanın evinde geline verilen zengin süslemeli oda; zengin süslemeli oda' (230); **Tatar Türkçesinde** *bülme* 'evin bir odası' (aş bülme 'yemekhane', yokı bülme 'yatak odası', algı bülme 'antre', vana bülme 'banyo'); *bülme yak* 'köy evinde yemek hazırlama, yıkanma, erzak saklama v.b. için küçük oda' (1977: I- 213); *kunaça* 'beyaz oda, misafir odası'(1979: II – 190); *kunak (öye) bülme* Misafir (evi) odası (1979: II – 190)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *ayvon* 'genelde üç tarafı kapalı, önü açık oda' (1981: I – 31); *jilovhana* 'şah ve hanların saraylarına ya da mescitlerin avlusu girişindeki mahsus oda'(1981: II – 279); *hona* (F.) 'ev ya da binanın duvar ile ayrılmış her bir ayrı kısmı, bölümü, oda' (1981: II-313); *şip* 'hane, ev içinin تنها kısmı' (1981: II – 414); *şosupa* (Ar.) 'avlu ya da bağ ortasında kurulan büyük sofa' (1981: 425); **Uygur Türkçesinde** *hana* 'hane, evin bölümü' (1991: II – 823); *hücre* (Ar.) 'oda, yatak odası' (Necip 1995: 158); *memanhana* 'konuk odası' (1995: 271); *supa* (Ar.) 'ev ya da avlu içinde oturmak ya da yatmak için yerden 50-60 sm yükseklikte yapılmış yer' (1992: III – 578); *tiinek hana* 'akşamları dua etmek için ayrı bir oda' (1991: II - 409); *yatak* 'oda' (1998: VI – 408); *yatakhana* 'yatak odası' (Necip 1995: 461)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *kıp* 'bölüm, oda (*beş kıp tura* 'beş odalı ev') (1999: 108); **Şor Türkçesinde** *katpaş* 'oda' (*men üç katpaştıg emim par* 'benim üç odalı evim var') (1995: 44); **Teleüt Türkçesinde** *kıptı* 'oda' (2000: 56); **Tuva Türkçesinde** *dazılga* 'oda' (2003: 29); *örel* (Moğ.) 'oda' (2003: 85)

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *hos* 'oda' (1995: 204)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Orhon Yazıtlarında, Drevnetyurkskiy Slovar'da, KB'de 'misafir odası, salon ve sofa' anlamlarını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. DLT'de *kelişlig barışlig ev* 'konuk odası', Kıpçak Türkçesi sözlüğünde Arapçadan alıntı *suffe* > *sofa*, Kamûs-i Turki'de İngilizceden alıntı *hol* 'geniş salon', Arapçadan alıntı *hücre* 'küçük oda' olarak geçer. Ayrıca Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde *otak* (~ *otav*) kelimesi de 'oda' anlamında kullanılır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *otag* kelimesiyle yapılmış tamlamalar vardır:

gonag otağı, istirahat otağı, gebul otağı vb. Gagauz Türkçesinde *öteyansı* ‘komşu oda’ tamlamasını karşılar. Türkiye Türkçesinde *bölme*, Arapçadan alıntı *suffe* > *sofa* ve *hücre* kelimeleri de ‘insanların oturması için yapılmış oda’ anlamında kullanılmıştır. Türkmen Türkçesinde *mıhmanhana* (< F. *mihmân* + F. *hâne*) misafir odası, Urum Türkçesinde *içerisi* > ‘içersi’ oda anlamında kullanılmıştır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *bölme* > *bülme*, Karaçay-Malkar Türkçesinde *üy* kelimesi ile yapılmış tamlamalar vardır: *konak üy, ot üy*, Karaim Türkçesinde *hucra* (~*hucura, hudzura*), Karakalpak Türkçesinde *bölme*, Farsçadan alıntı *hâne* > *hana*, Kazak Türkçesinde *yatın* > *jatın*, Kırgız Türkçesinde Farsçadan alıntı *dalan*, Tatar Türkçesinde *bölme* > *bülme* ve *kunaça* kelimeleri de evin odası anlamındadır. Kırım Tatar Türkçesinde de *oda* kelimesiyle yapılmış tamlamalar vardır: *musafir odası, yatak odası, bala odası, saklı oda* vb. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *eyvan* >> *ayvon*, Farsçadan alıntı *hâne* > *hana*, Arapçadan alıntı *hücre* > *hücra* kelimeleri de ‘evin odası’ anlamında kullanılır. Sibiryaya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *kıp*, Şor Türkçesinde *katpaş*, Teleüt Türkçesinde *kıp+ı* > *kıpı* ve Tuva Türkçesinde *dazılga, öreel* kelimeleri de ‘oda, bölme’ olarak kullanılır. Uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde ‘*hos*’ kelimesi de ‘oda’ anlamındadır. Uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde ise ‘misafir odası, sofa, salon’ anlamlarını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

3.16. Pencere, Tünlük

Pencere ve tünlük kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

EUT’de *tünlük* ‘pencere’ (1968: 258); **DLT’de** *tünglük* ‘pencere, ocak, baca gibi evdeki delikler’ (*tünglük tuğı* ‘pencere, ocak gibi evdeki deliklerin kapağı’) (1999: IV – 489); **Nehcü’l Feradis’te** *tünglük* ‘pencere’ (Ata, 1998: 441); **Kıpçak Türkçesinde** *demek* (*temek*) ‘damda, duvarda pencere gibi delik’ (2007: 59, 269); *duvar yantusu* ‘güneş girmesi için duvara açılan delik, pencere’ (2007: 66); *taka* (Ar.) pencere (2007: 259); *tünlük, tünlük* ‘pencere’ (2007: 287); **Kamûs-i Turki’de** *revzen* (F.) ‘pencere’ (1901: II - 1108); *taka* (Ar.) ‘tavana yakın küçük pencere’ (1901: II- 1291); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *tilük* ‘pencere’ (1902: 189); *tüyenk* ‘pencere’ (1902: 198)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *akuşka* (Rus. ‘окошко’) ‘pencere’ (2006: I – 72); **Gagauz Türkçesinde** *pençere* (F.) ‘pencere’ (1991: 195); **Türkiye Türkçesinde** *arnavut bacası* ‘çatı penceresi’ (2005: 123); *cam* ‘pencere’ (2005: 342); *çatı penceresi* ‘tavan arasını aydınlatmaya yarayan pencere veya camlı kapak’ (2005: 401); *göz pencere* ‘çatı katlarında veya kapı üstlerinde yuvarlak veya oval biçimli, genellikle süslü küçük pencere’ (2005: 796); *pencere* (F.) ‘yapıları veya tren, vapur vb. ulaşım araçlarını aydınlatmak, havalandırmak amacıyla yapılan, çerçeve, cam, panjur, perde gibi eklentilerle daha kullanışlı bir duruma getiren açıklık’ (2005: 1593); **Türkmen Türkçesinde** *pencire/ epişge* ‘pencere’ (1962: 527); **Urum Türkçesinde** *penjere* (F.) ‘pencere’ (*penjere örtü* ‘perde’, *penjere tübü* ‘pervaz’) (2000: 346)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *tezre* ‘pencere’ (*asmalı tezre* ‘asma pencere’; *tezre bıyahahı* ‘pencere camı’) (1993: II – 440); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *tereze* ‘pencere’ (*tereze kanga (kabak)* ‘panjur, pencere kanadı’; *tereze tüb* ‘pencere kenarı’) (2000: 392); **Karaim Türkçesinde** *tereje (taraca, terja, teraja, terece, teredze, tereze)* ‘pencere’ (1974: 522); *terjaçek* ‘küçük pencere’ (1974: 522); **Karakalpak Türkçesinde** *tereze* ‘pencere camı’ (1992: IV – 311); **Kırım Tatar Türkçesinde** *pencere* (F.) ‘pencere’ (‘eki kanatlı pencere’; ‘pencere pervazı’, ‘pencere tübü’) (2007: 195); **Tatar Türkçesinde** *tereze* ‘pencere’ (*tereze gömbeze* ‘pencere kemeri’; *tereze kapkaçı (kanatı)* ‘pencere kapağı’; *tereze perdese* ‘pencere perdesi’; *tereze töbe* ‘pencere kenarı’; *tereze yangağı* ‘pencere kanadı’) (1981: II – 229)

Karluk grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *deraza* (F.) ‘binanın açılıp kapanan camlı penceresi, pencere’ (1981: I – 222); **Uygur Türkçesinde** *dereze* (F.) ‘pencere’ (1992: III – 148); *egme deriza* ‘süslü pencere’ (1990: I – 288); *tavıdan* ‘kapının üst kısmındaki küçük pencere’ (1991: II – 96); *pencire* (F.) ‘pencere’ (1990: I – 703)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Altay Türkçesinde** *köznök* ‘pencere’ (1999: 124); **Hakas Türkçesinde** *közenek* ‘pencere’ (*üstün çaphan ah közenektig uluğ tura* ‘üstü çatılı ak pencereli büyük ev’ (2005: 278); *tereze* ‘pencere camı’ (*inek harnındañ idilgen tereze* ‘ineğin karın zarından yapılmış pencere’) (2005: 491); **Şor Türkçesinde** *közünek*

'pencere' (1995: 56); *kugan/kügen* 'cam' (1995: 57); **Tuva Türkçesinde** *diündük* 'çadır penceresi; zirve, şahika' (2003: 37); *songa* (Moğ.) 'pencere' (2003: 94)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *çüreçe* 'pencere' (1996: II – 428); *tīnī* 'duvardaki pencere; duman bacası' (1996: II – 216); **Yakut Lehçesinde** *tünnük* 'pencere' (1995: 215)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde EUT'de, DLT'de, Kıpçak Türkçesi metinlerinde, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde *pencere* anlamı, *tün* ismine +*llk* yapım ekinin eklenmesiyle türemiş '*tünlük*' biçimindeki kelime ile karşılanmaktadır. Tünlük kelimesi, Kamûs-i Türkî'de yoktur. Muhtemelen bu kelime, XX. yüzyılın başlarından itibaren kayboldu, yerini Farsçadan alıntı '*pencere*' kelimesine bıraktı. Oğuz grubu lehçelerinden Gagauz, Türkiye, Türkmen ve Urum Türkçelerinde *pencere* kelimesi kullanılmaktadır. Kıpçak ve Karluk grubu lehçelerinin çoğunda ise Farsçadan alıntı *dereze* kelimesi kullanılmaktadır. Sibiry grubunda *pencere* kelimesi, Türkçe *köznök*, *közenek*, *közüne* kelimeleriyle karşılanmaktadır. Kelimenin Sibiry grubu lehçeleri içerisinde yalnızca Tuva Türkçesinde tespit edebildiğimiz *tünlük* >> *tündük* biçimi kayıtlıdır. Ayrıca uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde 'pencere' anlamını karşılayan *tünlük* > *tünnük* kelimesi kullanılmaktadır.

3.17. Pencere Çerçevesi ve Kapağı

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *jalüz* (Fr.) 'panjur' (2006: I – 623)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *kaş* (*kaşaga*) 'kapı (pencere) üstüne iç ya da dış tarafından mihlanan tahta' (*kıyık kaşı* 'tavan tahtası') (1993: I – 630);

Karaim Türkçesinde *barmahça*, *parmahça*, *barmatsa* 'pencere parmaklığı' (1974: 103); **Kırım Tatar Türkçesinde** *çabak* 'çit, pencere parmaklığı' (2007: 295)

Karluk grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *köznök* 'pencere kanadı' (1994: IV – 657); *rocek* (F.) 'pencere çerçevesi' (1992: III – 248)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Altay Türkçesinde** *cabık* ‘pencerenin dış kanatları’ (1999: 48); **Hakas Türkçesinde** *çaphuş* ‘kapak, çerçeve’ (*közenek çaphustarı* ‘pencere çerçeveleri; çatı, dam’) (2005: 79); *halha* ‘pencere kanadı’ (2005: 141);

Uzak lehçelerde: **Çuvaş Lehçesinde** *kantık/kantrik/kantirk* ‘çerçeve, pencere çerçevesi, cam’ (1996: I – 223); *kantık haşaki* ‘pencere çerçevesi’ (1996: I – 223); *kantık umi* ‘pencere eşiği’ (1996: I – 223); *kantık hoppi* ‘panjur’ (1996: I – 223)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklarda ‘pencere çerçevesi ve kapağı’ anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde Fransızcadan alıntı *jalüz* kelimesi ‘pencere kapağı’ anlamında kullanılmaktadır. Sibirya grubu lehçelerinden Altay ve Hakas Türkçelerinde ‘pencere çerçevesi, pencerenin dış kanadı’ anlamında *cabık* ve *çaphus* kelimeleri kullanılmaktadır. Uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde ‘pencere çerçevesi ve kapağı’ anlamında kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik.

3.18. Raf

Raf kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

DLT’de *serü* ‘evlerde üzerine eşya konan raf’ (1999: IV - 507); **Kıpçak Türkçesinde** *sergen* ‘raf’ (2007: 232); **Kamûs-i Turki’de** *raf* (F.) ‘duvara dik olarak tutturulmuş ve üzerine öteberi koymağa yarayan tahta; dolabın katlarını oluşturan tahtaların her biri, sıra; öteberi konmak için bir iki veya üç dört sıralı iki halka ile duvara asılan iğreti ve açık dolap, etajer’ (1901: II – 1093)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *camahatan* (F.) ‘yorgan, döşek, sandık vs. koymak için duvar içine açılan dörtgen şeklindeki oyuk’ (2006: I – 381); *dolab (dolabça)* ‘evin duvarında kurulmuş raf, dolap’ (2006: I – 661); *noğuldan* ‘küçük raf’ (2006: III – 494); *tahça* (F.) ‘eşya koymak için duvarda açılan oyuk, raf’ (2006: IV – 254); **Türkiye Türkçesinde** *musandıra* (Rum.) ‘evlerde yatak yorgan konulan yer,

yüklük; mutfakta yüksek ve geniş raf” (2005: 1422); *raf* (Ar.) ‘üstüne öteberi koymak için duvara veya bir dolabın içine birbirine paralel olarak tutturulmuş, genellikle geniş, uzun tahta veya metal levha’ (2005: 1639); **Urum Türkçesinde** *raf* ‘ekmek rafı; duvar dolabı’ (2000: 356)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaçay-Malkar Türkçesinde *aygıç* ‘duvarda eşya koymaya yarayan göz’ (2000: 152); *tapha* ‘raf’; *baş tapha* ‘eski Karaçay-Malkar evlerinde önemli eşyaların konulduğu esas raf’ (2000: 377); **Karakalpak Türkçesinde** *tekşe* ‘evin bir bölümünde yerleştirilen raf (üzerine kap kacak koyulur)’ (1992: IV – 303); **Kazak Türkçesinde** *jükayak* ‘evin içerisinde bulunan ve üstüne eşya konulan yüklük’ (2003: 189); *öreşe* ‘çadır içinde kap kacak ve yiyecek koymak için ayrılmış bir bölüm’ (2003: 431); *tavşa* ‘dam evin duvarlarındaki kap kacak konulan oyuk, terek’ (2003: 526); *tekşe* ‘küp; raf’ (2003: 531); *üldirik* ‘mutfaktaki kaplar rafı’ (2003: 597); **Kırgız Türkçesinde** *cabık* ‘turduk ile üzük’ün bükümünden oluşan oyuk (içinde ev eşyası saklanır)’ (1998: I – 160); **Kırım Tatar Türkçesinde** *raf* ‘raf’ (2007: 203); **Kumuk Türkçesinde** *tahça* ‘raf’ (358); **Tatar Türkçesinde** *kaşaga* ‘kapı ya da pencereye üstü veya arka tarafından çivilenmiş tahta; kapı veya pencere kemerini süsleyen tahta; soba ağız üstündeki raf gibi çıkıntı ya da oyma’ (1979: II – 77)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *piramol* (F.) ‘kapı yada pencere üstündeki raf’ (1981: I – 587); *tahmon* (F.) ‘ev ya da avlu duvarında sandık yerleştirilip, üstüne döşek-minder koyulan raflı bir yer’ (1981: II – 135); *tokça* ‘çadırlarda kap kacak ve başka eşyaları koymak için duvardaki bir yer, raf’ (1981: II – 198)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *paran* (Moğ.) ‘çadırda sandık konulan yer, yüklük’ (*üstün zaarhu paran* ‘çadırın güney tarafındaki yüklük’; *altınzarhu paran* ‘çadırın kuzey tarafındaki yük koyma yeri’; *pas paran* ‘başköşe, mobilya’ (2005: 349); *piret* (Moğ.) ‘ambar kapısının üstündeki raf, evlerde tavana yakın yapılan tahta yataklık’ (2005: 368); *tashağas* ‘küçük raf’ (2005: 484);

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *poliste* (Rus. ‘полка, полица’) ‘ev içindeki raf’ (1996: I- 439); *sülük* ‘raf (köy evlerinde duvar boyunca uzanan kap kacak için raf)’ (1996: II- 148)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan DLT’de ve Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *raf* kelimesi, Türkçe *serü* ve *sergen* kelimeleriyle karşılanmıştır. Kamûs-i Turki’de *serü* ve *sergen* kelimelerinin yerini Arapçadan alıntı *raff* > *raf* kelimesi almıştır. Raf kelimesi, Oğuz grubu lehçelerinden Türkiye Türkçesinde ve Kıpçak grubu lehçelerinden Kırım Tatar Türkçesinde kullanılmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde Farsçadan alıntı *camahatan* kelimesi de ‘raf’ anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinin çoğunda *raf* kelimesi yerine Türkçe *aygıç*, *tekşe*, *cabık*, *kaşaga vb.* kelimeleri kullanılmaktadır. Oğuz grubu lehçelerinden yalnızca Urum Türkçesinde tespit edebildiğimiz *raf* kelimesi, ‘ekmek rafı, duvar dolabı’ anlamında kayıtlıdır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde Farsçadan alıntı *piramol* kelimesi kullanılmaktadır. Uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde Rusçadan alıntı *нолуца (poliste)* kelimesi, ‘ev içindeki raf’ anlamında kullanılmaktadır.

3.19. Saçak ve Sundurma

Saçak ve sundurma kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kıpçak Türkçesinde *revak* (Ar.) ‘sundurma, çardak’ (2007: 218)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *saçak* ‘bir yapının herhangi bir bölümünü güneş ve yağmurdan koruması için, o bölümden dışa taşkın ve altı boşta olarak yapılan örtü’ (2005: 1674); *sundurma* ‘yağmurdan, güneşten korunmak için yapılan ve arkası bir duvara verilen çatı; üstü kapalı balkon, evlerin önündeki taşlık’ (2005: 1801) ; **Urum Türkçesinde** *saçah* ‘çatı kenarı’ (2000: 373)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaçay-Malkar Türkçesinde *çırdı* ‘çardak, saçak’ (2000: 175); *şorbat* ‘saçak’ (2000: 178); *halivan* ‘saçak, çatı çıkıntısı, sundurma’ (*üy halivan* ‘ev saçağı’) (2000: 212); *şorbat* ‘çatı kenarı, saçak’ (2000: 367); *tühdiy (tuhtüy)* ‘saçak’ (2000: 408); **Karaim Türkçesinde** *saçak* ‘saçak’ (1974: 470); **Kırgız Türkçesinde** *kıldırooç* ‘keçe evde tötögö (süs)’nün altındaki saçak’ (1998: II – 451);

Kırım Tatar Türkçesinde *saçak* ‘çatı saçağı; sundurma’ (2007: 217); **Kumuk Türkçesinde** *çaçaq* ‘saçak’ (91)

Karluk grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *asma torus* ‘tente’ (1990: I – 101); *ayvan* ‘bahçe üstünü kaplayan süslü çatı’ (1990: I – 217); *baran* (F.) ‘üzüm dallarından doğal tente’ (1990: I – 336); *koruğ tam* ‘tente’ (1994: IV – 243); *lempe* ‘yağmur ve güneşten korunmak için evlerin çatı kenarlarındaki tenteler’ (1994: IV – 918)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *artpah* ‘sundurma’ (2005: 52); *senek/ serey* ‘hangar, sundurma’ (2005: 417); **Teleüt Türkçesinde** *kalka* (Moğ.) ‘saçak, bir yapının üzerini kapatan örtü’ (2000: 45); **Tuva Türkçesinde** *sarapça* ‘sundurma, çardak’ (2003: 90)

Değerlendirme

Saçak kelimesi, taradığımız tarihî kaynaklardan Kıpçak Türkçesi sözlüğünde Arapçadan alıntı *revak* kelimesiyle karşılanmıştır. Oğuz grubu lehçelerinde ‘çatı kenarı’ anlamında genellikle *saçak* kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca Kıpçak grubu lehçelerinden Karaim ve Kumuk Türkçelerinde de *saçak* kelimesi kullanılır.

3.20. Tör (~Başköşe) Kelimesi

Türklerde *tör* (~ *başköşe*) kelimesi, evin, yurdun, çadırın en onurlu yeridir. İnsanın sosyal statüsünü belirleyen *tör*, Kutadgu Bilig’de şöyle geçer: “*Bilgisizke törde orun bolsa kör, bu tör ilke sandı ilig buldı tör*” (Bilgisiz *başköşede* yer bulursa, *başköşe*, eşik veya eşik *başköşe* sayılır) (262); “*Kalı bilgeke tegse ilde orun, ol il boldı törde takı ked burun*” (Eğer bir âlime eşikte bir yer isabet ederse, *o eşik başköşeden* daha iyi ve yüksek olur) (263). Bugün Kazak Türkleri, konuklarını kapıda şu sözlerle karşılarlar: “*Mırza kos keldinizder törge şıgınız, törge buyurunuzdar, apay, agay jogarı şıgınızdar*” (“*Hoş geldiniz efendim, başköşeye buyurunuz, bay, bayan yukarı çıkınız*”). Kazak Türklerinde ve diğer Türk topluluklarında *tör* (~*başköşe*) onur ve yüce bir yerin timsalidir.

Tör (~*Başköşe*) kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

DLT'de *tör* 'evin veya odanın en iyi, en önemli yeri, sediri' (1999: IV –645); *töre* 'evin önemli yeri ve sediri' (*töre yokladı* 'sedire çıktı, sedire oturdu') (1999: IV – 646)

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *başköşe* 'bir yerde en saygın kişinin veya büyüklerin oturması için ayrılan yer, tör' (2005:218)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *tür* 'evin kapıya karşı olan kısmı, başköşe' (1993: II – 422); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *tör* 'baş köşe, evin itibarlı köşesi' (*törümnden körüm cuvuk* 'baş köşemden mezarım daha yakın'; *bir ayağı törde, bir ayağı körde* /çok yaşlı biri hakkında denir/). (2000: 407); **Karakalpak Türkçesinde** *tör* 'evin başköşesi (kapının karşısında biraz yüksek yer)' (1992: IV – 350); **Kazak Türkçesinde** *tör* 'evin en değerli yeri, başköşe' (*törge ot* 'başköşeye otur-'; *törden orın al başkalarından* 'kıymetli ol-'; *törinen köri yakın* 'bir ayağı çukurda') (2003: 548); **Kırım Tatar Türkçesinde** *tör* 'başköşe; evin giriş kapısı karşısındaki yer' (2007: 255); **Tatar Türkçesinde** *tür* 'evde başköşe; misafirler oturtulan en şerefli yer' (*tür bakça* 'evin yanındaki bahçe'; *tür yurganı* 'misafirler için mahsus döşeme'; '*tür başı* 'en değerli yer') (1981: III- 289)

Karluk grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *tör* 'evin köşesi; misafire ait yer'. (*törge çikin* 'başköşeye buyurun!') (Necip 1995: 424)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *tör* 'çadırın, evin başköşesi'; *tör canı* 'başköşe' (1999: 185); **Hakas Türkçesinde** *tör* 'başköşe' (*izik isker, tör kıder* 'kapı doğuda, tör batıda' (atasözü)) (2005: 522); **Şor Türkçesinde** *tör* 'başköşe, evde aile büyüğünün oturduğu yer' (1995: 117); *türge* 'evde konuklar için ayrılan yer, konukların ağırlandığı özel yer. Evin en şerefli köşesi' (1995: 120)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde yalnızca DLT'de karşılaştığımız 'başköşe' anlamındaki *tör* kelimesi, Kıpçak grubu lehçelerinde, Karluk grubu lehçelerinde ve Sibirya grubu lehçelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde *tör* kelimesi yerine *başköşe* kelimesi kullanılmaktadır.

BÖLÜM 4: AVLU VE ONUN İÇİNDEKİ, EVİN ETRAFINDAKİ YAPILARI KARŞILAYAN KELİMELER

4.1. Ağıl, Ahır

Sevortyan, ağıl kelimesini üç grupta ele almıştır: *ağıl (I)* ‘1. Hayvan ağılı; koyun ağılı; mandıra; hayvan avlusu; baharda çayırdaki ağıl; gece çölde korunmak için kurulmuş hayvan ağılı, gecelik hayvan ağılı 2. Ahır bölmesi; ahır; inek ahır; at ahır 3. Duvar, örme duvar; tarla kenarında hayvanlardan korunmak için çalı çırpıdan yapılmış duvar; bağ bahçe etrafında sarılmış duvar 4. Avlu, duvarlı avlu, duvar içindeki avlu 5. Eve yakın küçük, duvarlı bahçe; kışın meyvelerin saklandığı depo 6. Koyun sürüsü; ağıl (II) ‘1. Kasaba, köy, yerleşke yeri; ulus 2. Ev; avlu, ahırları ve ahalisi ile birlikte ev 3. Sakin (yaşayan), köylü; hemşehri; komşu 4. Ülke, memleket, il 5. Sokak; ağıl (III) (ağıl, ağ, ağal, ağşak) Ay veya Güneş etrafındaki aydınlık halkası’. Kökeni için de şunlar söyler: a:ğıl (I) ~ ağıl ~ ağla ~ ağul ~ avıl ~ avul ~avla vs. fiil ve isim eşgösterenlileri (omonimleri) olan *a:ğ (devamında ağ >av) ~ *a:g- (devamında ağ- > av-) kelimesinden veya ağ ~ av ‘dan türemiş fiillerden (*ağla- ~ *avla-) + (I)l, -la, lağ, -g, -k, -ğu, -guç, -vuç ekleri de araç- gereç fonksiyonundadır (1974: 83-84).

Ağıl ve ahır kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *akur (akor)* ‘ahır’ (1969: 49); *aran* ‘hayvan ahır, at ahır’ (1969: 51); **Kıpçak Türkçesinde** *agıl* ‘koyun ve keçi sürülerinin gecelediği çit ve duvarla çevirili yer, ağıl’ (2007: 3); *ahur* ‘ahır, hayvan barınağı’ (2007: 5); *azbar* ‘at ahır’ (2007: 19); *ayran* ‘at ahır, tavra’ (2007: 18)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *ağıl* ‘hayvan ahır, koyunlar için etrafı diken ya da ağaçlarla çevrilmiş, üstü açık yer’ (2006: I – 59); *gahal* ‘ev hayvanlarının durduğu etrafı çitle çevrilmiş yer, ağıl’ (2006: III – 17); *mehterhana* (F.) ‘atların durduğu yer, at ahır, tavra’ (2006: III – 303); **Gagauz Türkçesinde** *çalmar* ‘sundurma, ağıl’ (1991: 51); *kotara* ‘koyun, inek ahır (ineklerin sağıldığı ağıl)’ (1991:

163); **Türkmen Türkçesinde** *ağıl* ‘ahır’ (1962: 22); *ağılça* ‘koyun-keçi ahır’ (1962: 22); *ahır* ‘ahır’ (1962: 59)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *aran* ‘ahır, hayvan ahır’ (1993: I – 70); *arbaz* ‘ahır’ (1993: I – 71); *azbar* ‘ahır’ (*at azbarı* ‘at ahır’; *hıyır azbarı* ‘inek ahır’ (1993: I – 29); *kura* ‘davar ahır; kapı önü, avlu’ (*at kurahu* ‘at ahır’; *hıyır kurahu* ‘inek ahır’) (1993: I – 704); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *at orun* ‘ahır’ (*orun* ‘yer, mevki’) (2000: 311); *bav* ‘ahır, ağıl’ (*at bav* ‘at ahır’; *koy bav* ‘koyun ağılı’) (2000: 114); *çaldış* ‘örme, çit’ (*çalı buruv* ‘örme çit’; *tereze çaldışla* ‘pencere parmaklıkları’) (2000: 167); *kaşpak* ‘ahır; sundurma, hangar, çardak’ (2000: 247); *kora* ‘ağıl, ahır’ (2000: 269); *stavat* ‘yayla evlerinde hayvanların gece barındığı yer’ (2000: 355); **Karaim Türkçesinde** *azbar* ‘ahır’ (*körgülü azbar*, *çeber azbar* ‘bakımlı avlu’) (1974: 48); *kotan* ‘hayvan avlusu’ (1974: 372); *abzal* ‘ahır’ (1982: I – 19); *azbar* ‘avlu; evin dışı’ (*körgülü azbar*, *çeber azbar* ‘bakımlı avlu’) (1974: 48); **Karakalpak Türkçesinde** *aran* ‘ahır’ (1982: I – 94); *kora* ‘ahır’ (*kora-kopsı* ‘ahırın her türlü’sü’) (1988: III – 173); *malkora* (*malhana*) ‘hayvan ahır’ (1988: III – 266); **Kazak Türkçesinde** *aran* ‘hayvanların durduğu yer, ahır; kerpiç ve demirden yapılmış geniş bahçe duvarı’ (2003: 49); *atkora* ‘at ahır’ (2003: 54); *azbar* ‘besi ahır’ (2003: 28); *baz* ‘hayvanlar için yapılmış büyük ahır; erzak saklanılan çukur, bodrum’ (2003: 72); *kaşar* ‘ahır’ (2003: 305); *kora* (*kora-jay*, *kora-kopsı*) ‘ahır, ağıl, avlu’ (2003: 319); **Kırgız Türkçesinde** *atkana* ‘at ahır, aran’ (1998: I- 59); *kaşaa* ‘çitle kuşatılan sığır yahut koyun ağılı’ (1998: II- 414); **Kırım Tatar Türkçesinde** *aran* (*ahır*) ‘ahır’ (*at aranı* ‘at ahır’; *tütün aranı* ‘tütün ahır’) (2007: 24); *azbar* ‘ahır’ (*tuvar azbarı* ‘davar ahır’) (2007: 318); **Tatar Türkçesinde** *abzar* ‘hayvanlar için ahır’ (1977: I – 1); *abzar-kura* ‘ev ve hamam dışında olan avludaki tüm yapılar; ahır-avlu’ (1977: I – 1)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *hovli* ‘evin önü, etrafı duvarla çevrilmiş evin önündeki meydan’ (1981: 701); *ogil* (*ogilhona*) ‘ev hayvanlarının durduğu yer, ağıl’ (1981: 562); *ohur* (F.) ‘ev hayvanlarının durduğu yer, ahır’ (*ot ohuri* ‘at ahır’, *mol ohuri* ‘büyükbaş hayvan ahır’) (1981: 551); **Uygur Türkçesinde** *ahtihana* ‘at ahır’ (1990: I – 39)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *kajagan* (Moğ.) ‘ahır, hayvan avlusu’ (1999: 93); **Hakas Türkçesinde** *çahpah* ‘ahır, sundurma’ (2005: 74); *haza* ‘ahır, çiftlik,

hane' (*inek hazaası* 'inek ahır'; *at hazaası* 'at ahır'); 'kümes'; 'çit' (*haza-hahpah* 'ahır ve ev') (2005: 165); *saray* 'ambar, odunluk, ahır' (2005: 412); **Tuva Türkçesinde** *des* 'ağıl' (2003: 31); **Şor Türkçesinde** *kajaan* (Moğ.) 'ahır' (1995: 39); *şulan* (Rus. 'чулан') 'sığır ahır, at ahır' (1995: 106); **Teleüt Türkçesinde** *çadrik* 'ağıl' (2000: 21); *çulan* (Rus. 'чулан') 'hayvan ağılı, ahır' (2000: 18); *kajagan* (Moğ.) 'ahır' (2000: 44)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *saray* 'ahır, avludaki yapılar, ambar' (1996: I – 16); *vite* 'ahır (at ahır)' (1996: I – 128); **Yakut Lehçesinde** *dal, haaççah* 'ağıl' (1995: 4); *hahaa* 'ahır' (1995: 5)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde Drevnetyurkskiy Slovar'da ve Kıpçak Türkçesi sözlüğünde hayvan barınağı anlamında *akur* (~*akor*) ve *ahur* kelimeleri kullanılmıştır. 'Evcil küçükbaş hayvanların barındığı çit veya duvarla çevrili yer' anlamındaki *ağıl* kelimesini, Drevnetyurkskiy Slovar'da tespit edemedik. *Ağıl* kelimesini ilk olarak Kıpçak Türkçesi sözlüğünde tespit ettik. Ayrıca Kıpçak Türkçesi sözlüğünde 'at ahır' anlamında *azbar* kelimesiyle de karşılaşmıştık. *Azbar*, Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt ve Karaim Türkçelerinde hem 'ahır' hem de 'avlu, evin dışı' anlamında, Kazak Türkçesinde 'besi ahır', Kırım Tatar Türkçesinde 'davar ahır', Tatar Türkçesinde ise *abzar* biçiminde 'hayvanlar için ahır' anlamında kullanılmıştır.

Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde 'at ahır' anlamında *azbar* kelimesi yerine Farsçadan alıntı *mehterhana* kelimesi kullanılmaktadır. Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinde *ahur* ve *ağıl* kelimelerinin yerini Kıpçak lehçelerinde başka kelimeler almıştır. Mesela; Başkurt, Kazak ve Karakalpak Türkçelerinde 'ahır' *aran* kelimesiyle karşılanmıştır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde hem *ahır* (*ohur*) hem de *ağıl* (*ogil*) kelimesi kullanılmaktadır. Sibiry grubu lehçelerinden Altay ve Şor Türkçelerinde ahır kelimesi, Moğolcadan alıntı *kajagan* (~*kajaan*) kelimesiyle karşılanmıştır.

4.2. Avlu, Evin Önü

İslam kültüründe bahçe düşüncesi her zaman cennetle birlikte anılmıştır. Bakımlı bir bahçe ve avlu, ev sahibinin sosyal statüsü ile doğru orantılıdır. Türk evlerinin yapısı genellikle arazinin yol tarafına yerleştirilmiştir. XIX. yüzyılda yapılanlar dışında ev

hiçbir zaman bahçenin ortasında simetrik bir konumda yerleştirilmemiştir. Sokak ile görsel olarak doğrudan bir ilişkide bulunur ve hayat aracılığıyla bahçe ya da avlu ile kucaklaşır. Daha büyük alanlarda yapılan evlerde avlu evin hemen bitişiğinde, meyve veya sebze bahçesi evden alçak taş bir duvar veya çitle ayrılmıştır (Erdoğan, 2007: 53).

Tarihî Lehçelerde:

Kıpçak Türkçesinde *hayat* ‘evin avlusu, etrafı çevrilmiş meydanlığı’ (2007: 94); **Kamûs-ı Türki’de** *taşlık* ‘taş döşenmiş avlu; sokak kapısının içi, merdiven altı’ (1901: II – 1313)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *avlu* (Yun.) ‘bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan üstü açık, duvarla çevrili alan, hayat’ (2005: 149); **Türkmen Türkçesinde** *hovlu* ‘avlu’ (1962: 714)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaçay-Malkar Türkçesinde *abzar* ‘avlu’ (2000: 66); *arbaz* ‘avlu’ (2000: 87); *eşik allı* ‘avlu, kapı önü’ (2000: 80); *üy allı* ‘avlu’ (2000: 80); **Kazak Türkçesinde** *avla* ‘evin etrafı kamış veya duvarla çevrilmiş yer, avlu’ (2003: 56); **Kırgız Türkçesinde** *örüş* ‘avlu yanındaki otlak, mera’ (*konus alğıça öriş al* ‘konacak yer almaktansa, otlak seç’) (1998: II- 615); **Kırım Tatar Türkçesinde** *azbar* ‘avlu’ (*azbar kapı* ‘dış kapı, kuzu kapı’) (2007: 12); **Tatar Türkçesinde** *avıl* ‘avlu, ev işleri yapılan alan’ (1977: I – 10); *işek aldı* ‘evin önü, avlu’; ‘davarın durduğu boş alan’ (1977: I – 439); *kura* ‘çevresi kapalı avlu, ağıl; çamur ile sıvanmış çit avlu’ (1979: II- 192); *yort-jir* ‘ev avlu’ (1977: I – 462)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çaldivor* ‘virane hale gelmiş avlu’ (1981: 350); *eşik* ‘avlu’ (*eşik supurmok* ‘avluyu süpür-; hizmetçilik yap-; *eşikka çıkmok* ‘evden dışarı çık-; yazıldığı çık-’) (1981: 425); *üy-joy* ‘yaşanılan yer, avlu’ (1981: 268); **Uygur Türkçesinde** *koru cay* ‘ev ve avlu (avlu içindeki her şey dahil)’ (1994: IV – 242)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *çakı* ‘evin önünde atların bağlandığı yer’ (1999: 69); *kürentik* ‘çadır önündeki alan’ (1999: 129); *örökö* (Moğ.) ‘avlu’ (1999:

144); *tünüik* ‘avlu (işleme yeri), örökö’ (1999: 189); **Şor Türkçesinde** *ejik alı* ‘avlu’ (1995: 27)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *kil-kart/karti/kartişe* ‘avlu’ (1996: I – 292); **Yakut Lehçesinde** *tiergen* ‘avlu’ (1995: 19)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde Kıpçak Türkçesi sözlüğünde ‘evin avlusu’ anlamında *hayat*; Kamûs-ı Türkî’de *taşlık* kelimeleri tespit edilmiştir. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaçay-Malkar ve Kırım Tatar Türkçelerinde diğer Kıpçak lehçelerinde ‘at ahır, hayvanlar için ahır’ anlamında kullanılan *azbar* kelimesinin ‘avlu’ anlamında kullanıldığını tespit ettik. Avlu kelimesi, Kazak Türkçesinde *avla*, Tatar Türkçesinde *avıl* biçiminde kayıtlıdır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *eşik* kelimesinin ‘avlu’ anlamında kullanıldığını tespit ettik. Ayrıca Sibiryaya grubu lehçelerinden Şor Türkçesinde de ‘ejik alı’ avlu anlamında kayıtlıdır. Uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *kil-kart/karti/kartişe*, Yakut Türkçesinde *tiergen* kelimeleri de ‘avlu’ anlamında kullanılır.

4.3. Çardak, Kulübe

Çardak ve kulübe kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da çit ‘kamuştan kulübe’ (1969: 146); **DLT’de** *badhuç* ‘asma çardağı’ (1999: IV – 58); *satma* ‘kulübe; bağ bekçisinin geceleri barınmak için ağaç üzerinde yaptığı çardak’ (1999: IV – 498); **Kamûs-ı Türkî’de** *torluk* ‘toprak kulübe’ (1901: II – 1380)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *çardag* (F.) / *talvar* ‘güneşten, yağıştan korunmak ya da başka bir şey için direkler üzerinde kurulan üstü kapalı gölgelik’ (2006: I – 446); **Gagauz Türkçesinde** *koliba* ‘kulübe’ (1991: 161)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaçay-Malkar Türkçesinde *kakıra* ‘sundurma, çardak, çit’ (2000: 236); **Karaim Türkçesinde** *çardak* (*tsardak, çardağ, çardah*) ‘çatı;

çardak; bekçi kulübesi' (1974: 624); **Karakalpak Türkçesinde** *kakıra* 'kamış ve çamurdan yapılmış kulübe, şalaş, baraka' (1988: III – 107); **Kazak Türkçesinde** *bastırma* 'tepesi kapalı, dört tarafı açık bırakılan yer, çardak, kameriye' (2003: 81); *jabındı* 'üstü çalı çırpı ve otlarla örtülmüş kulübe' (2003: 149); *lapas* (Rus. 'лабаз') 'çardak' (2003: 356); *kürke* (*kürkeşik*) 'kulübe, çadır (hayvan veya kuşlar için küçük ahır)' (2003: 260); *pana* (F.) 'barınak, sığınak, kulübe' (2003: 436); *şalaş* 'üzeri dal ve hasırla örtülmüş kulübe, alaçık' (2003: 624); **Kırgız Türkçesinde** *çardak* 'baraka' (1998: I-253); *sere* 'çardak üstü örtülü hangar, ahır çatısı; kurut (keş) kurutmak için hasırdan yapılan saçak, küçük çardak' (1998: II – 646); *tölö* 'kulübe' (1998: II-754); **Kırım Tatar Türkçesinde** *çalaş* 'kulübe' (2007: 297); **Kumuk Türkçesinde** *budka* (Rus. 'будка') 'kulübe'; *qarawul budka* 'nöbetçi kulübesi' (77)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çardok* 'çardak' (1981: II – 379)

Sibirya grubu lehçelerinde: Tuva Türkçesinde *kazanak* 'gecekondu; ahır; kümes, kulübe' (2003: 66)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde 'kulübe' anlamının Drevnetyurkskiy Slovar'da *çit*; DLT'de *satma*; Kamûs-ı Türkî'de *torluk* kelimeleri ile karşılandığını tespit ettik. Kulübe kelimesi için Oğuz grubu lehçelerinden Gagauz Türkçesinde *koliba* kelimesi kullanılmaktadır. 'Tarla, bahçe vb. yerlerde ağaç dallarından örülmüş barınak' anlamındaki *çardak* (F. *çār* + Ar. *tāk*) kelimesi, Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan ve Türkiye Türkçelerinde tespit edilmiştir. Kıpçak lehçelerinden Karaim, Kırgız Türkçelerinde ve Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde de *çardak* kelimesi kullanılmaktadır. Kırım Tatar Türkçesinde *çalaş* kelimesi bu anlamı karşılar. Ayrıca Kırgız Türkçesinde 'küçük çardak' anlamında Türkçe *sere* kelimesi de kullanılmaktadır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise *çardak* ve *kulübe* anlamlarını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

4.4. Çit, Duvar

Çit ve duvar kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kamûs-ı Türkî'de *ören* 'eski duvar' (1901: II– 1034); *örü* 'yapı, binâ: kuru örü, balçıklı örü; duvar, set, bölme, bir şeyin etrafını çevreleyen ve sınırı ayıran şey; etrafı duvar, çit veya iple çevrilerek ayrılmış yer' (1901: II–.1036)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *cağ* 'çit' (*evin gabağına cağ çekmek* 'evin önüne çit çekmek') (2006: I –360); *hasar* 'taş, kerpiç vs malzemeden dikilen duvar' (2006: II – 332)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *çalman* 'çit' (*tögeregi çalman* 'akrabası çok olan') (2000: 168); **Karakalpak Türkçesinde** *şarbak* 'kamuş ya da çamurdan yapılan duvar, çit' (1992: IV – 509); **Kazak Türkçesinde** *şarbak* 'çit' (*üy şarbakpen korşalğan* 'ev çitle çevrilmiş') (2003: 630); **Kırgız Türkçesinde** *dubal* (F.) 'duvar, çit' (1998: I- 313); *koruk* 'çit, çitle çevrilmiş mahal, çitle kuşatılmış arsa (mülk)' (*otlak cerine koruk salıp, bak tikti* 'toprağını çitle çevirerek bahçe yaptı'); 'çiftlik' (1998: II- 490); **Kırım Tatar Türkçesinde** *kora, isar, ör, çalmay, çeten* 'çit'(telkora 'telden yapılmış çit') (2007: 127); **Tatar Türkçesinde** *çiten* 'çit' (1981: III- 436)

Karluk grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *devor-toş* 'duvar ve çit' (1981: 218); **Uygur Türkçesinde** *sokmatam* 'çamurdan yapılmış mahalle duvarları' (1992: III – 551)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Altay Türkçesinde** *çeden* 'çadır çevresindeki çit'(erdin *caman calkuzın çedeninen bilerim* (atasözü) 'tembel kocayı çitinden tanırım') (1999: 71); **Hakas Türkçesinde** *hana* 'duvar, bahçe duvarı, çit' (2005: 144); *siden* 'çit, avlu duvarı' (2005: 431); **Şor Türkçesinde** *pirtelek* 'duvar, set' (1995: 81); **Şor Türkçesinde** *şeden* 'çit, tahta perde' (1995: 101); **Tuva Türkçesinde** *herim* 'çit, bahçe duvarı' (2003: 50);

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Kamûs-ı Türkî'de Farsçadan alıntı *dîvâr* > *duvar* kelimesi, Türkçe *ören* kelimesiyle karşılanmıştır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde 'bağ, bahçe, bostan vb. yerlerin çevresine çalı, kamuş, ağaç dalı gibi şeylerden çekilen duvar türü' anlamında *hasar, isar, ör, çalmay ve cağ* kelimeleri

kullanılmıştır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karakalpak ve Kazak Türkçelerinde ‘çit’ anlamında *şarbak* kelimesiyle karşılanmıştır. Kelime, Kıpçak lehçelerinden Tatar Türkçesinde *çiten*; Sibiry grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *çeden*; Hakas Türkçesinde *siden*; Şor Türkçesinde *şeden* olarak kullanılmaktadır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise ‘çit’ ve ‘duvar’ anlamlarını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

BÖLÜM 5: EV İLE İLGİLİ ARAÇ VE GEREÇLERİ KARŞILAYAN KELİMELER

5.1. Araç ve Gereç Kavramını Karşıllayan Kelimeler

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *äsbab* ‘esbap, araç gereçler’ (1969: 75); *ed* ‘eşya, mal mülk, varlık’. (*ed tavar (koşma)* ‘mülk, varlık’: *ev içindä ylık kara ed tavar ülkiyür* ‘evde at sürüsü ve mülk çoğalıyor’) (1969: 162); **Kıpçak Türkçesinde** *evlik* ‘ev için gerekli eşya’ (2007: 77); *raht* (F.) ‘ev eşyası’ (2007: 217); **Kamûs-ı Türkî’de** *esas* ‘ev eşyası, mefruşat, döşeme: esâs-ı beytiyye, esâs-ı beyt – “ev eşyası” (1901: I – 341)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Türkiye Türkçesinde** *eşya* (Ar.) ‘türlü amaçlarla kullanılan, insan yapısı, taşınabilir cansız nesnelere bütünü’ (2005: 659); **Türkmen Türkçesinde** *goş* ‘evde kullanılan yorgan-döşek; taşınırken yanına alınan eşyalar (1962: 183)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *yort-yihaz* ‘ev ve araç gereçleri’ (1993: I – 429); *yiltır-yışır* ‘ev içindeki eşyalar’ (*öy ese yiltır-yışır menen şıplap tultırılğan* ‘evin içi eşya ile doldurulmuş’) (1993: I – 429); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *otov kerek* ‘oda eşyası’ (2000: 315); *üy hapçük* ‘ev eşyası’ (2000: 213); *üy kerek* ‘ev eşyası’ (2000: 255); **Karakalpak Türkçesinde** *azvıray* ‘araç gereç’ (1982: I – 34); *jabdik* ‘ev eşyası, ev araç gereçleri’ (2003: 149); *jihaz* ‘mobilya, ev eşyaları’ (2003: 178); *üy mülük* ‘ev eşyası’ (2003: 595); **Tatar Türkçesinde** *yort-jihaz* ‘ev araç gereçleri’ (1977: I – 462)

Karlık grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *ancom* (F.) ‘evin eşyaları, ev esbabı’ (1981: I – 47); *honumon* (F.) ‘evdeki mal mülk, varlık’ (1981: II – 332); **Uygur Türkçesinde** *seremcan* ‘ev eşyaları, mobilya’ (1992: III – 468); *buyum* ‘ev araç gereçleri’ (1990: I – 512); *cabduk* ‘ev cihazları’ (1991: II – 504)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Altay Türkçesinde** *sep* ‘çeyiz (ev eşyası)’ (1999: 152); **Şor Türkçesinde** *emdegi nebeler* ‘mobilya, ev eşyası, mefruşat’ (1995: 28)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar'da Türkçe *ed-tavar* koşması (~hendiodyoın) ve *üsbab*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *evlik*, Farsçadan alıntı *raht*, Kamûs-ı Türki'de Arapçadan alıntı *esas* kelimeleri 'eşya, mal, mülk' anlamında kullanılan kelimelerdir. Oğuz grubu lehçelerinden Türkiye Türkçesinde Arapçadan alıntı *eşyâ* > *eşya*, Türkmen Türkçesinde *goş* kelimeleri 'taşınabilir eşya/lar' anlamında kullanılır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *yirt-yihaz*, Eski Türkçe bir kelime olan *yıltır* (~*yaltır*)-*yışır*, Karaçay-Malkar Türkçesinde *kerek*, *hapçük*, Karakalpak Türkçesinde *azvıray*, *jabdik*, *jihaz*, Arapçadan alıntı mülk > *mülik*, Tatar Türkçesinde *yort-cihaz* kelimeleri de 'ev eşyası, ev cihazları' anlamında kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde Farsçadan *honuman*, Uygur Türkçesinde *seremcan* ve *buyum*, Sibirya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *sep*, Şor Türkçesinde *emdegi nebeler* kelimeleri de 'ev eşyaları, mobilya' anlamında kullanılır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise araç ve gereç kavramını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

5.2. Aydınlatma Araç ve Gereçleri

Tarihî Lehçelerde:

EUT'de *tingçan* 'kandil, lamba' (1968: 237); *kavagu* 'fitil, kaytan, kav' (1968: 172); **DLT'de** *tüñşü* 'şamdan' (1999: IV - 671); *yula* 'kandil' ("yula odhundu" 'kandil söndü') (1999: IV -810); **Nehcü'l Feradis'te** *çirag* (F.) 'mum' (Ata, 1998: 104); **Kıpçak Türkçesinde** *çerag* (F.) /*çıra/ çirak/ şirak* 'ışık, kandil, mum' (2007: 48); *sirac* (Ar.) 'ışık, kandil' (2007: 237); **Kuman Lehçesinde** *balavuz* 'balmumu' (1992: 22); *çirak* 'çerağ, mum' (1992: 50); *çiraklık* 'şamdan' (1992: 50); **Kamûs-ı Türki'de** *çirak*, *çırağ* 'ocak, kandil, yani ev bark sahibi olmuş, bağış ve nimete, vazife ve maaşa kavuşmuş veya memuriyet elde etmiş olan' (1901: I – 211); *kandil* (Ar.) 'zeytinyağı içine batırılmış bir fitilin yanması ile ışık veren aydınlatma aleti' (1901: I – 639); *lamba* (Fr.) 'içinde başlıca gaz, yani petrol yakılan büyük kandil; ampul' (1901: I – 791); *sirac* (*sirâc*) (Ar.) 'çerağ, ışık, kandil, meş'ale' (1901: II – 1207); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde** *şumur* 'çirak, lamba, ışık, kandil, aydın' (1902: 179)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *bra* (Fr.) ‘duvar şamdanı, kandili’ (2006: I -357); *çıra, çirag* ‘çıra’ (2006: I – 478); *çiragban* (F.) ‘şamdan’ (2006: I - 478); *gendil* (Ar.) ‘kandil, asma lamba’ (2006: III – 115); *şam* (Ar.) ‘mum’ (2006: IV – 189); *şamdan* (Ar. + F.) ‘şamdanlık, mum altlığı’ (2006: IV –190); *mum* (F.) ‘mum: arı mumu, bitki mumu’ (2006: III – 394); **Türkiye Türkçesinde** *avize* ‘tavana asılan, şamdanlı, lambalı, cam veya metal süslü aydınlatma aracı’ (2005: 149); *çıra* ‘lamba’ (2005: 429); *çırağ* ‘mum, kandil, lamba vb. ışık veren araç’ (2005: 429); *kandil* (Ar.) ‘içinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı’ (2005: 1060); *lamba* (Rum.) ‘petrol gibi yanıcı bir madde yakarak veya elektrik akımıyla içindeki teller akor durumuna geçerek ışık veren alet’ (2005: 1297); *mum* (F.) ‘bir fitilin üzerine erimiş bal mumu, içyağı, stearik asit veya parafin dökülüp genellikle silindir biçiminde dondurulan ince, uzun aydınlatma aracı’ (2005: 1419); **Urum Türkçesinde** *mum* ‘mum’ (2000: 304); *çirah* ‘çerağ’ (2000: 594)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *lampa* (Rus. ‘лампа’) ‘lamba, aydınlatma aleti’ (1993: I – 757); *şem* ‘mum’ (1993: II – 801); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *cav* (çağ) *çirak* ‘mum’ (2000: 144); **Karaim Türkçesinde** *çirakpa* (*tsirakba, tsirakpa, çirahba*) ‘şamdanlık’ (1974: 638); *çirah* (*tsirak, çirak*) ‘çırağ’ (1974: 638); *çirahlıh* ‘şamdanlık’ (1974: 638); **Karakalpak Türkçesinde** *lampa* (Rus. ‘лампа’) ‘karanlığı aydınlatan nesne, çıra, lamba’ (1988: III – 229); *lyustra* ‘avize’ (1988: III – 253); *şam* ‘mum’ (1992: IV – 503); **Kazak Türkçesinde** *bitle* ‘lamba, kandil fitili’ (2003: 103); *kandel* ‘şamdan’ (2003: 285); *lampa* (Rus. ‘лампа’) ‘lamba, ampul’ (2003: 356); *lüstra* ‘avize’ (2003: 359); *şam* ‘evi aydınlatan mum, kandil, gaz lambası’ (2003: 626); **Kırgız Türkçesinde** *çirak* (F.) ‘mum, kandil, çıra’ (1998: I - 271); *çirakpaya* (F.) ‘şamdan, çirakma’ (1998: I - 271); *paye* (F.) ‘çirak paya; şamdan; çirakma’; *gozo paya* ‘pamuk sakı’ (1998: II - 622); *lampa* (Rus. ‘лампа’) ‘lamba’ (1998: II - 546); **Kırım Tatar Türkçesinde** *lampa* (Rus. ‘лампа’) ‘lamba’ (2007: 138); *mum* ‘mum’ (2007: 161); *çirak* ‘mum’ (2007: 138); *şamdan* ‘şamdan’ (2007: 597); **Kumuk Türkçesinde** *balavuz* ‘bal mumu’ (48); *çirak* ‘mum; petrol (veya gaz) lâmbası’ (102); *mayçirak* ‘mum’ (205); *çiraklık* ‘şamdan’ (102); *şam* ‘mum’ (338); *şamçirak* ‘mum’ (*istearinli*) (338); **Tatar Türkçesinde** *balavuz şem* ‘balmumu’ (1977: I – 116);

şem ‘mum, kandil’ (1981: III – 534); *kuşkar* ‘yanan mumu yerleştirmek için mahsus alet; şamdan; soba ağzının üstündeki raf’ (1979: II – 196); *lampa* (Rus. ‘лампа’) ‘aydınlatma aleti, lamba’ (1979: II – 330)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çirok* ‘evi, odayı aydınlatmak için kullanılan nesne; çırağ, lamba’; *jip çirok* ‘ipli mum’; *osma çirok* ‘asma çırağ’ (1981: II – 372); *çirokpoya* ‘çırağ allığı, şamdan’ (1981: II – 372); *kandil* (Ar.) ‘ayaklı ya da asma çırağ; avize’; *devoriy kandil* ‘duvarda yerleşen aydınlatma’; *osma kandil* ‘asma çırağ’ (1981: I – 549); *lüstra* (Rus. ‘люстра’) ‘avize’ (1981: I – 456); *şam, şamçirok* ‘çırağ’ (1981: II – 395); **Uygur Türkçesinde** *asma çirag* ‘lamba’ (1990: I – 101); *çırağdan, çırağpay* ‘şamdanlık’ (1991: II – 752); *kandil* (Ar.) ‘mum, lamba’ (1994: IV – 219); *kara çırağ* ‘lamba’ (1994: IV – 47); *tikleme çırağ* ‘masa üzerindeki mum’ (1991: II – 473); *şam* ‘mum’ (1992: III – 758); *şamdan* ‘şamdanlık’ (1992: III – 763)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *şam* ‘mum’ (2005: 465); **Teleüt Türkçesinde** *ulçın* ‘çıra’ (2000: 123); **Tuva Türkçesinde** *çula* ‘kandil’ (2003: 26)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *şurta/şorta* ‘mum, fitil’; *ivş şurta* ‘balmumu’ (1996: II- 145); *şantal* ‘şamdan’ (1996: II- 434); **Yakut Lehçesinde** *çüimeçi* ‘mum’ (1995: 195)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da aydınlatma araç ve gereçleri karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. EUT’de *tunçgan*, DLT’de *tünğşü*, *yula*, Nehcü’l Feradis’te Farsçadan alıntı çerâğ > *çirag*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde Farsçadan alıntı çerâğ > *çirag*, Arapçadan alıntı *sirac*, Kuman Türkçesinde Farsçadan alıntı çerâğ > *çirak*, +II⁴k ekinin eklenmesiyle türetilmiş *çiraklık*, Kamûs-ı Türkî’de Farsçadan alıntı çerâğ > *çırağ* (~*çirak*), Arapçadan alıntı *kandîl*, sirâc > *sirac* ve Rumcadan alıntı *lamba*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *şumur* kelimeleri ‘fitil, mum, ışık’ anlamlarında kullanılmıştır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde Farsçadan alıntı çerâğ > *çirag* (~*çira*), Arapçadan alıntı *kandîl* > *gendil*, Türkiye Türkçesinde Arapçadan alıntı *kandîl* > *kandil*, Rumcadan alıntı lâ’mba > *lamba*, Farsçadan alıntı mûm > *mum* ve çerâğ > *çerağ*, Urum Türkçesinde Farsçadan alıntı mûm > *mum* ve çerâğ > *çerağ* kelimeleri aydınlatma aracı olarak kullanılmaktadır.

Kırçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde Rusçadan alıntı *лампа (lampa)*³⁵, Karaçay-Malkar Türkçesinde *cav* (~çağ), Karaim Türkçesinde Farsçadan alıntı çerâğ > *çırak*, Karakalpak Türkçesinde Rusçadan alıntı *лампа ve люстра (lampa ve lyustra)* > *lüstra*, Kırgız Türkçesinde Farsçadan alıntı çerâğ > *çırak*, Rusçadan alıntı *лампа (lampa)*, Kırım Tatar Türkçesinde Farsçadan alıntı çerâğ > *çırak*, Rumcadan alıntı lâ'mba > *lamba*, Kumuk Türkçesinde *şam, şamçırak* ve Farsçadan alıntı çerâğ > *çırak*, Tatar Türkçesinde *şem, kuçkar* ve Rusçadan alıntı *лампа (lampa)* kelimeleri de aydınlatma aracı anlamında kullanılan kelimelerdir. Ayrıca Kumuk ve Tatar Türkçesinde *balavuz, balavız şem* kelimeleri de 'bal mumu' anlamında kayıtlıdır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde Farsçadan alıntı çerâğ kelimesi, *çirok*, Arapçadan alıntı kandîl > *kandil*, Rusçadan alıntı *люстра (lyustra)* > *lüstra*, Uygur Türkçesinde Arapçadan alıntı kandîl > *kandil*, Farsçadan alıntı çerâğ > *çirag* kelimeleri de aydınlatma aracı olarak kullanılır. Sibiry grubu lehçelerinden Hakas Türkçesinde *şam*, Teleüt Türkçesinde *ulçın*, Tuva Türkçesinde DLT'de tespit ettiğimiz 'kandil' anlamındaki 'yula' kelimesinin 'çula' şekli ile karşılaşmaktayız.

5.3. Mutfak Araç ve Gereçleri

5.3.1. Bardak, Güğüm, Sürahi, Su Kabı, Su Testisi

Sevortyan, sözlüğünde *senek* kelimesinin anlamını, 'su güğümü, iki kollu ahşap, toprak ya da bakır güğüm'; *senen* kelimesinin anlamını, 'güğüm, toprak kepçe'; *seneç* kelimesinin anlamını da 'ahşap güğüm' olarak vermiştir (Sevortyan, 2004 - 253). *Kumgan* kelimesinin anlamını 'abdest almak için kollu güğüm' olarak vermiştir. Bu kelimenin Türk lehçelerinin tamamında görülmediği için kullanım coğrafyasından yola çıkarak Moğolca alıntı olduğu görüşlerini açıklamıştır (Sevortyan, 2000 : 135-136).

Bardak, güğüm(< Yun.), *sürahi*(< Ar. *surāhî*), *su kabı, su testisi* kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

(³⁵) M. Fasmer'e göre 'lampa' kelimesi, Rusçaya Almanca 'lampe' veya Fransızca 'lampe'den geçmiştir. Kelimenin Latincedeki biçimi 'lampada'dır (1986: Cilt II - 455).

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *aftabi* (F.) ‘güğüm, kepçe’ (1969: 16); *bart* (Oğuzlarda) ‘kupa, sürahi’ (1969: 644); *burnaç* ‘güğüm, sürahi’ (*yunkuluk burnaç* ‘yıkınmak için kullanılan güğüm’; *içgülüg burnaç* ‘içecekler sürahisi’) (1969: 125); *yasıman* ‘dar boğazlı güğüm’ (1969: 245); *kendük* ‘topraktan büyük güğüm’ (1969: 298); *küdaç* ‘güğüm, kupa’ (1969: 324); *küp* (Ar.) ‘büyük toprak kupa, güğüm: yarım küp bor – yarım küp şarap’ (1969: 328); *küzâç* ‘güğüm’ *altun küzâç* ‘altın güğüm’ (1969: 131); *olma* ‘maşrapa, sürahi’: (*kurug olma* ‘boş sürahi’) (1969: 366); *katın* ‘sürahi, güğüm’ (1969: 435); *rävka* (Ar.) ‘kulplu güğüm’ (1969: 477); *senäk* ‘su için sürahi, güğüm’ (1969: 495); *lagun* ‘içecek için oyulmuş kap’ (1969: 332); **EUT’de** *küzâç* ‘testi, kazan, çömlek, çanak’ (1968: 125); *suvluk* ‘su kabı’ (1968: 213); **DLT’de** *bart* ‘su içilen bardak (Oğuzca)’ (1999: IV – 70); *bukaç* ‘su kabı, topraktan yapılan çömlek ve benzeri şeyler’ (*aşıç bukaç* ‘tencere tas. bu iki kelime birlikte söylenir’) (1999: IV – 112); *butık* ‘küçük testi, kırba, boduç (Kaşgarca)’ (1999: IV – 120); *ködheç* ‘bardak, testi (arguca)’ (1999: IV – 355); *közeç* ‘bardak, testi’ (1999: IV – 370); *olma* ‘testi, çanak, çömlek’ (1999: IV – 438); *sagrak* ‘sürahi, kase, kap’ (1999: IV – 482); **Kıpçak Türkçesinde** *tast* ‘tas, su kabı’ (2007: 264); *çamçe/çeşme* ‘küçük bardak’ (2007: 41); **Kuman Lehçesinde** *bardak* ‘testi’ (1992: 25); **Kamûs-ı Türki’de** *bardak* ‘su, şerbet vb. maddeleri içmek için kullanılan; cam, kristal veyâ mâtenden yapılan kulplu veyâ kulpsuz kap. eşanl. Maşrapa, kupa. Testi, ibrik’ (1901: I – 92); *câm* (F.) ‘bardak, kadeh, maşrapa’ (1901: I – 159); *kadeh* (Ar.) ‘bardak, kâse su, şarap vb. içmeğe yarayan her türlü kap’ (1901: I – 613); *kap* ‘su ve yemek vb. koymağa yarayan mutfak eşyaları, çanak; yemek konulan şey, çuval, torba ve her çeşit koruma ve taşıma vasıtası’ (1901: I – 639); *kupa* (Fr.) ‘billur bardak, su vb. bardağı’ (1901: I – 766); *senek* ‘çam ağacından yapılmış su kabı’ (1901: II – 1173); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *bardak* ‘kulblu su kâsesi, çömlek, toprak bardak’ (1902: 21); *güküm* ‘bakir desti, küm’ (1902: 73)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *abhor* (F.) ‘su içmek için kap’ (2006: I – 29); *aftafa* (F.) ‘kulplu su kabı’ (*aftafa-leyen* ‘aftafa ile leğenden oluşan araç gereç’) (2006: I – 52); *birelli* ‘tek kulplu su kabı’ (2006: I – 316); *dolça* ‘su kabı’

(2006: I – 666); *sürahi* (Ar.) ‘su ya da şarap dökmek için uzun boğazlı cam kap’ (2006: IV – 171); **Türkiye Türkçesinde** *bardak* ‘su vb. şeyleri içmek için kullanılan, genellikle camdan yapılan kap’ (2005: 200); *maşrapa* (Ar.) ‘metal, toprak, plastik vb.nden yapılmış, ağzı açık, kulplu, bardağa benzeyen, küçük kap’ (2005: 1352); *sürahi* (Ar.) ‘içecek koymaya yarar, cam, plastik vb.nden yapılan kap’ (2005: 1829); *testi* (F.) ‘geniş gövdeli, dar boğazlı, emzikli veya emziksiz olabilen, toprak, cam, metal vb. maddelerden yapılan su kabı’ (2005: 1966); **Türkmen Türkçesinde** *körüşge* (Rus. ‘кружка’) ‘maşrapa’ (1962: 405)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *krujka* (Rus. ‘кружка’) ‘metal bardak’ (1993: I – 555); **Karaim Türkçesinde** *bardak* ‘bardak, toprak güğüm’ (1974: 102); *kuman* (*kumgan*, *kuman*, *kumgan*) ‘bakırdan su testisi’ (1974: 346); *küp* (Ar.)(*küpçik*) ‘su testisi’ (1974: 354); *siloğa* ‘su testisi’ (1974: 491); *tasleken* (*tesleken*) ‘kap; bakırdan su testisi’ (1974: 517); **Karakalpak Türkçesinde** *kara kuman* ‘ateşte su kaynatmak için demir güğüm’ (1988: III – 127); *kuman* ‘içinde su kaynatmak için metalden yapılan kapaklı ve saplı büyük güğüm’ (1988: III – 188); *mes* ‘soğuk içecek koymak için genellikle seyahate çıkıldığı zaman su, kımız, ayran gibi içecekler için keçi derisinden yapılmış kap’ (1988: III – 298); **Kazak Türkçesinde** *kolbakır* ‘maşrapa’ (2003: 314); **Kırım Tatar Türkçesinde** *bardak* ‘güğüm, kavanoz’ (*balçık bardak* ‘toprak güğüm’) (2007: 38); *gugüm* ‘bakırdan güğüm’ (2007: 56); **Kumuk Türkçesinde** *ayak* ‘kadeh; bardak; fincan’ (39); *haba* ‘bakır güğüm (su için); maşrapa’ (404); *krujka* (Rus. ‘кружка’) ‘maşrapa’ (191); *kumman* ‘kumgan (*su için küçük kap; güğüm*)’ (295); *stakan* ‘bardak’ (331); **Tatar Türkçesinde** *kotıy* (*kotıyçık*) ‘kapaklı küçük kap, ağaçtan yapılmış bardak gibi kap, kutu’ (1979: II – 170); *krujka* (Rus. ‘кружка’) ‘metal bardak’ (1979: II – 178)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *küza* (F.) ‘su koymak ve taşımak için karnı geniş tek kulplu güğüm’ (1981: 411); *kumgon* ‘içinde çay ve su kaynatmak için esasen bakırdan yapılan büyükçe güğüm’ (*mis kumgon* ‘bakır kumgan’; *çuyan kumgon* ‘demir kumgan’) (1981: I - 620); **Uygur Türkçesinde** *koza/komzek* ‘sıvı nesnelere saklamak için güğüm’ (1994: IV – 580)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *por bıy* ‘deri su kabı’ (2005: 376);

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *çĭn* ‘kapaklı güğüm’ (1996: II – 401); *yantav* ‘kırmızı bakırdan yapılmış kısa üçayaklı uzunca bir bardak’ (1996: I – 501)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da *bart*, *burnaç*, *yasıman*, *kendük*, *küdaç*, *küzäç*, *katın*, *olma*, Farsçadan alıntı *aftabi*, Arapçadan alıntı *rävkä*, EUT’de *küzäç*, *sub* kelimesinden türetilmiş *suvluk*, DLT’de *bart*, *bukaç*, *butık*, *olma*, *közeç*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *tast*, *çamçe/çeşme*, Kuman Türkçesinde *bardak*, Kamûs-ı Türki’de *bardak*, Farsçadan alıntı *câm*, Arapçadan alıntı *kadeh*, Fransızcadan alıntı *kupa*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *bardak* ve *güküm* kelimeleri ‘bardak’ anlamlarında kullanılır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde Farsçadan alıntı *abhor*, *aftabi* > *aftafa*, Arapçadan alıntı *sürahi*, Türkiye Türkçesinde *bardak*, Arapçadan alıntı *maşraba* ve *sürahi*, Farsçadan alıntı *testi* kelimeleri de ‘içecek koymaya yarayan cam, plastik veya topraktan yapılmış kap’ anlamında kullanılır. Ayrıca Türkmen Türkçesinde *körüşge* kelimesi (Rus. aslı ‘кружка’) de ‘maşraba’ anlamında kayıtlıdır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaim Türkçesinde *bardak*, *kuman*, *küp* (~ *küpçik*), *sıloha*, *tasleken* (~*tesleken*), Karakalpak Türkçesinde *kara kuman* tamlaması, *kuman*, *mes*, Kazak Türkçesinde *kolbakır* tamlaması, Kumuk Türkçesinde *ayak*, *haba*, *kuman* > *kumman*, Tatar Türkçesinde *kotıy* kelimeleri ‘kap, maşraba’ anlamında kullanılır. Ayrıca Başkurt, Kumuk ve Tatar Türkçelerinde Rusçadan alıntı *кружка* (*krujka*) kelimesi de metal bardak anlamında kullanılır. Kırım Tatar Türkçesinde *bardak*, *güğüm* kelimeleri kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *kumgan* ve Farsçadan alıntı *küza*, Uygur Türkçesinde Farsçadan alıntı *koza/komzek* kelimesi de ‘sıvı nesnelere taşımak ve saklamak için kullanılan kap’ anlamında kayıtlıdır. Uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *çĭn* ve *yantav* kelimeleri de ‘güğüm’ anlamında kullanılır. Uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde ‘bardak, güğüm, su kabı’ anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

5.3.2. Bez, Havlu, Mendil

Bez, *havlu* ve *mendil* kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *peşkir* (F.) ‘genellikle pamuk ipliğinden dokunmuş ince havlu; yemek yerken kullanılan, büyük mendil biçiminde pamuk veya keten bez, peçete’ (2005: 1601)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *kulyavlık* ‘el bezi, mendil’ (1993: I – 699); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *can cavluk* ‘havlu’ (2000: 145); **Karakalpak Türkçesinde** *oramal (romal)* ‘el bezi’ (1992: IV – 32); **Kazak Türkçesinde** *koljavlık* ‘el bezi’ (2003: 315); *oramal* ‘havlu, el bezi’ (2003: 416); *suluk* ‘el bezi’ (2003: 491); **Kırım Tatar Türkçesinde** *elbez, yağbez* ‘havlu, mutfak bezi’ (2007: 333)

Karluk grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *kazan-yuguç* ‘kazan yıkama bezi’ (1994: IV – 97)

Sibirya grubu lehçelerinde: Şor Türkçesinde *çozınçak* ‘havlu’ (1995: 22); **Teleüt Türkçesinde** *çınartkış* ‘kap kacak kurulanması için kullanılan bez, havlu’ (2000: 15)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklarda ‘bez, havlu ve mendil’ anlamlarını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Oğuz grubu lehçelerinden ‘havlu’ anlamı Türkiye Türkçesinde Farsçadan alıntı *pîş-gîr* > *peşkir* kelimesiyle karşılanmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden *havlu* kelimesi için Başkurt Türkçesinde *kulyavlık*, Karaçay-Malkar Türkçesinde *can cavluk*, Kazak Türkçesinde *koljavlık*, Kırım Tatar Türkçesinde *elbez, yağbez* kelimeleri kullanılmaktadır. Ayrıca Karakalpak ve Kazak Türkçesinde *oramal* kelimesi de ‘havlu, el bezi’ anlamında kullanılmaktadır. Sibirya grubu lehçelerinden Şor Türkçesinde *çozınçak* ve Teleüt Türkçesinde *çınartkış* kelimeleri de ‘havlu’ anlamında kullanılmaktadır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise ‘bez, havlu, mendil’ anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

5.3.3. Çatal

Çatal kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *çatal* ‘yemek yerken kullanılan iki, üç veya dört uzun dişli çoğunlukla metal araç’ (2005: 399)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaim Türkçesinde *yenkets* (*yahınkaç, yenikeç, yenkeç, enkeç*) ‘çatal’ (1974: 272); **Kırım Tatar Türkçesinde** *sançkı, yenkeç, senek, perun* ‘çatal’ (2007: 214)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *sançki* ‘çatal’ (1981: II - 20)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklarda ‘çatal’ anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Oğuz grubu lehçelerinden Türkiye Türkçesinde *çatal* ‘yemek yerken kullanılan iki, üç veya dört uzun dişli çoğunlukla metal araç’ anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaim Türkçesinde *yenkets* (*yahınkaç, yenikeç, yenkeç, enkeç*, Kırım Tatar Türkçesinde *sançkı, yenkeç, senek ve perun* ve Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *sançki* kelimeleri de ‘çatal’ anlamında kullanılmıştır. Taradığımız kaynaklardan Sibiryaya ve uzak lehçelerde ‘çatal’ anlamında kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik. Ancak Radloff sözlüğünde Teleüt Türkçesinde *ädüş* ‘kazandan eti çıkarmaya yarayan çatal yerine kullanılan ucu sivri çubuk’ (Radloff, 1893: I – 681) kelimesi kayıtlıdır. Ayrıca Uygur Türkçesinde ‘çatal’ anlamında *yancu* kelimesinin kullanıldığına dair bilgi vardır (Radloff, 1905: III – 98).

5.3.4. Çanak, Çömlek, Kap, Kâse, Tabak, Tepsi

Sevortyan, sözlüğünde *ka:p* kelimesinin anlamlarını şöyle vermiştir: 1) *çuval, çanta, kutu*; 2) *kap kacak, kase, güveç*; 3) *kılıf, kabuk*; 4) *bitki kılıfı (örneğin, fasulye)*; 5) *cenin torbası*; 6) *hasır*. Ayrıca, *ka* kelimesinin anlamlarını da vermiştir: 1) *çuval, çanta*; 2) *kap kacak*; 3) *kılıf, kutu*. *Ka:p* ve *ka* kelimeleri çeşitli haznelere ad olmuşlardır. *Kapçık/kapçuk/kapjık* kelimeleri de *kap* kökünden türemişlerdir (1977: V – 266).

Çanak, çömlek kap, kâse, tabak ve tepsi kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *ayak* 'kâse, kap' (1969: 27); *aşıç bukaç* 'kap kacak' (1969: 63); *çanak* 'oyulmuş ahşap kap; kâse, tabak' (1969: 138); *çeşkäl* 'çamurdan kâse, kap' (1969: 145); *ıdıs* 'kap, çanak, kupa' (*ıdıs ayak* (koşma)) (1969: 203); *kestär* 'kupa, vazo' (1969: 303); *körkä* 'ahşap kap' (1969: 318); *ka* 'kap' (*neçä ka tegürdü keräk bu aşıg kurug kodmasa bir içig häm taşıg* 'nice kap getirmek kerek, yemeği koymak için hem içeride hem dışarıda'); *ka-kaça* 'kap kacak' (1969: 399); *kab* 'kap' (1969: 399); *kaça* 'kap kacak' (1969: 400); *tergi-ayak* (*ayak-tergi*) (koşma) 'yemek takımı' (1969: 554); **EUT'de** *çanak* 'çanak, kap, ölçü kabı' (1968: 59); *küp* (Ar.) 'küp, kap' (1968: 123); *patir* < skr. Patra, kase (1968: 157); *kaban* 'tabak, tepsi' (1968: 159); **KB'de** *ka* 'kap, tabak' (1979: 211); *revke* (Ar.) 'çanak' (1979: 374); **DLT'de** *ayak* 'çanak, kâse, kadeh; kap kacak. Bunu Oğuzlar bilmezler; onlar bu gibi şeylere çanak derler' (1999: IV – 53); *çanak* 'kap kaçak (Oğuzca); çanak, tuzluk ve tuzluğa benzer ağaçtan oyulmuş kap (1999: IV – 134); *çeşkel* 'çanak çömlek (Kençekçe)' (1999: IV – 143); *ka* 'kap, akar konan kap, zarf; bu kelime, içerisine akarlar konan kap için kullanılır ve "kakaça" denir' (1999: IV – 242); *kendük* 'küp gibi topraktan yapılan büyükçe bir kap (Kençekçe); küp' (1999: IV – 300); *közüç* 'çömlek' (1999: IV – 372); *küp* 'küp' (1999: IV – 399); *yogrı* 'çanak' (1999: IV – 796); **Nehcü'l Feradis'te** *çanak* 'çanak, kap, kâse' (Ata, 1998: 100); *sagrak* 'kap' (Ata, 1998: 357); *sırça* 'sırça, cam, kâse' (Ata, 1998: 373); **Kıpçak Türkçesinde** *ayak* 'kap kacak'; *ayak-çanak* 'kap kacak' (2007: 17); *bakraç* 'bakırdan yapma, üstünden kulplu bir şinik genişliğinde kap' (2007: 22); *bitek* 'un ve diğer şeyler için altı delik olarak çamurdan yapılan kap' (2007: 33); *çanak/şanak* 'çanak, kap' (2007: 46); *hap/kab/kap* 'kap kacak' (2007: 91); *kasa* (Ar.) 'çanak, tabak' (2007: 129); *küz* (Ar.) 'çanak, tas' (2007: 166); *şanak* 'çanak' (2007: 250); *tabak* 'tabak, kap' (2007: 257); **Kuman Lehçesinde** *çanak* 'çanak' (1992: 48); *çömlek* 'çömlek' (1992: 52); *hap* 'kap' (1992: 75); *tepsi* 'tepsi' (1992: 184); **Kamûs-ı Türki'de** *bakraç* 'bakırdan kulplu kap: kuyu, küp, süt bakracı' (1901: I – 87); *bostağan* 'karpuz biçiminde kap' (1901: I – 136); *çanak* 'yayvan toprak kap, topraktan yapılmış yemek kabı' (*çanak çömlek* topraktan yapılmış kaplar) (1901: I – 191); *çini* 'Çin'de yapılan en iyi cins toprak kap' (1901: I – 217); *debbe* 'dibi yuvarlak bakır kap, bir çeşit bakraç: yağ bal debbesi' (1901: I – 242); *devrek* 'ağzı yayvan kap' (1901: I – 261); *evâni* 'kaplar; çay, kahve, yemek takımları vb. mutfak eşyaları, şamdan, lamba vb.

şeyler: evâni-i sim ü zer – “altın ve gümüş kaplar” (1901: I – 351); *göynük* ‘küçük süt kabı; kıldan yoğurt torbası; arpa torbası’ (1901: I – 437); *hazef* ‘topraktan yapılmış çanak çömlek gibi şeyler’ (1901: I – 491); *kaçak* ‘kap kaçak – ev eşyası, çanak çömlek’ (1901: I – 612); *karavana* ‘bakırdan yayvan yemek kabı’ (1901: I – 649); *kas’a* (Ar.) ‘çanak, yemek kabı’ (1901: I – 658); *keres* ‘büyük ve derin kap, karavana’ (1901: I – 689); *tabak* ‘az derin, yayvan kap: yemek, sofrası, muhallebi tabağı. *çini, bakır, gümüş tabak*’ (1901: II – 1281); *tabla* ‘bir sofrası yemeklerini içine alan sahanları koyup bez örtüyle sardıktan sonra başta taşıdıkları tahtadan yapılmış sini: yemek tablası; bazı şeylerin üstündeki düz yer: direk tablası, çadır tablası’ (1901: II – 1283); *tuzluk* ‘tuz kabı, sofrada tuz koymağa yarayan billur vb.den yapılmış küçük kap’ (1901: II – 1394), **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *çolmak* ‘çömlek, kab, çanak, deste’ (1902: 48); *sikrak* ‘piyale, kadeh, kase, çanak’ (1902: 169); *takar* ‘tekne; kab; kese’ (1902: 179); *idiş* ‘evani, kab’ (1902: 81); *kupur* ‘oyuk mahal, kase, kab, çanak gibi şeyler’ (1902: 138); *konzak* ‘tabak ve kase’ (1902: 134)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *çanag* ‘kap çeşidi’ (2006: I – 443); *çaygabı* ‘kuru çayı saklama kutusu’ (2006: I – 454); *çölme* ‘topraktan kazan, kap’ (2006: I – 497); *gap gacag* ‘kap kaçak’ (2006: III – 11); *gap-gaşıq* ‘sofraya lazım olan kap, kaşık vs.’ (2006: III – 12); *gap-gazan* ‘mutfak araç gereçleri’ (2006: III – 12); *goyum* ‘kap kaçak, kırmızı ya da gümüş süs eşyaları’ (2006: II – 194); *kendi* ‘içinde tahıl, un vs saklamak için ahşap ya da toprak kap ‘(*buğday kendisi, un kendisi*) (2006: II – 684); *tabag* ‘tepsi’ (2006: IV – 250); *tabagça* ‘küçük tepsi’ (2006: IV – 251); *yağdan* ‘içinde yağ saklanılan kap’ (2006: IV – 500); **Gagauz Türkçesinde** *çini* ‘çini kap’ (1991: 61); *sua* ‘sığ (derin olmayan)’’: *sua çini* ‘derin olmayan kap’ (1991: 225); *taler* (< Rus. ‘тарелка’) ‘ağaçtan yapılmış yemek tabağı’ (1991: 237); **Türkiye Türkçesinde** *aşurelik* ‘aşure dağıtmaya yarayan kap’ (2005: 139); *ballık* ‘bal konulan kap’ (2005: 194); *çanak* ‘toprak, metal vb. bir maddeden yapılmış yayvan, çukurca kap’ (2005: 391); *çanak çömlek* ‘topraktan yapılmış türlü kaplar’ (2005: 392); *çömlek* ‘toprak tencere’ (2005: 451); *kap* ‘içi gaz, sıvı veya katı herhangi bir maddeyi alabilen oyuk nesne; kap kaçak; türlü şeylerin taşınması veya saklanması için kullanılan torba, kılıf, çanta, sepet, sandık vb.’ (2005: 1065); *kap kaçak* ‘tencere, tava, sahan vb. mutfak

eşyası' (2005: 1070); *kâse* 'cam, çini, toprak vb.nden yapılmış derince çanak' (2005: 1098); *piyata* (İt.) 'yassı ve büyük yemek tabağı' (2005: 1613); *tabak* (Ar.) 'yiyecek koymaya yarar, az derin ve yayvan kap' (2005: 1878); *tas* (Ar.) 'genellikle içine sulu şeyler konulan metal vb.nden yapılmış kap' (2005: 1910); *tepsi* 'fincan, tabak, bardak vb. şeyleri taşımaya yarayan, derinliği olmayan, türlü büyüklükte düz kap' (2005: 1956); *tuzluk* 'içine tuz konulan kap' (2005: 2016); *aşhana* 'yemekhane' (1962: 60); *gap* 'yemek hazırlanan kap' (1962: 142); **Türkmen Türkçesinde** *çemçe-çanak* 'kap kacak' (1962: 745); *duzluk* 'tuzluk' (1962: 271); *gap-çanak* (*gap-gaç*) 'kap kacak' (1962: 144); *okara* 'yemek yemek için küçük ağaç kap' (*gonşu okara* 'komşuluk bayramı') (1962: 484); *yanlık* 'yoğurt için keçi derisinden yapılmış kap' (1962: 848); **Urum Türkçesinde** *hapçuh* 'kapçık' (2000: 526); *may savut* 'yağ için kap' (2000: 290); *savut kap*; *savut-saban* 'kap-kacak' (2000: 361)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *aşlav* 'büyük ağaç kap' (1993: I – 100); *aştabak* 'büyük yemek kabı' (1993: I – 100); *ayak* 'ağaç tabak' (1993: I – 102); *başkünek* (*başlık*) 'at ya da ineğin baş derisinden dikilmiş kap' (1993: I – 127); *havıt* 'kap kacak' (*agas havıt* 'ahşap kap'; *belekey havıt* 'küçük kap'; *zur havıt* 'büyük kap'; *bıyala havıt* 'cam kap'; *sey havıt* 'çay kabı'; *toz havıt* 'tuzluk') (1993: II – 580-581); *kalay habit* 'kalaydan yapılan kap kacak' (1993: I – 617); *kap* 'yemek saklamak için kap' (1993: I – 631); *kasa* (*kese*) 'kase' (1993: I – 597); *kaşıgayak* (*kaşık-ayak*) 'çanak çömlek' (1993: I – 662); *kumta* 'kalay ya da ahşaptan yapılan küçük kutu' (1993: I – 700); *kupı* (*tustak*) 'oyma ahşap kap' (1993: I – 703); *lar* (Rus. 'лар') 'büyük ahşap erzak kutusu' (1993: I – 759); *sinayak* 'porselen mutfak eşyaları' (*ber sinayak sey* 'bir bardak çay') (1993: II – 263); *sülmek* 'çömlek' (*sülmek-kazan* 'kap kacak') (1993: II – 247); *tabak* 'tepsi' (*tabak-havıt* 'çanak çömlek') (1993: II – 290); *tagarak* 'uzunca oyma ahşap kap' (1993: II – 294); *yomro* 'piyale' (1993: I – 425); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *geppe* 'süt süzmeye yarayan kap' (2000: 201); *goppa* 'sapsız tahra kâse' (2000: 207); *sahan* 'sahan, büyük kap'; *sahan tabak* büyük kase (2000: 325); *tegene* 'tekne' (2000: 388); *üy adır* 'kap kacak, mutfak eşyası' (2000: 424); **Karaim Türkçesinde** *çanak* (*tsanak, çanah, çenah*) 'çanak' (1974: 623); *çelmak* (*tselmek, çölmak, çömlek, çelmek*) 'çömlek' (1974: 626); *çenah* (*tsanak, çanak, çanah*) 'çanak' (1974: 626); *savut* (*sağıt*) 'kap'; *aş savutu* 'yemek kabı' (1974: 456); *savut-saban* 'kap kacak' (1974: 456); *taz* (Rus. 'таз') 'kap' (1974: 505); **Karakalpak Türkçesinde** *ıdı*

(*ıdıı pıdıı*) ‘kap (kap kacak)’; *temir ıdıı* ‘demir kap’ (1992: IV -570); *kesa* ‘kase, piyale’ (1988: III – 302); *kesren* ‘ahşap kase’ (1988: III – 330); *kasık-tabak* ‘kaşık tabak, mutfaktaki kap kacak için genel ad’ (1988: III – 143); *lekki* ‘küçük yemek tabağı’ (1988: III – 237); *maykabak* ‘yağ için kap’ (1988: III – 258); *piyala* ‘çay içmek için piyale’ (1992: IV -116); *şanaş* ‘keçi derisinden dikilen kap (un ya da kırmız için)’ (1992: IV -505); *tabak* ‘demir ya da ahşap tepsi’ (*tabak tartıv* ‘yemek ikramı’) (1992: IV -253); *terelke* (< Rus. ‘тарелка’) ‘tabak’ (1992: IV -295); *tostağan* ‘küçük ahşap kâse’ (1992: IV -346); **Kazak Türkçesinde** *ıdıı* ‘kap’ (2003: 661); *ıdıı-ayak* ‘kap kacak, mutfak eşyası, tabak çanak’ (2003: 661); *kazan-ayak* ‘kap kacak, mutfak eşyası’ (2003: 272); *kazandık* ‘mutfak eşyası’ (2003: 272); *kazan – oşak* ‘yemek hazırlamada kullanılan kap kacağın genel adı’ (2003: 272); *kerden* ‘büyük kase, cam veya porselen kap’ (2003: 220); *kese* ‘çay içmek için kullanılan kase, piyale’ (2003: 233); *kesekap* ‘göç esnasında çanak çömlek vb. eşyaların kırılmaması için keçeden yapılmış kap’ (2003: 233); *köze* ‘saksı, çömlek’ (2003: 242); *kübijik* ‘topraktan yapılmış içine tahıl konulan büyük çömlek’ (2003: 253); *şara* ‘büyük kap’; *ağas şara* ‘ahşap kap’ (2003: 630); *tegene* ‘ağaçtan veya metalden yapılan işlemeli, içine kırmız veya yemek konulan kap, tekne’ (2003: 530); *terelke* (< Rus. *tarelka*) ‘tabak’ (2003: 528); *tostağan* ‘tahta kase’ (2003: 546); *toşala* ‘tepesi delik, içine yiyecek konulan bir kap’ (2003: 546); **Kırgız Türkçesinde** *ayak* ‘fincan, çanak’; *ayak-tabak* ‘mutfak ve yemek odası kap kacağı’; *sır ayak* ‘boyalı (sırlı) ağaç çanak’; *kara ayak* ‘boyasız (sırsız) kulplu ağaç çanak’; *bata ayak (eski)* ‘dua çanağı’; *ant ayak (eski)* ‘ant çanağı (ant içerken içinden içilirdi)’ (1998: I – 62); *bişkek* ‘kırmız karıştırmak için kullanılan değnek; bişe, bişşek’ (1998: I – 123); *çanaç* ‘çanak, tulumba’ (1998: I – 250); *çınıgap* ‘çay fincanı kutusu’ (1998: I – 271); *çölmök* ‘çömlek’ (1998: I – 283); *çöyçök* ‘çocuklar için küçük çanak’; *çını çöyçök* ‘çini çanak’, *sır çöyçök* ‘sırlı (boyalı) çanak’, *kara cıgaç çöyçök* ‘boyasız ağaç çanak’ (1998: I – 284); *karapa* ‘çömlek’ (1998: II – 406); *kerden: kerden kese* ‘büyük kâse’ (1998: II – 441); *kese* ‘kâse, piyale’ (1998: II – 442); *kordo* ‘içine kızgın taşlar atmak suretiyle yemek pişirmek için kullanılan ve at derisinden yapılmış olan kap’ (1998: II – 487); *küpçök* ‘bir kap adı’ (1998: II – 540); *meskey* (Rus. ‘миска’) ‘çorba tası’ (1998: II - 563); *tabak* ‘ahşap çanak’; *ak tabak* ‘mineli çanak’ (1998: II – 695); *ükök* ‘erzak saklamak için kullanılan küçük kutu’ (1998: II – 793); **Kırım Tatar Türkçesinde** *çanak* ‘çanak’ (*kum çanak* ‘seramik çanak’; *balçık çanak* ‘topraktan çanak’ (2007: 298);

çerep ‘saksı topraktan kap, çömlek’ (2007: 302); *çini çanak* ‘çini çanak, kâse’ (2007: 305); **Kumuk Türkçesinde** *boşğap, boşğabı* ‘tabak’ (74); *ürtü* ‘süt kabı’ (395); **Tatar Türkçesinde** *çınayak* ‘porselen mutfak eşyaları’ (1981: III – 459); *çülmek* ‘çömlek’ (1981: III – 478); *kase* ‘piyale, porselen kase’ (1979: II –68); *kendi* ‘küçük çanak, çorba kâsesi’ (1979: II – 252); *kese* ‘kase’ (1979: II – 254); *koştatabak* ‘bir litre kapasiteli ahşap ya da kalaydan yapılan küçük derin tabak’ (1979: II – 173); *kupı* ‘derin ahşap tabak; çorba kâsesi’ (1979: II – 192); *podnos* (Rus. ‘поднос’) ‘tepsi’ (1979: II – 525); *piyala* ‘kâse, piyale’ (1979: II – 568); *savit* ‘kap kacak; çanak, çömlek, küp vs’ *savit-saba* ‘çanak, çömlek, tencere gibi mutfak eşyaları’ (*şiker savıtı, su savıtı, çüp savıtı*) (1979: II – 640); *şava* ‘yayvan ahşap kap’ (1981: III – 483); *tabak* ‘tepsi’ (1981: III - 7); *tabak-savit* ‘çanak çömlek’ (1981: III – 8); *taşayak* ‘seramik çanak çömlek’ (1981: III – 57); *telinke* ‘tabak, çanak’(*aş telenkesi, çey telenkesi*) (1981: III – 216); *yomrı* ‘yuvarlak şeklinde testi, kâse, piyale’ (1977: I – 465)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *asbob* ‘ev ve mutfakta kullanılan kap kacak ve eşyalar’ (1981: I - 57); *aşkol-daşkol* ‘(konuşma dilinde) mutfak ve ev için gereken eşyalar’ (1981: I - 66); *çapya* ‘süt, yoğurt, sıvı yiyecekleri koymak için kullanılan çamurdan kap’ (1981: II - 356); *çora* ‘büyük ahşap dağara, tekne’ (1981: II - 378); *buzi* ‘keçi derisinden yapılan kap’ (1981: I - 145); *hurma* ‘yoğurt yapmak için kullanılan kap’ (1981: II - 340); *hurmaça* ‘yoğurt yapmak için kullanılan küçük kap’ (1981: II - 340); *korson* ‘büyük ahşap tabak’ (1981: I – 399); *kozon-tovok* ‘yemek pişirmek için kullanılan kapların tümü, kap kacak’ (1981: I - 593); *kunak* ‘kıymız için deriden yapılmış büyük kap’ (1981: I - 415); *lagan* ‘koyu yiyecekler koyulan büyük yassı kap’ (*mis lagan* ‘bakır leğen’, *sopol lagan* ‘toprak leğen’, *çinni lagan* ‘çini leğen’) (1981: I - 425); *likop* ‘yuvarlak şeklinde yassı kenarları yüksek küçük çini kap, tabak’ (1981: I - 431); *tabak/ tovok* ‘tabak’ (1981: II - 102); *tovok* ‘çamurdan yapılmış kâse; leğen’ (*çarh tovok* ‘büyük çiçek saksısı’) (1981: II - 195); *tovok-koşik* ‘yemek yemek için kap kacaklar’ (1981: II - 195); **Uygur Türkçesinde** *apkur* ‘kap kacağın bir türü’ (1990: I – 10); *apkur-çine* ‘apkur büyüklüğünde kâse’ (1990: I – 10); *aşkoda* ‘büyük kâse’ (1990: I – 107); *baştavak* ‘başköşedeki misafire sunulan yemek tabağı’ (1990: I – 354); *çine* ‘kâse’ (1991: II – 790); *çine-kaça/ çine-çeynek/ çine-tahsa* ‘kap kacak’ (1991: II – 790-791); *çokudan* ‘yemek çubukları için kutu’ (1991: II – 690); *diirüm* ‘ahşap yağ kutusu’ (1990: I – 767); *ıssırıkdan* ‘evi tütsülemek için yakılacak otun

(ıssırık) konulduğu kap' (1998: VI – 242); *hapan* 'yemek saklamak için ahşap kap' (1991: II – 794); *honça* 'yemekler için kâse' (1991: II – 864); *kaça* 'kâse' (1994: IV – 33); *kaça-kumuç* 'kap kacak, mutfak kapları' (1994: IV – 33); *kantdon* 'şeker konulan kap' (1994: IV – 218); *kasa* 'kâse' (1994: IV – 488); *kazan-kumuç* 'kazanlar, kap kacak' (1994: IV – 97); *peden* 'yemek kâsesi' (1990: I – 678); *sapal buyimlar* 'porselen kap kacak, topraktan kap kacak' (*sapal kazan* 'porselen kap') (1992: III – 364); *tavak* 'tabak' (1991: II – 93); *tehse* 'yemek tabağı' (1991: II – 122); *tenne* 'içinde hamur yoğrulan ahşap leğen' (1991: II – 178); *tiren* 'meyve, ekmek için sepet gibi ahşap tabak' (1991: II – 501); *tun* 'ağaç, demirden yapılmış kap' (1991: II – 341); *tuzluk* 'tuzluk' (1991: II – 334)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *ayak* 'kap kacak, çanak, çay fincanı'; (*ayak kazan* 'kap kacak'; *ağaç-ayak* 'kayın ağacından yapılmış tahta fincan') (1999: 31); *çına* 'porselen kap, çay fincanı' (1999: 74); *çöçöy* 'tas, küçük çukur kap; fincan, kase, kap' (1999: 77); *çuraaş* 'kazandan buğdayı çıkarmak için kullanılan kase' (1999: 78); *kööş* 'küçük dökme kap' (1999: 123); *kurguş* 'arpa kavrulmuş demir kap' (1999: 125); *tutkuş* 'tencereyi ocaktan almakta kullanılan keçe ellikler' (1999: 187); **Hakas Türkçesinde** *ayah* 'kâse, kadeh, fincan, tas' (*timir ayah* 'demir kâse'; *sın ayah* 'porselen kâse'; *süleyke aya* 'cam kâse' (2005: 56); *ayah-hamis* 'kap kacak' (2005: 57); *ayah sammah* 'kap kacak' (2005: 57); *çahpah* 'geniş kap' (2005: 87); *çartpah* 'ağaç kap' (2005: 83); *çaydaban* 'bir tür bakır kap' (2005: 86); *çoocah* 'akağaç kabuğundan kap' (2005: 107); *haarğıs* 'uzun kalın kap' (2005: 134); *ibirçık* 'ağaç kap' (2005: 211); *idis* 'kap kacak, küçük fıçı' (2005: 213); *iltik* 'küçük kap, kâse' (2005: 218); *ködes* 'çanak, çömlek, dökme kap, tencere' (2005: 259); *omaş-hap* 'kap kacak' (2005: 321); *paysan* 'kap, çanak, çömlek' (*paysan ayah* 'kil kap'; 'kavanoz': *tinte paysan* 'teneke kavanoz', 'vazo', 'şişe': *suleyke paysan* 'cam şişe' (2005: 354); *posha* 'küçük ağaç fıçı'; *tuz poshazı* 'tuzluk' (2005: 388); *pürbeñ* 'üst tarafı geniş kap' (2005: 391); *sortah* 'kâse': (*sortah ayah* 'derin kâse'; 'büyük vazo') (2005: 447); *tabah* 'tabak' (2005: 468); *turğuspa* 'hamur teknesi'; 'küçük ağaç fıçı' (2005: 528); *olıt hap* 'deri kap' (2005: 321); **Şor Türkçesinde** *şara* 'ağaçtan yapma büyük fincan, tas, kase' (1995: 100); *tergi-ayak* 'kap kacak' (1995: 113); *tudunçan – kabinçan nebeler* 'tabak ve kapları, kap kacak' (1995: 118); **Teleüt Türkçesinde** *alkı* 'çamaşır veya kap kacak için kullanılan raf' (2000: 4); *çara* 'çanak' (2000: 14); *çınay* 'porselen kap kacak; porselen kap kacağın

kırıkları' (2000: 16); *çööçiy* 'küçük kase' (2000: 18); *kazan ayak* 'kap kacak' (2000: 52); **Tuva Türkçesinde** *hap* 'kap' (2003: 49); *huva* 'kâse' (2003: 54); *sava* 'kap, kap kacak' (2003: 91); *tavak* 'tabak' (2003: 106)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *çara* 'kap kacak; büyük tahta servis tabağı' (1996: II – 391); *çaşık/çaşkı/çaşka* (Rus. 'чашка') 'servis tabağı'; *çaşık-tirîk* 'kap kacak' (1996: II – 394); *çülmek/çümlök* 'çömlek, saksı' (1996: II – 427); *kaşık-tirîk* 'kap kacak' (1996: I – 243); *savît* 'kap kacak; *savît sapa* 'kap kacak' (1996: II – 4); *tirîk/ tirîk* 'ahşap servis tabağı'; *tirîk-çaşık, tirîk-şîpala* 'kap kacak' (1996: II – 235); **Yakut Lehçesinde** *ihit, homuos ihit* 'kap' (1995: 142)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklarda, çağdaş lehçelerden Oğuz, Kıpçak, Karluk, Sibiryâ ve uzak lehçelerde *çanak, çömlek, kap, kâse, tabak* ve *tepsi* kelimelerini karşılayan pek çok kelime tespit ettik. Mesela; Drevnetyurkskiy Slovar'da *ayak, çanak, çeşkül, körkâ, ka, kab, kaça*, EUT'de *çanak, kiip, kaban*, KB'de *ka*, Arapçadan alıntı *revke*, DLT'de *ayak, çanak, çeşkel, ka, yogrı*, Nehcü'l Feradis'te *çanak, sagrak, tabak*, Kıpçak Türkçesinde *ayak, bitek, çanak/şanak*, Arapçadan alıntı *kâse > kasa*, Kuman Türkçesinde *çanak, kap > hap*, Kamûs-ı Türkî'de *çanak, devrek, göynük, tabak, tablo, keres, karavana*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde *çömlek > çolmak, konzak, kupur, takar* kelimeleri kap ve kâse anlamında kullanılan kelimelerdir. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *çanak > çanag, kap kacak > gap gacag, kap kazan > gap gazan*, Gagauz Türkçesinde *çini, taler*, Türkiye Türkçesinde *çanak, çanak-çömlek, çömlek*, Arapçadan alıntı *kâse > kase*, İtalyancadan alıntı *piyata*, Türkmen Türkçesinde *çemçe-çanak, gap-çanak* koşmaları ve *yan* isminden türetilmiş *yanlık* kelimesi 'kap, çanak, çömlek' anlamında kullanılır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *aşlav, ayak, kap, tabak, tagarak, kasa (~ kese)* kelimeleri ve *aştabak* tamlaması, Karaçay-Malkar Türkçesinde *geppe, targarak*, Karaim Türkçesinde *çanak, gappan, savut (~ sağıt)*, Karakalpak Türkçesinde *ıdıs (~ıdıs pıdıs), kâse > kesa, kaşık-tabak, lekki, tabak*, Kazak Türkçesinde *ıdıs, tostağan, toşala* ve *ıdıs-ayak* koşması, Kırgız Türkçesinde *ayak, tabak, çömlek > çöölmök, karapa, kordo, küpçök, tabak*, Kırım Tatar Türkçesinde *çanak, çerep*, Kumuk Türkçesinde *boşğap ~ boşğabı*, Tatar Türkçesinde *çınayak, kâse > kese, kendi, koştacak, savıt, savıt-saba, şava, taşayak, telinke, yomrı* kelimeleri

‘çanak, çömlek’ anlamlarında kullanılır. Ayrıca Karaim Türkçesinde Rusçadan alıntı *maz (taz)* kelimesi ‘kap’, *miska* > *meskey* kelimesi de ‘çorba tası’ anlamında kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *aşkol* ~ *daşkol*, *çora*, *buzi*, *hurma*, *hurmaça*, *lağan* kelimeleri, *kozon-tovok*, *tovok-koşik* koşmaları, Yeni Uygur Türkçesinde *apkur*, *aşkoda*, *çire*, *hapan*, *honça*, *kâse* > *kasa*, *tabak* > *tavak*, *tehse*, *tene*, *tun* kelimeleri ve *kazan-kumuç* koşmaları ‘çanak, kap’ anlamında kullanılır. Sibirya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *ayak*, *çöçöy*, *çına*, *çuraaş*, *kööş*, Hakas Türkçesinde *ayak* > *ayah*, *çaydaban*, *haargıs*, *idis*, *posha*, *sortah*, *tabak* > *tabah*, Şor Türkçesinde *şara*, Teleüt Türkçesinde *alkı*, *çara*, *çınay*, *çööçiy*, Tuva Türkçesinde *kap* > *hap*, *sava*, *tabak* > *tavak*, uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *çara*, *çömlek* > *çülmek* / *çümlek*, savit, *tirkī/ tirīk*, *tirīk-çaşık*, *tirīk-şīpala*, Yakut Türkçesinde *idis* > *ihit* ve *homuos* kelimeleri de ‘kap’ anlamını karşılamaktadırlar.

5.3.5. Çanta, Çuval, Dağar, Hurç, Heybe, Kese, Torbalar

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *kesürgü* ‘çanta, torba’ (*yıparlık kesürgü* ‘misli torba’) (1969: 303); *yançık* (*yançuk*) ‘çanta, kese’ (1969: 232); *yetgak* ‘çanta, çuval’ (1969: 259); *tagar* ‘dağar, torba’ (1969: 526); *tagar* ‘torba, dağarcık, dağar’ (1968: 219); **EUT’de** *kesürgü* ‘dağarcık, kap’; ‘kırmızı dağarcığa “sanaç kesürgi denir” (1999: IV - 307); *kapçuk* ‘keten torba’ (1968: 166); **DLT’de** *sanaç* ‘dağarcık’ (1999: IV – 487); *yançık*, *yançuk* ‘torba, kese, (“ol yançık içre yarmak karvandı” – ‘o, torba içerisinde para aradı’) (1999: IV – 740); **Nehcü’l Feradis’te** *aratma* ‘heybe, artmak’ (2007: 10); *tobra* ‘torba’ (Ata, 1998: 428); **Kıpçak Türkçesinde** *camedan* (F.) ‘eşya konulan çanta, meşin kap, heybe’ (2007: 41); *cerab* (Ar.) ‘dağarcık, torba’ (2007: 92); *kapuç* ‘kese’ (2007: 126); *kabçuk* (*kapçuk*) ‘para kesesi’ (2007: 126); *tobra* ‘torba’ (2007: 278); *tobra* ‘torba’ (2007: 278); *topra* ‘torba’ (2007: 280); *torva* ‘torba’ (2007: 281); *torba* ‘torba’ (2007:281); *yançık/yançuk* ‘kese, para kesesi, torba’ (2007: 310); **Kuman Lehçesinde** *artmak* ‘heybe’ (1992: 12); *kamar* ‘para kesesi, kemer’ (1992: 88); *kapuç* ‘kese’ (1992: 89); *topra* ‘torba’ (1992: 193); *yançık*, *yancık* ‘kese, torba’ (1992: 217); **Kamûs-ı Türki’de** *cağ* ‘bez veya deriden yapılmış büyük torba’ (1901: I – 158); *hemyân* ‘kese, torba, çanta’ (1901: I – 497); *heybe* ‘eşya koymağa yarayan ve hayvanın eyer kaşına geçirilecek şekilde iki tarafı meşin veya kıl vb.den yapılan küçük hurç, çifte torba’

(1901: I – 500); *kese* (F.) ‘küçük torba: şeker, un kesesi; cepte taşınan, akçe koymağa yarayan küçük torba; birtakım şeylerin kumaş vb. şeyden yapılmış kılıfı’ (1901: I – 692); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *halta* ‘kise, torba’ (1902: 79); *kapçuk* ‘kese, cep, desti, çanta, para kesesi’ (1902: 118); *kapturkay* ‘çanta, büyük kese, dakarcık’ (1902: 118); *karçin* ‘sele, destar; Türkmenlerin kullandıkları tek hurç’ (1902: 121); *sanaz* ‘çuval, dağarcık, tulum’ (1902: 166)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *dağar* ‘hayvan derisinden dikilmiş torba’; *dağarçığ* ‘küçük dağar, küçük deri torba’ (2006: I- 511); *torba*, *torbacık* ‘heybe, kese’ (2006: IV –358); **Türkiye Türkçesinde** *torba* ‘genellikle pamuk ve kıldan dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağzı büzülüp bağlanabilen araç; genellikle plastikten veya kâğıttan yapılmış, içine öteberi koymaya yarayan, çeşitli büyüklükte olabilen taşıma gereci, poşet’ (2005: 1996); **Türkmen Türkçesinde** *gap* ‘çuval’ ‘yemek hazırlanan kap’ (1962: 142); *garçın* ‘giyim eşyaları konulan bir çuval çeşidi’ (1962: 152); *tulum* ‘sıvı nesnelere saklamak için deri çuval’ (1962: 659); *halta* ‘bez çuval’ (1962: 699); **Urum Türkçesinde** *çuval* ‘çuval’ (2000: 590); *dorba* ‘torba’ (2000: 151); *torva* (*dobra*, *dorba*, *torba*) ‘torba’ (2000: 441)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *artmak* ‘kol çantası, dağar’ (1993: I – 77); *asamay* (*bepke*) ‘arkaya asılan yol çantası, dağar’ (1993: I – 77); *kurjin* ‘heybe, artmak’ (1993: I – 705); *kapkış* ‘torba, çuval’ (1993: I – 634); *kalta* ‘bele bağlanan yançık, torba, kese’ (1993: I – 621); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *artmak* ‘küçük çuval, heybe’ (2000: 90); *hizen* ‘torba’ (2000: 219); *kabçık* ‘çanta, torba’ (2000: 233); *kanar* ‘çuval, torba’ (2000: 240); *torsuk* ‘heybe’ (2000: 404); *totuk* ‘deriden yapılmış heybe’ (2000: 404); **Karaim Türkçesinde** *artmak*, *artmag* ‘çanta, çuval, heybe’ (1974: 75); *kapçuh* (*kapsuk*) ‘kese’ (1974: 290); **Karakalpak Türkçesinde** *dorba* ‘torba, kapçık, heybe’ (1984: II – 82); *dorbaşa* ‘küçük torba’ (1984: II –82); *kapşık* ‘kanardan biraz daha küçük çuval türü’ (1988: III – 122); *kepşik* ‘çuval’ (1988: III – 328); *kalta*(-*şa*) ‘küçük çuval, heybe’ (1988: III – 110); *kanar* ‘çok büyük çuval (yün, pamuk koymak için)’ (1988: III – 117); *korjin* ‘yünden dokulmuş iki bölümlü çuval, heybe’ (1988: III – 175); **Kazak Türkçesinde** *dorba* ‘torba, çanta, heybe’ (2003: 129); *dorbaşa* ‘küçük torba’ (2003: 129); *jükkap* ‘heybe’ (2003: 189); *kapşık* ‘ufak çuval’

(2003: 288); *kalta* ‘torba, kese’ (2003: 281); *kazankap* ‘göç sırasında kazanın karasının diğer kaplara bulaşmaması için kazanın konulduğu kılıf, kazan torbası’ (2003: 272); *korjin* ‘iki bölümlü, yünlü heybe, torba’ (2003: 321); **Kırgız Türkçesinde** *başlık* ‘torba, küçük çuval; at başlık: at başı derisinden yapılan torba’ (1998: I - 97); *çabadan* (F.) ‘kıymetli ev eşyasını saklamak için kullanılan uzun dar çuval’ (1998: I - 240); *kalta* ‘kese, torba’ (1998: II – 392); *kap* ‘geniş çuval; kutu, zar, kın’ (*kaşık kap* ‘kaşık kesesi’; *piyala kap* ‘fincan kesesi’) (1998: II - 400); *müşök* (Rus. ‘мешок’) ‘çuval’ (1998: II - 580); *taar* ‘dağarcık, torba, sert yünlü kumaş’ (1998: II - 695); *zumbal* ‘ev tezgâhında dokunmuş yünlü kumaştan yapma uzun çuval’ (1998: II - 809); **Kırım Tatar Türkçesinde** *kise* ‘kese’ (*kisenizge bereket, ölülerinizge rahmet* ‘eve gelen misafirin duası’) (2007: 102); **Kumuk Türkçesinde** *çontay* ‘kese’ (105); *hurcun* ‘heybe, hurç’ (412); **Tatar Türkçesinde** *balavız kapçığı* ‘içine ballı petek koyulup bal saklamak için kullanılan çuval’ (1977: I – 116); *kalta* ‘kuşak veya kemere asılan kese’ (1979: II – 32); *kap* ‘kalın keçe ya da hasırdan yapılan büyük çuval’ (1979: II – 44); *kapçık* ‘tahıl saklamak için kaba kumaş ya da keçeden dikilen çuval’ (1979: II – 47); *kurjin* ‘heybe, hura’ (1979: II – 195); *torba* ‘torba’ (1981: III – 118)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *halta* (F.) ‘küçük çuval, çanta’ (*surp halta* ‘kumaş çuval’; *çarm halta* ‘deri çuval’; *kogoz halta* ‘kağıt çuval’; *un halta* ‘un çuvalı’ (1981: II – 313); *haltaça* ‘çok küçük çuval’ (1981: II – 314); *işpeç* ‘kadınların el işleri için çantası’ (1981: I – 345); *sanoç* ‘deri kap, deri torba, sıvıları saklamak için özel şekil deriden yapılan kap’ (1981: II - 19); *turva/turba* ‘küçük çuval, çanta’ (1981: II – 253); *yonçik* ‘yancuk, küçük çanta; para kesesi’ (1981: I – 259); **Uygur Türkçesinde** *halta* ‘un çuvalı’ (1991: II – 812); *hurcun* ‘çanta’ (1991: II – 871); *kap* ‘eşyaları içine koymak için kullanılan yünlü, pamuklu kumaştan dikilmiş torba, dağar, yastık kılıfı; kibrit kutusu’ (1994: IV – 2); *kapçuk* ‘deri ve kumaştan torba’ (1994: IV – 8)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *kalta* ‘tütün kesesi, torba’ (1999: 95); *kap* ‘yanları geniş, deri çuval’ (1999: 97); **Hakas Türkçesinde** *adına* ‘dağarcık, torba’ (2005: 28); *arçımah* ‘heybe, torba’ (2005: 48); *emdeş* ‘keten torba’ (2005: 123); *haboldırh* ‘küçük deri torba’ (2005: 136); *hapçih* ‘kap, kese’; *tamkılığ hapçih* ‘tütün kesesi’ (2005: 140); *imdis* ‘keten torba’ (2005: 218); *payba hap* ‘çuval’ (*tamah tarturcan payba hap* ‘zahire taşınacak çuval’) (2005: 354); *süümek* ‘dağarcık, küçük

torba' (2005: 462); *taarçih* 'dağarcık' (*tus urcan taarçih* 'tuz dağarcığı'; *tamki suhçan taarçih* 'tütün kesesi') (2005: 467); *tönercik* 'torba, dağarcık' (2005: 522); *tüürcek* 'keçeden yapılmış yuvarlak dağarcık, kap' (2005: 535); **Şor Türkçesinde** *hançığaş* 'çanta' (1995: 66); *hançığaş* 'çanta' (1995: 66); *kap* 'torba, çuval' (1995: 41); *payba* 'çuval, torba' (1995: 77); **Teleüt Türkçesinde** *kap* 'çuval, torba' (2000: 47); *katla* 'kese, tütün kesesi' (2000: 45); *paştık* 'çanta, çuval' (2000: 83); **Tuva Türkçesinde** *inçeyek* 'dağarcık, heybe' (2003: 59); *şooday* 'çuval, torba' (2003: 102); *taalın* 'heybe' (2003: 105); *taar* 'torba' (2003: 105)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *çipta* 'çuval, hasır, hasır örgüsü' (1996: II- 404); *hutaş/hotaş* 'küçük çuval, torba, heybe' (1996: II- 373); *takmak* 'deri çanta (dörekler için)' (1996: II- 167); *yençek* 'kese, para torbası, tütün kesesi' (1996: I- 143); **Yakut Lehçesinde** *kuul* 'çuval' (1995: 56)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar'da *kesürgü*, *yançık* (*yançuk*), *yetgak*, *tagar* EUT'de *kesürgü*, *kapçuk*, DLT'de *yançık*, *yançuk*, Nehcü'l Feradis'te *tobra*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *torba*, *topra*, *torva*, *torba*, *yançık/yançuk*, Kuman Türkçesinde *yançık*, *yancık*, *topra*, Kamûs-ı Türkî'de *çağ*, *heybe*, *hemyân* ve Farsçadan alıntı *kese*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde *halta*, *kapçuk*, *kapturgay* kelimeleri 'çanta' anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca Kıpçak Türkçesi sözlüğünde Farsçadan alıntı *camedan*, Arapçadan alıntı *cerab* kelimeleri de 'çanta' anlamındadır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *dağar*, *dağarcık*, *torba*, *torbacık*, Türkiye Türkçesinde *torba*, Urum Türkçesinde *dorba*, *torva* (*dobra*, *dobra*, *torba*) kelimeleri 'torba' anlamında geçer. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *asamay*, *kapkış*, *kalta*, Karaçay-Malkar Türkçesinde *hizen*, Karaim Türkçesinde *kapçu* (*kaptuk*), Karakalpak Türkçesinde *dorba*, *dorbaşa*, Kazak Türkçesinde *dobra*, *dorbaşa*, *katla*, *karjın*, Kırgız Türkçesinde *baştık*, Farsçadan alıntı *çabadan*, *katla*, *taar*, Kırım Tatar Türkçesinde Farsçadan alıntı *kise*, Kumuk Türkçesinde *çontay*, Tatar Türkçesinde *kalta*, *kapçık*, *torba*, Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde Farsçadan alıntı *sanoç*, *turva/turba*, *yonçık*, Uygur Türkçesinde *hurcun*, *kapçuk*, Sibiryaya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *kalta*, Hakas Türkçesinde *arçımah*, *emdeş*, *haboldırıt*, *hapçih*, *sümek*, *tönercik*, *tüürcek*, Şor Türkçesinde *hançığaş*, *payba*, Teleüt

Türkçesinde *kap*, *paştık*, Tuva Türkçesinde *inçeyek*, *şooday*, *taar*, uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *hutaş/hotaş* kelimeleri de ‘çanta’ anlamında kullanılmıştır.

5.3.6. Demlik

Demlik (< *dem*+ *l⁴k*) kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *çaydan* ‘demlik’ (2006: I – 454);

Türkiye Türkçesinde *demlik* ‘içerisinde çay demlenen emzikli kap’ (2005: 495);

Türkmen Türkçesinde *çaydan* ‘çay kutusu, kabı’ (1962: 733)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *bakırsa* ‘demlik’ (1993: I – 110);

Kazak Türkçesinde *akkuman* ‘çaydanlık’ (2003: 36); **Kırgız Türkçesinde** *bastek* ‘çaydanlık’ (1998: I – 93); *çaydooz* (*çaydos*) (F.) su kaynatmak için kullanılan çaydanlık (1998: I – 256); *çöögün* ‘çaydanlık (su kaynatmak için)’ (1998: I – 283)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çoydiş* ‘içinde su, çay kaynatılan metal kap, kumgan’ (1981: II - 376); *çoynak* (Rus. ‘чайник’) ‘çay demliği’(çinni *çoynak* ‘çini demlik’; *mis çaynak* ‘bakır demlik’) (1981: II - 376); **Uygur Türkçesinde** *çaydan* ‘sıcak su kaynatılan demlik’ (1991: II – 668); *çeynek* ‘demlik’ (1991: II – 684); *samavar* ‘çay demlemek için demlik türü’ (1992: III – 423)

Sibirya grubu lehçelerinde: Tuva Türkçesinde *hönek* ‘çaydanlık’ (2003: 53)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklarda *demlik* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *çay*+ *dan* > *çaydan* ‘demlik’ anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *bakırsa*, Kazak Türkçesinde *akkuman*, Kırgız Türkçesinde *bastek*, Farsçadan alıntı *çaydooz* (~*çaydos*) kelimeleri ‘su kaynatmak için kullanılan kap’ olarak geçer. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde Rusçadan alıntı *чайник* (*çaynik*) > *çoynak* kelimesi kullanılmaktadır. Yeni Uygur Türkçesinde *demlik* kelimesi için *çaydan*, *çeynek* ve *semaver* > *samavar* kelimeleri kullanılmaktadır. Sibirya grubu lehçelerinden Tuva Türkçesi sözlüğünde çaydanlık anlamında *hönek* kelimesi kayıtlıdır. Uzak

lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise ‘demlik’ anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

5.3.7. Elek

Eleme âletlerinin başında *elek* gelir. Elenecek maddeye göre kıldan yapılmış *elek*, telden yapılmış *elek*, hasırdan yapılmış *elek* vb. gibi farklı adlarla anılan ve kullanılan *elek*ler vardır. *Elek* kelimesinin eski şekli “*elgek*” tir. Kelime, *g/ > Ø/* yutulma ses hâdisesi geçirmiştir (Atmaca-Yılmaz, 2006: 93).

Elek kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kıpçak Türkçesinde *ayman* ‘kalbur, *elek*’ (2007: 18); *yelek/elek/ilek* ‘elek, kalbur’ (2007: 72, 109, 318)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *elek* ‘ taneli veya un gibi toz durumunda olan şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak veya incisini kabasından ayırmak için kullanılan, tahta bir kasnak ve tek tarafa gerilmiş, gözenekli tel, kıl, bez vb.nden oluşan araç’ (2005: 622)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *ilek* ‘elek’ (1993: I – 373); **Karaim Türkçesinde** *elek* (*ölek, ölak, elak*) ‘elek’ (1974: 658); **Kırgız Türkçesinde** *elek* ‘elek’; *kıl elek* ‘kıldan yapılan *elek*’; *az elek* (*torko elek*) tel *elek*; (1998: I – 326); *süzgü elek* ‘süzgeç’; *çıpka elek* ‘süt süzmek için kullanılan küçük *elek*’

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *kepçik* ‘elek tarzı mutfak gereci’ (1981: I - 380); **Uygur Türkçesinde** *elgek* ‘elek’ (1990: I – 296); *galvir* ‘buğday, pirinç elemek için büyük *elek*’ (1994: IV – 884)

Sibirya grubu lehçelerinde: Şor Türkçesinde *korlan elek* ‘büyük *elek*’ (1995: 28); *şiz elek* ‘küçük *elek*’ (1995: 27)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Kıpçak Türkçesinde ‘kalbur’ ve ‘elek’ anlamlarını karşılayan *ayman* ve *yelek/elek/ilek* kelimeleri tespit edilmiştir. Oğuz grubu lehçelerinden yalnızca Türkiye Türkçesi sözlüğünde kelime, ‘elek’ biçiminde geçer. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt, Karaim ve Kırgız Türkçelerinde ‘kıldan yapılmış elek’ anlamında *elek* kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca Kırgız Türkçesinde ‘süzgeç’ anlamında *süzgü elek* kelimesi de kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde ‘elek’ anlamında *kepçik*, Uygur Türkçesinde ise *elgek* ve *kalbur* > *galvir*³⁶, kelimeleri kullanılmaktadır. Sibirya grubu lehçelerinden Şor Türkçesinde ‘büyük elek’ anlamında *korlan elek*, ‘küçük elek’ anlamında *şiz elek* kelimeleri kullanılmaktadır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise ‘elek’ anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

5.3.8. Fırın, Ocak, Soba, Tandır

Ocak kelimesi hakkında Clauson’un (1972: 22) açıklaması şöyledir: “bundan özellikle SC, SW’de ‘merkezinde ocak bulunan yapı’ ve bundan ‘böyle bir yapıya toplanmış olan insan topluluğu’, bu da ‘aile, dernek, Yeniçeri ocağı’ vs.dir” (1972: 22) Kelimenin orijinali, “*ocok*” tır, Osm. XV’den itibaren ocak ‘ateş yakılan yer’ için ve mecazî anlamlarla XVII’den beri kayıtlıdır”. Sevortyan (1974: 422-425) kelimenin anlamlarını ‘1. Ateş yakmak için uygun olan herhangi bir yer; (farklı amaçlar için), ateş yakılan yer, ateş için kazılmış çukur, odanın ortasında ateş yakmak için açılmış ve kışın etrafında oturmak için açılmış çukur, üç ayaklı altlık (üzerine tencere konur) 2. Ateş, alev, ısı, yanan kömür, öksü, yarı yanmamış odun yıldırım 3. Tütün borusu, baca 4. Kazılmış çukur, maden ocağı, evin temeli, ağaç dikmek için açılmış çukur, 5. Mesken, baba ocağı, ev, ocak (evleri sayma ölçüm birimi), ev, sığınak, mecazî aile, halk hekimini evi, demirci ocağı, soy, sülale, toplum, cemmat, tarihî asker ocağı, yeniçeri ocağı, toplantı, kurs, yerli (köklü), aile (halk) 6. Yılan, kuduz köpeklerin ısırması nedeniyle tedavi için insanların toplandığı bir ibadet yeri; aziz sanılan ve toplanılan nesnelere/şahıslar 7. Sobaya karıştırmak için değnek 8. Cinayet işleyenlerin boynuna geçirilen demir halka’ olarak vermiştir. Kelimenin yapısı Sevortyan ve Brockelmann’a

(³⁶) Kalbur, Arapça ‘*gırbal*’, Farsî ‘*kirbal*’ın muharrefidir (Oğuz, 2002: 810).

göre *o:cak* < **o:t-/*ot-* ‘yak-’ + *-çak*. *-çak* ekinin fonksiyonu da yer anlamı ve eylemin taşıyıcısı anlamındadır. Doerfer, kelimenin *ōčag* < **hōčag* < *Eski Türkçe* **pōtčāg* olarak tarihî bir gelişim gösterdiğini söylemiş; ama bunun kanıtlarını vermemiştir. B. Atalay, ‘*Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme*’ (1942: 60) yazısında +*çak* ekini, ‘küçültme eki’ *ocak*: ‘küçük ateş’ olarak vermiştir. Vambery, kelimeyi üç kelimesinden ‘*üçayaklı*’ getirmiştir. Bu köken açıklamasını Radloff da kabul etmiştir.

Vahit Türk (2009: 251-258), “*Ocak Sözü ve Ailesi*” başlıklı makalesinde, *ot* (*od*) ile *ocak* arasındaki köken ilişkisini zaman zaman birbirleri yerine geçen sesler olan ‘*t~ç*’ ses denkliliğiyle açıklanabileceğini belirttikten sonra **oç+a-k* > **oçak* > *oçak* gelişmesinin Türkçe için aykırılık göstermeyecek bir durum olduğunu ifade etmiştir.

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *oçak* ‘ocak, soba’ (*ev ocaklandı* ‘ev ocaklandı, evde soba yapıldı’) (1969: 362); *oçuk* ‘ocak, soba’ (1969: 364); **DLT’de** *oçak* ‘ocak’ (1999: IV - 422); **Nehcü’l Feradis’te** *öçek* ‘ocak’ (Ata, 1998: 335); *tandur* (Ar.) ‘tandır’ (Ata, 1998: 402); **Kıpçak Türkçesinde** *bohorik* ‘ocak, şömine’ (2007: 34); *ocak* ‘fırın, ocak’ (2007: 203); **Kuman Lehçesinde** *bohorik* ‘ocak, şömine’ (1992: 36); *oçak* ‘ocak’ (1992: 142); **Kamûs-ı Türki’de** *fırın* ‘tavanı kubbemsi, önünde bir tek açıklık bulunan ve içinde ateş yakılarak ekmek, pasta vb. hamur işlerinin pişirildiği ve satıldığı işyeri. Evlerde, yemeklerin ısıtılması veya pişirilmesine yarayan, kapalı ısıtma düzeni ile çalışan cihaz’ (1901: I – 376); *kesmelik* ‘taş ocağı’ (1901: I - 695); *mangal* (Ar.) ‘odayı ısıtmak veya mutfakta bir şey pişirmek için yanmış kömür koymağa ve içinde kömür yakmağa yarayan bakır, pirinç veya saçtan kap’ (1901: II – 825); *ocaklık* ‘mutfağın ateş yanan yeri, ‘mutfak ocağı’ dumanın dışarı çıkması için çatıda açılmış büyük baca iri kereste, temel direği; esk. Babadan oğula geçmek üzere verilen vazife ve mülk’ (1901: II – 1003); *soba* ‘bir oda, salon ve mutfağın içine konup ateş yanan ve dumanı bir saç boru ile dışarıya çıkarılan ve birçok çeşidi olan alet: çini, saç, dökme soba. / matbah sobası – üzerinde yemek pişirmeğe yarayıp fırını ve su ısınacak yeri de olanı, mutfak sobası. Kışın soğuğa dayanamayan çiçek vb. bitkileri saksıya koymak, mevsimsiz çiçek ve meyve yetiştirmek için üstüyle, güneşe dönük tarafları camla örtülü, içinde ateş yanan hususi yer’ (1901: II -1211); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *mehanik* (Fr.) ‘odanın ortasında yakılan ocak’ (1902: 144)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *buharı* ‘duvar içine yerleştirilmiş ocak’ (2006: I – 355); *od-ocag* ocak, soba vs. (2006: III – 513); *ocag* ‘yemek pişirmek, su ısıtmak, ev ısıtmak için ateş yakılan yer’ (2006: III – 510); *pilete* (Rus. ‘плита’) ‘üstünde yemek pişirmek ya da evi ısıtmak için gazla yanan fitilli cihaz ya da elektrikli cihaz’ (2006: III – 602); *soba* ‘yemek pişirmek, evi ısıtmak için soba (Hollanda sobası, Rus sobası)’ (2006: IV –132); **Gagauz Türkçesinde** *ateşlik* ‘ocak’ (1991: 19); *soba* ‘soba’ (*tuladan soba* ‘tuğladan yapılmış soba’); *oda* (1991: 220); *taşlık* ‘taş ocağı’ (1991: 239); **Türkiye Türkçesinde** *soba* (Mac.) ‘bir yeri ısıtmak için içinde kömür, odun veya gaz yakılarak kullanılan bir araç’ (2005: 1783); *şömine* (Fr.) ‘odalarda, genellikle duvar kenarlarında tuğla veya taştan yapılmış, bacası olan yer, ocak’ (2005: 1873); **Türkmen Türkçesinde** *ocak* ‘içinde ateş yakılıp, üzerinde yemek hazırlanan yer, bir şeyin başladığı yer’ (1962: 480); *tamdır* ‘çamurdan yapılmış ekmek fırını’ (1962: 633); **Urum Türkçesinde** *furun* ‘ekmek fırını’; *furun sipirtesi* ‘fırın süpürgesi’ (2000: 504)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *kamin* (Rus. ‘камин’) ‘şömine’ (1993: I – 428); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *hojan* ‘eski Karaçay-Malkar evlerinde odanın bir köşesinde ocak olarak kullanılmak üzere açılan delik’ (2000: 220); *otcaga* ‘ocak’ (2000: 312); *tıbir* ‘evin içindeki ocak, ateşin etrafı’ (2000: 395); *tıbir taş* ‘ocak taşı’ (2000: 395); **Karaim Türkçesinde** *baca* ‘soba, soba borusu’ (1974: 96); *furun* (*furın, fırın*) ‘ekmek fırını’ (1974: 595); *halas* ‘soba’ (1974: 598); *odzak, ocak, otsak, oçak, oçak, oçah, uçak* ‘ocak’ (1974: 424); *soba* ‘soba’ (1974: 476); **Karakalpak Türkçesinde** *kazanlık, kazan-oşak* ‘kazanda yemek pişirmek için mahsus ocak’ (1988: III – 96); **Kazak Türkçesinde** *kazanaspa* ‘kazan kaynatılan ocak’ (2003: 272); *kazanpeş* ‘evin içindeki ocak’ (2003: 272); *tağan* ‘ocak ve ocak türü eşyaların ayağı, üçayaklı demir ocak’ (2003: 510); **Kırgız Türkçesinde** *dandır* (F.) ‘tandır’ (ekmek, pide pişirmek için mahsus fırın) (1998: I- 296); *meş* (<Rus. ‘печь’) ‘soba’; *temir meş* ‘demir soba’ (1998: II - 563); *pilita* (Rus. ‘плита’) ‘dökme mutfak ocağı’ (1998: II – 623); **Kırım Tatar Türkçesinde** *ocak* ‘ocak, ev, aile; bir şeyin merkezi, odağı; şömine, soba; tütün bacası maden ocağı’ (2007: 191); **Kumuk Türkçesinde** *oçak* ‘ocak; sacayağı’ (223); *otbaş* ‘ocak, şömine’ (230); *pilita* ‘mutfak ocağı’ (247); **Tatar**

Türkçesinde *kamin* ‘ocağı geniş ve açık salınan soba; şömine’ (1979: II – 36); *miç* ‘evi ısıtmak, yemek pişirmek için kerpiç ya da demirden yapılan soba’; *miç başı* ‘soba üstü’ (1979: II – 398)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *peçka* (Rus. ‘печка’) ‘evi ısıtmak ve üzerinde yemek pişirmek için kullanılan soba’ (*tunuka peçka* ‘teneke soba’; *gişt peçka* ‘kerpiç soba’) (1981: I – 582); *tandır/ tanur* ‘ekmek pişirmek için çamurdan yapılan ocak’ (1981: II - 132); *uçok* ‘üç tarafı kapalı olan, içinde ateş yakılan, üstüne yemek pişirmek için kazan koyulan soba; ocak’ (*loy uçok* ‘toprak ocak’; *yer uçok* ‘yer ocağı’; *temir uçok* ‘demir ocak’; *uçok boşi* ‘ocak kurulan oda, yer’) (1981: II - 526); **Uygur Türkçesinde** *gaz ocak* ‘yemek pişirmek için gazlı ocak’ (1994: IV – 786); *kazan bişi* ‘kazan kaynatılan ocak ve onun etrafı’ (1994: IV – 95); *kol mişi* ‘taşınabilir el sobası’ (1994: IV – 276); *meş* ‘soba’ (1995: V – 127); *tam meş* ‘duvarla bitişik tuğla, kesek ya da demirden yapılmış soba’ (1991: II – 82); *tunur* ‘ekmek fırını, kerpiçten yarı yuvarlak şeklinde yer üzerinde yapılmış ocak’ (1991: II – 289); *turhun* ‘ocak, soba borusu’ (1991: II – 321)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *askış* ‘yiyecek pişirmek için kazanın asıldığı sopa; sacayağı; ocak’ (1999: 29); *çok* ‘sıcak kömür, ateş’ (*ordin izü bolzın, odın çoktu bolzın* ‘yatağın sıcak olsun, ocağın ateşli olsun!’) (1999: 76); *oçok* ‘sacayak; ocak’ (*cer oçok* ‘toprağın içine gömülü ocak’) (1999: 138); *peçke* (Rus. ‘печка’) ‘fırın, soba’ (1999: 146); *tulga* (Moğ.) ‘ocak’ (1999: 185); **Hakas Türkçesinde** *oyma* ‘ocak’ (*çoon töge oymada* ‘büyük kütük ocakta’) (2005: 331); *pis* (< Rus. ‘печь’) ‘soba’ (*timir pis* ‘demir soba’) (2005: 369); *sool* ‘düz bacalı soba’ (2005: 444); **Şor Türkçesinde** *kepege* ‘soba’ (1995: 46); **Tuva Türkçesinde** *ot* ‘ateş; ışık; ocak; kibrit; çakmak’ (2003: 84); *suugu* ‘soba’ (2003: 96)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *kil-vut* (*vot*) ‘ev ocağı’ (1996: I – 292); *vuçah/voçah/vocah* ‘ocak, soba ocağı’ (1996: I – 135); **Yakut Lehçesinde** *oçoh* ‘ocak, soba’ (1995: 204)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da *oçak*, *oçuk*, DLT’de *ocak*, Nehcü’l Feradis’te *öçek*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *bohorik*, *ocak*, Kuman

Türkçesinde *bohorik*, *oçak*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde *mehanik*'kelimeleri 'odanın ortasında yakılan ocak' anlamında kullanılmaktadır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *buharı*, *od-ocag*, *ocag*, Gagauz Türkçesinde *ateşlik*, Türkiye Türkçesinde Fransızcadan alıntı *şömine*, Türkmen Türkçesinde *ocak* kelimeleri 'yemek pişirmek, su ısıtmak, ev ev ısıtmak için ateş yakılan yer' anlamlarındadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *kamin*, Karaçay-Malkar Türkçesinde *hocan*, *otcaga*, *tıbrı*, Karaim Türkçesinde *odzak*, *ocak*, *otsak*, Karakalpak Türkçesinde *kazanlık*, *kazan-oşak*, Kazak Türkçesinde *kazanaspa*, *kazanpeş*, *toğan*, Kırgız Türkçesinde Rusçadan alıntı *плита* (*plita* < *pilita*), Kırım Tatar Türkçesinde *ocak*, Tatar Türkçesinde *камин* (*kamin*) kelimeleri de 'ocak' anlamında kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde Arapçadan alıntı *tennûr*, *uçok*, Uygur Türkçesinde Arapçadan alıntı *tunur* kelimeleri de 'ocak' anlamında kullanılmıştır. Sibirya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *askış*, *oçok*, Moğolcadan alıntı *tulga*, Tuva Türkçesinde *ot* kelimeleri de 'ocak' anlamındadır. Uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesi sözlüğünde *vuçah/voçah/vocah*, Yakut Türkçesi sözlüğünde *oçah* kelimeleri de 'ocak' anlamında kayıtlıdır.

5.3.9. Havan

Bazı kaynaklar, havan kelimesinin Türkçe olmadığını *hâven* şeklinde Farsçadan bize geçtiğini söyler; ancak Devellioğlu, sözlüğünde bu kelimenin Farsça değil Arapça³⁷dan alıntı olduğunu söylemektedir. Ögel, bu mutfak âletinin bize, Batı Türkleri ile Oğuzların Orta Asya'da komşu olan, Tacik ve Soğd kültür çevrelerinin tesirinden kaynaklanmış olduğu söyler³⁸ (Atmaca- Yılmaz, 2006: 94).

Havan kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *dibek* 'taş ya da ahşaptan büyük havan' (2006: I – 618); *heveng* 'havan' (2006: II – 378); Türkiye Türkçesinde *havan* 'içinde bir şey dövüp ufalamaya yarayan, tahta, tas, maden veya plastikten yapılan kap' (2005: 861)

³⁷ Devellioğlu Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi- Ankara 2001. s. 345.

³⁸ Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş 4*, T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri, Ankara-2000, s.148.

Kıpçak grubu lehçelerinde: Kumuk Türkçesinde *havenk* ‘havan, dibek’ (159); **Tatar Türkçesinde** *çabgaç* ‘el döven’ (1981: III – 395); *kile* ‘havan, dibek’ (1979: II – 94)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *hovonça* ‘havan’ (1981: II - 702)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *kilī* ‘havan’ (*sūs killi* ‘bitki için havan’; *tırī killi* ‘buğday için havan’; *tıvar killi* ‘tuz için havan’) (1996: I – 293)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklarda *havan* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde ‘havan’ anlamında *dibek* ve *heveng*, Türkiye Türkçesinde ‘içine bir şey dövüp ufalamaya yarayan kap’ anlamında *havan* kelimeleri kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Kumuk Türkçesinde ‘havan’ anlamında *havenk*, Tatar Türkçesinde *çabgaç* ve *kile* kelimeleri kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde +çA ekinin eklenmesiyle türetilmiş *hovonça*, uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesi sözlüğünde de *kilī* kelimeleri ‘havan’ anlamında kullanılır.

5.3.10. Kaşık, Kepçe (Çömçe)

Sevortyan, sözlüğünde *kaşık* kelimesinin üç anlamını vermiştir: 1) ‘*kaşık*’; 2) ‘*kepçe, çömçe*’; 3) ‘*ahşap kâse*’. Kelimenin türemesi ile ilgili 3 görüş vardır: 1) *kaşı-* ‘kazi-’ fiilinden türemedir (Vambéry); 2) Doerfer’e göre *kaşık* kelimesi, *kaş* ‘ahşap kâse’ kelimesinin küçültme halidir. Radloff ve Zenker de *kaş* ve *kaşık* kelimelerinin bağlantılarına dikkat çekmişlerdir; 3) En yaygın görüş ise, *kaşık* kelimesinin Moğolca ‘*kalbuga, kalbaga*’ ‘kaşık’ ile köken bağlantısıdır (1974: I – 353).

Kaynamakta olan kazan veya büyük tencereleri karıştırmak ve bunlardan yemek almak için kullanılan büyük tahta kaşıklar, kepçelerden en yaygın olanı ‘*çömçe-cemce-comca-cömcek-çemçe-çoça-çomcu-çomça-çöçek-çömcü-çömiş*’ ve varyantlarıdır. Çömçe, DLT’de de bulunup buradan kelimenin Oğuzca olduğunu öğreniyoruz. Cluson’a göre kelime, Farişî *çamça*’dan Türkçeye geçmiştir (Oğuz, 2002: 814).

Kaşık hakkında en eski bilgilere Uygur tıp kitaplarında rastlarız. Şöyle ki, Bir Uygur tıp kitabında bir hastanın ilacı kullanılmasıyla alâkalı olarak “*üç kaşuk içzün*” ve “*Az eki*

kaşuk içsün” gibi yani “*üç kaşık içsin*”, “*az iki kaşık içsin*” gibi ifadeler yer almaktadır (Atmaca- Yılmaz, 2006: 96).

Kaşık da, yemek ve beslenme kültürünün, ana unsurlarından biridir. Güney Asya kültür çevrelerinde yemek, geniş olarak el ile yenirdi. Öyle anlaşılıyor ki Türklerde, durum biraz daha değişik idi. En eski yazılı Türk Dili kitapları bile, bize kaşık hakkında bilgi vermektedir. Başlangıçta kaşıkların çoğunun tahtadan yapıldığını Etnografya derlemeleri sayesinde öğrenmekteyiz.³⁹

Kaşık, kepçe (çömçe) kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *aftabi* (F.) ‘güğüm, kepçe’ (1969: 16); *çomurmuş* ‘çömçe, kepçe’ (*bir çomurmuş suv* ‘bir çömçe su’) (1969: 153); *çömçä* ‘çömçe, kepçe’ (1969: 155); *kaşug* ‘kaşık’ (*kuruş kaşug ağızka yaramaz*) (1969: 432); **EUT'de** *kamuç* ‘kepçe, kaşık’ (1968: 164); **DLT'de** *kamuç* ‘kepçe, kaşık’ (1999: IV – 258); *çömçe* ‘kepçe, çömçe (Oğuzca)’ (1999: IV – 158); *çönğek* ‘çömçe, kutu (Çiğilce)’ (1999: IV – 158); **Nehcü'l Feradis'te** *çömçe* ‘kepçe’ (Ata, 1998: 105); **Kıpçak Türkçesinde** *çemçe/çömçe/ çömçi/ çömiş/ çömiüş* ‘kepçe’ (2007: 48); *kamuç* ‘kepçe’ (2007: 125); *kepçe* ‘büyük kaşık’ (2007: 139); **Kuman Lehçesinde** *çömiç* ‘çömçe, kepçe’ (1992: 52); *kaşuk* ‘kaşık’ (1992: 91); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde** *çolpu* ‘pelev edizi, kefgir, kamaşdan kefçe’ (1902: 48); *çumça* ‘çümçe, gefçe, susak’ (1902: 50); *çumuş (çumşuk)* ‘büyük kefçe, kefgir, susak, büyük kaşık’ (1902: 50)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *çömçe* ‘büyük kaşık, kepçe’ (2006: I – 497); *gaşığ* ‘kaşık’ (*çay gaşığı, tahta gaşığ, gümüüş gaşığ*) (2006: III – 71); **Türkiye Türkçesinde** *çemçe* ‘çömçe’ (2005: 413); *çömçe* ‘tahta kepçe, çemçe’ (2005: 451); *kaşık* ‘sulu veya bazı ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeye yarayan saplı sofraya aracı’ (2005: 1101); *kepçe* (F.) ‘sulu yiyecekleri karıştırmaya ve dağıtmaya yarayan, uzun saplı, yuvarlak ve derince kaşık’ (2005: 1138); **Türkmen Türkçesinde** *çemçe* ‘kaşık’ (1962: 745); **Urum Türkçesinde** *haşih* ‘kaşık’ (2000: 541)

(³⁹) Ögel, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş 4**, T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri, Ankara–2000.

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *sümes* ‘çömçe, kepçe’ (*timer sümes* ‘demir çömçe’; *agas sümes* ‘ahşap çömçe’) (1993: II – 246); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *çolpu* ‘kepçe’ (2000: 177); **Karakalpak Türkçesinde** *ojav* ‘kepçe, büyük kaşık’ (1992: IV -11); *şömiş* ‘büyük ahşap kaşık’ (1992: IV -544); **Karaim Türkçesinde** *çömüç* (*çomuç*) ‘kepçe’ (1974: 628); *karzina* ‘kepçe’ (Rus. ‘корзина’: ‘sepet’) (1974: 293); **Kazak Türkçesinde** *kasık* ‘kaşık’ (*say kasıgı, as kasıgı*) (2003: 299); *ojav* ‘kepçe, maşrapa’; *agas ojav* ‘tahta kepçe’ (2003: 406); *ojavşa* ‘küçük kepçe’ (2003: 406); *şömiş* ‘çömçe, kepçe’ (2003: 645); **Kırgız Türkçesinde** *çömüç* ‘kepçe, çömçe’ (1998: I – 283); **Kırım Tatar Türkçesinde** *çomuç* ‘çömçe, kepçe’ (eşanl.: kuyuş) (2007: 307); *kaşık* ‘kaşık’ (*balaban kaşık; ufak kaşık; kave kaşık; ağaç kaşık*) (2007: 125); **Kumuk Türkçesinde** *çomuç* ‘kepçe; çemçe’; *tek.* ‘kova; tekne’ (104); *kulaklı çelek* ‘kepçe’ (98); **Tatar Türkçesinde** *çulpu* ‘kepçe’ (1981: III - 445); *çümeç* ‘çömçe, kepçe’ (1981: III – 478); *kaşık* ‘kaşık’; *kaşık ayak* ‘farklı mutfak gereçleri (kaşık, kepçe, tabak vs)’ (1979: II – 78)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çumiç* ‘sıvı yiyecekler için kullanılan kepçe, çömçe’ (*yogoç çumiç* ‘ahşap çömçe’) (1981: II - 386); *koşık* ‘kaşık’ (*yoğoç koşık* ‘ahşap kaşık’; *çoy koşık* ‘çay kaşığı’) (1981: I - 607); **Uygur Türkçesinde** *çögün* ‘kepçe’ (1991: II – 716); *koşuk* ‘kaşık’ (1994: IV – 258); *uskak* ‘saplı çömçe’ (1995: V – 747)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *çamiyak* ‘buğday için kullanılan akağaç kabuğundan yapılmış kepçe’ (1999: 70); *çuçak* (*çuuçak*) ‘çömçe, kepçe’ (1999: 78); *kıygaş* ‘kurban dağıtmak için kullanılan ağaç kabuğundan yapılmış kepçe’ (1999: 111); *kolboş* ‘kaşık’ (1999: 115); **Hakas Türkçesinde** *hamus* ‘kepçe’ (*hazan-hamus* ‘kap kacak’; *ıdış-hamus* ‘kap kacak, mutfak eşyaları’ (2005: 143); *hıyğıs* ‘kepçe’ (2005: 179); *hospah* ‘kepçe’ (2005: 191); *omaş* ‘kaşık’ (2005: 321); *sushu* ‘kepçe, kürek’ (2005: 457); **Şor Türkçesinde** *kuskuş* ‘tahta kepçe, çömçe’ (1995: 58); *kazan omaji* ‘çömçe, kepçe’ (1995: 45); *omaş* ‘kepçe’ (1995: 69); *susku* ‘kürek, faraş; kepçe, çömçe’ (1995: 97); *şabla* ‘kaşık’ (1995: 99); **Teleüt Türkçesinde** *köpşik* ‘kepçe’ (2000: 64); *susku* ‘kepçe, çömçe’ (2000: 102); **Tuva Türkçesinde** *hımış* ‘kepçe, çömçe’ (2003: 51)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *kaşık* ‘kaşık’ (1996: II – 243); *şıpala* ‘kaşık, kepçe’ (1996: II – 96); **Yakut Lehçesinde** *homuos* ‘kepçe’ (1995: 152)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar'da *çomurmuş*, *çömçä*, Farsçadan alıntı *aftabi*, EUT'de *kamuç*, DLT'de *kamuç*, *çömçe*, *çönğek*, Nehcü'l Feradis'te *çömçe*, Kıpçak Türkçesinde *çemçe/çömçe/ çömçi/ çömiş/ çümüç*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *çömçe*, *kamuç*, *kepçe*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde *çolpu*, *çumça*, *çumuş* (*çumşuk*) kelimeleri 'kepçe' anlamında kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden *çömçe*, Türkiye Türkçesinde *çemçe*, *çömçe*, Farsçadan alıntı *kepçe*, Türkmen Türkçesinde *çemçe* 'büyük kaşık, kepçe' anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden *sümes*, Karaçay-Malkar Türkçesinde *çolpu*, Karakalpak Türkçesinde *ojav*, *şömiş*, Karaim Türkçesinde *çümüç* (~*çomuç*) ve Rusçadan alıntı *корзина* (*korzina*) > *karzina*, Kazak Türkçesinde *ojav*, *ojavşa*, *şömiş*, Kırgız Türkçesinde *çümüç*, Kırım Tatar Türkçesinde *çomuç*, Kumuk Türkçesinde *çomuç*, (*kulaklı*) *çelek*, Tatar Türkçesinde *çulpi*, *çümeç* kelimeleri de 'kepçe' anlamında kullanılan kelimelerdir. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *çumiç*, Uygur Türkçesinde *çöğün*, *uskak* 'yiyecekler için kullanılan kaşık' anlamında kayıtlıdır. Sibiry grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *çamıyak*, *çuçak* (*çuuçak*), *kıygaş*, Hakas Türkçesinde *hamıs*, *huyğış*, *hospah*, *sushi*, Şor Türkçesinde *kuskuş*, *omaş*, *susku*, Teleüt Türkçesinde *köpşik*, *suski*, Tuva Türkçesinde *humuş*, uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde *homuos* kelimeleri de 'kepçe' anlamında kullanılan kelimelerdir.

5.3.11. Kazan, Tencere

Kazan kelimesi için Türkçe olmadığı, zirâ Türkçe bir kelime olsaydı eski Uygur metinlerinde ve Kaşgârlı Mahmud'un eserinde mutlaka geçmesi gerekirdi gibi ifadeler kaynaklarda geçmektedir. Kelimenin aslı da *kazan* değil 'kazgan'dır. Kök vokalinden sonra gelen g/>Ø/ yutulmuştur (Atmaca- Yılmaz, 2006: 98).

Kazan, tavanın derinlemesine daha geniş ve büyüğüdür. Kazanlar kullanılış yerlerine ve amacına göre "bulgur kazanları, helva kazanları, süt kazanları, pekmez kazanları" vb. gibi adlarla anılır. Kulplu ve kulpsuz şekilleri mevcuttur.

Kazan ve tencere kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *aşaç* (*aşıç*) 'kazan, tencere, kap' (1969: 62); **EUT'de** *äsiç* 'tencere, kazan' (1968: 76); *äşiç = işiç* 'kazan' = *äsiç* (1968: 77); *bukaç* 'tencere' (1968: 51); **DLT'de** *aşaç*, *aşıç* 'tencere' (1999: IV – 42); *aşıç* 'tencere, tava' (1999: IV – 43); **Kıpçak Türkçesinde** *kazan/kazgan* 'kazan, bakır kap' (2007: 135); **Kuman Lehçesinde** *kazan* 'kazan' (*kazan ayak* 'sacayağı') (1992: 94); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde** *kazan* 'kazan, büyük tencere' (1902: 75); *kazkan* 'büyük tencere, kazan' (1902: 125); **Kamûs-ı Türki'de** *güveç* (*güğeç*) 'yemek pişirmeye yarayan topraktan tencere (ve bu kapta pişirilen yemek)' (1901: I – 451); *harani* 'büyük tencere' (1901: I – 473)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *gaplama* 'kulplu ya da kulpsuz küçük kazan' (2006: III – 12); *gazan* 'kazan, yemek pişirmek için büyük metal kap' (2006: II – 86); *taskababı* 'ağzı kapatılan iki kulplu küçük kazan' (2006: IV – 271); *taygulp* 'tek kulplu küçük kazan, tava, su kabı vs.' (2006: IV – 275); **Türkiye Türkçesinde** *kazan* 'çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap' (2005: 1121); *tencere* (Ar.) 'içinde yemek pişirilen, kapaklı, genellikle metal kap' (2005: 1951); **Türkmen Türkçesinde** *gazan* 'kazan' (*gazanın gulagını gızdır-* 'yemek pişir-') (1962: 130); **Urum Türkçesinde** *hazan* 'kazan' (2000: 510)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Karakalpak Türkçesinde** *kazan(-şa)* 'yemek pişirilen tencere' (1988: III – 95); **Karaim Türkçesinde** *kazan* 'tencere' (1974: 357); **Kazak Türkçesinde** *kaströl* (Rus. 'кастрюля') 'tencere' (2003: 219); *kazan* 'büyük tencere, kazan' (2003: 271); **Kırgız Türkçesinde** *dangkan* 'üçayaklı küçük kazan' (1998: I – 297); *daş kazan* 'şölenlerde kullanılan büyük kazan' (1998: I – 299); *kazan* 'büyük tencere, kazan' (1998: II – 426); **Kırım Tatar Türkçesinde** *kazan* 'tencere' (2007: 116); **Tatar Türkçesinde** *kastrül* (Rus. 'кастрюля') 'tencere' (1979: II – 68)

Karluk grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *doşkozon* 'düğünlerde içinde yemek pişirilen büyük kazan' (1981: I - 235); *dekça* (F.) 'küçük kazan' (1981: I - 220); *kozonça* 'küçük kazan' (1981: I - 593); **Uygur Türkçesinde** *daş* 'büyük tencere' (1992:

III – 16); *daş* ‘kazan, düğünlerde kullanılan büyük tencere’ (1992: III – 16); *domba* ‘küçük kazan’ (1992: III – 111); *kazan* ‘kazan’ (1994: IV – 95); *kora* ‘iki kulplu ve kapaklı metal tencere’ (1994: IV – 577)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Altay Türkçesinde** *çaar* ‘büyük kazan’ (1999: 68); **Başkurt Türkçesinde** *kestrül* (Rus. ‘кастрюля’) ‘tencere’ (1993: I – 597); **Hakas Türkçesinde** *alğay* ‘tencere’ (*çis algay* ‘bakır tencere’) (2005: 57); *çılapçı* ‘tencere, bakır kap’ (2005: 92); *hazanah* ‘küçük kazan, tencere’ (2005: 165); **Tuva Türkçesinde** *çalgiyak* ‘tencere, tabak’ (2003: 20); *çalgiy paş* ‘tencere, tava’ (2003: 20); *kara-paş* ‘tencere’ (2003: 65); *sakpın* ‘tencere’ (2003: 90)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da *aşaç* (*aşıç*), EUT’de *äsiç*, *äşiç* = *işiç*, DLT’de *aşaç*, *aşıç*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *kazgan/kazan*, Kuman Türkçesinde *kazan*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *kazan*, *kazkan* kelimeleri ‘yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap’ anlamında geçer. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *gaplama*, *taskababı*, *taygulp*, Türkiye Türkçesinde *kazan*, Türkmen Türkçesinde *kazan* kelimesinin *#k > #g* ötümlü şekli *gazan*, Urum Türkçesinde *kazan* kelimesinin *#k > #h* sızıcılışmış şekli *hazan* ‘yemek pişirmek için kullanılan büyük kap’ anlamında kayıtlıdır. *Kazan* kelimesi, Kıpçak grubu lehçelerinden Karakalpak Türkçesinde *kazan* (-şa), Karaim ve Kazak Türkçelerinde *kazan*, Kırım Tatar Türkçesinde *kazan*, Kırgız Türkçesinde *dangkan*, *kazan* olarak geçer. Ayrıca Başkurt, Kazak ve Tatar Türkçelerinde Rusçadan alıntı *кастрюля* (*kastrül*) kelimesi de ‘tencere’ anlamında kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *doşkozon*, Farsçadan alıntı *dekça*, Uygur Türkçesinde *domba*, *kazan* kelimeleri ‘düğünlerde, evde yemek pişirilen büyük kap’ anlamında kayıtlıdır. Sibirya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *çaar*, Hakas Türkçesinde *hazanah* kelimeleri de ‘kazan’ anlamında kullanılan kelimelerdir. Uzak lehçelerde *kazan* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik.

5.3.12. Kova

Sevortyan, sözlüğünde *kova* kelimesinin anlamlarını şöyle vermiştir: 1) ‘kova’; 2) ‘güğüüm’ (Anadolu ağızlarında); 3) ‘kupa, kase, kap’; 4) ‘zahire ölçüm birimi’ (Anadolu

ağzlarında); 3) 'burç adı'. Kova~koğa kelimesinin eski şekilleri *kobuga, *kobugu'dur. *kob~*koğ kökü ise koguş/kogış "deri" kelimesinde mevcuttur. Burada "malzeme → o malzemedan yapılmış ürün" semantik modeli gözükmektedir.

Sevortyan'da könek kelimesinin anlamları şöyledir: 1) 'deriden kap, su kabı, kırmızı saklama kabı'; 2) 'kova'; 3) 'ağaç kabuğundan kap'; 4) 'ahşap kova'; 5) 'demirden kap'; 6) 'demlik'. Kelime, "malzeme→bu malzemedan yapılmış ürün" semantiği ile türemiştir: "kön" (deri) + Ik (küçültme eki) (1989: V –104).

Kova kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da çönäk 'kova' (1969: 155); susık 'kova' (1969: 514); kovga (kova) 'kova' (1969: 461); **DLT'de** susık 'kova' (1999: IV – 543); **Nehcü'l Feradis'te** delv (Ar.) 'kova' (Ata, 1998: 107); **Kıpçak Türkçesinde** sançuk/sançık 'kova' (2007: 226); **Kamûs-ı Türkî'de** âbdân (F.) 'bahçe kovası, sulamak için kullanılan süzgeçli kova'(1901: I – 2); helke 'bakırdan yapılmış, dip ve ağız kısmı genişçe, üzerinde demir kulpu bulunan bir çeşit' kova (1901: I – 495); külek 'kulplu, derin kova, yoğurt, bal vb. koymak için kullanılan tahtadan kulplu kap' (1901: I – 780); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde** çelek 'kova, küp' (1902: 42); kopa (kupa, kopka) 'kova' (1902: 134)

Oğuz grubu lehçelerinde: **Gagauz Türkçesinde** yatık 'ağaçtan yapılmış küçük su kovası' (1991: 259); **Türkiye Türkçesinde** bakraç 'çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova' (2005:189); **Urum Türkçesinde** hopha 'kova' (2000: 547)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** bizre (Rus. 'ведро') 'kova' (1993: I – 190); künek 'kova' (1993: I – 572); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** çelek 'kova' (ağaç çelek, kancal çelek (madeni)) (2000: 172); **Karaim Türkçesinde** çelak (tselek, çölak, çelek, çalاک) 'kova' (1974: 626); kova (kopka) 'kova' (1974: 368); **Karakalpak Türkçesinde** şekek 'kova' (1992: IV -525); **Kazak Türkçesinde** kavga 'deri vb. malzemedan yapılan kuyu kovası' (2003: 303); şekek 'kova' (2003: 636); şekekşe 'küçük kova' (2003: 637); **Kırım Tatar Türkçesinde** kopka 'kova' (2007: 127); **Kumuk Türkçesinde** çekek esk. 'kova' (98); pedire 'kova, bakraç' (245); **Tatar Türkçesinde** künek 'gön kova' (1979: II – 300)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çelak* ‘kova, bakraç’ (1981: II - 363); **Uygur Türkçesinde** *çamça çögün* ‘sulama kovası’ (1991: II – 632); *soğar* ‘ahşap kova’ (1992: III – 543); *çilek* ‘su saklamak için bidon’ (1991: II – 743); *soka* ‘maşrapa’ (1992: III – 550)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *bortogo* ‘kova, tulum’ (1999: 43); *könök* ‘kova’; (*tala könök* ‘demir kova’; *agaş könök* ‘ahşap kova’ (1999: 122); *sabar* ‘ağaç kova, demir kova’ (1999: 148); *sabaş* ‘kova, bakraç’ (1999: 148); **Hakas Türkçesinde** *badya* ‘küçük kova’ (2005: 63); *hoor* ‘küçük kova, kadeh’ (2005: 188); *könek* ‘kova’; *köneges* ‘küçük kova’ (2005: 264); *portağı* ‘süt kovası; küçük ağaç kap’ (2005: 377); **Teleüt Türkçesinde** *çapçak* ‘kova’ (2000: 12); **Tuva Türkçesinde** *huun* ‘kova, bakraç’ (2003: 54)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *kurka/korka* ‘kepçe, kova’ (*şıv kurki* ‘su kepçesi’; *şıra kurki* ‘ahşap bira bardağı’; *şavra kurka* ‘küçük ahşap bira bardağı’; *kurka-şıpala* ‘kaşık bardağı, kap kacak’) (1996: I – 312)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklarda kova kelimesi, Drevnetyurkskiy Slovar’da *çönäk*, DLT’de *susık*, Nehcü’l Feradis’te Arapçadan alıntı *delv*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *sançuk/sançık*, Kamûs-ı Türkî’de *helke*, *külek*, Farsçadan alıntı *âbdân*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *çelek*, *kopa* (~*kupa*, *kopka*) olarak geçer. Oğuz grubu lehçelerinden Gagauz Türkçesinde *yatik*, Türkiye Türkçesinde *bakraç*, Urum Türkçesinde *hopha* kelimeleri ‘kova’ anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *künek*, Karaçay-Malkar Türkçesinde *çelek*, Karaim Türkçesinde *çelak*, *kova* (~*kopka*), Karakalpak Türkçesinde *şelek*, Kazak Türkçesinde *kavga*, *şelek*, Kırım Tatar Türkçesinde *kopka*, Kumuk Türkçesinde *pedire* (< Rus. ‘ведро’), Tatar Türkçesinde *künek* kelimeleri kova anlamında kullanılmıştır. Ayrıca Başkurt Türkçesinde Rusçadan alıntı *ведро* (*vedro*) > *bizre* kelimesi de ‘kova’ anlamında kayıtlıdır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *çelak*, Uygur Türkçesinde *çamça*, *çögün*, *soğar*, *soka* kelimeleri de ‘kova’ anlamında kullanılan bir diğer kelimelerdir. Sibirya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *bortogo*, *könök*, *sabaş*, Hakas Türkçesinde *badya*, *hoor*, *könek*, Teleüt Türkçesinde *çapçak*, Tuva

Türkçesinde *huun*, uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *kurka/korka* ‘kova’ anlamında kullanılan kelimelerdir.

5.3.13. Merdane, Oklava

Türk mutfağının vazgeçilmez âletlerinden biri olan oklavanın kökeni hakkında Radloff’un görüşü şu şekildedir: Çağatay Türklerinden derlediği metinlerde ‘dönmek’ ve ‘döndürmek’ anlamlarını ihtiva eden *okla-ma* fiili olduğunu söyler. –*gu* ekinin de âlet yapan bir ek olduğuna dikkat çeker. Yani; kelime aslında *okla-gu*‘dur⁴⁰. Bugün Anadolu ve Rumeli Ağızlarında bu yufka açmaya yarayan âletin çok farklı şekillerde söylendiği tespit edilmiştir⁴¹ (Atmaca-Yılmaz 2006: 97).

Merdane(< *Ar. merdāne*) ve *oklava* kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kıpçak Türkçesinde *oklagu* ‘oklava’ (2007: 204); **Kamûs-ı Türkî’de** *merdane* ‘yufka açmağa yarayan kalın ve kısa oklava’ (1901: II – 858); *oklagu* ‘oklava’ (1901: II – 1006)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *ohlov* ‘hamur açma aleti, oklava’ (2006: III – 517); **Türkiye Türkçesinde** *merdane* (Ar.) ‘kalın oklava’ (2005: 1372); *oklava* ‘hamur açmakta kullanılan silindir biçiminde uzunca ince değnek’ (2005: 1493); **Türkmen Türkçesinde** *oklav* ‘oklava’ (1962: 485)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *cazgiç* ‘oklava’ (2000: 146); **Karaim Türkçesinde** *talkı* (*talkı*) ‘merdane’ (1974: 508); **Kazak Türkçesinde** *oktav* ‘oklava’ (2003: 410); **Kırgız Türkçesinde** *übölük* ‘oklava’ (1998: II – 793); **Tatar Türkçesinde** *uklau* ‘oklava, merdane’ (1981: III – 303); *tegeregeç* ‘merdane’ (1981: III – 210)

⁽⁴⁰⁾ Ögel, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş 4**, T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri, Ankara, 2000.

⁽⁴¹⁾ **Derleme Sözlüğü**’nde oklağı kelimesi şu şekillerde geçmektedir: *oklā, ohlağı, ohlav, ohlavi, ohlavi, ohlağ, oklaa, oklaaç, oklaç, oklageç, oklağ, oklağa, oklağaç, oklağaç, oklağaç, oklangı, oklav, oklavaç, oklavi, oklvü, oklô, oklageç, oklağa, oklağaç, oklağaç, oklangı*, L-R maddesi. IX. Cilt, s. 3274.

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *juva* ‘hamur açmaya yarayan eşya, merdane’ (1981: I - 292); *uklogi (uklov)* ‘hamur açmak için oklava’ (1981: II - 528); **Uygur Türkçesinde** *halo/ noğuç* ‘merdane’ (1991: II – 814)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *köjür* (Moğ.) ‘merdane’ (1999: 120); **Başkurt Türkçesinde** *uklav* ‘oklava’ (1993: II – 465); **Tuva Türkçesinde** *dalgan-öyer* ‘oklava’ (2003: 29); *öyer-ıyaş* ‘oklava’ (2003: 86)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Kıpçak Türkçesi sözlüğünde ve Kamûs-ı Türkî’de ‘hamur açmakta kullanılan silindir biçiminde uzun ince değnek’ anlamında *oklagu* kelimesini tespit ettik. Ayrıca Kamûs-ı Türkî’de Arapçadan alıntı *merdâne* kelimesi de kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan, Türkiye ve Türkmen Türkçelerinde ve Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt, Kazak ve Tatar Türkçelerinde *oklava* kelimesinin farklı biçimleri kullanılmaktadır. Karaçay-Malkar Türkçesinde oklava kelimesi, *cazgiç*; Kırgız Türkçesinde ise *übölük* kelimesiyle karşılanmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *oklava* kelimesi kullanılmaktadır. Ayrıca hem Özbek Türkçesinde hem de Yeni Uygur Türkçesinde *merdâne* kelimesinin farklı biçimleri kullanılmaktadır. Sibirya grubu lehçelerinde de ‘oklava’ anlamını karşılayan kelimeler vardır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise ‘merdane’ veya ‘oklava’ anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

5.3.14. Sofra

Sofra kelimesi, Arapça ‘*süfre*’den galat olup üzerinde yemek yenilen yaygı, bir masa üzerinde hazırlanan yemek takımlarını ifade eder (Oğuz, 2002: 791).

Sofra kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *isküm* ‘sarayda kullanılan yemek masası’ (1969: 215); *tamgalık* ‘küçük yemek masası’ (1969: 530); *tergi* ‘yemek masası’ (*yer erkän aşığ türtmä tergi üzä* ‘yerken yemeği masa üzerine sürme’) (1969:554); **DLT’de** *beçküm* ‘evin sofrası’ (1999: IV – 77); *tamgalığ (tamgalık)* ‘bir kişilik sofrası’ (1999: IV – 567); *tergü* ‘sofra, sofradaki çeşitli yemek’ (1999: IV – 604); *tevsi* ‘tepsi, sofrası’ (1999:

IV – 610); **Nehcü'l Feradis'te** *tirki* 'sofra' (Ata, 1998: 428); **Kıpçak Türkçesinde** *sofra* 'sofra, yemek tepsi' (2007: 238); *sufra* 'baca' (2007: 242); **Kuman Lehçesinde** *sufra* (Ar.) 'sofra' (1992: 171); **Kamûs-ı Türki'de** *hân* 'sofra, masa, yemek masası yemek' (1901: I – 470); *trapeze* (Yun.) 'masa, yemek masası, sofa' (1901: II – 1385)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *süfre* 'yemek masası üstüne ya da yere serilen örtü' (ketan sürfe, tikmeli süfre, büyük süfre, masa üstüne koyulan yemekler) (2006: IV – 166); **Gagauz Türkçesinde** *sofra* 'sofra' (1991: 220); **Türkiye Türkçesinde** *sofra* (Ar.) 'masa, sini vb. şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu' (2005: 1783); **Urum Türkçesinde** *sofra/sufra* 'küçük yuvarlak yemek masası' (2000: 392)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Karaim Türkçesinde** *sofra* 'sofra' (1974: 480); **Kazak Türkçesinde** *dastarkan* 'sofra, sofa yaygısı' (2003: 120); **Kırım Tatar Türkçesinde** *sofra, kona, masa* 'yemek masası' (2005: 228); **Kırgız Türkçesinde** *dastarkan* 'masa, sofa örtüsü' (1988: 299)

Karluk grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *dosturhan* (F.) 'ortaya sererek üzerine yemek konulan örtü' (*tik dasturhon* 'dik sofa'; *katak dasturhan* 'kare şeklindeki sofa'; 'ortaya serilen bez ve üzerindeki yemekler'; *supra (sufra)* 'hamur açmak, ekmek yapmak için bir mutfak eşyası, sofa' (1981: II - 85); *tukin dasturhon* 'içinde bol çeşit olan sofa' (1981: I - 214); **Uygur Türkçesinde** *dasthan* 'sofra bezi' (*tavar dasthan kuruğ usthan* 'zengin sofran sırf kemikle de olur') (1992: III – 14); *supra* 'üzerinde hamur açılan mutfak eşyası' (1992: III – 579); *tamak üstili* 'yemek masası' (1991: II – 84)

Uzak lehçelerde: **Çuvaş Lehçesinde** *yelme* 'sofra örtüsü' (Tat. *jeyme* 'yayma, örtü') (1996: I – 142)

Değerlendirme

Arapçadan alıntı *sufre* > *sofra* kelimesi, taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar'da *tergi*, DLT'de *tergü*, Nehcü'l Feradis'te *tirki* olarak kayıtlıdır. Ayrıca 'küçük yemek masası' anlamında Drevnetyurkskiy Slovar'da

tamgalık, DLT’de *tamgalıĝ* (*tamgalık*) kelimeleri de vardır. Tarihî kaynaklar içerisinde ilk kez *sofra* kelimesini Kıpçak Türkçesi sözlüğünde ve Kuman lehçesinde tespit ettik. Oğuz grubu lehçelerinde Arapçadan alıntı ‘*sofra*’ kelimesinin farklı biçimleri kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaim ve Kırım Tatar Türkçelerinde *sofra* kelimesi kullanılır. Kıpçak grubu lehçelerinden Kazak ve Kırgız Türkçelerinde, Karluk grubu lehçelerinden Özbek ve Uygur Türkçesinde Farsçadan alıntı *dastarkan* kelimesinin farklı biçimleri kayıtlıdır.

5.3.15. Süzgeç ve Çeşitleri

Süzgeç ve süzgeç çeşitleri tarihî ve çağdaş lehçelerde şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *susgak* ‘süzgeç’ (1969: 513); **EUT’de** *süzkü* ‘süzgü, süzgeç’(1968: 215); **Kıpçak Türkçesinde** *soralçı* ‘süzgeç, süzgü’ (2007: 239); *süzgüç/süzgüş* ‘süzgeç’ (2007: 247)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *çıĝ* ‘hasır otundan yapılan yemek süzgeci’ (2006: I – 472); *kevgir* ‘kevgir’ (2006: II – 667); *süzgeç* ‘süzge’ (*süd süzgeci* ‘süt süzgeci’) (2006: IV – 178); **Gagauz Türkçesinde** *çendele* ‘süzgeç’ (1991: 55); *süzgü, süzcek* ‘süzgeç’ (1991: 229); **Türkiye Türkçesinde** *ilistir* (Yun.) ‘süzgeç’ (2005: 956); *süzek* ‘halk ağzında: süzgeç, filtre’ (2005: 1838); *süzgeç* ‘sıvıları süzmeye yarayan araç’ (2005: 1838); *kevgir* (F.) ‘uzun saplı, yayvan, derin kaplardan yiyecekleri süzerek almaya yarayan delikli kepçe’ (2005: 1149); **Urum Türkçesinde** *sözgüç* ‘süzgeç’ (2000: 393)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *sulı* (*halmalgıs*) ‘kepçe, süzgeç’ (1993: II – 241); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *gadura* ‘süt süzmek için süzgeç, ağ gibi örgülü büyük kepçe’ (2000: 198); **Karaim Türkçesinde** *süzgüç* ‘süzgeç’ (1974: 486); **Karakalpak Türkçesinde** *kepkir* ‘kevgir’ (1988: III – 326); **Kazak Türkçesinde** *kepkir* ‘kevgir, süzgeç, süzek’ (2003: 220); *kepser* ‘kevgir, süzgeç, kepçe’ (2003: 230); *şolı* ‘kevgir’ (2003: 643); **Kırgız Türkçesinde** *çıpka* ‘süzgeç (süt süzmek için kullanılan bir tutam at kılı)’ (1998: I – 271); *kepkir* ‘kevgir, kepçe, süzgeç’ (1998: II –

439); **Kırım Tatar Türkçesinde** *kevgir* ‘kevgir’ (2007: 94); *süzgüç* ‘süzgeç’ (2007: 520); **Kumuk Türkçesinde** *çolpu* ‘süzgeç, süzgi, süzek; kevgir’ (104); **Tatar Türkçesinde** *sözgeç* ‘süzgeç’ (1979: II – 713)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *kapgir* ‘yemek karıştırmak ve süzmek için kullanılan mutfak gereci, kevgir’ (1981: I - 367); **Uygur Türkçesinde** *çoyla* ‘süzgeç’ (1991: II – 700); *kepkür* ‘kevgir’ (1994: IV – 522)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *sügbecek* ‘süzgeç’ (2005: 459); **Şor Türkçesinde** *sügçen* ‘süzgeç, süzgi’ (1995: 107)

Değerlendirme

Süzgeç kelimesini, taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da *susak*, EUT’de *süzkü*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *soralçı* ve *süzgüç/süzgüş* biçimlerini tespit ettik. Kelime Oğuz grubu lehçelerinde genel olarak ‘suları süzmeye yarayan araç’ anlamında kayıtlıdır. Ayrıca Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinde Farsçadan alıntı (Farisî *kef* ‘köpük’ demek olan *kefgîr* kelimesi de ‘köpük tutucu, bir şeyin köpüğünü alıcı’ anlamındadır (Oğuz, 2002: 808) Dolayısıyla bu lehçelerde *kevgîr* kelimesi de bir süzgeç çeşidi olarak kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaim ve Tatar Türkçelerinde *süzgeç* kelimesinin farklı biçimleri kullanılmaktadır. Ayrıca bu lehçelerde, Oğuz grubu lehçelerinde olduğu gibi Farsçadan alıntı *kevgîr* kelimesinin farklı biçimleri de kayıtlıdır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde de ‘süzgeç’ anlamında *kevgîr* kelimesi kullanılmaktadır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise *süzgeç* ve çeşitlerini karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

5.3.16. Tava

Tava (< *F. tāve*) kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

DLT’de *saç* ‘tava’ (1999: IV – 477)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *tava* ‘içinde et vs kızartmak için metal kap’ (2006: IV – 272); **Türkiye Türkçesinde** *dığan* ‘yağ tavası’ (2005: 516); *tava* (F.) ‘yağ kızdırma, yiyecek kızartma vb. işlere yarayan, uzun saplı yayvan kap’ (2005: 1921); **Urum Türkçesinde** *tava* ‘tava’ (2000: 415)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *taba* ‘tava’ (1993: II – 290); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *taba* ‘ekmek tavası’ (2000: 368); **Karaim Türkçesinde** *tava* ‘tava; taş ocak’ (1974: 503); **Karakalpak Türkçesinde** *taba* ‘tava’ (1992: IV - 253); **Kazak Türkçesinde** *bakır* ‘saplı bakır tava’ (2003: 75); *taba* ‘içinde ekme pişirilen kap, tava’ (2003: 507); **Kırgız Türkçesinde** *kömöçtön* ‘ekmek pişirmek için kullanılan sac, tava’ (1998: II – 501); *taba* ‘tava, küçük tava’ (1998: II – 695); **Kırım Tatar Türkçesinde** *tava* ‘tava’ (*kol tava, saplı tava*) (2007: 239); **Kumuk Türkçesinde** *tava* ‘tava’ (357); *yalğav* ‘tava; sac’; *çüyün yalğav* ‘dökme demir tava (sac)’ (415); **Tatar Türkçesinde** *taba* ‘tava’(1981: III - 7)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Şor Türkçesinde** *koorguş* ‘tava’ (1995: 53); **Teleüt Türkçesinde** *çaar* ‘tava’ (2000: 10)

Uzak lehçelerde: **Çuvaş Lehçesinde** *şatma/şatna* ‘tava’ (1996: II – 88); *tırhala şatma* ‘topraktan yapma uzunca tava’ (1996: II – 88); *şavra şatma* ‘topraktan yapma yuvarlak tava’ (1996: II – 88)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde DLT’de *saç* kelimesinin ‘tava’ anlamında kullanıldığını tespit ettik. Oğuz grubu lehçelerinde ‘içinde et, patates vb. kızartmak için metal kap’ anlamında Farsçadan alıntı *tava* kelimesi kullanılmaktadır. Ayrıca Türkiye Türkçesinde tespit ettiğimiz *dığan* kelimesi de bir tava çeşidinin adı olarak kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinde genel olarak Farsçadan alıntı *tava* kelimesinin *taba* biçimi kayıtlıdır. Karluk grubu lehçelerinde *tava* kelimesini karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Sibirya grubu lehçelerinde ve uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *tava* kelimesinin farklı kelimelerle karşılandığını tespit ettik.

5.4. Oda Araç ve Gereçleri

5.4.1. Ayna

Ayna kelimesi, Farsça *āyina* kelimesinden gelir. Kelimenin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

EUT'de *közüngü* ‘ayna, gözğü’ (1968: 119); *küsüngü* ‘ayna, gözğü’ (1968: 124); **DLT'de** *közünğü* ‘ayna’ (1999: IV - 372); **Kıpçak Türkçesinde** *közgi/közgü/közniü/közügü/küzgü* ‘ayna’ (2007: 161); **Kamûs-ı Türkî'de** *âyine* ‘ayna, eşanl. gözğü, mir’at’ (1901: I -73); *gözgü* ‘ayna’ (1901: I – 439); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *gözgü* ‘ayna’ (1902: 72);

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *güzgü* ‘ayna’ (2006: II- 313); **Türkiye Türkçesinde** *ayna* ‘ışığı yansıtan, varlıkların görüntüsünü veren, cilalı ve sırlı cam, gözğü, mirat’ (2005:161); **Türkmen Türkçesinde** *ayna* ‘ayna’ (1962: 30)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *közgö* ‘ayna’ (*közgölö şkaş* ‘aynalı dolap’) (1993: I – 531); **Karaim Türkçesinde** *küzgi* (*küzgi, kızgi, küzgü*) ‘ayna’ (1974: 351); **Karakalpak Türkçesinde** *ayna* ‘ayna’ (1982: I – 46); *eynek* ‘ayna’ (1984: II – 143); *ğavız* ‘beşik döşeği’ (1984: II – 46); *şarayna* ‘büyük yuvarlak ayna’ (1992: IV – 509); **Kazak Türkçesinde** *ayna* ‘ayna’ (2003: 31); *akjayma* ‘beyaz çarşaf’ (2003: 35); **Kırgız Türkçesinde** *küzgü* ‘ayna’ (1998: II - 546); **Tatar Türkçesinde** *közge* ‘ayna’ (1979: II – 258)

Karluk grubu lehçelerinde

Özbek Türkçesinde *oyina* (*F.*) ‘ayna’ (1981: II – 527); *küzgü* ‘ayna’ (1981: I – 412); **Uygur Türkçesinde** *eynek* ‘ayna’ (1990: I – 321); *tikleme eynek* ‘masa aynası’ (1991: II – 473); *tam eynek* ‘duvar aynası’ (1991: II – 81)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Altay Türkçesinde** *küskü* (*körüngüş*) ‘ayna’ (1999: 130); *körüngüş* (*küskü*) ‘ayna’ (1999: 123); **Hakas Türkçesinde** *körindes* ‘ayna’ (2005:

268); *közeñe* ‘perde; ayna’ (2005: 271); **Teleüt Türkçesinde** *küskü* ‘ayna’ (2000: 70); **Tuva Türkçesinde** *körünçük* ‘ayna’ (2003: 71)

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *sierkile* (< Rus. ‘зеркало’) ‘ayna’ (1995: 21)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde EUT’de, DLT’de, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde, Kamûs-ı Türki’de ve Çağatayca Osmanlıca Sözlüğün’de ayna kelimesinin Türkçe *közü* biçiminde kullanıldığını tespit ettik. Ayrıca Kamûs-ı Türki’de Türkçe *közü* kelimesi yanında Arapçadan alıntı *âyine* kelimesi de kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden yalnızca Azerbaycan Türkçesinde ayna kelimesinin Türkçesi ‘*güzü*’ kelimesi kayıtlıdır. Türkiye Türkçesinde ise *ayna* kelimesi kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt, Karaim, Kırgız ve Tatar Türkçelerinde *közü* kelimesinin farklı biçimleri kayıtlıdır. Karakalpak ve Kazak Türkçesinde ise *ayna* kelimesi kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesi sözlüğünde hem Farsçadan alıntı *âyine* hem de Türkçe *küzü* kelimesi kayıtlıdır. Uygur Türkçesinde ise Karakalpak Türkçesinde de kullanılan *eynek* kelimesi kayıtlıdır. Sibiry grubu lehçelerinde de ayna kelimesi, *közü* kelimesiyle karşılanmıştır. Uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde ‘*sierkile*’ kelimesi Rusçadan alıntı (< Rus. ‘зеркало’) olup ‘ayna’ anlamında kayıtlıdır.

5.4.2. Bohça

Andreas Tietze, sözlüğünde *bohça* ‘giysi sarmaya yarayan kumaş parçası’ kelimesinin kökünü, *boğ* (*bohça*) F. + - *ça* ‘küçültme eki’ (2001: 365) olarak verir. Kelimenin en eski şekli, *bogça*’dır (2001: 365).

Bohça kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

EUT’de *bagça* ‘bohça, bağ, çikin, paket’ (1968: 30); **DLT’de** *boğ* ‘bohça, boğ, eşya konan heybe’ (1999: IV - 98); *terkek* ‘bohça’ (1999: IV - 606); *yenğek*, *yetgek* ‘heybe, bohça’ (1999: IV -773), **Kamûs-ı Türki’de** *çikin* ‘bohça, paket, bağ’ (1901: I – 209)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *buhça* (*boğça*) ‘bohça’ (2006: I - 355); **Türkiye Türkçesinde** *bohça* ‘içine çamaşır, elbise vb. koyup sarılan dört köşe kumaş’ (2005: 294); **Türkmen Türkçesinde** *bukça* ‘Türkmen kadınlarının üçgen şeklinde katlanıp dikilmiş ve içine el işlerini koymaya yarayan kap, bohça; üçgen şeklindeki kâğıt kap’ (1962: 112)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Karakalpak Türkçesinde** *boksa* ‘bohça’ (1982: I – 325); **Kazak Türkçesinde** *bokşa* ‘bohça, çıkın’ (2003: 91); **Kırgız Türkçesinde** *bokço* ‘bohça’ (1998: I -125); **Kumuk Türkçesinde** *bokça* ‘bezden kadın el çantası, bohça (*makas, iplik, iğne, vb. için*); örtü, kundak yorganı; *giççi bokça* ‘küçük örtü’ (73); **Tatar Türkçesinde** *bukça* ‘kumaş çanta’ (1977: I – 188); *tögençek* ‘bohça’ (1981: III – 243)

Karluk grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *bugjoma* ‘giyimi içinde saklamak için kumaş parçası; eşyalar için bohça’ (1981: I – 167); *buhça/bugça* ‘bohça’ (1981: I – 166)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Teleüt Türkçesinde** *tüünçek* ‘bohça’ (2000: 112)

Değerlendirme

Bohça kelimesi, taradığımız tarihî kaynaklardan EUT’de *bogça*, DLT’de *boğ* olarak geçer. Kamûs-ı Türkî’de ‘bohça, paket bağ’ anlamında *çıkın* kelimesi vardır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinde *bohça* kelimesinin *buhça* ve *bukça* biçimleri kayıtlıdır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karakalpak, Kırgız, Kumuk ve Tatar Türkçelerinde de *bohça* kelimesinin fonetik olarak farklı biçimleri kullanılmaktadır. Ayrıca Tatar Türkçesinde *bohça* anlamında *tögençek* (‘dügümcük’) kelimesi de kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden yalnızca Özbek Türkçesinde *bohça* kelimesi vardır. Sibirya grubu lehçelerinden Teleüt Türkçesinde *bohça* anlamında *tüünçek* kelimesi kayıtlıdır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise *bohça* biçiminde kayıtlı olan herhangi bir kelime tespit edemedik.

5.4.3. Beşik

Sevortyan *beşik/pizik* kelimesinin anlamlarını şöyle vermiştir: 1) ‘beşik, bebek için yumuşak yatak, çocuk yatağı’; 2) ‘bebek’ (*Anadolu ağızlarında*); 3) ‘soy, nesil, gelecek

nesil, akrabalık’; 4) ‘*dost, sevgili*’ (A. von Gabain); 5) ‘*tabut, mezar*’ (Altay Türkçesinde). Kökeni için de şu açıklamayı yapmıştır: *Bi:şik~beğek* vs., kelimesinin türeme temelli bir fiildir, “olay yeri/durumu” (*mec.* “mezar, tabut”) ve (“çocuk”) - hareket objesini birleştiren anlamındaki bir fiildir (1978: II – 122).

Beşik kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *beşik* ‘beşik’ [*Urakut oklan beşiktin yördi* ‘Kadın oğlunu beşikten çıkardı’] (1969: 97); **Nehcü’l Feradis’te** *beşik* ‘beşik’ (Ata, 1998: 59); **Kıpçak Türkçesinde** *beşik* ‘beşik, taht’ (2007: 26)

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *beşik* ‘bir şeyin türediği, meydana geldiği yer, kaynak, yurt, ocak, vatan’ (2006: 258); *beşik* ‘beşik, çocuklar için küçük yatak’ (2006: 258); **Gagauz Türkçesinde** *lülka* ‘beşik’ (1991:169)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *bişek* (*şengeldek*) ‘beşik’ (1993: I-149); **Karakalpak Türkçesinde** *besik* ‘beşik’ (1992: I-277); **Kazak Türkçesinde** *besik* ‘beşik’ [*Öz elin Altın besik* (atasözü)] (2003: 88); **Kırgız Türkçesinde** *beşik* ‘beşik’; *beşik üyü* ‘çocuk sığınağı, kreş’ (1998: I – 110); *kundak* ‘çocuk beşiği’ (1998: II – 521); **Kırım Tatar Türkçesinde** *beşik* ‘beşik’ (2007: 44)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *beşik* ‘dört ayaklı çocuk yatağı, beşik’ (1981: I – 108); *beşik-belik* ‘beşik ve ona mahsus eşyalar’ (1981: I – 108); **Uygur Türkçesinde** *asama böşük* ‘asma beşik’ (1990: I – 101); *büşük* ‘beşik; vatan’; *büşük* ‘beşik kenarlıkları’ (1990: I – 515)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *abithıs* ‘beşik’ (2005: 25);

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *bihik* ‘beşik’ (1995: 33)

Değerlendirme

Beşik kelimesi, taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da *beşik*, Nehcü’l Feradis’te *beşik* ve Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *beşik* olarak kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *beşik* kelimesi kullanılmaktadır. Yalnız Gagauz Türkçesinde *beşik* kelimesi yerine Rusçadan alıntı olan *люлька* (*lülka*)

kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt, Karakalpak, Kazak ve Kırgız ile Karluk grubu lehçelerinden Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde beşik kelimesi, farklı biçimlerde kayıtlıdır. *Beşik* kelimesi, Sibiryaya grubu lehçelerinden Hakas Türkçesinde *abithus*, uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde ‘*bihik*’ kelimeleri ile karşılanmaktadır.

5.4.4. Dolap, Sergen ve Yüklük

Türklerde dolaplar için yüklük kelimesinin kullanılması, hayvanların sırtına vurulan *yüklü* çağrıştırmaktadır. Bu kelimenin göçer ve yerleşik Türkler için kavramsal bir benzerlik taşıdığı açıktır. Bugün özellikle kırsal kesimlerde ailelerin yazın kışlık evlerini kapatıp, yaylaya çıkmaları olgusu yine bu bağlamda açıklayıcıdır. Çünkü Türk insanı, açık havayı çok sever ve doğadan her koşulda faydalanır. Bunun sonucunda da onun hayatında yazlık ve kışlık yaşama biçimi ortaya çıkar (Erdoğan, 2007: 37).

Dolap, sergen ve yüklük kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kamûs-ı Türki’de *sergen* ‘evlerin odalarında yatakların bulunduğu büyük dolap; camekân, vitrin’(1901: II Cilt – 1177; *yüklük* ‘odanın bir tarafında yatak vb. konulmasına yarayan büyük dolap’ (1901: II – 1505); *taka* (Ar.) ‘duvarın içine yapılmış kapaksız dolap’ (1901: II- 1291); *musandıra* ‘odanın kapı tarafındaki yüzünü kaplayan, içine yatak vb. şeyler konan büyük dolap, “yüklük”; kilerde bulunan yüksek ve geniş raf; büfe veya ekmek odasına konan yan masası’(1901: II – 913)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *dilov* ‘duvar dolabı’ (2006: I – 635); **Türkiye Türkçesinde** *gömme dolap* ‘duvarın içine yerleştirilmiş dolap, yeli dolap’ (2005: 775); **Türkmen Türkçesinde** *garderop* ‘giyim dolabı’ (1962: 149); **Urum Türkçesinde** *dolap* ‘mutfak dolabı’ (2000: 153)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *garderop* ‘giyim dolabı’ (1993: I – 123); **Karakalpak Türkçesinde** *şkof* ‘dolap’ (1992: IV – 535); **Kazak Türkçesinde** *şkof* ‘dolap’ (2003: 641); **Kırım Tatar Türkçesinde** *dolap, kamere* ‘dolap, duvarın içindeki dolap’ (2007: 369); *kamere* ‘duvar içindeki dolap (eskiden yorgan minderler

için dolap)’ (2007: 66); **Kumuk Türkçesinde** *şkaf* ‘dolap’ (343); *tam şkaf* ‘gömme dolap’ (350); **Tatar Türkçesinde** *garderob* ‘giyim dolabı’ (1977: I – 260)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *javon* ‘dolap’(*kitob javoni, kiyim javoni* ‘kitap dolabı, giyim dolabı’) (1981: I – 269); *servant* (Rus. ‘сервант’) ‘kap kacak ve mutfak eşyaları koyulan bir dolap’ (1981: II - 38); **Uygur Türkçesinde** *şkap* ‘dolap’ (1998: VI – 284)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde yalnızca Kamûs-ı Türkî’de *dolap*, *sergen* ve *yüklük* kelimelerini ve anlamlarını karşılayan kelimeler tespit ettik. Kamûs-ı Türkî’de ‘evlerin odalarında yatakların bulunduğu büyük dolap’ anlamında *sergen*, *yüklük*, *musandıra* kelimeleri yanında Arapçadan alıntı *taka* kelimesi de kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan, Türkiye ve Urum Türkçelerinde dolap kelimesinin farklı biçimleri kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesinde dolap kelimesi yanında Fransızcadan alıntı *garderobe* > *garderop* kelimesi de kullanılmaktadır. Aynı şekilde Kıpçak grubu lehçelerinde Başkurt ve Tatar Türkçelerinde *garderop* kelimesi kullanılmaktadır. Karakalpak, Kazak⁴² ve Kumuk Türkçelerinde Rusçadan alıntı *шкаф* (*şkaf*) kelimesi kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinde Yeni Uygur Türkçesinde Rusçadan alıntı *шкаф* (*şkaf*)>*şkap*; Özbek Türkçesinde de Rusçadan alıntı *сервант* (*servant*) kelimeleri kullanılmaktadır. Sibirya ve uzak lehçelerde *dolap*, *sergen* ve *yüklük* kelimelerini ve anlamlarını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

5.4.5. Döşek, Minder, Yatak ve Edevatları (Çarşaf, Yorgan ve Yastık)

Clauson (1972:) *yastuk* kelimesinin yasta-‘dan geldiğini ifade etmiş; ancak morfepleri hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Sevortyan sözlüğünde *yatsık* kelimesinin anlamlarını şöyle vermiştir: 1) ‘*yastık; kilim, püf*’; 2) ‘*sütun altındaki yumuşak altlık*’; 3) ‘*(eski) araba köprüsü*’ vs. Kelimenin köken bilgisi hakkında da şunları söylemiştir: 1) **yatsık* “yat-“ fiilinden türemiş ve metateze uğramıştır; ancak –*sık* morfemi nedir belli değildir; 2) Kelime hakkında Vambery’nin görüşü daha mantıklıdır: Kelime, *yasla-* fiilinden türemiştir: *yas+tık* (1989: 154-155).

(⁴²) Kazak Türkçesi konuşma dilinde *işkaf* (< Rus. ‘шкаф’) ‘dolap’ olarak söylenir.

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *yatık (yatıg)* 'yatak' (1969: 248); **Kamûs-ı Türki'de** *kerevet* (Yun.) 'tahtadan yapılan, oturmak veya yatmak için yüksekçe ve eğreti yer: minder kereveti sedir; yatak kereveti, karyola' (1901: I – 689); *mihad* (Ar.) 'döşek, yatak' (1901: II - 878); *cabkut* 'yastık, minder' (1969: 135); *köpsün* 'minder, şilte, döşek' (1969: 317); *yastuk* 'yastık' (1969: 245); **EUT'de** *sunçuk* 'yastık' (1968: 211); *tülit* 'baş yastığı'; yatak takımı' (1968: 257); *tült, tülit* 'yastık' (1968: 257); **DLT'de** *köpsün* 'şilte, minder' (1999: IV - 362); *yogurkan* 'yorgan' (1999: IV -797); **Kıpçak Türkçesinde** *teri* 'döşek ve minder gibi şeyler' (2007: 271); *yorgan* 'yorgan' (2007: 327); *yogurgan* 'yorgan' (2007: 326); *yovurgan* 'yorgan' (2007: 327); **Kuman Lehçesinde** *çarşav* 'çarşaf' (1992: 48); *yastuk* 'yastık' (1992: 221); *yegen* 'kaba hasır döşek' (1992: 225); *yovurgan* 'yorgan' (1992: 233); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde** *donbay* 'yatak, şilte, görefçe' (1902: 59); *yuvurkan* 'yorgan, örtü, basturuk' (1902: 110); *kirpe* 'körpe, yorgan, örtü' (1902: 131); *körpe* 'yatak, yorgan' (1902: 136)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde

Azerbaycan Türkçesinde *adyal* (Rus. 'одеяло') 'yorgan' (2006: I-50); *bestir* (F.) 'yatak, yorgan-döşek' (2006: I – 288); *minder* 'içi yumuşak bir malzeme ile doldurularak dikilen, oturmaya, yaslanmaya yarar şilte' (2005: 1398); *döşek* 'döşek' (2006: I- 687); *döşekağı* 'çarşaf' (2006: I – 687); *döşekağılık* 'nevresim takımı' (2006: I – 687); *yorğan* 'içi yün ya da pamuk dolu örtü (*galın yorgan, yun yorgan*); *yorgança* 'küçük yorgan' (2006: IV – 614); *yorgan-döşek* 'yatak için gereken yorgan ve döşekler' (2006: IV – 614); *yastıg* 'yastık' (2006: IV –579); *yatag* 'yatmak için yorgan-döşek salınmış yer; yorgan-döşek' (2006: IV –555); **Gagauz Türkçesinde** *döşek* 'döşek' (1991: 82); **Türkiye Türkçesinde** *çarşaf* (F.) 'yatağın üstüne serilen veya yorgan kaplanan bez örtü' (2005: 395); *karyola* (İt.) 'üzerine yatak konulup yatılan tahta veya metal ev eşyası' (2005: 1097); *kerevet* (Yun.) 'üzerine şilte serilerek yatmaya veya oturmaya yarayan, tahtadan seki, sedir, peyke' (2005: 1140); *makat* (Ar.) 'minderli alçak sedir; minder yüzü, minderin üzerine yayılan kumaş' (2005: 1332); *minder* 'içi

yumuşak bir malzeme ile doldurularak dikilen, oturmaya, yaslanmaya yarar şilte' (2005: 1398); *yastık* 'başın altına koymak veya sırtı dayamak için kullanılan, içi yün, pamuk, kuş tüyü, ot vb.yle doldurulmuş küçük minder' (2005: 2142); *yatak* 'uyuma, dinlenme vb. amaçlarla üzerine veya içine yatırılan eşya, döşek; yün, pamuk, kuş tüyü vb. maddelere kılıf geçirerek yapılan şilte' (2005: 2145); *yorgan* 'yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün, vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü' (2005: 2193); **Türkmen Türkçesinde** *yassık* 'yastık' (1962: 857); *yassıkdaş* 'yastık kabı' (1962: 857); *yorgan*, *yorgan-düşek* 'yorgan döşek' (1962: 302); *keçe* 'koyun yününden döşek' (1962: 381); **Urum Türkçesinde** *kurvat* (*kravat*, *krevant*; *krevet*, *krovat*, *krivat*, *kivrat*) 'yatak' (2000: 279); *minder* 'minder' (2000: 302); *töşek* 'töşek' (2000: 445); *yastıh* 'yastık' (2000: 228)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *erge yurgan* 'başköşeye döşenen ve yaslanmaya yarayan minder') (1993: I – 770); *yurgan* 'yorgan'(mamuk yurgan 'pamuk yorgan'; *yoka yorgan* 'ince yorgan'; *korama yorgan* 'parçalardan dikilen yorgan'; *buy yurgan* (*tür yurgan*) 'başköşeye misafirler için döşenen minder'; *tüşek* 'döşek' (1993: II – 423); *tüşek yastık* 'döşek yastık' (1993: II – 423); *küşege* 'çarşaf' (1993: I – 587); *sarsau* 'çarşaf' (1993: II – 174); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *cuvrgan* 'yorgan' (2000: 161); *fatnar* 'ahşap karyola' (2000: 197); *orun* 'yatak' (2000: 311); *orun cabuv* 'çarşaf' (2000: 311); *unduruk* 'karyola, kerevet' (2000: 418); *castık tış* 'yastık kılıfı' (2000: 397); **Karaim Türkçesinde** *kerevet* 'yatak' (1974: 393); *töşaçek* 'küçük yatak' (1974: 524); *töşek* 'döşek' (1974: 542); *töşak* (*töşek*, *tesek*) 'yatak, yatak yorgan' (1974: 524); **Karakalpak Türkçesinde** *jatak* 'yatak' (1984: II – 185); *köpşik* 'içinde yün, pamuk olan minder' (1988: III – 18); **Kazak Türkçesinde** *jastık* 'yastık' (2003: 167); *kerevet* 'karyola, yatak, sedir' (2003: 231); *köpşik* 'minder' (2003: 248); *küpsek* 'minder, şilte' (2003: 259); *tösek* 'döşek, yatak, sedir' (2003: 549); *tösekayak* 'üstüne yatak, yorgan, döşek konulan sandığa benzer bir ev eşyası, yüklük' (2003: 549); *tösek-orın* 'yorgan, yatak' (2003: 549); **Kırgız Türkçesinde** *catak* 'yatacak yer, yatak' (1998: I - 188); *orun* 'yatak' (1998: II- 601); *şeyşep* 'yatak çarşafı' (1998: II - 684); *töşönçü* 'döşek, yatak' (1998: II - 757); *carımçak töşök* 'tek yataklı döşek, kız yatağı' (1998: I -181); *cazdık* 'yastık', *kuş cazdık* 'kuş tüyü yastık'; *cazdık kap* 'yastık yüzü, kılıfı' (1998: I – 194); *kerebet* (*kerevet*) 'karyola' (1998: II - 441); *kurak curgan* 'parçalardan dikilen yorgan' (1998: II - 523); *orunau* 'yatak'; *töşönçü-orunçu* (*töşök*

orunçu) ‘yatak takımı’ (1998: II - 601); **Kırım Tatar Türkçesinde** *yorgan* ‘yorgan’ (*pamuk yorğan, yün yorğan, sayalanğan yorğan*) (2007: 72); *kravat* (Rus. ‘кровать’) ‘yatak, kerevet’ (2007: 110); *minder, şilte* ‘üzerinde oturmak için ev döşeme çeşitleri’ (2007: 156); *töşek* ‘döşek yatak; ‘puf töşek; töşek örtüsü’ (2007: 259); *yastık* ‘yastık’ (puf yastık) (2007: 357); *yatak* ‘yatak’ (2007: 357); **Kumuk Türkçesinde** *boyluk, yastık* ‘yastık’; *yastık şarşav* ‘yastık örtüsü’; *yastık tuş* ‘yastık yüzü’. (75, 425); *krovat* (Rus. ‘кровать’) ‘karyola, kerevet’ (191); *minner* ‘yastık, şilte’ (*oturmak için*) (210); *odeyal* (Rus. ‘одеяло’) ‘battaniye’ (223); *orunluk* ‘yatak’ (228); *şarşav* ‘çarşaf; perde’ (339); *yastık* ‘yastık’; *yastık şarşav* ‘yastık örtüsü’; *yastık tuş* ‘yastık yüzü’ (425); **Tatar Türkçesinde** *çarşau* ‘perde, çarşaf’ (1981: III – 411); *karavat* (Rus. ‘кровать’) ‘yatak’ (1979: II – 50); *tüşek* ‘döşek’ (içi tavuk ya da kaz tüyü doldurulur); *tüşek jeymese* ‘çarşaf’ (1981: III – 291); *yorgan* ‘yorgan’ (1977: I – 614)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *bolış* ‘yastık’ (1981: I – 129); *çoşşab* ‘döşek üstüne derilen tek katlı örtü, çarşaf’; *ipak çoşşab* ‘ipek çarşaf’ (1981: II – 378); *kurpa* ‘uyuduğu zaman üzerine örtülen dörtgen kılıf içine pamuk koyulan yorgan’ (*duhoba kurpa* ‘kadife yorgan’; *şohi kurpa* ‘ipek yorgan’) (1981: I – 420); *kurpaça* ‘oturduğunda alta döşenen uzun kılıf içine pamuk koyulan kalın ve yumuşak döşek’ (1981: I – 420); *tuşak* ‘içinde yün ya da pamuk olan kalın yorgan’ (*par tuşak* ‘tüylü döşek’; *jun tuşak* ‘yünlü yorgan’) (1981: II– 256); *yostik* ‘yastık’; *yostikça* ‘küçük yastık’ (1981: I – 263); *yotok* ‘yatılan yer, oda, yatak’ (1981: I – 264); **Uygur Türkçesinde** *büglük* ‘taşınabilir tahta yatak’ (1990: I – 522); *çayşap* ‘çarşaf’ (1991: II – 668); *ediyal* (Rus. ‘одеяло’) ‘battaniye’ (1990: I – 246); *karvat* ‘yatak’ (1994: IV – 486); *körpe* ‘minder’ (1994: IV – 630); *yastuk* ‘yastık’ (1998: VI – 450); *yastuk kepi* ‘yastık kabı’ (1998: VI – 450); *yotkan* ‘battaniye’ (1998: VI – 583); *yotkan-körpe* ‘yatak-yorgan’ (1998: VI – 583)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *köncölö* (Moğ.) ‘yorgan’ (1999: 121); *sırgan* ‘yorgan, battaniye’ (1999: 155); *töjök* ‘yatak, döşek’ (1999: 183); *tuulak* ‘çadırlarda oturmak için kullanılan deriden şilte yatak’ (1999: 187); **Hakas Türkçesinde** *orğan* (*orğın*) ‘yatak’ (2005: 326); **Şor Türkçesinde** *çastık* ‘yastık’ (1995: 15); *çorgan* ‘battaniye’ (1995: 22); *çorgan kızı* ‘yorgan kabı, yorgan yüzü’ (1995: 22); *sırtkan çorgan* ‘yorgan’ (1995: 22); *töjek* ‘yatak, döşek’ (1995: 117);

Teleüt Türkçesinde *kıptı* ‘astar; yastık yüzü’ (2000: 56); *köndölö* ‘yorgan’ (2000: 64); **Tuva Türkçesinde** *çidin* ‘yatak, yatacak yer’ (2003: 24); *döjek* ‘döşek, minder, temel’ (2003: 35); *kudus* ‘minder, şilte’ (2003: 72); *sırtık* ‘yastık’ (2003: 93); *şuglak* ‘yorgan; battaniye’ (2003: 103)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *sak/sakı* ‘duvar boyunca yerleştirilmiş bank, tahta yatak’ *suntah saki* (suntasakki) ‘ocağa yakın bir yere yerleştirilmiş ve altına kap kacak konulan sıra’; *putmar saki*, *urlı sak* ‘enine yerleştirilmiş tahta yatak, ranza’ (1996: II- 5); *şıtar/şıtar* ‘yastık; dörtgen şeklindeki yastık’ (1996: II- 158); *tüşek* ‘döşek’ (*tüşek şitti* ‘çarşaf’); *tüşek piçî* ‘döşek kılıfı’; *tüşek şitar* ‘döşek yorgan’) (1996: II- 265); **Yakut Lehçesinde** (*tüü*) *suorğan* ‘battaniye’ (1995: 28); *sourğan* ‘yorgan’ (1995: 306); *oron* ‘karyola’ (1995: 146); *telleh*, *oron*; *üös*; *sürün sire*, *üöskeebit sire* ‘yatak’ (1995: 299); *köbüör*, *maat* ‘minder’ (1995: 191)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklarda *minder* kelimesi için Kamûs-ı Türkî’de *cabkut* ve *köpsün*, DLT’de *köpsün* kelimelerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Yorgan kelimesi, DLT’de *yogurkan*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *yorgan*, *yogurgan* ve *yovurgan*, Kuman Türkçesinde *yovurgan*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *yuvarkan* biçimlerinde kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan, Gagauz, Türkiye, Türkmen ve Urum Türkçelerinde *döşek* ve *minder* kelimeleri kullanılmaktadır. Ayrıca Azerbaycan Türkçesinde ‘yorgan’ anlamında Rusçadan alıntı *одеяло* (*adyal*), ‘yatak, yorgan’ anlamında Farsçadan alıntı *bester* kelimeleri de kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinde *yorgan* kelimesi, Başkurt Türkçesinde *yurgan~yorgan*, Karaçay-Malkar Türkçesinde *cuvurgan*, Karaim Türkçesinde *töşek* (*töşek*, *tesek*), Kazak Türkçesinde *tösek*, Kırgız Türkçesinde *cuurgan*, Tatar Türkçesinde *yurgan* olarak geçer. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *tuşak*, *kurpa*, Uygur Türkçesinde *yotkan-körpe* ‘yorgan’ anlamındadır. Sibiry grubu lehçelerinden Moğolcadan alıntı *köncölö*, Şor grubu Türkçesinde *çorgan* ve *sırtıkan*, Teleüt Türkçesinde *köndölö*, Tuva Türkçesinde *şuglak* kelimeleri ‘yorgan’ olarak kullanılır. Uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *şıtar*, Yakut Türkçesinde (*tüü*) *suorğan* kelimeleri de ‘yorgan’ anlamındadır.

Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *tüşek*, Karaim Türkçesinde *töşek*, Kazak Türkçesinde *töşek*, Kırgız Türkçesinde *töşönçü*, Tatar Türkçesinde *tüşek*, Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *tuşak*, Sibiryaya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *töjök*, Şor Türkçesinde *töjek*, Tuva Türkçesinde *döjek*, uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *tüşek* kelimeleri ‘döşek’ anlamını karşılamaktadırlar.

5.4.6. Döşeme, Yaygı, Halı, Kilim ve Hasır

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovarda *kımıska* ‘kaşgar süslemeli kilim’ (1969: 307); *küvüz* ‘yünlü döşeme, keçe’ (1969: 331); *kıdız* (*kidiz*, *kiviz*) ‘keçe, kasır’ (*yadım ya kıdız* ‘döşeme ya da keçe’) (1969: 306); **DLT’de** *kiviz* ‘yaygı, halı, kilim gibi şeyler’ (1999: IV - 336); Kuman Lehçesinde *hasır* ‘hasır’ (1992: 76); **Kıpçak Türkçesinde** *ferş* (Ar.) ‘döşeme; kilim’ (2007: 82); **Kuman Lehçesinde** *kilim* ‘kilim’ (1992: 105); **Kamûs-ı Türkî’de** *döşeme* ‘bir oda veya daireyi döşemek için kullanılan minder, yastık, kanepeler vb. her türlü eşya’ (1901: I – 291); *firâş* ‘döşek, yatak; oturmak için yere serilen şey, yaygı’ (1901: I – 382); *hasır* (*hasir*) ‘ince sazdan örülmüş yere sermeğe yarayan yaygı’ (1901: I – 480); **Abuşka Lûgati Veya Çağatay Sözlüğünde** *zili* ‘kilim ve kalıçe manasındadır ki Ferhad u Şirin’de Mehin Banu Ferhadı tagda körmege varduğı mahalde kelür:

Beyit

İpek zilüce hem saldurdı fi'l-hal

Didi oltursun ol şuride-ahval

(Hemen ipek zili yaptırdı,

o zavallı adam oraya otursun didi)’ (1970: 264)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *döşekce* ‘üstünde oturmak için tek kişilik döşeme’ (2006: I - 687); *halı* ‘halı’ (2006: II – 417); *kilim* (F.) ‘kilim, yün ya da pamuktan dokulan döşeme çeşidi’ (2006: II- 702); *kilimçe* ‘küçük kilim’ (2006: II – 702); **Gagauz Türkçesinde** *döşeme* ‘döşeme’ (1991: 82); *kadrela* ‘duvar halısı’ (1991:

126); *kilim* ‘kilim’ (1991: 57); *kırma kilim* ‘ev dokuması kilim’ (1991: 147); **Türkiye Türkçesinde** *kilim* (F.) ‘döşeme, divan gibi yerlere serilen, genellikle desenli, havsız, kalın, kıl veya yün dokuma’ (2005: 1180); *palas* (F.) ‘keçi kılından dokunmuş kaba kilim, yaygı’ (2005: 1564); *yaygı* ‘yere veya döşeme üzerine serilen örtü’ (2005: 2150); **Türkmen Türkçesinde** *halı* ‘halı’ (1962: 699); *ocakbaşı* ‘ocağın yanındaki küçük halı, döşek’ (1962: 481); **Urum Türkçesinde** *tilim* ‘kilim’ (2000: 483)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *balas* (Rus. ‘палас’) ‘yer döşemesi’ (*buylı balas* ‘uzun ve renkli döşeme’; *bürtmes* ‘hasır döşemesi’ (1993: I – 184); *seprek balas* ‘kumaş parçalarından dikilen döşeme’; *yön balas* ‘yün döşeme’) (1993: I – 112); **Karaim Türkçesinde** *çırğı* ‘kilim; battaniye’ (1974: 638); *hali* ‘halı’ (1974: 599); *hasır* (*hesır*) ‘hasır’ (1974: 601); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *cegen* ‘hasır’ (2000: 147); *çiy* ‘hasır’ (2000: 176); *üy tübü* ‘döşeme’ (2000: 424); **Karakalpak Türkçesinde** *palas* ‘yer döşemesi’ (1992: IV – 79); *tösek* ‘döşeme, döşek; *töşekşe* ‘küçük döşek’ (1992: IV – 351); **Kazak Türkçesinde** *kilem* ‘halı’ (*kalı kilem* ‘kalın yünlü halı’; *tükti kilem* ‘yünlü halı’) (2003: 262); *kilemşe* ‘küçük halı’ (2003: 262); **Kırgız Türkçesinde** *aspaaniy kilem* ‘ısfahan halısı’ (1998: I - 52); *kilem* ‘halı, kilim’; *kalı kilemi* ‘bir nevi halı, kilim’ (1998: II - 472); **Kırım Tatar Türkçesinde** *kilim*, *makat*, *halı* ‘evde kullanılan döşemeler’ (2007: 100); **Kumuk Türkçesinde** *arbabaş* ‘keçe halı, keçe kilim’ (23); *çıpta* ‘hasır’ (101); *dum palas* ‘tüysüz, havsız yün halı, bir çeşit kilim’ (116); **Tatar Türkçesinde** *çıpta* ‘hasır’ (1981: III – 460)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *buyra* (F.) ‘kamıştan dokulan döşeme, hasır’ (1981: I – 160); **Uygur Türkçesinde** *gilam* ‘kilim’ (1994: IV – 888); *selinça* ‘üzerinde oturmak veya yatmak için keçe’ (1992: III – 679); *zulça* ‘ipek ya da yünden yapılmış duvar ya da yer kilimi’ (1992: II – 350)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *kebis* (Moğ.) ‘halı’ (1999: 103); *şerdek* ‘keçeden yapılmış şilte’ (1999: 162); **Teleüt Türkçesinde** *kebis* ‘halı’ (2000: 52); **Tuva Türkçesinde** *hevis* ‘halı, kilim’ (2003: 51); *şirtek* ‘keçeden yapılmış halı’ (2003: 101)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *aşık* ‘ağaç liflerinden örülmüş hasır, kumaş hasır’; /Räsänen çuv. “aşık” kelimesini kazah “esik” (çadır kapısını örten keçe) ile karşılaştırır/

(1996: I- 77); *hap* ‘hasır’ (1996: II- 310); *kavir* (Rusça ‘ковёр’) ‘halı’ (1996: I- 209); *palas* (Rusçadan) ‘koridor halısı’ (1996: I- 381)

Değerlendirme

Kilim kelimesi, taradığımız tarihî kaynaklarda Drevnetyurkskiy Slovarda ‘*kımıska*’, DLT’de *kiviz*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde Arapçadan alıntı *ferş*, Kuman Türkçesinde *hasır*, *kilim*, Kamûs-ı Türkî’de Arapçadan alıntı *firâş*, Abuşka Lûgati Veya Çağatay Sözlüğünde *zili* olarak kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde Farsçadan alıntı *kilim*, Gagauz Türkçesinde *kilim*, Türkiye Türkçesinde Farsçadan alıntı *kilim* ve *palas*, Urum Türkçesinde *tilim* kelimeleri ‘döşeme, divan gibi yerlere serilen, genellikle desenli, kıl veya yün dokuma’ anlamında geçer. Ayrıca Türkmen Türkçesinde *kilim* kelimesi yerine *halı* kelimesi kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaim Türkçesinde *çırğı*, Kırgız Türkçesinde *kilem*, Kırım Tatar Türkçesinde *kilim*, *makat*, *halı*, Kumuk Türkçesinde *arbabaş* ve *dum palas*, Kazak Türkçesinde *kilem*; Karluk grubu lehçelerinden Uygur Türkçesinde *gilam* ve *zilça* kelimeleri de ‘kilim’ anlamındadırlar. Sibiry grubu lehçelerinden Altay, Tuva ve Teleüt Türkçelerinde Moğolcadan alıntı *kebis* kelimesi kilim olarak kayıtlıdır. Uzak lehçlerden yalnızca Çuvaş Türkçesinde Rusçadan alıntı *ковёр* (*kovör*) > *kavir* ve *palas* kelimeleri de *kilim* ve *halı* olarak kullanılmaktadır.

5.4.7. Kutu, Sandık ve Sepet

Abdıra kelimesi, Sevortyan’da iki anlamda kayıtlıdır: 1) ‘büyük kutu’ (Kırgız Türkçesinde), ‘kasa’, ‘küçük kutu’; 2) ‘büyük sandık’ (Kırgız Türkçesinde), ‘sandık’ (Tuva Türkçesinde). Bu kelime Moğolcadan alıntıdır, orta çağda önce Kırgız Türkçesine geçer, sonra ise coğrafi yakınlık nedeni ile komşu lehçelere yayılır (1974: I – 58). Sevortyan, sözlüğünde *kobdıy* kelimesini de vermiştir: 1) ‘kasa, uzun kasa’ (Tuva Türkçesinde), ‘kutu’ (Karakalpak Türkçesinde); 2) ‘tabut’ (Hakas ve Tuva Türkçelerinde); 3) ‘mezar’ (1989: VI – 6).

Kutu, *sandık* ve *sepet* kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *kabırçak* 'kutu, sandık; tabut' (1969: 399); *sandug* 'sandık' (*kalur munda kisän säpät sandugun* kalır burada kese, sepet, sandığın) (1969: 484); *savdıç* 'sepet, kutu' (1969: 492); *sarmıç* 'ahşap ya da deri kutu' (1969: 489); **DLT'de** *kiz* 'kutu, misk kutusu, taht, kürsü, sandık, kap, heybe gibi şeyler' (1999: IV - 336); *savdıç* 'sepet, sele' (1999: IV - 499); **Nehcü'l Feradis'te** *sanduk* (Ar.) 'sandık' (Ata, 1998: 361); *tabut* (Ar.) 'tabut, sandık' (Ata, 1998: 393); **Kıpçak Türkçesinde** *sunduk/sanduk/sınduk* (Ar.) 'sandık' (2007: 243, 226, 235); *kabarşak/kabarçak/kabırşak/kaburçuk* 'ağaçtan içi oyularak yapılan sandık, kutu' (2007: 121–122); *kübrü* 'sandık, çekmece' (2007: 166); *kuburçuk* 'kutu' (2007: 161); *kübüür* 'sandık, çekmece' (2007: 167); **Kuman Lehçesinde** *kapsa* 'sandık, tabut' (1992: 89); *sanduk, sındık* (Ar.) 'sandık' (1992: 174); **Kamûs-ı Türki'de** *sandukçe* (F.) 'küçük sandık, çekmece, kutu' (1901: II – 1146)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *sandığ* 'içine eşya koyulan tahtadan yapılmış, üzeri demirle işlenmiş, anahtarla açılıp kapatılan büyük kutu, eskiden üzerine yorgan-döşek yığılırdı' (*otağın divarlarındaki camahatanda böyük sandıqların üste ipek, zerzer üzlü elvan yorğan-döşekler ve gutüklü balışlar düzülerd*)' (2006: IV –34); *sandığça* 'küçük sandık' (2006: IV – 34); **Gagauz Türkçesinde** *koropka* (Rus. 'коробка') 'sandık, kutu' (1991: 163); *sandık* 'sandık, bavul, tabut' (1991: 208); **Türkiye Türkçesinde** *sandık* (Ar.) 'içine çeşitli şeyler konulan, tahtadan yapılmış, kapaklı ev eşyası; meyve, sebze koymaya yarayan, tahta veya plastikten yapılmış, dört köşe kap' (2005: 1697); *sepet* (F.) 'saz, kamış veya ince dallardan örülerek yapılan, genellikle sapı olan, yiyecek ve eşya taşımak için kullanılan kap' (2005: 1731); *gapırcak* 'tahta, demir veya kâğıttan kutu' (1962: 144); **Urum Türkçesinde** *sandıh/sanduh/sunduh* 'sandık, kutu' (2000: 368)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *erye* 'büyük kutu (eşya ve erzak kutusu)' (1993: II – 751); *handık* 'sandık' (*timer handık* 'demir sandık'; *semerle handık* 'ahşap işlemeli sandık') (1993: II – 540); *kerzinke* 'sepet' (1993: I – 594); *yeşnik* (Rus. 'ящик') 'kutu' (1993: I – 474); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *agaç-gırın* 'sepet,

sandık' (gırın – oyuk) (2000: 204); *gediş* 'çubuktan örülmüş, içine kap kakak konulan sepet, sele' (2000: 200); *gön* 'hububat sepeti' (2000: 208); *tışhu* 'örme sepet' (2000: 397); **Karaim Türkçesinde** *sanduk* (*sanduh, sandık, sunduk, sunduh*) 'sandık' (1974: 465); *selle* 'sele' (1974: 498); **Karakalpak Türkçesinde** *düyden* 'çubuktan yapılmış sepet' (1984: II – 92); *kutu* 'kutu' (1988: III – 198); **Kazak Türkçesinde** *äbdire* 'farklı eşyaların konulduğu büyük sandık' (2003: 61); *jeşik* (Rus. 'ящик') 'ahşap kutu, kasa' (2003: 170); *kerzenke* (Rus. 'корзинка') 'sepet, file' (2003: 220); *kobdi* 'kutu, kasa, mücevher, takı kutusu; küçük el sandığı' (2003: 310); *köbdışa* 'küçük kutu' (2003: 310); *korap* 'kutu' (2003: 320); *korapşa* 'küçük kutu, kasa' (2003: 320); *tekşe* 'küçük, değerli eşyalar konulan kutu; dört köşeli küçük sandık' (2003: 531); *kutu* 'kutu' (2003: 370); *kutışa* 'kutucuk, küçük kutu' (2003: 341); **Kırgız Türkçesinde** *abdıra* 'büyük (ahşap) sandık' (1998: I - 2); *sandık* 'sandık' (1998: II - 637); *sandıkça* 'küçük sandık; küp' (1998: II - 644); *kanğıltır* 'teneke kutu' (1998: II - 398); Kırım Tatar Türkçesinde *sandık* (Ar.) (2005: 214); **Kumuk Türkçesinde** *yaşık* 'kutu; sandık' (426); *zemgil* 'sepet, sele, zembil' (449); **Tatar Türkçesinde** *kızau* 'meyve ya da başka maddeleri koymak için ıhlamur, çubuk, kabuktan yapılan sepet' (1979: II – 207); *kozav* 'sepet, zembil' (1979: II – 126); *lar* (Rus. 'ларь') 'un (erzak) sandığı' (1979: II – 331); *kerzin* (*kerzinke*) (Rus. 'корзинка') 'dal çubuklarından, kamıştan, ıhlamur dallarından yapılan sepet, sele, zembil' (1979: II – 253); *sandık* 'sandık' (*agaç sandık, timer sandık* 'ahşap sandık, demir sandık') (1979: II – 629); *sandıkça* 'küçük sandık' (1979: II – 629)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *sandık* 'esasen eşya, çeyiz saklamak için kullanılan açılıp kapatılan kapak ve kilidi olan büyük kutuya benzeyen ev eşyası' (1981: II – 18); *savat* (F.) 'çubuk, tel gibi malzemelerden yapılmış kap, sepet' (1981: II – 7); *tuyasandık* 'büyük sandık' (1981: II – 240); *yaşık* (Rus. 'ящик') 'dörtgen kutu, kasa' (*yogoç yaşık* 'ahşap kasa'; *temir yaşık* 'demir kasa') (1981: II – 490); **Uygur Türkçesinde** *sanduk* 'sandık' (1992: III – 433); *sandukçe* 'küçük taşınabilir sandık' (1992: III – 434)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *kayırcak* (Moğ.) 'sandık, kutu' (1999: 102); **Hakas Türkçesinde** *abdıra* 'sandık; kutu' (2005: 24); *horovya* 'kutu, sandık' (2005: 191); *pazah* 'sandık, kutu' (*toğıs aastığ hara pazah* 'dokuz ağızlı kara sandık') (2005: 355); **Şor Türkçesinde** *karçak* 'kutu, sandık, tabut' (1995: 42); **Teleüt**

Türkçesinde *kayırçak* ‘sandık, kasa’ (2000: 51); **Tuva Türkçesinde** *aptara* ‘sandık’ (2003: 5)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *arça* ‘kutu, sandık, sandık’ (kelime etimolojisi: arceo (Latince) – kapatıyorum, ark – kale, arca – sandık) (1996: I- 60); *eşçik* (Rus. ‘ящик’) ‘kutu’ (1996: I- 147); *suntih/sontih/suntik/sontik/suntak* ‘kutu, çekmece, sandık’ (1996: II – 63); **Yakut Lehçesinde** *horuopka, caahik* (коробка, ящик) ‘kutu’ (1995:168); *sunduuk, caahik* ‘sandık’ (1995: 229)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklarda *kutu* ve *sandık* anlamları, Drevnetyurkskiy Slovar’da *kabırçak, savdıç, sarnıç* ve Arapçadan alıntı *sandûk > sandug*, DLT’de *kiz, savdıç*, Nehcü’l Feradis’te Arapçadan alıntı *sanduk* ve *tabut*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *kabarşak, kübrü, kuburçuk* ve Arapçadan alıntı *sunduk* kelimeleri ile karşılanmaktadır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde Arapçadan alıntı *sandığ*, Gagauz Türkçesinde *koropka* ve *sandık*, Türkiye Türkçesinde Arapçadan alıntı *sandık*, Farsçadan alıntı *sepet*, Türkçe *gapırcak*, Urum Türkçesinde Arapçadan alıntı *sandık* kelimeleri de ‘içine herhangi bir nesne koymak için kullanılan kap’ anlamında kullanılmıştır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde *erye, handık*, Rusçadan alıntı *kerzinke*, Karaçay-Malkar Türkçesinde *agaç-gırın, gediş, gön, tışhı*, Karaim Türkçesinde Arapçadan alıntı *sanduk*, Karakalpak Türkçesinde *düyden, kutı*, Kazak Türkçesinde *äbdire, kobdi, tekşe, kutı* ve Rusçadan alıntı *kerzenke* (корзинка) ve *jeşik* (ящик)⁴³, Kırgız Türkçesinde *abdıra, kañgıltır* ve Arapçadan alıntı *sandık*, Kumuk Türkçesinde *zemgil*, Rusçadan alıntı *ящик* (yaşık), Tatar Türkçesinde *kızau* ve *kozov*, Arapçadan alıntı *sandık* kelimeleri, ‘içine herhangi bir şey koymaya yarayan dört köşeli kap’ anlamında kayıtlıdır. Ayrıca Tatar Türkçesinde Rusçadan alıntı *ларь* (*lar*) ve *корзинка* (*kerzinke*) kelimeleri de ‘kutu’ ve ‘sandık’ anlamlarında kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde Rusçadan alıntı *ящик* (yaşık) ve Arapçadan alıntı *sandûk > sandık*, Farsçadan alıntı *savat*, Uygur Türkçesinde Arapçadan alıntı *sanduk* kelimeleri de ‘taşınabilir dört köşe kap’ anlamındadır. Sibirya

⁽⁴³⁾ Fasmer’e göre ‘yaşık’ kelimesi, Eski Rusça ‘ask, task’ biçiminde olan kelime, ‘sepet’ anlamında kayıtlıdır. (Fasmer, 1987: IV- 573).

grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde Moğolcadan alıntı *kayırçak*, Hakas Türkçesinde *abdıra*, *horovya*, *pazah*, Tuva Türkçesinde *karçak*, *aptar* kelimeleri de sandık anlamında kayıtlıdır. Uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *arça*, *yaşık* > *eşçik* ve Arapçadan alıntı *sandûk* > *suntih*, Yakut Türkçesinde *horuopka*, *caahık* ve Arapçadan alıntı *sunduuk caahık* kelimeleri de ‘sandık’ anlamlarında kullanılmıştır.

5.4.8. Perde ve Örtü

Perde ve örtü kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *kösık* ‘örtü, perde; sığınak’ (1969: 319); *çomuşluk* ‘perde, yıkanma yeri perdesi’ (1969: 153); *kösättri* ‘örtü’(*kösättri köligälik (koşma)* ‘gölge’) (1969: 319); **EUT’de** *küşik* ‘örtü, perde’ (1999: IV - 401); *äşük* ‘örtü’ (1968: 77); **Nehcü’l Feradis’te** *hicab* (Ar.) ‘perde, örtü’ (Ata, 1998: 172); *perde* (F.) ‘perde, örtü’ (Ata, 1998: 344); **Kıpçak Türkçesinde** *perde* (F.) ‘perde’ (2007: 215); *sarpan* ‘masa örtüsü’ (2007: 228); *tastar* (F.) ‘masa örtüsü’ (2007: 264); **Kuman Lehçesinde** *köşegen* ‘dantelâlı yatak perdesi’ (1992: 122); *sarpan* ‘masa örtüsü’ (1992: 160); *tastar* (F.) ‘masa örtüsü’ (1992: 180); *yapkıç* ‘kapak, örtü’ (1992: 218); **Kamûs-ı Türkî’de** *örtü* ‘örtmeğe yarayan her şey; evin üstünü örten çatı ve ona benzer şeyler, yağmur ve güneşten muhafaza eden siper, çardak’ (1901: II – 1036); *paravan (paravana)* ‘kapının dış veya iç tarafına konulan, renkli kâğıt veya kumaş kaplı çerçevelerden oluşan, katlanabilen ve taşınabilen tahta perde’ (1901: II – 1050); *perde* ‘kapı ve pencereye asılan örtü: pencere, kapı perdesi; bir yeri ayırmak ve görünmesine engel olmak için asılan çarşaf, ihram’ (1901: II – 1063); *serâ-perde* (F.) ‘saray perdesi, büyük bir konağın kapısında veya harem ile selamlığı arasındaki büyük perde; padişahlara ait olan otağ’(1901: II - 1176); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *şamyân* ‘hayme, hergele, çadır, perde’ (1902: 176); *tuturkun* ‘perde’ (1902: 198); *çiy* ‘çiy, kamıştan bir perde’ (1902: 44); *çit* ‘divar, perde’ (1902: 46)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *örtü* ‘perde’ (2006: III -554); *örtük* ‘herhangi bir şeyin üstüne örtülen parça; sofrâ; perde’ (2006: III – 554); *perde* ‘kapı, pencere örtüsü’ (2006: III – 593); *tül* (Fr. ‘tulle’) ‘perde çeşidi’ (2006: IV –385);

yarımperde ‘kısa perde’ (gız evinde gıza cihaz için yarımperdeler ve tahçalara, noğuldanlara, buharıya elvan perdeler tikecekler) (2006: IV– 542); **Gagauz Türkçesinde** *perde* ‘perde’ (1991: 195); **Türkiye Türkçesinde** *gergi* ‘perde’ (2005: 752); *perde* (F.) ‘görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü’ (2005: 1596); **Türkmen Türkçesinde** *perde* ‘kapı ya da pencere perdesi; örtü’ (1962: 527); *yorka* ‘ince perde’ (1962: 302); **Urum Türkçesinde** *örtü* ‘örtü, battaniye, perde, çatı’; *sofra örtü* ‘masa örtüsü’ (2000: 337); *jayu* ‘örtü, battaniye’ (2000: 175)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *perze* ‘perde’ (1993: II – 116); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *beltarhan* ‘pencerenin yarısını örten perde’ (2000: 119); *kalanka* ‘Karaçay-Malkar geleneklerinde yeni gelin eve girdikten sonra odanın bir köşesinde arkasına saklandığı perde’ (2000: 237); *cabuv* ‘örtü’ (*orun cabuv* ‘çarşaf’; *tereze cabuv* ‘perde’) (2000: 134); *çıygıç kiyiz* ‘duvarda eşya koymaya yarayan gözü kapatmak için kullanılan işlemeli keçe’ (2000: 152); *tereze cabuv* ‘perde’; *tereze har* ‘pencere tülü’ (2000: 392); *şimpıldık* ‘duvar, perde, örtü’ (2000: 364); **Karakalpak Türkçesinde** *destürhan* ‘masa örtüsü’ (1984: II – 68); *japkış* ‘örtü, yaygı’ (1984: II – 176); *esik kas* ‘keçi ve diğer malzemelerden yapılan nakışlı kapı perdesi’ (1984: II – 137); *perde* ‘kapı, pencere örtüsü’ (1992: IV – 91); *şilter* ‘tül perde’ (1992: IV – 533); **Kazak Türkçesinde** *japkış* ‘kapak, örtü’ (2003: 162); *kömkeriuv* ‘yatak örtüsü’ (2003: 246); *tösekjapkış* ‘örtü, yatak örtüsü’ (2003: 549); *şilter* ‘tül perde’ (2003: 656); *tül* (Fr. ‘tulle’) ‘tül’ (2003: 576); **Kırgız Türkçesinde** *barancı* ‘peçe, perde’ (1998: I – 87); *barda* ‘perde, tutuk’ (1998: I -88); *çıgdan* ‘çiğden yapılan perde; kadınlar kısmında bulunur ve onun arkasında mutfak kap kacakları ve erzak saklanır’ (1998: I – 265); *dalda* ‘örtü, perde’ (1998: I - 294); *dastarkan* (F.) ‘masa, sofrası örtüsü’ (1998: I - 299); *tostorkan* (F.) ‘sofra örtüsü’ (1998: II - 715); *konğult* ‘perde’ (1998: II – 483); *köşögö (çimıldık)* ‘perde, yeni evli çiftin yataklarını başkalarınınkinden ayıran perde’ (1998: II - 509); *parda* (F.) ‘perde, örtü’ (1998: II - 621); **Kırım Tatar Türkçesinde** *örtü* ‘örtü, bez’ (*sofra örtüsü; töşek örtüsü*) (2007: 189); *perde* ‘perde’ (kapı perdesi, pencere perdesi) (2007: 196); **Kumuk Türkçesinde** *perde* ‘perde’ (*tereze perde* ‘pencere perdesi’; *eşik perde* ‘kapı perdesi’) (246); *tor* ‘tül perde’; *tereze tor* ‘pencere perdesi (tülenden)’ (373); **Tatar Türkçesinde** *perde* ‘perde’ (1979: II – 570);

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çodir* ‘perde’ (1981: II – 376); *darparda* ‘cam yerine şeffaf kağıt yapıştırılmış pencere; pencere ya da kapı perdesi’ (1981: I – 212); *parda* (F.) ‘kapı, pencerelere asılan perde’ (*eşik pardası* ‘kapı perdesi’; *duhoba parda* ‘kadife perde’) (1981: I – 573); *sarparda* (F.) ‘büyük perde’ (1981: II – 24); *tül* (Fr. ‘tulle’) ‘tül perde’ (1981: II – 242); **Uygur Türkçesinde** *derperde* ‘kapıdaki perde’ (1991: II – 46); *perde* ‘perde’ (1990: I – 710); *yapkuç* ‘örtü’ (1998: VI – 400)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *bürkü* ‘örtü; tencere kapağı; kapak’ (1999: 47); *köjögö* ‘perde; yeni evlilerin veya genç karı kocanın yatağını ayıran perde’ (1999: 120); **Hakas Türkçesinde** *çabındı* ‘örtü’ (2005: 70); *közege* ‘perde’: *közenekte közege* ‘pencere perdesi’; *közegelik közenek* ‘perdeli pencere’ (2005: 270); *praçın* ‘çadırda raf perdesi’ (2005: 381); **Şor Türkçesinde** *çabıg* ‘yatak örtüsü, örtü’ (1995: 11); *köjege* ‘perde’ (1995: 55); **Teleüt Türkçesinde** *damınçık* ‘örtü, yatak örtüsü’ (2000: 21); *köjögö* ‘perde’ (2000: 63); ‘perde’ (2000: 52); *orun daba* ‘yatak örtüsü, örtü’ (2000: 77); **Tuva Türkçesinde** *ençek* ‘keçeden yapılmış örtü’ (2003: 41); *köjege* ‘perde’ (2003: 71)

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *tanas sabu, bus* ‘perde’ (1995: 215)

Değerlendirme

Perde ve *örtü* anlamları, taradığımız tarihî kaynaklarda Drevnetyurkskiy Slovar’da *kösık, çomuşluk, kösättri*, EUT’de *küşik, ašük*, Nehcü’l Feradis’te Arapçadan alıntı *hicab* ve Farsçadan alıntı *perde*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde Farsçadan alıntı *perde ve tastar*, Kuman Türkçesinde *köşegen, sarpan, yapkıç* ve Farsçadan alıntı *tastar*, Kamûs-ı Türki’de *örtü*, Farsçadan alıntı *perde*, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *şamyan, tuturkun, çiy, çit* kelimeleri ile karşılanmaktadır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *örtü*, Farsçadan alıntı *perde*, Gagauz Türkçesinde Farsçadan alıntı *perde*, Türkiye Türkçesinde *gergi*, Farsçadan alıntı *perde*, Urum Türkçesinde *cayu, örtü* ve Farsçadan alıntı *perde* kelimeleri ‘örtü ve perde’ anlamlarında kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde Farsçadan alıntı *perde* kelimesinin *perze* şekli, Karaçay-Malkar Türkçesinde *beltarhan, kalanka, cabuv, şımbıldık*, Karakalpak Türkçesinde *japkış*, Farsçadan alıntı *destürhan, perde*, Kazak Türkçesinde *japkış*,

kömkerüw, Kırgız Türkçesinde *barancı*, *barda*, *dalda*, Farsçadan alıntı *dastarkan*, *tostorkan*, Kırım Tatar Türkçesinde *örtü*, Farsçadan alıntı *perde*, Kumuk Türkçesinde *tor*, Farsçadan alıntı *perde* ‘herhangi bir nesneyi örtmeye yarayan örtü’ anlamında kullanılan kelimelerdir. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde çadır kelimesinin *çodir* şekli, Farsçadan alıntı *darparda*, *parda* ve *sarparda*, Uygur Türkçesinde *yapkuç*, Farsçadan alıntı *derperde* ve *perde* kelimeleri de ‘örtü’ anlamında kullanılan kelimelerdir. Sibiry grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *bürkü*, *köjögö*, Hakas Türkçesinde *çabındı*, *közge*, Şor Türkçesinde *çabıg*, *köjege*, Teleüt Türkçesinde *damunçık*, *köjögö*, Tuva Türkçesinde *ençek*, *köjege* kelimeleri de ‘örtü’ anlamında kullanılan bir diğer kelimelerdir.

5.4.9. Taşınabilir Ev Eşyaları (Masa, Sandalye, Sedir vs.)

Tarihî Lehçelerde:

EUT’de *şirä* ‘masa’ (1968: 217), **DLT’de** *şın* ‘taht, sedir’ (1999: IV – 557); **Kıpçak Türkçesinde** *olturguç/olturkaç* ‘koltuk, sandalye’ (2007: 204); *sekü* ‘peyke, kanep; kapı önlerinde oturmak için ayrılan yer’ (2007: 231); *tör* ‘sedir’ (2007: 282); **Kuman Lehçesinde** *olturguç* ‘koltuk, sandalye’ (1992: 146); *trapes* ‘masa’ (1992: 196); **Kamûs-ı Türkî’de** *mastabe* (Ar.) ‘kapının iki tarafında oturmağa yarayan set, peyke’ *mobilya* (İt.) ‘ev, büro vb. yerlerin döşenmesine yarayan masa, koltuk, sandalye gibi taşınabilir birtakım eşyaya verilen ad’ (1901: II – 888); *sedir* (Ar.) ‘sadr; odanın en yukarı tarafında üstüne minder ve yastık konmaya yarayan kerevet; üstü minderli ve şilteli kerevet’ (1901: II - 1164)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *iskamya*, *iskemle* (Fr. ‘escabelle’) ‘oturguç’ (2006: II – 575); *kanape* (Fr.) ‘kanape, divan’ (2006: II – 636); *kreslo* (Rus. ‘кресло’) ‘koltuk’ (2006: II - 767); *sofa* (Fr., aslı Arapçadır) ‘alçak koltuğu olan yumuşak divan’ (2006: IV – 132); **Gagauz Türkçesinde** *divan* ‘divan, kanep’ (1991: 72); **Türkiye Türkçesinde** *kanep* ‘birkaç kişinin oturabileceği genişlikte koltuk, çekyat’ (2005: 1060); *masa* (Rum.) ‘ayaklar veya bir destek üzerine oturtulmuş tabladan oluşan mobilya’ (2005: 1348); *peyke* (F.) ‘genellikle eski işyerlerinde ve evlerde bulunan, duvara bitişik alçak, tahta sedir, kerevet’ (2005: 1603); *sandalye* (Ar.)

'arkalıklı, kol koyacak yerleri olmayan, bir kişilik oturma eşyası' (2005: 1697); *sedir* (Ar.) 'kol koyacak yeri olmayan, arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen kerevet, divan' (2005: 1720); **Türkmen Türkçesinde** *divaan* 'divan, kanep'e' (1962: 253)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *divan* 'divan, kanep'e' (2005: 133); *kuşetka* (*kenefi*) (Rus. 'кушетка') 'arkasız divan, kanep'e' (1993: I – 558); *kreslo* (Rus. 'кресло') 'koltuklu sandalye' (1993: I – 554); *olt* 'iskemle, sandalye' (2005: 321); *saldam* 'peyke, sıra, (sandık için) dayanak, destek' (2005: 407); *urındık* (*ultırgıs*) 'uzun ve genişçe ahşap oturguç' (1993: II – 481); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *şindik* 'sandalye, tabure' (*şırtlı şindik* 'sandalye'; *stıly şindik* 'koltuk'; *tayançak şindik* 'koltuk'; *tabcan* (*tapçan*) 'sedir, divan' (2000: 369); *tebrenüvçi şindik* 'sallanan koltuk' (2000: 366); *üç ayak* 'sacayak, sehpa' (2000: 422); **Karakalpak Türkçesinde** *divan* 'kanep'e' (1984: II – 74); *kreslo* (Rus. 'кресло') 'koltuk' (1988: III – 41); *kuşetke* 'kanep'e, sedir' (1988: III – 46); *orınlık* 'sandalye, oturacak' (1992: IV – 41); **Kazak Türkçesinde** *divan* 'kanep'e, divan, sedir' (2003: 128); *kreslo* (Rus. 'кресло') 'koltuk' (2003: 252); *kuşetka* (Rus. 'кушетка') 'kanep'e, sedir' (2003: 253); *kürsi* 'sandalye' (2003: 261); *orındık* 'oturguç, sandalye, oturacak yer' (2003: 418); *säki* 'seki, tahta sedir, peyke; ev içindeki mobilya' (2003: 475); **Kırgız Türkçesinde** *olturguç* (*oturguç*) 'iskemle, sandalye' (1998: II - 590); *olıt* 'yer, mahal, oturulacak yer, sandalye' (1998: II - 590); *üstöl* (Rus. 'стол') 'masa' (1998: II - 798); **Kırım Tatar Türkçesinde** *oturğıç* 'sandalye' (2007: 190); *stol* (Rus. 'стол') 'masa, eşanl.: *sofra, masa, hona, tögerek*' (2007 : 229); **Kumuk Türkçesinde** *kuşetka* (Rus. 'кушетка') 'kanep'e, sedir' (192); *şancal* 'sandalye; koltuk'; *yumuşak şancal* 'yumuşak koltuk' (338); *tahtamek* 'sedir, sıra, peyke' (358); **Tatar Türkçesinde** *kenefi* 'büyük olmayan divan, kanep'e' (1979: II – 252); *kreslo* (Rus. 'кресло') 'koltuklu sandalye' (1979: II – 176); *kuşetka* (Rus. 'кушетка') 'arkasız divan; kuşet, kerevet' (1979: II – 197); *tagan* 'üçayaklı sehpa' (1981: III – 15); *urındık* 'oturguç, sandalye' (1981: III – 318)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çorpoıa* 'açık havada oturmak, yatmak için dört ayaklı ve camlı büyük geniş ahşap kerevet' (1981: II – 379); *devon* (F.) 'divan (mobilya)' (1981: I – 217); *stol* (Rus. 'стол') 'masa' (*tugarak stol* 'yuvarlak masa'; *tortmoli stol* 'çekmeceli masa'; *ovkat stol* 'yemek masası') (1981: II – 78); **Uygur Türkçesinde** *bisat* 'mobilya' (1990: I – 575); *coıa* 'demir ya da ahşaptan yemek

masası' (1991: II – 566); *orunduk* 'sandalye' (1995: V – 642); *üstel* (Rus. 'стол') 'masa' (1995: V – 884)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *olitçih* 'tabura' (2005: 321); *siree* 'divan, koltuk, peyke, taht' (2005: 430); **Şor Türkçesinde** *orun* 'oturma, sıra, kerevet, evlerin duvarlarına bitişik olarak yapılan bank, oturma yeri' (1995: 90); *takta* 'sandalye, iskemle' (1995: 109); *tergi* 'masa' (1995: 113); **Teleüt Türkçesinde** *oturguş* 'sandalye, tabure' (2000: 77); **Tuva Türkçesinde** *tahta* 'sedir' (2003: 105)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *tenkel/tenkıl* 'sıra, kanep, iskemle' (1996: II-207); **Yakut Lehçesinde** *cibaan* 'divan' (1995: 69); *cie teebirine* 'mobilya' (1995: 192); *oloppos* 'sandalye' (1995: 229)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar'da taşınabilir ev eşyaları ile ilgili herhangi bir kelime tespit edemedik. DLT'de *şın*, Kıpçak Türkçesi sözlüğünde *olturguş*, *olturkaç*, *sekü ve tör*, Kuman Türkçesinde *olturguş*, Kamûs-ı Türkî'de Arapçadan alıntı *mastabe* ve *sadr* > *sedir*, İtalyancadan alıntı *mobilya* kelimeleri 'üzerine oturulabilen koltuk, sandalye gibi taşınabilir ev aletleri' olarak kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde Fransızcadan alıntı *escabelle* > *iskemle*, Rusçadan alıntı *кресло* (*kreslo*), Arapçadan alıntı *sofa*, Gagauz Türkçesinde Arapçadan alıntı *dîvân*, Türkiye Türkçesinde Farsçadan alıntı *peyke*, Arapçadan alıntı *sandalye* ve *sedir*, Türkmen Türkçesinde Arapçadan alıntı *dîvân* kelimeleri de 'üzerine oturmak için kullanılan nesne' anlamını karşılarlar. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt Türkçesinde Arapçadan alıntı *dîvân*, Rusçadan alıntı *кресло* (*kreslo*) ve Türkçe *olit* ve *urındık* (~*ultırgıs*), Karaçay-Malkar Türkçesinde *şindik*, Karakalpak Türkçesinde Rusçadan alıntılar *kreslo*, *кушетка* (*kuşetka*) > *kuşetke*, Kazak Türkçesinde Rusçadan alıntı *кресло* (*kreslo*) ve *кушетка* (*kuşetka*), Türkçe *orındık*, *säki*, Kırgız Türkçesinde Türkçe *olturguş* (~*otuguş*), *olut*, Kırım Tatar Türkçesinde Türkçe *oturğıç*, Kumuk Türkçesinde *şancal*, *tahtamek* ve Rusçadan alıntı *кушетка* (*kuşetka*), Tatar Türkçesinde *urındık* ve Rusçadan alıntı *кресло* (*kreslo*), *кушетка* (*kuşetka*) kelimeleri de taşınabilir ev eşyalarını karşılayan kelimelerdir. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *çorpoa*, Arapçadan alıntı *dîvân* > *devon*, Uygur Türkçesinde Türkçe *orunduk*

kelimeleri üzerine oturmak için kullanılan nesne adlarıdır. Ayrıca Uygur Türkçesinde diğer Türk lehçelerinde genellikle ‘döşek’ anlamındaki *bisat* kelimesi de *mobilya* anlamında kullanılmaktadır. Sibirya grubu lehçelerinden Hakas Türkçesinde *olitçih*, *siree*, Şor Türkçesinde *orun*, *takta*, Teleüt Türkçesinde *oturğuş*, Tuva Türkçesinde *takta* > *tahta*, uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *tenkel/tenkîl*, Yakut Türkçesinde *cıbaan*, *oloppos* kelimeleri de ‘sandalye ve iskemle’ anlamında kullanılan kelimeleridir.

5.5. Temizlik Araç ve Gereçleri

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *lavabo* (Fr.) ‘üzerinde su muslukları bulunan, porselen, emaye, sac vb.nden yapılmış, el, yüz, bulaşık yıkamaya yarar, çukur yer veya eşya; ayakyolu, helâ, yüznumara, tuvalet’ (2005: 1301)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Kazak Türkçesinde *koljuvgış* ‘lavabo’ (2003: 315)

Sibirya grubu lehçelerinde: Tuva Türkçesinde *çunar demir* ‘lavabo’ (2003: 26)

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *sunar*, *ihit* ‘lavabo’(1995: 176)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde *lavabo* anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Oğuz grubu lehçelerinden yalnızca Türkiye Türkçesi sözlüğünde Fransızcadan alıntı *lavabo* kelimesi kayıtlıdır. Kıpçak Türkçesi grubundan yalnızca Kazak Türkçesinde *lavabo* anlamında *koljuvgış* kelimesini tespit ettik. Sibirya grubu lehçelerinden Tuva Türkçesi sözlüğünde *çunar demir*, uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde *sunar* ve *ihit* kelimeleri ‘lavabo’ anlamında kullanılır.

5.5.1. İbrik ve Testiler

İbrik (< Ar. *ibrîk*) ve *testir* (< F. *destî*) kelimeleri tarihî ve çağdaş lehçelerde şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *kumgan* ‘su için ibrik’ (1969: 466); *ıvrık* ‘güğüm’ (1969: 221); **DLT’de** *tamgalığ* (*tamgalık*) ‘küçük ibrik’ (1999: IV – 567); **Çağatayca**

Osmanlıca Sözlüğü'nde *gündük* 'ibrik, desti, kumyan' (1902: 73); *kumkan* 'ibrik, kumkuma' (1902: 138)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *ibrik* 'su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap' (2005: 924)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaçay-Malkar Türkçesinde *kumgan* 'ibrik; lavabo'; *bahça kumgan* 'bahçe sulamada kullanılan süzgeçli su kabı' (2000: 281); **Karakalpak Türkçesinde** *ibrik* 'ibrik' (1992: IV -569); **Kazak Türkçesinde** *kumgan* 'ibrik' (2003: 334); *kumura* 'testi, küp, ibrik, çömlek' (2003: 334); **Kırım Tatar Türkçesinde** *kuman* 'abdest almak için güğüm, ibrik' (2007: 130)

Karluk grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *aptuva* 'yüz yıkamak, abdest almak için kullanılan bakır güğüm' (1990: I – 10); *aptuva-çılapça* 'el-yüz yıkadıktan sonra içine su akan kap' (1990: I – 10); *kapak çögün* 'el yıkamak için testi, güğüm' (1994: IV – 5).

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar'da *kumgan*, DLT'de *tamgalığ* (~*tamgalık*), Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde *gündük* ve *kumkan* 'ibrik' anlamında kullanılmıştır. Oğuz grubu lehçelerinden Türkiye Türkçesinde *ibrik* kelimesi de 'su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap' anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde *kumgan*, Karakalpak Türkçesinde *ibrik*, Kazak Türkçesinde *kumgan*, *kumura* kelimeleri, Kırım Tatar Türkçesinde *kuman* kelimesi de 'ibrik' anlamında kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden yalnızca Uygur Türkçesi sözlüğünde 'bakır, güğüm, ibrik' anlamlarında *aptuva*, *aptuva-çılapça* ve *kapak çögün* kelimeleri kayıtlıdır. Sibiry grubu lehçelerinde ve uzak lehçelerden Yakut ve Çuvaş Türkçelerinde 'ibrik' ve 'testi' anlamlarını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

5.5.2. Leğen

Leğen (< *F. legen*) kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *çopun* ‘büyük leğen (yikanma leğeni)’ (*ot birlä kayındurmuş isig suvuk yüz sekiz kata arvap çopunta kodup* ‘ateşte kaynatılmış sıcak suyu yüz sekiz kere okuyup (üfleyp) leğene koymuş’) (1969: 153); **Nehcü'l Feradis'te** *tıst* (F.) ‘leğen’ (Ata, 1998: 425); **Kıpçak Türkçesinde** *lahan* (F.) ‘leğen’ (2007: 171); *legen* ‘leğen’ (2007: 172); *teşt* (Ar.) ‘leğen’ (2007: 272)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *tas* ‘geniş, daire şeklindeki daire kap, leğen; hamam tası’ (2006: IV – 271); **Türkiye Türkçesinde** *leğen* (F.) ‘genellikle, içinde bir şey yıkamak için kullanılan metal veya plastikten yayvan kap’ (2005: 1303)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Başkurt Türkçesinde** *legen* ‘leğen’ (1993: I – 772); **Karakalpak Türkçesinde** *legen* ‘leğen’ (1988: III – 235); *şılapşın* ‘leğen’ (1992: IV – 558); **Kazak Türkçesinde** *dağara* ‘harar; leğen, çamaşır teknesi’ (2003: 117); *şılapşın* ‘leğen’⁴⁴ (2003: 653); **Karaim Türkçesinde** *legen* (*leken*) ‘leğen’ (1974: 401); **Tatar Türkçesinde** *lakan* (< Rus. ‘лохань’ < F. ‘legen’) ‘çirkef dökmek, el yıkamak vs için ev işlerinde kullanılan büyük ahşap leğen’ (1979: II – 329); *legen* ‘leğen’ (1979: II – 348); *komgan* ‘Türk boylarında genelde bakırdan yapılan ibrik (yikanma için kullanılır)’ (1979: II – 140); *vana* (Rus. ‘ванна’) ‘yikanmak için kullanılan banyo küveti; çocuğu yıkamak için leğen’ (1977: I – 231)

Karluk grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *abdasta* (*oftoba*) (F.) ‘el yüz yıkamak için ince ve uzun boğazlı dar kap’ (*sopol abdasta; çuyan abdasta*) (1981: I – 515); **Uygur Türkçesinde** *legen* ‘leğen’ (1994: IV – 934); *çılapça* ‘el yıkandığında suyu içine akıtmak için leğen’ (1991: II – 780); *das* ‘leğen’ (1992: III – 13)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Hakas Türkçesinde** *çandırma* ‘küçük leğen’ (2005: 78)

(⁴⁴) Kazak Türkçesi ağızları, dört temel ilişkinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu ilişkilerden biri de ‘Kazak Türkçesi ağızlarının kendi aralarındaki ilişki’dir. Mesela; *lagan* (~*legen*) kelimesi, Kazakistanın her yerinde farklı anlamda kullanılmaktadır. Kazakistanın orta, kuzey ve batıda leğen, ‘elin yıkandığı eşya’yanın adıdır. Güneydeki ilçelerde, ‘tabak’ anlamındadır. (Vahit Türk- Emine Atmaca, “Kazak Türkçesindeki Ağızların Sınıflandırma Çalışmalarına Bir Bakış”, III. Uluslar arası Türkiye Türkçesi Ağzı Çalıştayı, Sakarya, 30 Eylül 2010).

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *takana* ‘çamaşır teknesi, leğen’ (1996: II- 165); *valak/vulak/volak* ‘leğen, oluk’ (1996: I- 99)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da *çopun*, Nehcü’l Feradis’te Farsçadan alıntı *tışt*, Kıpçak Türkçesinde Farsçadan alıntı *legen* > *lahan* Arapçadan alıntı *teşt* kelimeleri genellikle içinde bir şey yıkamak için kullanılan metal veya plastikten yayvan kap anlamında kullanılmıştır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *tas*, Türkiye Türkçesinde Farsçadan alıntı *legen* > *leğen* kelimeleri kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Başkurt, Karakalpak, Karaim ve Tatar Türkçelerinde de Farsçadan alıntı *leğen* kelimesi kullanılmaktadır. Ayrıca Kazak Türkçesinde *dağara*, *şılapşın*, Tatar Türkçesinde *kamgan* ve *vana* (< Rus. ‘ванна’) kelimeleri de ‘leğen’ anlamındadır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde Farsçadan alıntı *obdasta* (~*oftoba*), Uygur Türkçesinde *çılapça* ve *das* kelimeleri de ‘leğen’ anlamında kullanılmıştır. Sibiry grubu lehçelerinden Hakas Türkçesinde *çandırma*, uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *takana* ve *valak/vulak/volak* kelimeleri de ‘leğen’ anlamında kayıtlıdır.

5.5.3. Süpürge

Süpürge, çoğunlukla süpürge otundan elde edilen çalılar ile yapılan, herhangi bir zemindeki istenmeyen maddeleri sürüklemek vasıtasıyla uzaklaştırmaya yarayan temizlik gerecidir. Kelime Kıpçak Türkçesi döneminden itibaren kullanılması bakımından önemlidir.

Süpürge kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Kıpçak Türkçesinde *sibürtki* ‘süpürge’ (2007: 236); *sipirge* ‘süpürge’ (2007: 237); *sipirgi* ‘süpürge’ (2007: 237); *sübürge* ‘süpürge’ (2007: 244); *süpürge* ‘süpürge’ (2007: 245); *süpürgen* ‘süpürge’ (2007: 245); **Kamûs-ı Türki’de** *süpürge* ‘ortalık süpürecek âlet’(çalı süpürgesi ‘avlu vb. süpürmeğe yarayan çalıdan yapılmış kabası’; *tavan süpürgesi* ‘hasır süpürgesinin saplısı’; *meşdan süpürgesi* ‘çalı süpürgesinin saplısı’;

esvap süpürgesi ‘elbiseden çamur ve tozu süpürmeğe yarayan küçük hasır süpürgesi, fırça’ (1901: II – 1238); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğünde** *sop* ‘süpürge’ (1902: 173)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: **Azerbaycan Türkçesinde** *süpürge* ‘süpürge’ (2006: IV – 170); **Gagauz Türkçesinde** *pomet* (Rus. ‘помёт’) ‘sobanın küllerini temizlemede kullanılan süpürge’ (1991: 198); *süpürge* ‘süpürge’ (1991: 228); **Türkiye Türkçesinde** *süpürge* ‘süpürme işinde kullanılan araç; elektrik süpürgesi’ (2005: 1829); **Türkmen Türkçesinde** *sübse* ‘süpürge’ (1962: 614); **Urum Türkçesinde** *sibirte* (*sibirti, sepirte, sivirti, sipirte, spirte*) ‘süpürge’ (2000: 383)

Kıpçak grubu lehçelerinde: **Kırım Tatar Türkçesinde** *sipirki* ‘süpürge’ (*vol sipirkisi, azbar sipirkisi (çalı sipirkisi), ev sipirkisi*) (2007: 226); **Tatar Türkçesinde** *seberke* ‘süpürge’ (1979: II – 638);

Karluk grubu lehçelerinde: **Özbek Türkçesinde** *supurgi* ‘silip sipirmek için bir ev aleti, süpürge’ (*şuvok supurgi* ‘sıvamak için süpürge’; *çultok supurgi* ‘eskimiş aşınmış süpürge’; *hotin /hotinak supurgi* ‘kısa ev süpürgesi’; *erkak supurgi* ‘kolu uzun süpürge, avluyu süpürmeye yarar’ (1981: II – 85); *şipirgi* ‘süpürge’ (1981: II – 414)

Sibirya grubu lehçelerinde: **Altay Türkçesinde** *calmu* (*camdu*) ‘süpürge’ (1999: 52); *calmuur* ‘büyük süpürge’ (1999: 52); **Şor Türkçesinde** *sıybaş* (*sıbış*) ‘süpürge’ (1995: 93)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Kıpçak Türkçesi sözlüğünde ve Kamûs-ı Türkî’de ‘ortalık süpürecek alet’ anlamında *süpürge* kelimesi kullanılmıştır. Çağatayca Osmanlıca Sözlüğünde süpürge anlamında *sop* kelimesi kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan, Gagauz, Türkiye, Urum Türkçelerinde *süpürge* kelimesinin farklı biçimleri kayıtlıdır. Ayrıca Gagauz Türkçesinde Rusçadan alıntı olan *nomëm* (*pomet*) ve Türkmen Türkçesinde *sübse* kelimeleri de ‘süpürge’ anlamında kayıtlıdır. Kıpçak grubu lehçelerinde *süpürge* kelimesi fonetik değişime uğramış olup, Kırım Tatar Türkçesinde *sipirki* ve Tatar Türkçesinde *seberke* olarak kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesi sözlüğünde ‘süpürge’ anlamında *supurgi*, *şipirgi*

kelimeleri kayıtlıdır. Sibirya grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde *colmu*, *calmuur*, Şor Türkçesinde *sıybaş/sıbış* kelimeleri süpürge anlamındadır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise ‘süpürge’ anlamını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

BÖLÜM 6: EV VEYA ÇADIR İNŞAATINDAKİ YAPI MALZEMELERİNİ KARŞILAYAN KELİMELER

6.1. Çadırı Oluşturan Malzemeler

Çadırı oluşturan malzemelerin başında *kerege* gelir. Sevortyan sözlüğünde *gerege* kelimesinin anlamlarını şöyle vermiştir: 1) ‘çadırın kenarlarını oluşturan ahşap parmaklıklar’ (Kırgız, Nogay, Karakalpak, Özbek, Altay Türkçelerinde); ‘çadırın ahşap direği’ (Karakalpak Türkçesinde); ‘çadırın alt ahşap kısmı’; ‘Tatar çadırının direği; kulübenin ince çubuklu duvarları’ (Başkurt Türkçesinde); ‘parmaklık’ (Kazak Türkçesi, Altay Türkçesi ağızlarında); 2) ‘5, 6 ve 7 kanatlı özel çadır’ (Altay Türkçesi ağızlarında); 3) ‘sökülmüş kulübe ve ev araç gereçlerini oluşturan yük’ (Türkmen Türkçesinde); 4) ‘devenin üstüne yüklenen kilim, döşeme veya yorgan’ (Türkmen Türkçesinde); 5) ‘oda duvarlarını süsleyen ipek vb. kumaş; örtü, yapıştırma kâğıdı’; 6) ‘şarap kabı’; 7) ‘dört duvar olan mezar’ (1980: III – 24).

Çadırı oluşturan bir diğer malzeme de *üzük*’tür. Sevortyan sözlüğünde *üzük* kelimesinin anlamlarını şöyle vermiştir: 1) ‘keçe’ (kulübenin üstünü örter), ‘tuurduk’un üstündeki, turduk ve tunduk arasındaki keçeler’ (Kırgız ve Kazak Türkçelerinde); ‘çadırı örten keçe’; 2) ‘çati’. Kökeni içinde şu açıklamayı yapmıştır: Belki *üzük* kelimesi, *üz- “üstte, yukarıda ol-“ fiilinen bağlıdır; ~üz~*öz “üst” (üzük – ‘çadırın üst örtüsü’) (1974: I - 625).

Çadırı oluşturan bir diğer kelime de *ulaga* (Kırgız, Hakas ve Yakut Türkçelerinde); *ulagi*, *ula*: (Altay ve Teleüt Türkçelerinde), *ulaga* (Yakut Türkçesinde)’dir. Sevortyan, sözlüğünde bu kelimenin anlamlarını şöyle vermiştir: 1) ‘çadırın temeli’ (Altay ve Hakas Türkçelerinde); 2) ‘duvar, kenar’ (Yakut Türkçesinde); ‘duvar ve taban arasındaki kenar’ (Teleüt Türkçesinde); 3) ‘çadırın eşiği yanındaki yer’ (Kırgız Türkçesinde); 4) ‘arka taraf, karşı taraf, yatağın arka kısmı’; 5) ‘köşe, köşecik, تنها kuytu yer’ (Yakut Türkçesinde). *Ulaga* kelimesinin kökenini de şöyle açıklamıştır: *ula*- ‘eklemek’ fiili + *-ka/-ga* fiilden isim yapma eki ile oluşmuştur. *Ulaga*, *ul* “temel” ve *ul* “taban” ile bağlı olabilir (1974: I - 590-591).

Çadırı oluşturan malzemelerin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

DLT'de *arığ* ‘çadır örtüsü’ (1999: IV – 32); *egme* ‘evin kemeri’ (1999: IV – 172); *ev okı* ‘çatıya uzatılan direk, ev yapılırken çatıya konan direk’ (1999: IV – 429); *sapığ* ‘çadırın eteği’ (1999: IV – 489); *sıruk* ‘sırık, çadır direği’ (1999: IV – 519); *uğ* ‘çadırın üst yanındaki köşelerden her biri’ (1999: IV – 687); **Drevnetyurkskiy Slovar'da** *arığ* ‘çadırın eteği’ (1969: 644); *adaklık* ‘çadır direkleri’ (1969: 9); *sıruk* ‘sırık’ (1969: 505) **Kıpçak Türkçesinde** *çamka* ‘çadır kazığı’ (2007: 41); *turluk* ‘çadırların üzerine örtülen örtü’ (2007: 284); *ug* ‘çadırın üst kısmına koyulan ağaç veya ok’ (2007: 291); **Abuşka Lûgati Veya Çağatay Sözlüğü'nde** *körge* ‘hargâhing divarı çibuklarına dirler ve evler dışına enva-i akmişeden tutulan zara dirler ki Ferhad u Şirin'de bahari kasır vafında kelür ki:

Beyit

Kilimi salımb gülgun u ziba

Yasalıb körgesi gül-renk diba

(Gül renkli ve süslü kilim yere serildi.

Gül renkli kumaşlar duvara örtü olarak asıldı)

‘Amma hargâh esbabı manasına Sedd-i İskenderi’de şita vafında kelür:

Beyit

Ak öyge işik rest tünğlük dağı

Bolub körge öy dorıga tük dağı

(Çadırın bir eşiği bir de bacası – ıfık alan deliği – vardır. Evin tepesine kadar kürk döşelidir) (1970: 358); **Kamûs-ı Türki'de** *etnâb* ‘çadır ipleri, bağları’ (1901: I – 350); *tenef* ‘çadır ipi, çadırın eteklerinin kazıklara bağlandığı iplerin her biri’ (1901: II – 1344); *tnâb* (Ar.) ‘çadır ipi, çadırın kazıklara bağlanan iplerinin her biri’ (1901: II – 1372); *veted* (Ar.) ‘kazık, çadır vb. kazığı’ (1901: II – 1442); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde** *özük* ‘haymeyi örten keçe’ (1902: 156)

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *çadır ağırşığı* ‘çadırın direk başlığı’ (2005: 380); *çadır bezi* ‘çadır çanağı’ (2005: 380); *çadır çanağı* ‘çadır direğinin ucunda,

çadır bezini tutmaya yarayan oyuk ağaç' (2005: 380); *çadır direği* 'çadırın düzgün ve gergin kurularak çökmemesini sağlayan orta direk' (2005: 380); **Türkmen Türkçesinde** *serpik* 'kara evin (çadırın) tünlüğü üzerine örtülen keçe' (1962: 599)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karakalpak Türkçesinde *akkar* 'çadır kemeri' (1982: I – 59); *beldev* 'çadırın, keçe evin keregesinin arkasından çevrilmiş ip' (1982: I - 264); *kanat* 'çadır iskeletinin bir kısmı' (1988: III –117); *kerege* 'çadırın ahşap iskeleti' (1984: II – 328); *ızba* 'çadırın iskeletini sıkı bağlamak için yünlü ipten yapılan kayış' (*keregelerdi de nağışlı beljip, ızba menen jalğastırıp koyıptı*) (1992: IV – 521); *kök* 'çadırın direklerini birbirine bağlayan kayış' (keregenin kögi kıyılrsa, salkıldavuk boladı) (1988: III – 10); *kur* 'çadırın iskeletini çubuklarına bağlamak için kullanılan yün ya da ketenden yapılmış kayış' (sırtınan uzun göne şapan kiyip, eki peşin kayırıp, belin göne kur menen buuğan) (1988: III – 191); *sağanak* 'çadır iskeletinin tahtası, çadır iskeletinin ya da kapının açık yeri' (1992: IV – 159); *tanğış* 'keçe evin iskeletindeki dayakları birbirine bağlayan kalın ip' (1992: IV – 274); *tuvırlık* 'çadırın kenarlarını örten keçe' (1992: IV – 360); *tüñlik* 'çadırın tepesini örten dörtgen keçe' (1992: IV – 365); *uvık* 'çadır iskeletinin kubbesini oluşturan çubukların her biri' (1992: IV – 397); *üzik* 'çadırın kubbesini oluşturan çubukların üzerine örtülen keçe parçası' (*üyi ak üzik penen jabıl-*) (1992: IV – 403); **Kazak Türkçesinde** *jeli* 'Kazak çadırının iskeletini oluşturan çubuklardan her biri' (2003: 173); *kanat* 'çadırın on iki kanadından her biri' (2003: 284); *kerege* 'katlanıp açılabilir kafes şeklindeki destek (otağ, çadır)' (*keregeşi* 'çadır ustası') (2003: 231); *tanğış* 'çadırın iki kanadını birbirine bağlayan işlemeli şerit, bağ' (2003: 519); *tuvırlık* 'çadırın kenar kısımlarını örten keçe örtü' (2003: 552); *tüñdik* 'çadırın tepesini örten dörtgen keçe' (2003: 563); *tegeriş* 'keçe çadırın yan kısımları ile direkçilerini bağlayan işlemeli bağ' (2003: 530); *uvık* 'çadırın kubbesini oluşturan çubuklardan her biri' (2003: 580) [Alı kiyiz üydin süyegi deytinder: kerege, uvık, bosağa, mañdayşa, tabaldırık, şaңırak, küldireviştiler (*Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi*, s.409)]; *üzik* 'çadırın kubbesini oluşturan çubukların üzerine örtülen keçe parçası' (2003: 594) [Üydin kabırğsına tuvırlık dep atalatın, üstine üzik dep atalatın arnavlı kiyizder jabıladı (Kazak SBC Tarihi kitabından) (Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi, s.430)] ; **Kırgız Türkçesinde** *boo* 'bağ, demet, kınnap': *eşik boo* 'keçe evin kapısını bağlamak için mahsus ip'; *üzük boo* 'üzük'ü bağlamak için mahsus ip'; *tuurduk boo* (*cel boo*) 'tündük'ten aşapıya doğru inen ve keçe evi rüzgar olduğunda sabitleştirmeye

yarayan iki ip'; *baş boo* 'üzük, tündük, kerege ve kırçoo'yu bağlayan dört adet ip'; *orto boo* 'keçe evde baş boo'dan aşağıya doğru inen dört adet ip'; *etek boo* 'törkü üzük'ten keçe evin önüne doğru inen ipler' (1998: I- 129); *cabuu* 'örtü; çul' (*tündük cabuu* 'obanın duman deliğini örtmek için kullanılan keçe'; (*cabuu astında cal kalat, cal kalbasa, can kalat (atasözü)* 'çul altında yele kalır, yele kalmazsa can kalır') (1998: I- 161); *cip* 'iplik, kinnap ip' (1998: I- 217); *çalgiç: kerege çalgıç* 'keregenin parçalarını birbirine bağlamak için kullanılan ip' (1998: II- 247); *çamgarak* 'tündük'ün altında kesişen bir şekilde konan ve obanın ağaç iskeletini tamamlayan bükük değnekler' (*kara çamgarak* 'baba obası') (1998: II- 249); *çiy* 'çiğ (saplarından hasır yapılan yüksek sert bir ot), bu ottan yapılan hasır, keçe evi kafesinin etrafındaki hasır' (1998: II- 276); *kırço* 'keçe evin dış tarafından sarıldığı ip (keregenin ortasından geçer)' (*kırçolo* 'keçe evi iple sar-') (1998: II- 458); *kök* 'keregeleri bağlamak için kullanılan ince kayış parçaları' (1998: II- 498); *üzük* 'tuurduk'ın bir parça yukarısının veya onunla tündük arasından geçen keçeler. Onlar iki tanedir: aldingı ya da astıngı' (1998: II- 800); *sakanak* 'keregenin kısa değnekleri (bunlar her kanatta dörder tane olurlar)' (1998: II- 629); **Kırgız Türkçesinde** *kerege* 'keçe evin duvarını teşkil eden ağaç kafes' (*keregenin başı* 'keregenin üst kısmı'; *keregenin göğsü* 'keregenin kesiştiği ve onların topçu vasıtasıyla birleştirildiği mahal'; *kerege çalgıç* 'kerege ile turduk arasından keregenin üst kısmından geçen şerit') (1998: II – 441); *kobul* 'uzunca oyuk, küçük oluk; keregenin üst kısmı (tündük ve çamgarak onunla süslenir)' (1998: II – 476); *tuurduk* '(obanın bir kısmı) keregeyi örten keçeler (dört parçadan oluşurlar): *bosogo tuurduk* 'iki tane keçeden oluşan ön tuurduk'; *törkö tuurduk* 'iki tane arka tuurduk'; *tuurduk kala* 'obayı kurarken sabitleştirme tuurduk'u'; *turduk boo* 'tuurduk'u bağlamak için kullanılan ip' (1998: II – 766); *uuk* 'obanın kubbesinin sırıkları; uuktun alakanı – uuk'un yassı (aşağı) kısmı' (*uuktun uçu* 'uuk'un en üstteki ince kısmı' *uuktun bilegi* 'uuk'un aşağı kısmının dış tarafı') (1998: II – 788)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *keraga* 'çadırın parmaklık şeklindeki duvarları' (1981: I – 380); **Uygur Türkçesinde** *tom koşlan* 'çadırın etrafına sarılıp bağlanan ve keçeyi sabitleştiren kalın ip'(1991: II – 283)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *tebüür* 'çadırın gövdesindeki keçe' (1999: 172); *ulaa* 'çadırın tabanı' (1999: 193); *um* (Moğ.) 'göçebe çadırın sırtığı' (1999:

194); **Hakas Türkçesinde** *pazırtpah* ‘çadırı sarmaya yarayan ip, urgan’ (2005: 356); *sabah* ‘keçe çadır örtüsü’ (*altınañ altı sabahtıǵ, üstüneñ üs sabahtıǵ örgel* ‘altından altı keçe örtüyle, üstünden üç keçe örtüyle örtülmüş ak saray’) (2005: 398); *sabır* ‘çadır bezi’ (2005: 400); *sadır* ‘evi veya alaçıǵı kaplayan büyük keçe’ (*alaçıh çapçañ sadır* ‘alaçık kapatacak keçe’) (2005: 401); *su* ‘çadır kafesi çıtası’ (2005: 422); **Tuva Türkçesinde** *dora* ‘çadırın alt halkası ev etrafındaki yığıntı’ (2003: 34); *hayaapça* ‘çadır etrafını saran keçe’ (2003: 49); *ulun (uruk)* ‘sırık, çita’ (2003: 112)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklar içerisinde Drevnetyurkskiy Slovar’da ve DLT’de ‘çadırın eteği, çadır örtüsü’ anlamında *arıǵ* kelimesi kayıtlıdır. Çağdaş lehçelerden Kıpçak grubu lehçelerinde çadırı oluşturan malzemelerle ilgili kelimelerin sayısı diğer lehçelere göre daha fazladır. Çadırı oluşturan malzemelerin başında ‘çadırın ahşap direği, parmaklık’ vb. anlamında kullanılan *kerege* kelimesi gelir. Çadırı oluşturan bir diğer malzeme de ‘çadırı örten keçe’ anlamında kullanılan *üzük* kelimesidir. Oğuz grubu lehçelerinde bu kelimeyi tespit edemedik. Çadırı oluşturan bir diğer malzeme de ‘çadırın tabanı’ anlamında *ulaga (~culaa)* kelimesidir. Ayrıca Sibiry grubu lehçelerinden Altay Türkçesinde ‘göçebe çadırın sırtı’ anlamında Moğolcadan alıntı *um* kelimesi kayıtlıdır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ise *çadır*’ı oluşturan malzemeleri karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik.

6.2. Keçe

Türkler, çok eski dönemlerden beri ekonomik, tabiat ve coğrafi şartlar gibi nedenlerin etkisiyle konar-göçer bir yaşam sürmüşlerdir. Onlar, yazları *yayla* (<< *yaylag*), kışları da *kışla* (<< *kışlag*) adı verilen yerlerde sabit bir mesken yerine derme çatma çadırlarda yaşamışlardır. Bu çadırlara ‘çum’, ‘kapa’, ‘yurt’ veya ‘keregü’, alaçık (~loçık) gibi adlar vermişlerdir (Koca, 2000: 111). Genel olarak çadır, bir ahşap iskelet üzerine keçe kaplanması ile elde edilen, kolay kurulup sökülebilen bir barınaktır (Karpuz, 1993: 2).

Sevortyan sözlüğünde kelimenin anlamlarını şöyle vermiştir: 1) *keçe, kalın keçe – tüm kaynaklarda geçmektedir; kalın çuha*, 2) *kalın çuhadan gömlek, kaba giyim*, 3) *döşeme* (1997: 66-67). *kidiz~kiyiz* kelimesinin köken bilgisi hakkında açıklama Bang tarafından yapılmıştır. Kelimenin *ked-* ‘giymek’ fiilinden meydana geldiğini öne sürmüştür.

DLT’de rastlanan *kedük* ‘kalın keçe’ kelimesini de bu fiile dayandırmıştır: 1) İlk hecede e ünlüsü olan örnekler vardır: Eski Uygur Türkçesinde ‘*käjiz*’ ‘keçe’, Anadolu ağzlarında *keyiz* ‘yer döşemesi’; 2) DLT’deki örnekler: ‘*kedük, kejuük*’ ‘keçe yağmurluğu’ 3) kaba giyim anlamı. Ancak malzeme→bu malzemedan yapılmış giyim. ve de *käjiz* ve *keyiz* örnekleri başka kaynaklarda gözükmemektedir. (ne *Drevnetyurkskiy Slovar*’da ne de *Derleme Sözlüğü*nde). Doerfer, Bang’ın bu hipotezini tereddütlü değerlendirmiştir. Clauson ve Räsänen sözlüklerinde, *kiyiz* kelimesinin şekil ve anlamlarının tam listesini vermiştir.

Kelime, *Drevnetyurkskiy Slovar*’da (331), *kiivüz* biçiminde ‘yünlü döşeme, keçe’; Kutadgu Bilig’de

kımız süt ya yüng yağ ya yoğurt kurut

yağım ya kiğiz hem erej evke tut

kiğiz biçiminde ‘keçe’ anlamında kayıtlıdır.

Kiyiz kelimesi, Türk boyları tarafından birbirine benzer şekiller ve anlamlar da kullanılmıştır. Hakas Türkçesinde (243), *kiis* biçiminde ‘keçe’, *kiis tözek* ‘keçe döşek’, *kiis ib* ‘keçe yurt’, ‘*kiis izik* Keçe kapı; Karaçay-Malkar Türkçesinde (152), *cıygıç kiyiz* ‘duvarda eşya koymaya yarayan gözü kapatmak için kullanılan işlemeli keçe; Karakalpak Türkçesinde (346), *kiyiz üy* ‘keçe çadırı’; Kazak Türkçesinde (237), *kiyiz üy* ‘keçe çadırı’; Kırgız Türkçesinde (476), *kiyiz* biçiminde ‘keçe’; *kiyiz bas* ‘Keçe döv-örö *kiyiz* ‘düz (nakışsız) keçe’; *tuş kiyiz* ‘bazen kenarları kürkle çevrilmiş ve süslenmiş keçe, onunla keregeyi iç yandan kaplarlar’; Şor Türkçesinde (51) ‘*kiis*’ biçiminde ‘keçe’, Tuva Türkçesinde (68) *kidis* biçiminde ‘keçe’; Uygur Türkçesinde (770) *kiygiz* biçiminde ‘keçe’; *kiygiz öy* ‘keçe çadırı’ olarak geçer.

Wilhelm Radloff, “Versuch einess Wörterbuches der Turk-Dialekte” (Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy) çalışmasına göre *kiyiz* kelimesi şu lehçe ve şivelerde geçer: *kis üy* (Kırg.) ‘keçe çadırı’ (Radloff I.Cilt, s. 1799); *kigiz* (Tar. Çağ.) ‘keçe’; *kigiz öy* (Tar.) ‘keçe çadırı’ (s. 1341); *kiyiz* (Kar. L.T.) ‘keçe’, *kiyiz bilä* da *kül bilä* (s. 1344); *kis* (Alt. Tel. Şor. Leb. Küer.) ‘keçe’; *kis üy* (Tel.) ‘keçe çadırı’; *ak kis* ‘beyaz keçe’ (s. 1356); *giz* (Osm.) ‘keçe’ (s. 1624); *kıgız* (Osm.) ‘keçe’ (s. 707)

Keçe kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

KB’de *kidiz* ‘keçe’ (1979: 256); **Nehcü’l Feradis’te** *kiyiz* ‘keçe, çuval’ (Ata, 1998: 252)

Çağdaş Lehçelerde:

Kıpçak grubu lehçelerinde: Kırgız Türkçesinde *kiyiz* ‘keçe’ (*kiyiz bas* ‘keçe döv-‘; *örö kiyiz* ‘düz (nakışsız) keçe’; *tuş kiyiz* ‘bazen kenarları kürkle çevrilmiş ve süslenmiş keçe, onunla keregeyi iç yandan kaplarlar’) (1998: II- 476); *miyiz: kiyiz-miyiz* ‘keçe’ koşması (1998: II- 568)

Karluk grubu lehçelerinde: Uygur Türkçesinde *kiygiz* ‘keçe’ (*kiygiz öy keçe çadırı*) (1994: IV – 770)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *kiis* ‘keçe’ (*kiis tözek* ‘keçe döşek’; *kiis ib* ‘keçe yurt’; *kiis izik* ‘keçe kapı’ (2005: 243); **Şor Türkçesinde** *kiis* ‘keçe’ (1995: 51); **Tuva Türkçesinde** *kidis* ‘keçe’ (2003: 68)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *kîśśe/kîşe* ‘keçe (değerli misafirler için döşenir)’ (1996: I – 287); **Yakut Lehçesinde** *boolcoh* ‘keçe’ (1995: 150)

Değerlendirme

Keçe kelimesi, taradığımız tarihî kaynaklardan KB’de, Nehcü’l Feradis’te *kiyiz* olarak kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinde *kiyiz* kelimesini tespit edemedik. Kıpçak grubu lehçelerinden Kırgız Türkçesinde *kiyiz* kelimesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Uygur Türkçesinde, Sibirya grubu lehçelerinden Hakas, Şor ve Tuva Türkçelerinde *keçe* kelimesi *kiyiz* (*kiygiz~ kiis ~ kîśśe~kîşe*) olarak geçer. Uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde kelime, *kiyiz* >> *kîśśe/kîşe* olarak geçer. Yakut Türkçesinde ise *keçe* kelimesi, *boolcoh* olarak kayıtlıdır.

6.2.3. Kerpiç, Tuğla

Kerpiç ve *tuğla* kelimelerinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar'da *kerpiç* ‘kirpiç’: *bişik kerpiç* ‘pişmiş kirpiç’ (1969: 301); *saksık* ‘kesek, tuğla’ (Ata, 1998: 360); **Kıpçak Türkçesinde** *kilürpiç/kirpiç/kürbüç* ‘kerpiç’ (2007: 148, 150, 169); *top* ‘kerpiç’ (2007: 280); **Kuman Lehçesinde** *bişmiş kerpiç* ‘tuğla’ (1992: 34); **Kamûs-ı Türkî’de** *çini* ‘duvarların üzerini kaplamakta kullanılan sırlı ve nakışlı levhalar üzeri mineli tuğla’ (1901: I – 217); *hişt* (F.) ‘kerpiç, tuğla’ (1901: I –511); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *kerpic* ‘çiğ tuğla, kiremit’ (1902: 127); *kirpiç* ‘tukla, kiremit’ (1902: 131)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *döşeme* ‘döşeme, odanın tavanını kaplayan tahta, toprak vs.’ (*otağın döşemesi: toprag döşeme, parke döşeme, kerpiç döşeme, mermer döşeme*) (2006: I-687); *kesek* ‘kurumuş ve katmış olan toprak keseği, kerpiç’ (2006: II – 690); **Türkiye Türkçesinde** *kerpiç* ‘duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla’ (2005: 1141); *tuğla* (Rum.) ‘balçığın kalıplara dökülüp güneşte kurutulduktan sonra özel ocaklarda pişirilmesiyle yapılan ve duvar örmekte kullanılan yapı malzemesi’ (2005: 2005)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaim Türkçesinde *kerpiç* ‘kerpiç’ (1974: 392); **Karakalpak Türkçesinde** *kesek* ‘topraktan tuğla, kerpiç’ (1988: III – 331); **Kırgız Türkçesinde** *kış* ‘tuğla’ (*bok kış* ‘tezekten yapılan kerpiç’; *kış kuy-* ‘kerpiç yap-’) (1998: II- 462); *kirpiç* ‘kerpiç’ (1998: II- 474); **Tatar Türkçesinde** *kirpeç* ‘kerpiç; çamurdan yapılmış inşaat malzemesi’ (1977: II- 104)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *gişt* ‘kalıp yardımıyla dörtgen şeklinde yapılan çamurdan kerpiç’ (*hom gişt* ‘çiğ kerpiç’; *pişgan gişt* ‘pişmiş kerpiç’; *gişt devor* ‘kerpiçten duvar’) (1981: I – 200); *guvala/guvalak* ‘çamurdan elle yapılan ve sobada kurutulan kesek (inşaat malzemesi olarak kullanılır)’ (*guvaladan kurulgan pastak uylar* ‘kesekten yapılan kısa evler’) (1981: I – 195); **Uygur Türkçesinde** *hiş* ‘kerpiç’ (1991: II – 899)

Sibirya grubu lehçelerinde: Tuva Türkçesinde *tuuybu* ‘kerpiç, tuğla’ (2003: 110)

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *saman* ‘kerpiç’ (1995: 152)

Değerlendirme

Tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da, Kıpçak Türkçesi metinlerinde, Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde ‘duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı’ anlamında *kerpiç* olarak kayıtlıdır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaim ve Tatar Türkçelerinde de ‘çamurdan yapılmış inşaat malzemesi’ olarak *kerpiç* kelimesi kullanılır. Kerpiç kelimesi, Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *gişt*; Uygur Türkçesinde *gişt* >> *huş*, Sibiry grubu lehçelerinden Tuva Türkçesinde *tuuybu*, uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde *saman* olarak kayıtlıdır.

6.4. Kireç, Sıva

Tarihî Lehçelerde:

Kuman Lehçesinde *kreç* ‘kireç’ (1992: 123)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *ağmala* ‘duvara çekilen ilk badana (suvak)’ (2006: I – 70); *suvag* ‘bina duvarlarına, içine vs. çekilen sıva, badana’ (2006: IV – 164); **Gagauz Türkçesinde** *sua* ‘sıva, örtü, cila’ (1991: 225); **Türkiye Türkçesinde** *kireç* (F.) ‘mermer, tebeşir, kireç taşı, alçı taşı gibi birçok taşın özünü oluşturan kalsiyum oksit’ (2005: 1185); **Türkmen Türkçesinde** *suvag* ‘suvak’ (*gara suvag* ‘duvarın ilk sıvası’) (1962: 611)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaçay-Malkar Türkçesinde *tıtır* ‘kireç’ (2000: 398); **Karaim Türkçesinde** *kırats* (*kereç, kiraç, kirets, kireç, kiraç, kreç*) ‘kireç’ (1974: 387); **Kırgız Türkçesinde** *şıbak* ‘sıva’ (*şıbak şıba* ‘sıva yap-’) (1998: II- 684); **Kırım Tatar Türkçesinde** *sıva* ‘sıva, kaba sılav (ilk sıva)’ (2007: 231); **Tatar Türkçesinde** *akşar* ‘badana yapmak için kullanılan kireç’ (1977: I- 39)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çapik* ‘ilk sıva, alttaki sıva’ (356); **Uygur Türkçesinde** *kara suvak* ‘ev inşa edildikten sonra ilk sıva’ (1994: IV – 48)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *hazarthı* ‘kireç; beyaz kilden sıva’ (2005: 166); **Şor Türkçesinde** *şoga* ‘kireç’ (1995: 105)

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *sıbah* ‘sıva’ (1995: 240)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da, DLT’de, Kıpçak Türkçesi metinlerinde, Kamûs-ı Türkî’de ve Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde ‘kireç’ ve ‘sıva’ anlamlarını karşılayan herhangi bir kelime tespit edemedik. Kuman Türkçesinde *kreç* kelimesi kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde *ağmala*, *suvag*, Gagauz Türkçesinde *suvag* >> *sua*, Türkiye Türkçesinde Farsçadan alıntı *kireç*, Türkmen Türkçesinde *suvak* kelimeleri ‘sıva, badana’ anlamında kullanılan kelimelerdir. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde *tıtır*, Karaim Türkçesinde *kırats*, Kırgız Türkçesinde *şıbak*, Kırım Tatar Türkçesinde *suvag* >> *sıva*, Tatar Türkçesinde *akşar* kelimeleri de ‘badana yapmak için kullanılan kireç’ anlamında kullanılır. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *çapik* kelimesi, Uygur Türkçesinde *kara suvak* tamlaması, ‘ilk sıva’ anlamında kullanılır. Sibirya grubu lehçelerinden Hakas Türkçesinde *hazarthı*, Şor Türkçesinde *şoga* kelimeleri ‘kireç’ anlamında kullanılır. Uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde *sıbah* kelimesi ‘sıva’ anlamında kullanılır.

6.5. Kiriş

Kiriş kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

DLT’de *sunı* ‘evin kirişleri’ (1999: IV – 541); **Abuşka Lûgati Veya Çağatay Sözlüğünde** *pelpuş*, *pulpuş* ‘evin sakfi altında olan kiriş ağacına derler’ (1970: 127)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Türkiye Türkçesinde *kiriş* ‘yapılarda dört köşe kalın keresteden, demirden veya betonarmeden yapılmış yatay destek parçası’ (2005: 1186)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Kırgız Türkçesinde *karı* ‘bina kirişi’ (1998: II- 409);

Kumuk Türkçesinde *arqalıq* ‘kiriş, kalas, tomruk, kütük’(25); *irahı* ‘kiriş’ (171)

Sibirya grubu lehçelerinde: Hakas Türkçesinde *ires* ‘çadır kirişi’ (2005: 223); **Tuva Türkçesinde** *çurduk* ‘kiriş tomruk, kütük’ (2003: 26)

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *öhüö, sismas, buruus* (Rus. ‘брыс’) ‘kiriş’ (1995: 158)

Değerlendirme

‘Evin kirişi, kirişleri’ anlamında taradığımız tarihî kaynaklardan DLT’de *sunı*; Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğünde *pelpuş, pulpuş* kelimelerini tespit ettik. Oğuz grubu lehçelerinden Türkiye Türkçesinde *kiriş*; Kıpçak grubu lehçelerinde *karı*; Kumuk Türkçesinde *arqalıq* ve *irahı* kelimeleri de ‘yapılarda dört köşe kalın keresteden, demirden veya betonarmeden yapılmış yatay destek parçası’ anlamında kullanılmaktadır.

6.6. Ev İnşaatı İçin Kullanılan Başka Malzemeler

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *egmä* ‘ark, evin eğmesi’ (1969: 166); **DLT’de** *egme* ‘evin kemeri’ (1999: IV – 172); **Kamûs-ı Türkî’de** *alınlık* ‘binaların cephesine takılan levha ve kitabe’ (1901: I – 32); *damlataşı* ‘binalarda süs unsuru olarak kullanılan damla şeklindeki taş kabartma’ (1901: I –236); *döşeme* ‘oda ve benzeri şeylerin zeminini kaplayan tahta vb.’ (1901: I – 291); *furuş* ‘yapı saçak ve tavanlarına doğramadan yapılan oymalı süsler: saçak furuşları’ (1901: I –393); *tromp* (Fr.) ‘binanın bir kısmını tutmaya yarayan köşe kubbesi’ (1901: II –1385)

Çağdaş Lehçelerde:

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *şifer* (Alm.) ‘çatı örtüsü’ (2006: IV – 221); **Gagauz Türkçesinde** *şindila örtüsü* ‘ottan ev örtüsü’ (1991: 233); **Türkiye Türkçesinde** *şişe* ‘tavan tahtaları arasındaki açıklığı kapatmak için uzunluğuna çakılan çıta’ (2005:1870)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaçay-Malkar Türkçesinde *bilek ağaçla* ‘eski Karaçay-Malkar evlerinde ocağın yanında döşemeden bacaya doğru uzanan tahtalar’ (2000: 71); *koşun* ‘kiremit’ (*koşunbaş üy* ‘kiremit çatılı ev’) (2000: 271); *şılopha* (*şulopka*) (< Rus. ‘шляпка’) ‘Karaçay-Malkar evlerinde odanın tavanına kaplanan

kumaş; tavan kaplaması, tavana kaplanan ahşap kaplama' (2000: 367); *tüb huna* 'temel' (2000: 221); **Karaim Türkçesinde** *tavan* 'tavan, giriş' (1974: 503); **Karakalpak Türkçesinde** *öre* 'evin içinde direk olarak kullanılan tahta' (1992: IV – 61); *şifer* 'çatı kaplamak için malzeme' (1992: IV – 535); *tabaldırık* 'kapının ya da eşiğinin arasındaki yere sabitleştirilmiş tahta' (tabaldırık manşayışına som altınnan kuydırdı) (1992: IV – 254); **Kumuk Türkçesinde** *pilta* (Rus. 'плита') 'levha; kaldırım taşı, döşeme taşı' (247); **Tatar Türkçesinde** *bepke* 'çatı iskeleti' (1977: I – 208); *drança* 'ahşap kiremit' (tübese drança belen yabılğan matur narat öy) (1977: I – 312); *kireç* 'çatı iskeleti' (1979: II – 106); *kolaksa* 'duvar örülürken köşelerde bırakılan tomruk çıkıntısı, çıkıntı' (1979: II – 132)

Karlık grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *çerepitsa* (Rus. 'черепица') 'çatı için malzeme, kiremit' (*sopol çerepitsa* 'toprak kiremit'; *tunuka çerepitsa* 'teneke kiremit') (1981: II - 363); *çiy* 'kamuştan hazırlanan inşaat malzemesi' (*çiy bilan uralğan hovli* 'çiy ile çevrilmiş avlu') (1981: II – 367); *çorçup* 'inşa halindeki evin dört duvarının temeline oturtulan dört tahta' (1981: II – 380); *havon* 'duvarı dik tutmak için direk' (1981: II – 670); *japsak* 'keseğin duvara yerleştirilmiş yerindeki tırkazı kitlemek ya da süslemek için kapı, pencere üzerine kaplanan dar tahta' (1981: I – 273); *koşak* (F.) 'inşaatlarda sabitleştirmek için mihlanılan tahta, direnç, direk' (1981: I – 374); *poydevor* (F.) 'bina, inşaat ya da onların ayrı bölümü altına direk olarak kurulan temel' (*toşpaydevor* 'taştan temel') (1981: I – 595); *sarhok* (F.) 'duvarları yağış sularından saklamak için duvar üstüne koyulan oluk' (1981: II – 26); *sarov* 'binanın iki yan duvarına tomruk altına salınan ağaç' (1981: II – 25); *sinç* 'duvarın içine iskelet gibi kadalmış tahtalar' (1981: II – 53); *tunuka* 'çatı yapmak ve başka amaçlarda kullanılan ince demir' (*tunuka; vassa* (F.) 'inşaatın sütunları üzerini sıkı edip dizilen, bir tarafı yassı, ikinci tarafı çıkıntılı, kısa tahta' (1981: II – 173); **Uygur Türkçesinde** *barda* 'ev inşaatında kullanılan ağaç' (1990: I – 334); *paraman* 'ev inşaatında kullanılan ve çatıyı destekleyen iki tahta' (1990: I – 624)

Sibirya grubu lehçelerinde: Şor Türkçesinde *çabıg* 'kaplama (süs ya da koruma amaçlı)' (1995: 11); *çorguş* 'silme, kabartma kenarı, duvar ya da taban gibi yerlerde yapılan kabartma kenarı süs' (1995: 22)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar'da ve DLT'de *egme ~egmü* 'evin kemeri', Kamûs-ı Türkî'de *alın* isminden türemiş *alınlık* 'binaların ön cephesindeki levha, döşeme, zemini kaplayan tahta', Fransızcadan alıntı *tramp* 'binanın bir kısmını tutan köşe kubbesi' olarak kullanılır. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde Almancadan alıntı *şifer*, Gagauz Türkçesinde *şindila örtüsü* ve Türkiye Türkçesindeki *şişe* 'çatı örtüsü' anlamında kullanılmaktadır. Kıpçak grubu lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde *koşun* 'kiremit', *şılapha* (~ *şulapka*) 'tavana kaplanan ahşap kaplama', Karaim Türkçesinde *tavan*, Karakalpak Türkçesinde *öre* 'evin içinde direk', Almacandan alıntı *şifer* 'çatı örtüsü', *tabıldırık* 'eşiğin arasındaki tahta', Kumuk Türkçesinde Rusçadan alıntı *пума (pilta)* 'döşeme taşı', Tatar Türkçesinde *bepke* 'çatı iskeleti', *drança* 'ahşap kiremit', *kireç* 'çatı iskeleti' vb. kelimeleri ev inşaatında kullanılan malzemeleri adlandıran kelimelerdir. Karluk grubu lehçelerinden Özbek Türkçesinde *çiy* 'kamuştan yapılan inşaat malzemesi', *havan* 'duvarı dik tutmak için direk', Farsçadan alıntı *koşak*, *poydevor*, *sarhok* ve Uygur Türkçesinde *barda* ve *paraman* 'ev inşaatında kullanılan ağaç' anlamında kullanılan kelimelerdir. Karaçay-Malkar Türkçesinde 'kiremit' anlamını *koşun* kelimesi karşılar. Özbek Türkçesinde *kiremit* için Rusça alıntı *чепеница (çerepitsa)* kelimesi kullanılır. Sibiry grubu lehçelerinden Altay, Şor, Teleüt ve Tuva Türkçelerinde ev inşaatı için kullanılan herhangi bir kelime tespit edemedik. Yalnız bu gruba giren Şor Türkçesinde *çabıg* ve *çorguş* kelimeleri 'duvar ya da tavan gibi yerlerde yapılan kabartma anlamında' kullanılır. Uzak lehçelerden Çuvaş ve Yakut Türkçelerinde ev inşaatıyla ilgili herhangi bir kelime tespit edemedik.

BÖLÜM 7: KOMŞU VE MİSAFİR İLE İLGİLİ KELİMELER

7.1. Komşu Kavramı ve İlgili Sözcükler

Clauson (1972: 640), sözlüğünde kelime hakkında şu açıklamayı yapmıştır: *konşu*: fiilden türemiş: konuş-maktan türetilmiştir. Fonetik tarihî karmaşıktır. Kâşgarlı'nın ifadesine göre Hakaniye Türkçesinde “*koşnu*: açıklaması zor anlamındadır. Basit bir metatez olmadıkça açıklaması zordur. Kuzey Doğu dil ailesine, Sagay: *koncık*, Hakas: *koncık* - Güney doğu dil ailesi Türkî’de *koşna/koşnu*. Oğuzlar “n”yi “ş” ye değiştirmişlerdir. Her iki şekil de düzenli ve doğrudur. Martti Räsänen’e göre komşu kelimesi: <*ko-n-* Çağatayca konuş "oturmak, birlikte bir yere koymak, inmek" Osmanlı ve Kırım Tatar Türkçelerinde *konuş* "komşu olarak yaşamak; karşılıklı konuşmak, bir konuşma yapmak, konuşmak"; Uygur Türkçesinde vs. *konşu* "komşu" Çağatay, Karakırgız "konşu"; Osmanlı, Azeri *konşu*, Osmanlı komşu; Kumuk, Karaçay *honşu*; Hakas *honjih*; Yakutça *hon-oso* (1969: 279) (Bu açıklamadan Räsänen'in sözcüğü "ko-" (bırakmak, koymak) kökünden getirdiği, bunun -n dönüşlü çatı ekiyle "kon-" biçiminin çıktığını; *konuş-* ve *kon-* (bir yere konmak) fiillerinin aynı kök olduğunu kabul ettiği anlaşılıyor. *Konşu* sözcüğü bu duruma göre "*ko-n-uş-ı* > *komşu*" şeklinde ayrıştırdığı anlaşılmaktadır.) Drevnetyurkskiy Slovar’da *koşnu* biçiminde ‘komşu’ ‘*böri koşnusun yemäs* ‘kurt komşusunu yemez’ anlamında geçer. H. Eren, kelimeyi, "yakın yerlere konan veya yakın yerlerde oturan kimselerin birbirlerine göre aldıkları ad" olarak anlamlandırmıştır.

Sevortyan (1997: 65-66), sözlüğünde kelimenin anlamlarını şöyle vermiştir: “1) *komşu* – tüm kaynaklarda geçmektedir, 2) *fakir komşu*, *maddi olarak zengin kişiye muhtaç komşu*, *zenginlerin himayesi altında yaşayan kişi*”. Tüm araştırmacılara göre *konşu* < *konşu*, *konşu*: konuş- ‘beraberlikte yolculuk esnasında geceleme, tamamen veya kısa bir süre için konmak’ + -i/-u eki. Hakas Türkçesindeki *honjih* ‘komşu’: *hon-* (<*kon-*) + *-jih* eki. *Konşu* ve *koşnu* kelimeleri arasındaki genetik bağlantının netleştirilmesi için bu konuşmalar ilgi çekicidir: *koşni konum* ‘soy akraba’, Özbek Türkçesindeki *konI-koşni* ‘komşular’, Türkiye Türkçesi ağızlarındaki *gonum gomşu*, *gonu gonşu* ‘komşular’. Bu konuşmalar aynı kökten gelen eş anlamlılardır ve *konşu* ~ *koşnu* kelimelerinin **konuş-* fiilinden geldiğini işaret etmektedir. Ancak Türkmen Türkçesindeki *gonşu golan* ‘komşular’ (*goş golan* ‘mal mülk), Karakalpak Türkçesindeki *konI-kolan* ‘farklı

komşular’, Kırgız Türkçesindeki *konşu-kolon* veya *kolu-konşu* ‘zenginlere tabi olan fakirler’ gibi koşmalar, *konus-* ve *koşun-* fiillerinin kontaminasyon (ayrı ayrı sözleri birleştirerek yeni bir anlam veren başka bir söz elde etme) ihtimalini göstermektedirler (karşılaştırınız: Kırgız Türkçesindeki ‘*koşuna*’, Uygur Türkçesindeki ‘*koşna*’) Yakut Türkçesinde komşu, aile ve ev anlamlarını *ial* kelimesi karşılamaktadır. Kelime eski Türkçe **agıl* kelimesinden gelmektedir. Semantiği Moğolcadaki *ajil* ‘aile; avlu, komşular’ ile yakındır. Türkçe ve Moğolca bu kelimeler aynı kökten gelmektedirler.

Bahaeddin Ögel de komşu kelimesi üzerinde durmuştur: “*Selçuk çağı başlarında yani XI. Yüzyılın ikinci yarısında Orta Asya’daki Türkler ‘komşu’ için ‘koşni’ diyorlardı. Oğuzlar ise bu sözü ‘konşı’ şeklinde söylüyorlardı. Hangisi doğru idi? Elbette ki Oğuzlar’ın ‘konşı’ sözü daha doğru olmalıydı. Çünkü bu söz ‘konmak’ kökünden geliyordu* (1995:III-95-96).

Komşu kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımı şöyledir:

Tarihî Lehçelerde:

Drevnetyurkskiy Slovar’da *koşni* ‘komşu’ (*böri koşnısın yemäs* ‘kurt komşusunu yemez’; *koşni konum* ‘konu komşu’ (*koşni konum ağışka/ kılğıl añar ağırlık* - konu komşuyu alkışla, onları ağırla); *koşniçılık* ‘komşuluk, komşular’ (1969: 460); **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde** *konşı* ‘komşu’ (TT. I. 13, 156 s.181); **Kutadgu Bilig’de** *koşni* (140, 4512, 4546, 4581, 6585 4512 beyitlerinde) biçiminde ‘komşu’ anlamında (1979: 272); **DLT’de** *kirdeş* ‘bir avluda seninle beraber oturan komşu’ (I, 461-13); *koşni* ‘komşu’. Oğuzlar “*konşı*” derler I, 435-9; *tutaşı* Yakın komşu I,423-17, 423-19; *tutçı* ‘komşu, yakın’ (I, 593-3, 423-16 vs.); *tutaşı* ‘yakın, komşu, her zaman’ (I,423-12, 423-13); *men sanğa tutaşı barırmen* – (ben sana her zaman gelirim); **Nehcü’l Feradis’te** *konşı, kongşı* ‘komşu’ (Ata, 1998: 254); **Kıpçak Türkçesi’nde** *konşı/ konaş/ konş/ koşısı/ konuşu/ konuş* biçimlerinde ‘komşu’ (2007: 153); *ağludaş/oğludaş* biçimlerinde ‘komşu’ (2007: 4) anlamıyla kayıtlıdır; **Kuman Lehçesi’nde** Sözlüğünde *konşı, konuşu* ‘komşu’ (1992: 114); **Şeyh Süleyman Efendinin Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *çeren* ‘ciran, komşu’ (1902: 43); *oltaş* ‘komşu’ (1902:151); **Kamûs-ı Türki’de** *câr* (Ar.) ‘komşu’ (1901:I-162) ; *hem-civâr* ‘aynı civarda bulunan, komşu, sınırları birleşen’ (1901: I - 496); *hem-sâye* ‘komşu’(1901: I – 497); *mücaveret*,

mücavere (Ar.) ‘komşuluk, birinin yakınında oturma’ (1901: II – 923); *mücavir* (Ar.) ‘komşu’(1901: II – 923).

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *gonşu* ‘komşu’ (2006: III–179); *gohum, gonşu, gonu(m), gonşu* ‘yakın ve uzak komşular, etraftaki komşular’ (2006: III - 179); **Gagauz Türkçesinde** *komşu* ‘komşu’ (1991: 161); **Türkiye Türkçesi’nde** *komşu* ‘konutları yakın olan kimselerin birbirine aldıkları ad’ (2005: 1205); **Türkmen Türkçesinde** *gonşu* ‘komşu’ (1962: 179); *gonşu – golan-* ‘konu komşu’ (1962: 180); **Urum Türkçesinde** *honuş (konşu, homuşu, homşu, honuşu, honşu, humuşu* ‘komşu’ (2000: 546)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Karaçay-Malkar Türkçesinde *konşu* ‘komşu’ (2000: 269); *tiyreçi* ‘köy sakinleri, aynı köyde komşu olanlar’ (2000: 401); **Karaim Türkçesinde** *konşu (konsu, konşu)* ‘komşu’ (1974: 370); **Karakalpak Türkçesinde** *esikles* ‘komşu, kapı komşu’ (1984: II - 138); *kanatlas* ‘komşu olan, yandaş’ (1982: 117); *konşu* ‘birbirine yakın olan evler, komşu’ (1988: III - 172); *sıbaylas* ‘komşu, yandaş (1992: IV - 238); **Kazak Türkçesinde** *kanattas* ‘komşu olan, yan yana yaşayan’ (2003: 285); *kaptaldas* ‘komşu, yan yana yaşayan’ (2003: 288); *konistas* ‘komşu olan’ (2003: 317); *konşu* ‘komşu’ (2003: 318); *konşuI–kolan* ‘konu komşu’ (2003: 318); *körşi* ‘komşu, yan yana yaşayanlar’ (2003: 250); *körşuI– kolan* ‘konu komşu, tüm komşular’ (2003: 250); *körşiles* ‘komşu, birbirine yakın’ (2003: 250); *mañaylas* ‘komşu, yakın’ (2003: 367); *sıbay* ‘yakın samimi komşu’; *sıbaylas* ‘komşu, yan yana, sınırdaş’ (2003: 499); **Kırgız Türkçesinde** *eşiktes* ‘kapı komşusu’ (1998: I -342); *korooloş* ‘bahçe, avlu komşusu, birisiyle aynı avluda yaşayan’ (1998: II - 490); **Kırım Tatar Türkçesinde** *komşu* ‘komşu’; *divar komşusu* ‘yan taraftaki komşu’ (2007: 126); **Kumuk Türkçesinde** *honşu* ‘komşu’ (1992: 410); **Tatar Türkçesinde** *tire-kürşe* ‘aynı yöreden komşu’ (1981, III: 105); *kürşe* ‘karşıda yaşayan kişi; komşu’ (1979, II: 308)

Karluk grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *devor-darmiyon kuşnu* ‘en yakın komşu’ (1981: I–218); **Uygur Türkçesinde** *hoşna* ‘komşu’; *holum-hoşnilar* ‘konu-komşu’; *ara tam koşna* ‘yan ev komşusu, yakın komşu (1992, III: 54); *kolum-koşna* ‘konu-komşu’ (1994: IV - 289); *koşna* ‘komşu’ (1994: IV - 257) anlamında kullanılmaktadır.

Sibirya grubu Lehçelerinde: Altay Türkçesinde *ayılđaş* biçiminde ‘komşu, hem şehri (1999: 31); **Başkurt Türkçesinde** *kürşe* biçiminde ‘komşu’ (1993: I - 582); **Hakas Türkçesinde** *aal-honcıh* ‘komşu, konu komşu’ (2005: 22) ve *honcıh* ‘komşu’ (2005: 186); **Şor Türkçesinde** *koştanıy* ‘komşu’ (1995: 54); **Tuva Türkçesinde** *kadı* ‘birlikte, beraber; komşu’ (2003: 65)

Uzak lehçelerde: Çuvaş Lehçesinde *kürşĩ/kürĩş* ‘komşu’ (1996:I -25); **Saha (Yakut) Lehçesinde** *komşu* (1995:161)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan Drevnetyurkskiy Slovar’da, Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde, Kutadgu Bilig’de, DLT’de, Nehcü’l Feradis’te ve Kıpçak Türkçesi’nde *komşu* (~*koşnu*, *konşı vb.*) kelimesi kayıtlıdır. Ayrıca DLT’de *tutaşı*, *tutçı* kelimeleri de ‘komşu’ anlamında kayıtlıdır. Şeyh Süleyman Efendinin Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde *komşu* kelimesi, *çeren* ve *otlaş* biçimlerinde kayıtlıdır. Kamûs-ı Türkî’de *komşu* kelimesini, Arapçadan alıntı *câr* kelimesi karşılar. Oğuz ve Kıpçak grubu lehçelerinde *komşu* kelimesinin farklı biçimleri kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Uygur Türkçesinde *hoşna*⁴⁵ kelimesi ‘komşu’ anlamında kullanılmaktadır. Sibirya grubu lehçelerinden Şor Türkçesinde *koştanıy* Tuva Türkçesinde *kadı*; uzak lehçelerden Çuvaş Türkçesinde *komşu* kelimesinin *kürşĩ/kürĩş* biçimleri ve Yakut Türkçesinde *komşu* kelimeleri de ‘evleri birbirine yakın olan kimselerin birbirine aldıkları ad’ anlamında kullanılır.

7.2. Misafir Kavramı ve İlgili Sözcükler

Misafir kelimesinin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki kullanımını şöyledir:

Tarihî Türk Lehçelerinde: EUT’de *ködän* ‘misafir = küdän’ (1968: 113); *küdän* ‘misafir, konuk’ (1968: 120); *konuk* ‘misafir, konuk’ (1968: 181); *konukluk* ‘misafirlik, konukluk, menzil, konak’ (1968: 182); **Drevneturkskiy Slovar’da** *küdän* (*küdüin*) ‘misafir’; (*küdän ür tursar yaramaz* ‘misafir çok kalırsa, yakışmaz’) (*keçä asursar*, *küdän kelir* ‘geçe aksırırsan, misafir gelir’; ikram, *düğün sofrası*: olarda birisi küdänkä

⁴⁵ Karluk grubu lehçelerinden Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde *komşu* kelimesi, göçüşme ses hadisesi sonucunda ‘*kuşnu*’ ve ‘*hoşna*’ biçimlerinde kullanılmaktadır. Ayrıca Yeni Uygur Türkçesinde *komşu* kelimesi, #k> #h sızıcılışması sonucunda ‘*hoşna*’ biçiminde kullanılmaktadır.

as ol/ ya sünnet ası ya toğursa oğul – onlarda biri misafire yemek/ ya sünnet düğünü ya da bebek doğumu yemeği) (1969:324); *küdanlık* ‘misafir evi’ (1969: 324); **DLT’de** *konuk* ‘konuk, misafir, ruh’ (1999: I– 45,21); **Kıpçak Türkçesi’nde** *konak/konuk* ‘misafir’ (2007: 153); *mihman* (F.) ‘misafir, konuk’ (2007: 184); *müsafir* (Ar.) ‘misafir’ (2007: 193); **Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğü’nde** *çucun* Misafire dirler (1970: 243); *kavçın, kavçun* ‘konuk’ (1970: 316); *konag* ‘konak, yani menzil manasındadır ve mihman manasına dahi kelür’ (1970: 337); *yavçın* ‘konuk’ (1970: 399); **Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü’nde** *yavcın* ‘misafir, mihman, konuk’ (1902: 103); *kutuk* ‘misafir, konuk’ (1902: 140); **Kamûs-ı Türkî’de** *konu* (*konuk’tan kısalma*) ‘misafir eşanl. dayf, mihman (tek başına kullanılmayıp ‘konu komşu’ şeklinde birlikte kullanılır. (1901: I – 741); *konuk* ‘misafir’ (*Tanrı konuğu* ‘Allah’ın gönderdiği misafir’) 1901: I – 741); *konukevi* ‘misafirhane’ (1901: I – 741); *konuksever* ‘misafirlerini iyi ağırlayan, misafirden hoşlanan, misafirperver’ (1901: I – 741) *mihmân* (F.) ‘eve gelip giden konak kimse, konuk, misafir. eşanl. dayf’ (1901: II – 878) *mihmân-perver* ‘misafirleri iyi karşılayıp ikramda bulunan, kapısı misafirlere açık olan (misafirperver, konuksever)’ (1901: II – 878); *misafir-nevâz* ‘misafirlere iyi davranan, güler yüz gösterip ikramda bulunan, konuksever’ (1901: II – 879); *mihmân-sârây* (F.) ‘misafir ağırlanan yer, misafirhane’ (1901: II–779); *mihnet-gede* (*eşanl. beytü’l hazen*) ‘içinde acı ve sıkıntı çekilen, üzüntü içinde yaşanan ev’ (1901: II – 779)

Çağdaş Türk Lehçelerinde

Oğuz grubu lehçelerinde: Azerbaycan Türkçesinde *gonag* ‘görüşmek için eve gelen kişi, misafir, konuk’(*gonag et-ele-* misafir et-; *gonag get-* ‘misafir olarak git-‘; *gonag otağı* ‘evde misafirlere mahsus oda’) (2006: II – 177); *mehman* (F.) ‘konuk (*mehman et-/ele-* ‘misafir et-‘; *mehman ol-* ‘misafir ol-‘; *mehmanhana* ‘konuk evi’) (2006: II – 302); *misafirhana* (Ar.+F.) ‘konuk evi’ (2006: II – 429); **Gagauz Türkçesinde** *musafir* ‘misafir’ (*geç musafirlere kemik imek, bulaşık içmek* (atasözü) ‘geç gelen misafir kesesinden yer’) (1991: 179); *konuk* ‘misafir’ (1991: 161); *konakçı* ‘misafir kabul eden kişi’ (1991:162); *konaklık* ‘misafirperverlik’ (1991: 162); **Türkiye Türkçesinde** (*musâfir*>) misafir, konuk (2005: 1401); konuk (2005: 1211); **Türkmen Türkçesinde** *mihman* ‘misafir’; *mihmansöerlik, mihmançılık* ‘misafirperverlik’ (1962: 459); **Urum Türkçesi** *honah* ‘konuk, konuk evi, tanıdık’ (*er bir köye evin-honağın olsun* ‘her yerde

sığınabileceğin bir evin, mekânın olsun’; *ğarip ğaripni honahka aĝlan, özü köpek uyaĝa barĝan* ‘fakir fakiri evine almış, kendisi köpek kulübesinde gecelemiş’) (2000: 546); *misafir (misefir, musafir)* ‘misafir’ (*misairninĝ misafirden razı yoh, şorbajınıĝ etisine de* ‘misafir misafiri sevmez, ev sahibi ikisini de’) (2000: 302)

Kıpçak grubu lehçelerinde: Başkurt Türkçesinde *kunak* ‘değerli misafir’ (1993: II - 700-701); **Karaçay-Malkar Türkçesinde** *konak kelse üyge kut kelir* ‘misafir gelse eve neşe (sevinç) gelir’ (2000: 283); *konakbay* ‘ev sahibi, misafiri ağırlayan kimse’ (2000: 269); **Karaim Türkçesinde** *balabayt* ‘ev sahibi’ (1974: 100); *balabaytka* ‘ev hanımı’ (1974: 100); *übiy (yubiy, yübiy)* ‘ev sahibi’ (1974: 588); *konak (konak)* ‘konuk, misafir’; *konuk ivi* ‘misafirhane’ (1974: 331); *konaklık* ‘misafirperverlik’ (1974: 331); *konah* ‘konuk, misafir’ *kolgan konahka köp kerak* ‘davet edilen misafiri çok (ağırlamak) lazım’ (1974: 331); *misefir* ‘misafir’; *misefir umduĝunu yemes, bulduĝunu* ‘misafir umduĝunu değil bulduĝunu yer’ (1974: 414); **Karakalpak Türkçesinde** *miyman* ‘konuk, misafir’ (1982: 303); **Kazak Türkçesinde** *konak* ‘konuk, misafir’ (2003: 316); **Kırgız Türkçesinde** *konok* ‘misafir, mihman’; *konok konoktu süybeyt, eesi barında süybeyt* (atasözü) ‘misafir misafiri sevmez, ev sahibi ikisini de’; *mildetiüü konok:* ‘‘mecburi’’ misafir (kabilelik teşrifat icabı kabul ve ikram edilmesi mecburi olan misafir); akşam yemeĝi’ (1998: II – 484); *konokçul* ‘misafirliğe gitmeye seven kimse; konuksever’; *meyman* ‘misafir, konuk, mihman’ (1998: II – 564); **Kırım Tatar Türkçesinde** *musafir* ‘misafir’; *musafirsever, musafirçen* ‘misafirperver’ (2007: 162); **Kumuk Türkçesinde** *konak* ‘konuk, misafir’; *konak katın* ‘konuk kadın’; *konaknu süyegen* ‘misafirperver, konuksever’; *konak çakırmak* ‘konuk çağırarak, misafir davet etmek’; *konak bolmak* ‘konuk olmak, birinin misafiri olmak’; *konak etmek* ‘birini misafir etmek’; *konak süymeygen yaşların töbeler (deyim)* ‘misafir sevmeyen (veya istemeyen) çocuĝunu döver’; *konakĝa aşıng berme, kaşıng ber (atasözü)* ‘misafire aşını verme, güler yüz göster’ (290); *konakçıl* ‘misafirperver, konuksever’; *konakçıl adam* ‘misafirperver kimse, konuksever kimse’ (290); *konakçılık* ‘misafir severlik, misafirperverlik, konuk severlik’ (290); **Tatar Türkçesinde** *kunak* ‘özel davet ile ya da görüşme için eve gelen kişi, misafir’ (1979: II – 189); (*tuy kürke kunak belen* (atasözü); *kunak bulu* ‘konuk ol-’; *kunak itu (kılı)* ‘konuk et-’; *kunak yortı* (saraye) ‘konuklar için kurulan mahsus çadır’; *kunak töşü* (töşerü) ‘mahsus hazırlanmış yere konuk olarak gel-, konuk getir-’; *kunak tüşse, yortka yam* ‘misafir gelse, eve güzellik’; *kunaklav* ‘konakla-,

gecele-, misafir ol-'; *kunak-töşem* 'çok, kalabalık misafir' (1979: II – 190); *kunakhane* 'konuk evi, misafirhane'; *kunakçıl* 'gelen konuğu iyi ağırlayan, misafirperver'; *kunakçıl yorta kunak bar* (atasözü) 'misafirperver çadırda misafir var' (1979: II – 190).

Karluk Grubu lehçelerinde: Özbek Türkçesinde *kunok* 'misafir, konak' (1981: 658); **Uygur Türkçesinde** *meman* (F.) 'konuk, misafir'; *meman bolmak* 'konuk olmak'; *meman kilmak* 'konuk et-' (1995: 271); *memandar* 'konuksever' (1995: 271); *memandarçilik* 'konukseverlik' (1995: 271); *memandarlik* 'konukseverlik' (1995: 271)

Sibirya grubu lehçelerinde: Altay Türkçesinde *ayılçı* 'misafir'; *ayıldap cat-* 'misafir kal-' (1999: 31); *konok* 'konuk, misafir' (1999: 117); *kündüçi* 'misafirperver' (*kündü* 'saygı') (1999: 129); **Hakas Türkçesinde** *aalcı* 'misafir, konuk'; *çir nime idibizip aalcızın sıylaan* 'yemek yapıp misafirini ağırlamış'; *aalcı pol-* 'misafir ol-'; *aalcı sıyla-* 'misafir ağırla-' (2005: 21); *aalcı bay* 'misafirperver, konuksever' (2005: 21); *aallağ* 'misafirlik, misafir olma durumu' (2005: 22); *aallas* 'misafir, konuk olma' (2005: 22); *aallas-* 'birbirine misafir ol-, birbirini konuk çağır-' (2005: 22); *allat-* 'misafir ağırla-, konuk et-' (2005: 22); *aarlagcı* 'misafirperver, konuksever' (2005: 23); *honaçı* 'misafir, konuk' (2005: 186); **Teleüt Türkçesinde** *ayılçı* 'misafir, konuk' (2000: 9); *aymakçı* 'misafir' (2000: 9); **Tuva Türkçesinde** *aalcı* 'misafir, konuk' (2003:1)

Uzak lehçelerde: Yakut Lehçesinde *alat* 'konuk, misafir' (1995: 163); *alcıtımsah* 'konuksever' (1995: 163)

Değerlendirme

Taradığımız tarihî kaynaklardan EUT'de, Drevneturkskiy Slovar'da *misafir* kelimesi, hem *küdan* (*küdin*) hem de *konuk* kelimeleriyle karşılanmıştır. DLT'de yalnızca *konuk* kelimesi kayıtlıdır. Kıpçak Türkçesi sözlüğünde hem Türkçe *konak*, hem de Farsçadan alıntı *mihman* ve Arapçadan alıntı *müsafir* kelimeleri kayıtlıdır. Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğü'nde ve Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü'nde *konuk* kelimesinin yanında *yavcın* ~ *yavçın* kelimesi de 'misafir' anlamında kayıtlıdır. Kamûs-ı Türkî'de hem Türkçe *konuk* hem de Arapçadan alıntı *misafir* kelimesi kayıtlıdır. Oğuz grubu lehçelerinde hem *konuk* hem de *misafir* kelimesi kullanılmaktadır. Karluk grubu lehçelerinden Uygur Türkçesinde *konuk* kelimesi yoktur. Bu kelime yerine Farsçadan alıntı *mihman* >> *meman* kelimesi vardır. Sibirya grubu lehçelerinden Teleüt

Türkçesinde *ayılçı*; Tuva Türkçesinde *ayılçı* >> *aalçı* ‘misafir, konuk’ anlamında kullanılmaktadır. Uzak lehçelerden Yakut Türkçesinde de *alat* ve *alcıtımsah*’ kelimeleri ‘konuk’ ve ‘ misafirperver’ anlamları ile kayıtlıdır.

SONUÇ

Ev, içerisinde tek ailenin barındığı ve bu aile bireylerinin sahip olduğu ekonomik kaynakların yetersizliğinden, dini yaşam felsefesi ile oluşan zamanın sosyal norm ve değerlerinden dolayı genelde mütevazı, rahat ve kendiliğinden oluşan niteliklere sahip bağımsız yapının adıdır (İmamoğlu, 1992: 3).

XI. yüzyıldan itibaren yoğun olarak Anadolu'ya göç eden ve bu coğrafyayı yurt tutan Türklerin göçebeliği terk ederek yerleşik hayata geçmeleri, daha çok sahip oldukları hayat şartları, gelenek ve göreneklerin tesiriyle şekillenmiştir. Günümüzde artık, göçebe veya göçer-evli olarak bilinen Türkler, Türkistan coğrafyasında yaylak ve kışlak şeklinde göç ettikleri göç ettikleri, göç mahallerinde kendilerinin ve hayvanlarının kalabilecekleri binalar inşa etmeye başlamışlardır.

Türk evi, Türk milletinin iç ve dış düzenini, onun varlık yapısını, maddi ve manevi kültür değerlerini en iyi yansıtan öğelerden biridir. Türk evi, Türk insanının tabiata (doğaya) ve topluma olan bakış açısını ortaya koyar. Türklerin hayat biçimleri ve yaşam tarzları yaşadıkları mekâna yansımıştır. Türklerin büyük bir çoğunluğu başlangıçta *yaz*, *kış*, *ilkbahar* ve *sonbahar* mevsimlerinde tam bir göçerlik, sonraları yalnızca *yaz* ve *kış* olmak üzere yarı göçerlik hayatı yaşamışlardır.

Kelimelerin anlamlarında meydana gelen değişimler, Kazak dilbilimci K. Ahanov'un dediği gibi *dil içi ve dil dışı tesirlerin* (1993: 106-107-108) sonucunda gerçekleşir. Bir dili oluşturan kelimeler, canlı birer organizma gibi dilin kendi içindeki yeni gereksinimlerin neticesinde doğarlar, gelişirler, ölürlür.

Çalışmamızda taradığımız kaynaklardan ev kavramı ve bu kavram alanı ile ilgili yaklaşık 1000'den fazla kelime tespit ettik. Bunların içerisinde alıntı kelimeler de vardır: Farsçadan yaklaşık 140, Arapçadan yaklaşık 120, Moğolcadan yaklaşık 80, Rusçadan 47, Fransızcadan 12, Yunancadan 7, İtalyancadan 5, Rumcadan 4, Almandan 1, Çince 1, Leh dilinden 1, Macarcadan 1 kelime.

Bununla birlikte Günay Karaağaç'ın 'Türkçe Verintiler Sözlüğü'ne baktığımızda konumuzla ilgili toplam 121 kelime tespit ettik. Sözlükte Türkçeden başka dillere geçen kelimeler ele alınmıştır. Bu kelimelerin tümü Türkçe kökenli değildir. Kökenleri

yabancı olsa da, Türkçe yoluyla başka dillere geçen kelimeler de sözlükte yer almaktadır. Ev ve kavram alanı ile ilgili sözler de buna dahildir. Örneğin, ‘açmaya yarayan araç, anahtar’ anlamındaki *açacak* kelimesi Yunancada aynı anlamda *acatakkin* biçiminde kullanılır; ‘toprak tencere’ anlamındaki *çömlek* kelimesi Ermeni dilinde aynı biçim ve anlamda kullanılır, Bulgar dilinde *çomlek* biçiminde ‘çömlek, kaynatma kabı’ anlamında kullanılır; ‘kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak’ anlamındaki *eşik* kelimesi Farsçada ve Ermenicede aynı biçim ve anlamındadır. Farsçadan alıntı olan *pencere* kelimesi Türkçe yoluyla Bulgarcaya *pénçera*, Macarcaya *pençere*, Romenceye *pindzeră*, Sırpçaya *pëndžer*, Arnavutçaya *penxhère*, Makedoncaya *pencer* biçimlerinde geçmiştir. Verinti kelimeler arasında *alaçık, döşek, gergi, gözğü, kaşık, kepçe, komşu, konuk, ocak, yastık, yorgan, yüklük* vs. kelimeler de yer almaktadır.

Taradığımız kaynaklarda tespit ettiğimiz kelimelerde de gördük ki, Oğuz grubu lehçeleriyle Karluk grubu lehçelerinde ev ve eve ait olan kelimelerin kullanımında ortaklıklar göze çarpar. Buna karşılık, Kıpçak ve Sibirya grubunda, ev ve eve ait kelimelerin kullanımında da benzerlikler ve aynılıklar görülür. Mesela; başlangıçta Türkler, kale ve saray gibi ‘büyük kapı, büyük giriş kapısı’ karşılığı olarak Türkçe ‘*kapga*’ (*toy qapığına kadar bardılar ‘şehir kapısına kadar geldiler’* Drevnetyurkskiy Slovar 1969: 420) kelimesini kullanmışlardır. Ancak bugün bu kelime, çeşitli zamanlarda yaşanan iç göçler, yerli unsurlarla/alt tabakalarla karışmalar ve nüfus hareketleri vb. durumların neticesinde Batı grubu lehçelerinde kaybolmuşken kuzey grubu lehçelerinde yaşamaya devam etmiştir. Gerçekte kelimenin anlamında bir kaybolma durumu söz konusu değildir. Batı Türkçesinde yalnızca ‘büyük kapı, kale kapısı’ vs. anlamlarını aynı kökten türemiş *kapı*>> ‘*kapı*’ kelimesine bırakmıştır.

Oğuz grubu lehçelerindeki *kapı* kelimesi yerini Kıpçak ve Karluk grubu lehçelerinde çoğunlukla ‘*eşik*’ kelimesine bırakmıştır. Kıpçak ve Karluk grubu farklı bir coğrafyanın, kültürün ve etnik hususiyetlerin etkisiyle olsa gerek bugün Oğuz grubunun *eşik* dediği yere Moğolca ‘*bosaga/bosağa*’ demektedir. Ayrıca bugün Kıpçak Türkçesinin devamı olan lehçelerde Standart Türkiye Türkçesinde pek kullanılmayan ‘büyük giriş kapısı’ anlamında Rusçadan alıntı *bopota* (*vorota* < *parata*); ‘çadırın iki parçalı ağaç kapısı’ anlamında Moğolcadan alıntı ‘*kaalga*’; ‘kapı, kapı sövesi’ anlamında Leh dilinden alıntı ‘*odverya*’ vs. kelimeleri de kullanılmaktadır.

Rusça, Türk dilinin lehçelerinden pek çok kelime aldığı gibi gerek Çarlık döneminde gerekse Sovyet döneminde yönetimi altında bulunan Türk topluluklarının söz varlığına kelimeler de vermiştir. Türk lehçeleri ile Rusça arasındaki kelime alışverişi bu Türk soylu halkların ekonomi ve medeniyet sahasında uzun yıllar yakın ilişkiye girmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Taradığımız kaynaklarda gördük ki, Kıpçak grubu lehçelerinde evle ilgili kelimeler hususunda Rusçadan alınan kelimelerin miktarı azımsanmayacak ölçüdedir. Mesela; Tatar Türkçesinde Rusçadan alıntı *кухня* (*kuhnya*) > *kuhne* kelimesi ‘mutfak’ anlamında, Başkurt, Kumuk ve Tatar Türkçelerinde Rusçadan alıntı *кружка* (*krujka*) kelimesi ‘metal bardak’ anlamında kullanılır. Ayrıca Kıpçak grubu lehçeleri; tarihî, dinî ve coğrafi etkilerin sonucunda Arapça ve Farsçadan da doğrudan ve dolaylı yollardan kelimeler almıştır. Mesela; Kırgız Türkçesinde Farsçadan alıntı *dandır* kelimesi, ‘ekmek, pide pişirmeye mahsus fırın’; Karakalpak ve Kazak Türkçelerinde Arapçadan alıntı *āyîne* kelimesi de ‘ayna’ anlamında kullanılır.

Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde Farsçanın etkisi diğer lehçelere göre daha fazladır. Bu lehçelerde, komşuluk ilişkileri ve bu ilişkilerin doğurduğu ticari ve kültürel alışverişler sonucunda Farsçadan evle ilgili çok sayıda kelime ve kavram alınmıştır. Mesela; Özbek Türkçesinde ‘ev bark’ anlamında Farsçadan alıntı *hona* kelimesi, Yeni Uygur Türkçesinde ‘sofra bezi’ anlamında Farsçadan alıntı *dasthan* kelimesi gibi.

Arapça ve Farsça ev ile ilgili kelimelerin sayısı, Sibirya grubuna giren lehçelerde daha azdır. Burada Arapça ve Farsçanın yerini Moğolca kelimeler almıştır. Sibirya Türklerinin Arap ve Farslarla münasebetlerinin coğrafi şartlar dolayısıyla az olması, özellikle de dinlerinin farklı olması gibi sebeplerin etkisiyle bu lehçelere giren Arapça ve Farsça kelimelerin sayısı çok azdır.

Türkistan lehçelerine Rusça yoluyla *İngilizce*, *Almanca*, *Fransızca*, *İtalyanca*, *Latince* ve *Yunancadan* da ev kavram alanı ile ilgili birçok kelime girmiştir. Bugün bu alıntı kelimeler, alındıkları dillerin imlasıyla değil, Rus imlasıyla Türkistan lehçelerinin yazı dillerinde yer almaktadır.

Türk evi’nin temel özelliklerinden biri de kolayca bir yerden başka bir yere “göçürülebilir” olmasıdır. Türk evi, her dönemde *soğuktan*, *kardan* ve *yağmurdan* korunmak için gereken tedbirler alınarak yapılmıştır.

Türk evleri, birbirinden yüzlerce kilometre mesafede ve çok farklı coğrafi şartlar altında inşa edilmiş olsalar dahi planlarının ana hatları bakımından aynı oldukları göze çarpar. Ancak iklimin farklılaşması özellikle malzemesinin farklı olmasına yol açmıştır. Mesela; Kuzey-Anadolu'nun verileri ahşap yapıyı, Orta Anadolu'nun verileri kerpiç ve taş yapıyı, Batı Anadolu'nun verileri, taş yapıyı, Güney Anadolu'nun verileri ise ahşap-taş yapıyı ortaya çıkarmıştır (Erdoğan, 2007: 21). Araştırmacılara göre Türk evinin tipolojisi, temel öğeleriyle, Orta Anadolu bozkırını ile Anadolu platosunu çevreleyen dağlar arasından Orta Anadolu'nun doğusunda Balkanlara uzanan geniş bir coğrafi alanda görülmektedir. İyi tanımlanmış öğeleri ile evin biçimsel görüntüsü XVI. yy'dan başlayarak yerine oturmuştur (Erdoğan, 2007: 33).

Türk evini oluşturan yapı unsurları *aslî öğeler* ve *yardımcı öğeler* olmak üzere iki kısma ayrılır. Aslî öğeler, evi var eden unsurlardır. Türk evinin aslî öğeleri; '*kapı, oda, ocak, çatı* ve *hayat*'tır. Yardımcı öğeler, coğrafi şartlara göre ve kullanılan malzemeye göre değişebilen öğeleri içerir. Türk evinin yardımcı öğeleri; '*pencereler, tepe pencereleri, pencere demirleri, saçaklar, çıkmalar, çörtenler, zarlar, şerbetlikler, yüklükler, yüklük kapakları, tavanlar, nişler*' vb.

Türk ev yapısının ana niteliğini anlamak için öncelikle mekân örgütlenmesini iyi görmek gerekir. Türk ev yapısında '*ocak, dolap, sedir, raf*' odanın iç yapısını oluşturan temel unsurlardır. Türk odasını yaşanabilir bir alan haline getiren '*şilte, yastık, halı, kilim* ve *örtüler*' de Türk milletinin yıllardan beri bildiği dokumacılık ürünleridir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Mustafa (1996), “Sosyal Tarih Açısından "Ev", "Bark" ve "Evlilik" Kavramları”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Nisan 1996, İstanbul.
- AKYALÇIN, Necmi (2007), *Türkçe İkilemeler Sözlüğü*, Anı yayıncılık, Ankara.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1979), *Kutadgu Bilig III İndeks*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- ARIKOĞLU, Ekrem ve Klara Kuular (2003), *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- ARIKOĞLU, Ekrem (2005), *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ATALAY, Besim (1999), *Divanü Lügat-it Türk Tercümesi IV İndeks*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ATALAY, Besim (1970), *Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğü*, Ayyıldız matbaası, Ankara.
- Başkort Telenen Hüzlege (1993), I-II Cilt, (Hazırlayan: Bişev E.G. ve başkaları “Russkiy Yazık”, Moskova.
- ATMACA, Emine ve Ayşe Yılmaz, “Alanya’nın Bıçakçı, Üzümlü, Uğurlu Köylerinde Mutfak Araç-Gereç Adları”, Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri IV, 2006, 1. Baskı, ALSAV, Ağustos 2007.
- ATMACA, Emine ve Reshide Adzhumerova, “Kapı’ ve ‘Eşik’ Kelimeleri Üzerine”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, Yıl:2010, Cilt:12, Sayı:2, Sakarya.
- ATMACA, Emine (2011), “Kazak Türkçesinde Ölçü ve Ölçü Adları”, *Türk Dil Kurumunun Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Bahar, s. 21-48, Ankara.
- AZİZOV, Anar (2008), “Türk Konut Mimarisi İle Anıtsal Mimari Arasındaki Tasarım İlişkileri”, *Masrop*, Sayı: 3, s. 1-15, İstanbul.

- BAYKARA, Tuncer (2001), *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- BAYRAKTAR, Fatma Sibel (2002), “Komşu” Sözcüğü Üzerine”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı:2, s.128-138, Elazığ.
- CLAUSON, Sir Gerhard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press, London.
- DEVELİ, Hayati (2006), “Odsuz Ev Kutsuz Ev”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı:388, Şubat 2006, s.46-49.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2001), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DUMAN, Asiye (1999), “Türk Kültüründe Barınaklar” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Yıl:1999, Sayı: 10, s. Ankara.
- ERDEN, Atilla, Mevlüt Özhan ve Piri Er (1999), *Gagauz Halk Kültürü (Güney Moldova-Gagauz Yeri)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Ebru (2007), Türk Evinin “Öteki” Ekseninde Geleneksel Çin Eviyle Karşılaştırılması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- EREN, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bulak Neşriyat, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1997), *Dede Korkut Kitabı I-II*, TDK Yayınları, Ankara.
- ERSOY, Feyzi (2007), “+gil Eki Üzerine” *Dil Araştırmaları*, 2007 Bahar, yıl 1, sayı 1, s.21–27.
- FEDOTOV, M.R. (1996), *Etimologičeskiy Slovar Çuvaşskogo Yazıka*, Çuvaşskiy Gosudarstvenniy İstitut Gumanitarnih Nauk, Çeboksarı.
- GABAİN, A. Von (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, Çev., Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GARKAVETS, Oleksandr (2000), *Urumskiy Slovník*, Baur yayınevi, Alma Ata.

- GAYDARCI, G.A., E.K. Koltsa, L.A.Pokrovskaya ve B.P. Tukan (1991) *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, Çev., İ.Kaynak ve A.Mecit Doğru, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- GÖKALP, Ziya (1976), *Türkçülüğün Esasları*, Kadro yayınları, Ankara.
- GÖKER, Müge (2009), "Türklerde Oturma Elemanlarının Tarihsel Gelişim Süreci", *Zeitschrift für die Welt der Türken /Journal of World of Turks*, Sayı:1, No:1, s.163-169.
- GRÖNBECH, K. (1992) *Kuman Lehçesi Sözlüğü*, Çev., Prof. Dr. Kemal Aytaç, Ankara.
- GUMİLÖV, Lev (1999), *Eski Türkler*, çev. Ahsen Batur, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer (2004), "Türkçede "Sıra Dışı Ekler" ve Eklerin Tasnif-Tanımlama Sorunu Üzerine" V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, Ankara.
- GÜNAY, Reha (1998), *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*, Yem Yayınları, İstanbul.
- GÜNDÜZ, Mustafa ve Cengiz Yıldız (2008), "Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk", *Esosder Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz-2008 C.7 Sayı:25, s.123-138.
- GÜRSOY Naskali, Emine ve Muvaffak Duranlı (1999), *Altayca-Türkçe Sözlük*, TDK yayınları, Ankara.
- HACIYEVA, M., Ş. Köktürk ve M. Paşayeva (1999), *Azerbaycan Folklor ve Etnoğrafya Sözlüğü*, Ankara.
- HAMZAYEV, M.Ya. (1962), *Slovar Turkmenskogo Yazıka*, Aşhabad.
- İMAMOĞLU, Vacit (1992), *Geleneksel Kayseri Evleri*, Türkiye Halk Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ishakov, D. (Ed.). (2004). *Etnografiya Tatarskogo Naroda (Tatar Halkı Etnografisi)*. Kazan: Magarif neşriyatı.

- JOHANSEN, Ulla (1966), “Alacyq”, *Reşit Rahmeti Arat için*, s. 286-306, Ankara.
- KARAAĞAÇ, Günay (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- KARABACAK, Esra (2007), “Tarih Boyunca Türklerde Ev Kavramı”, *Sempozyum Bildirileri*, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Karakalpak Tilinin Tüsindirme Sözdigi, I-IV Cilt, (1982), (Hazırlayan: Mahmut Kalenderov ve başkaları), “Karakalpakstan” baspası, Nukus.
- KAYDAROV, A.T. ve M. Orazov, (1999), *Türklük Bilgisine Giriş*, çev. Vahit Türk, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- KENESBAYEV, K.M.(1959), *Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi I-II Cilt*, Almatı.
- KILIÇ, Hatice Çiğdem (2003), *Türk Kültüründe İnanç ve İnanışlar*, Yüksek Lisans Tezi, Haziran
- KOCA, Salim (2002), “İlk Müslüman Türk Devletinde Teşkilat”, *Türkler Ansiklopedisi, 5.Cilt*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- KOÇ, K., A. Bayniyazov ve V. Başkapan (2003), *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ yayınları, Ankara.
- KUNOS, Ignas (1902), *Süleyman Efendinin Çağatayca Osmanlıca Sözlüğü*, Budapeşte.
- KUPREŞKO TANNAGAŞEVA, N.N ve Ş.H. Akalın (1995), *Şor Sözlüğü*, Türkoloji araştırmaları, Adana.
- MARUFOV, Z.M (1981), *Uzbek Tilining İzohli Lugati*, I-II Cilt, Rus Tili Neşriyeti, Moskova.
- MAHMUTOVA, L.T., M.G.Mohemmediyev, K.S.Sabirov ve Ş.S.Hanbikova (1981), *Tatar Telenen Anlatmalı Süzlege III Cilt*, Tatarstan kitap neşriyatı, Kazan.
- NADELAYEV, V.M., D.M. Nasilov, E.R. Tenişev ve A.M. Şerbak (1969), *Drevnetyurkskiy Slovar* (1969), SSCB Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü, Izdatelstvo ‘Nauka’, Leningrad.
- NECİP, Emir Necipoviç (1995), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Rusçadan çeviren: İktil

- Kurban, TDK Yayınları, Ankara.
- OJEGOV, Sergey ve Nataliya Şvedova (2009), *Tolkoviy Slovar Russkogo Yazıka*, OOO Infoteh, Moskova.
- ORUCOV, A.H., B. Abdullayev ve N. Rehimzade (2006), *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti I-IV Cilt*, Şerg-Gerb Neşriyatı, Bakü.
- ÖGEL, Bahaeddin (1991), *Türk Kültür Tarihine Giriş III ve IV Cilt*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZTEKTEN, Özkan (1995), Türkçedeki Yerleşim Kültürüyle İlgili Kelimeler, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- RADLOFF, W. (1983), *Versuch eines Wörterbuches der Türk- Dialekte I* (1893), II (1899), III (195), IV. (1911), S.Petersburg.
- RAHMATULLAYEV, Ş. (1992), *Uzbek Tilining Frazelolik Lügati*, Taşkent.
- RASSADİN V.I. “Moğolların Kutsal Destanında Türkçe unsurlar”, (Çev. Reshide Adzhumerova- Emine Atmaca), Dil Araştırmaları, Bahar 2010, sayı: 6, s.211–216, Ankara.
- RYUMİNA-SIRKAŞEVA, L.T. ve M.A. Kuçigaşeva (2000), *Teleüt Ağzı Sözlüğü*, Çev., Ş.H.Akalın ve Çastegin Turgunbayev. TDK yayınları, Ankara.
- OĞUZ, Burhan (2001), *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri, III. Cilt*, Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- SAFRAN, Mustafa (1993), *Yaşadıkları Sahalarda Yazılan Lüğâtlara göre Kuman/Kıpçaklarda Siyasi, İktisadi, Sosyal ve Kültürel Yaşayış*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- SEVORTYAN, E. V. (1974), *Etimologičeskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov I* (1974), II (1978), III (1980), IV (1989), V (1997), VI (2000), VII (2004), Moskova.
- TAVKUL, Ufuk (2000), *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- TEKİN, Şinasi (2001), *İştikakçının Köşesi*, Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler, Simurg Yayınları, İstanbul.

- TEKİN, Talat (1988), *Orhon Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TIETZE, Andreas (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. 1. Cilt, Simurg Kitapçılık, Yayıncılık ve Dağıtım, İstanbul.
- TOMSU, Leman (1950), *Bursa Evleri*, İTÜ Mimarlık Fakültesi yayını, İstanbul.
- TOPARLI, Recep, H.Vural, R. Karaatlı (2007), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- TURAN, Şerafettin (2002), *Türk Kültür Tarihî*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- TÜLBASIYEVA, Lezzet (2004), *Kazakların Yaşam Estetiği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- TÜRK, Vahit (2009), “Ocak Sözü ve Ailesi”, *Gazi Üniversitesi Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi* S: 5 Güz (Necmettin Hacıeminoğlu Özel Sayısı).
- TÜRK, Vahit ve Emine Atmaca (2010), “*Kazak Türkçesindeki Ağızların Sınıflandırma Çalışmalarına Bir Bakış*”, III. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Çalıştayı, 30 Eylül 2010.
- TÜRKİYE’DE HALK AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ (A-Z) 1993, 12 cilt, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- TDK (TÜRK DİL KURUMU), (1996), *XII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlükleri*, TDK Yayınları, Ankara.
- UĞURLU, Kamil (1991), “Orta Asyadan bugüne Türk Mesken Sanatında Çadır”, *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri*, 5-7 Mart 1990, Konya, Ofset Reptomat Matbaası, Ankara.
- UYANIK, Osman, “*Urum Türkçesinin Türk Dili Sınıflandırmalarındaki Yeri*”, Selçuk Türkiyat Araştırmaları, S. 27, Bahar 2010, 45–56.
- Uygur Türkçesi Sözlüğü, I-VI cilt (1990), (Hazırlayanlar: Yakup, Düzi Abliz, G. Geyurani, Z. Hıvıl, İ.Kadir, H.Abdurrahman, A.Emet ve P.Nur), Milletler Yayınevi, Ürümçi.

ÜSEYİNOV, S. M. (2007), *Kırımatarca-Rusça Lügat*, Ocak neşriyatı, Simferopol.

“Kazak Türklerinin Gökkubbesi Kiyiz Üy (Keçeli Ev, Otağ)”, *Yeni Avrasya Dergisi*, sayı: 5, Kasım 2000, s.142-147.

YALMAN, Ali Rıza (1977), *Cenupta Türkmen Oymakları*, Ankara.

YUDAHİN, K.K. (1998), *Kırgız Türkçesi Sözlüğü I- II Cilt*, Çev., Abdullah Taymas, Ankara.

VASİLYEV (CARGISTAY) Yuriy (1995), *Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük*, Ankara.

VLADİMİRTSOV, (2010), “Eski Türkçedeki Ötüken Yiş Kelimeleri Üzerine” (Çev. Reshide Adzhumerova- Emine Atmaca), *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, Cilt: X, Sayı 1, Sayfa: 207-210, İzmir 2010 ss.

VULLERS, Ioannis Augusti (1962), *Lexicon Persico-Latinum Etymologicum*, C. I, Akademische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz-Austria.

http://azerbaijan.orexca.com/rus/azerbaijan_tradition.shtml

<http://rihl.ru/uploads/files/башкирская%20юрта.doc>

http://www.krskstate.ru/society/nations/etnoatlas/0/etno_id/14

<http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/151629/>

<http://thinkeractive.ru/96-zhilishhe-turkmen.html>

<http://www.nhkm.ru/traditionalculture/32.html>

<http://wap.forumkavkaza.forum24.ru/?1-14-0-00000019-000-0-0-1246203626>

<http://kungrad.com/history/etno/kar/>

<http://www.karaims.com/page.php?cod=ru&page=174&node=127>

http://www.unesco.kz/heritagenet/kz/content/mat_culture/dwelling/yurta-1.htm

http://www.hrono.ru/etnosy/etnos_k/kumyki.php

<http://www.hrono.ru/etnosy/shorcy.html>

<http://www.ic.omskreg.ru/cultsib/trad/funk.htm>

<http://mir-rossii.ru/tuvincy/tradicionnoe-zhilishe.html>

<http://iwf.turometr.ru/blog/4298.html>

<http://www.etnosy.ru/node/346>

<http://mir-rossii.ru/altaycy/zhilische-odezhda-pischa.html>

<http://mir-rossii.ru/bashkiry/zhilische.html>

<http://studentbank.ru/view.php?id=44144&p=1>

<http://mir-rossii.ru/chuvashi/zhilische.html>

<http://etnolingvistika.ru/o-zhilischah-yakutov.html>

<http://turktarih.net/tarih/431/otağ>

EKLER

Ek 1: Derleme Sözlüğünde Ev Kavram Alanı ile İlgili Kelimeler

Ev Kelimesi ve Ev Türlerine Ad Olan Kelimeler

alabıcık ‘kulübe’(1993: I – 174)

alacık (*alacık, alacuk, alaöçak, alaççık, alaçığ, alaçık, alaçığ, alaçık, alaçuh, alaçuk, alançık, alapçık, alavçuk, alaycık, alayçık, alecük, aleçik, alençik, alevçik, aleyçik, alıcık*) ‘üzeri dal veya hasırla örtülen çoban evi, tarla, bostan, bağ kulübesi, çardak; çul veya keçeden yapılan çadır’ (1993: I – 178)

alageçik ‘çoban kulübesi’ (1993: I – 187)

alatçık ‘çadır direği; çingene çadırı’ (1993: I – 201)

barhana ‘gayet büyük ev’ (1993: II– 531)

bon ‘ev’ (1993: II– 736)

baskalya ‘yaylada kısa bir müddet oturmak için yapılan ev’ (1993: II– 541)

başlı üy ‘iki katlı ev’ (1993: II– 564)

cille ‘üstü toprak ile örtülmüş küçük ve alçak ev’ (1993: III– 967)

çandiev, çantiev ‘duvarları birbirine geçme, kalın tahtalardan yapılan ev, yapı’(1993: III– 1068)

çatıntı ‘iyi yapılmamış ev’ (1993: III– 1090)

çatma (*çatmaca*) ‘duvarları ağaç gövdesinden birbirine takılarak ve çivisiz olarak yapılan yayla evi, yığma ev yörük çadırı direkler çatılarak araları tuğla veya kerpiçle doldurulan duvar köşe’ (1993: III– 1091)

çavışdan ‘duvarları olmayan basit bir barınak’ (1993: III– 1094)

çelen altı ‘ev: bir çelen altı yok’ (1993: III– 1120)

çengetir ‘yazlık çardak, göçebe çadırı: (Ali çengetiri kurdu)’ (1993: III– 1138)

- çivlik* ‘kamuş ve sazdan yapılmış çiftçi kulübesi’ (1993: III– 1249)
- çödürük* ‘derme çatma ev’ (1993: III– 1276)
- çöğmen* ‘çoban evi’ (1993: III– 1279)
- çömek* ‘kulübe’ (1993: III– 1285)
- dam* ‘toprak damlı ev, kulübe, köy evi; oda; ceza evi; ambar’ (1993: IV – 1347)
- damıcak* ‘yapılması tamamlanmamış, tahtası sarılmamış ahşap ev’ (1993: IV – 1352)
- damık (damik)* ‘küçük ev, evcik, küçük çocukların oynamak için yaptıkları küçük ev’ (1993: IV – 1352)
- develik* ‘büyük ev’ (1993: IV– 1443)
- dönelge* ‘ev’ (1993: IV– 1584)
- dözmev* ‘toprak ev’ (1993: IV– 1594)
- dörümevi (dürümevi)* ‘keçeden yapılmış kışlık çadır’ (1993: IV– 1588)
- düzen* ‘ev bark’ (1993: IV– 1644)
- eğinek* ‘bağda kurulan çadırlar’ (1993: V– 1678)
- fılıka* ‘küçük ev’ (1993: V– 1852)
- garaltu* ‘ev, bina’ (1993: VI– 1920)
- gaş* ‘yayla evi’ (1993: VI– 1933)
- gayar* ‘dağda kışın çobanların barınması için yapılan ev’ (1993: VI– 1943)
- gezevir* ‘küçük ev; sazdan yapılmış kulübe’ (1993: VI– 2023)
- gonak* ‘büyük yapılı ev, konak’ (1993: VI– 2100)
- güne* ‘derme çatma bir kişilik kulübe’ (1993: VI– 2230)

hanay (*hanaylık, haney, haniev, honay*) ‘iki ya da daha çok katlı büyük ev; evlerin üst katı; kiler; asma merdiven; sofa, hol, koridor; salon; avlu; tahta ve direklerden yapılan üstü kapalı, önü açık yazlık oturacak yer, çardak’ (1993: VII– 2271)

haneyli ‘dört katlı ev’ (1993: VII– 2273)

hunt ‘ev’ (bir hint sahibi olamadım) (1993: VII– 2366)

hopan ‘bakımsız kalmış bağ, bahçe, ev vb. şeyler; ev’ (1993: VII– 2404)

hoydak ‘düzgün olmayan, gelişi güzel yapılmış ev’ (1993: VII– 2422)

ıldırayaz (*ıldırışık*) ‘penceresiz, kapısız, eşyasız ev: bu nasıl oda ıldırayaz’ (1993: VII– 2465)

iv ‘bina, ev’ (1993: VII– 2571)

kalafa ‘büyük ev’ (1993: VIII– 2608)

karaltı (*karaldı, karartu*) ‘ev, yapı; ev eşyası’ (1993: VIII – 2649)

karnakuş ‘kubbe gibi damı üzerinde penceresi bulunan eski biçim ev’ (1993: VIII– 2666)

keler ‘çadır’ (1993: VIII– 2729)

karpišta (*karpište*) ‘bir çeşit basit yazlık ev, yayla evi’ (1993: VIII– 2667)

kirna ‘ev’ (1993: VIII – 2881)

konük ‘şemsiye; çadır’ (1993: VIII– 2919)

konzah ‘barınak’ (1993: VIII – 2919)

koptar ‘bir katlı küçük ev, kulübe’ (1993: VIII– 2921)

koptor ‘izbe, yeraltı evi’ (1993: VIII – 2921)

korap ‘küçük, ahşap yazlık ev’ (1993: VIII – 2924)

kotra ‘sağlık kurallarına aykırı ev, oda, in: domuz kotrası gibi ev’ (1993: VIII– 2937)

kümele ‘çadır’ (1993: VIII– 3034)

maran ‘küçük ev baraka, kulübe’ (1993: IX– 3127)

mazgan ‘ıssız yerdeki ev’ (1993: IX– 3144)

mol ‘ev’ (1993: IX– 3208)

otak (*otağ, otah*) ‘konak, apartman oda, çadır’ (1993: IX– 3293)

öste (*östü*) ‘toprak damlı ev’ (1993: IX– 3355)

öy ‘ev’ (1993: IX– 3364)

palanga ‘tahta baraka’ (1993: IX– 3383)

pate ‘çadır’ (1993: IX– 3409)

seyvan ‘çoban kulübesi’ (1993: X– 3599)

şehni ‘iki odalı, ortası selamlıklı tahta ev’ (1993: X– 3756)

tam yapı ‘tek katlı toprak ev’ (1993: X– 3818)

taşgır ‘taş ev’ (1993: X– 3840)

terefli çadır ‘penceresi ve saçağı olan köşeli çadır’ (1993: X– 3889)

tığraz ‘alçak tavanlı küçük ev’ (1993: X– 3909)

tiraz ‘kayadan oyulmuş ev’ (1993: X– 3937)

torluk ‘dağıdaki çoban kulübesi; aşiret çadırı; mısır koymak için direklerle oturtulmuş bağdaki kulübe’ (1993: X– 3969)

tuluk ‘çoban kulübesi; bağ kulübesi; çoban çadırı’ (1993: X– 3988)

turaaltı ‘ev’ (1993: X– 3994)

turluk ‘keçi ağılı; çadır; çadır üzerine örtülen keçe; çubuk ve dallarla çevrilip üzerine kıl kilim ya da keçe örtülerek yapılan küçük çadır; ağılların yanına yapılan küçük çoban evi; kulübe; bostan ve bahçelerdeki küçük ev’ (1993: X– 3995)

tıyluk ‘çadır’ (1993: X– 4002)

tünek ‘geceleyecek, yatacak yer, ev: (zavallı fakir adam, bir tünek yapmış kendine)’ (1993: X– 4011)

ülle ‘yüksek ev’ (1993: XI– 4063)

üy ‘ev; bostan evi, höyük’ (1993: XI– 4083)

yatak ‘eşkiya barınağı; genel olarak dağda, yaylada bulunan küçük barınak; oda, oturulan yer’ (1993: XI– 4199)

yaylamarandası ‘çadır’ (1993: XI– 4212)

yellik ‘keçe çadır’ (1993: XI– 4237)

yerevi (*yerev*) ‘tek katlı ev, kulübe’ (1993: XI– 4250)

yurt (*yurtlak*) ‘yörüklerin yazın ya da kışın oturdukları yer (yaz yurduna göçtük);

ev, bark; toplu yerleşme yeri; yayla evinin çevresi’ (1993: XI– 4321)

Evin Bölümleri ile İlgili Kelimeler

abara ‘buğday ambarı’ (1993: I – 11)

abara ‘köy evlerindeki tavanlarda iki direk arasındaki boşluk’ (1993: I – 11)

abdeslik (*abdestlik*, *abtaslık*, *apdaslık*, *apdastlık*) ‘evlerde el, yüz ve bulaşık yıkanan yer; banyo’ (1993: I – 16)

abdıl ‘evlerin önündeki üstü toprak örtülü sundurma’ (1993: I – 17)

aç çardak ‘helâ’ (1993: I – 58)

açık köşe ‘misafir odası’ (1993: I – 59)

ahdana ‘evin zemin katındaki temel üstü duvarı: evin ahdanası yıkıldı’ (1993: I – 127)

akıt ‘taş kemer, kubbemsi taş tavan: tavanları akıt evler soğuk olur’ (1993: I – 153)

alaciğer ‘evin içi: alaciğerimi görüyor’ (1993: I – 179)

alarka ‘odanın sobaya veya ocağa uzak olan yeri’ (1993: I – 197)

- alt ev* ‘bodrum, evin birinci katında hayvan bağlanan yer’ (1993: I – 231)
- anay (aney)* ‘birkaç katlı yüksek bina; evlerde önü açık yer, sofa; evlerin üst katında duvar yerine uzatılan giriş’ (1993: I – 253)
- anıtsak (anıstah)* ‘tavan, tavan arası’ (1993: I – 270)
- arabah* ‘damın çevresi, saçak kenarı’ (1993: I – 291)
- ara boğaz (ara ev, ara göz, ara kapı)* ‘salon, hol, aralık’ (1993: I – 292)
- arınbah* ‘tavanarası duvarı’ (1993: I – 321)
- arıtsak (arasdah, arastah, arastık, arastuk, arısdah, arısdak, arıstah, arıstah, arıstak, arısdah, arıstah, arıstak, asdar, astar, astarak)* ‘tavan; tavan arası; tavan arasında meyva konulan raf; yapılarda, tavanda üzerine mertek dizilen kalın ağaç, giriş; tavan ağaçlarının sonundaki aralık’ (1993: I – 323)
- arka* ‘köy evlerinin bahçeye bakan yönündeki dar balkon’ (1993: I – 325)
- artuma* ‘küçük balkon’ (1993: I – 336)
- asma oda* ‘iki üç basamak merdivenle çıkılan oda’ (1993: I – 344)
- aşıt* ‘zahire koymak için, ev içinde yere kazılan ya da duvara yapılan kuyu; yatak ve yorgan konan ambarların bölmesi’ (1993: I – 357)
- ateşlik* ‘fırınlı mutfak sobası; baca; mutfak’ (1993: I – 368)
- astar* ‘pencere ve kapı gibi yerlerin tahtasız direklenmiş tavanı; yapılarda toprak ile ağaç arasındaki açıklık; tavanın ince alt tahtası’ (1993: I – 347)
- aşşa ev, aşşağı ev* ‘bir evin alt katı ya da alt kattaki bir oda’ (1993: I – 362)
- avlu* ‘koridor, hol; evlerin bodrum, ya da zemin katındaki salon’ (1993: I – 390)
- ayak tehrizi* ‘odanın içinde, kapı arkasındaki sahanlık’ (1993: I – 405)
- ayat* ‘evlerin önünde topraktan yapılmış kaldırım; sundurma; evlerde sofa; alt kattaki sofa, taşlık (1993: I – 408)
- ayazlık (ayaz)* ‘balkon, taraça, tahtaboş; salon; sofa; çardak’ (1993: I – 410)

aynalık ‘eskiden ev duvarlarında ayna asmak ya da oturtmak için hazırlanan özel yer, pencere’ (1993: I – 427)

ayşene ‘mutfak’ (1993: I – 432)

baca (bece) ‘pencere, tavan penceresi, dumanın çıkması ve evin ışık alması için toprak damlarda açılan delik; pencerenin içeriye doğru uzanan enli pervazı, pencere içi; toprak dam, evin üstü’ (1993: II – 455)

baca başı (baca deliği, baca gaşı, baca kaşı, bacalık, baca omuzluğu, baca omuzu, baca sekisi; baca üstü, baca başı, bırav başı, bucak üstü) ‘ocağın yan veya üst tarafında yapılan lamba, kibrit v.b. şeyleri koymaya yarayan raf; ocağın iç kısmında bacaya doğru yapılan ve ibrik, sacayak koymaya yarayan raf’ (1993: II – 455)

baca kaşı (baca başı) ‘toprak damın kenarındaki çıkıntı, saçak’ (1993: II – 456)

badgir ‘tavan ve dam penceresi’ (1993: II – 470)

badval ‘bodrum’ (1993: II – 472)

balık ‘odanın seki ile gözenekleri arasında bulunan, yemek kaplarının saklanması yarayan karanlık yer’ (1993: II – 504)

balgun ‘balkon’ (1993: II – 504)

bara ‘ocak başı’ (1993: II – 523)

bardak altı (bardak arası) ‘tavan arası’ (1993: II – 529)

barhana, barhana (berhana) ‘ev eşyası; eşya konulan yer; büyük kazan; kaba tüylü halı’ (1993: II – 531)

basak (basamah, basamak, basambak, basancak, basangç, basçık, basdak, basgaç, basıcak, basımbaç, basıncak, baskancak, baskıç, baskıncak, baslangeç, basmah, basmak, basmalık, bassak, batsak, bastambak, bastır, başak) ‘merdiven, el merdiveni, basamak; paspas’ (1993: II – 536)

baş oda (baş ev) ‘misafir odası’ (1993: II – 564)

bekman ‘merdiven’ (1993: II – 604)

belbent ‘tahta veya demirden yapılmış pencere parmaklığı’ (1993: II – 607)

berhay bacası ‘bağırmaq, yardım istemek için evin damında yapılan bir çeşit baca’ (1993: II –634)

betsek ‘tavan’ (1993: II – 641)

beyki ‘duvar’ (1993: II – 648)

boğase ‘binaların çatılarında tuğla altındaki boşluk’ (1993: II – 726)

bol ‘çatı arası; evin döşeme tahtaları’ (1993: II – 734)

bosu ‘duvar, tavan veya çatı arasındaki boşluk’ (1993: II – 743)

bölme ‘oda; eski evlerde selamlık tarafı, evlerde yıkanmak için ayrılan yer, banyo’ (1993: II –768)

bölmeç ‘dolap, kiler’ (1993: II – 768)

bölüntü ‘oda gibi bölünmüş yer, bölük’ (1993: II – 768)

bucak ‘dolap odun dolabı; raf’ (1993: II – 776)

bucaklık (*bıcaq, bıcaqlık, bicaklık, bucak*) ‘raf’ (1993: II – 776)

bucak dibi ‘odanın arkası’ (1993: II – 776)

bucaklık ‘odaların kapı yanı’ (1993: II – 776)

bucak ‘köy evlerinde, ocağın her iki tarafındaki oturulacak yerler, ocak yanı’ (1993: II – 776)

bucak damı ‘kiler’ (1993: II – 776)

cam deliği ‘pencere’ (1993: III – 854)

celep ‘dam saçağı’ (1993: III – 878)

cezvane ‘pencere kafesi’ (1993: III – 888)

cırmık ‘evlere ve bahçelere su almak için duvara açılan delik’ (1993: III – 935)

cipli 'iŖe yaramayan eŖyaları koymak iin yapılmıŖ oda' (1993: III – 983)

covaŖlık 'evlerin ve bahenin gneŖ gren yerleri' (1993: III – 1004)

cubul 'kk oda' (1993: III – 1009)

cumba 'evlerde yklk ile tavan arasında kalan boŖluk' (1993: III – 1015)

ağandır 'ingene adırı' (1993: III – 1035)

akan 'ky evlerinde aŖhane kiriŖleriyle atı arasındaki boŖluk' (1993: III – 1042)

amdı 'tavan; pencere' (1993: III – 1064)

aniŖir 'evin en gzel odası' (1993: III – 1071)

anti 'ağaçtan yapılmıŖ duvar Ŗaçak; baca; balkon' (1993: III – 1071)

anti arası 'tavan arası' (1993: III – 1072)

ardah (*anay, cardak, cardn, ardağ, ardalık, ardaman, ardın, ardn, arındı*)
'ardak, balkon, bir oda iinde ayrılmıŖ yksek yer; mutfak; kıŖ meyvelerinin saklandığı
oda; odaların n kısmındaki yer; salon' (1993: III – 1080)

atı 'ara duvarı; baca' (1993: III – 1089)

atıtma 'evin bir kŖesine, iine tahıl konulan evrili yer' (1993: III – 1090)

ece 'pencere' (1993: III – 1102)

ekirgelik 'eskiden, ky evlerinde ocakların yanlarına lamba ve ıra koymak iin
yapılan taŖ ıkıntı' (1993: III – 1117)

elan 'dam Ŗaçığı: evimizin btn elanları karaağaçtandır' (1993: III – 1117)

eleñ (*celenk, eleđi, elem, elengi, eleñi, elenk*) 'evin Ŗaçığı' (1993: III – 1119)

elik 'pencere' (1993: III – 1122)

elme 'pencere' (1993: III – 1125)

elpi 'dam Ŗaçığı' (1993: III – 1126)

çemek yer odalarındaki camsız pencere (1993: III – 1129)

çengi göz ‘küçük oda: evleri bir oda bir de çengi göz’ (1993: III – 1138)

çerge (*cerge, cergi, çergi*) ‘göçebe çadırı, tente’ (1993: III – 1146)

çerkene ‘evlerde pis suların akması için açılan çukur: bizim evin çerkenesi yok’ (1993: III – 1146)

çevlik ‘çadırın tepe örtüsünü tutan ağaç iskelet’ (1993: III – 1154)

çeydeğ ‘evin ot kaplı olan damı’ (1993: III – 1155)

çeyşek ‘çatıyla tavanın birleştiği yerdeki açıklık’ (1993: III – 1156)

çıçartma ‘balkon, cumba’ (1993: III – 1158)

çiğ (*çiğdaç*) ‘çadırlarda kamıştan yapılmış bölme’ (1993: III – 1158)

çiğ ‘tavan arası’ (1993: III – 1159)

çiğnik ‘ocak arkası’ (1993: III – 1163)

çiralık ‘lamba, çıra konulan yer’ (1993: III – 1186)

çıkma ‘bir binanın yanına ek olarak yapılan kısım; bir odanın içinden geçilerek merdivenle çıkılan oda; merdiven’ (1993: III – 1170)

çılık ‘evlerde pis suların dışarıya akması için yapılan uzun oluk’ (1993: III – 1173)

çıtma ‘pencere kafesi’ (1993: III – 1198)

çifte ‘çatının altındaki ağaç döşeme’ (1993: III – 1205)

çiğinnik ‘ocağın üzerindeki raf’ (1993: III – 1208)

çinak ‘köy evlerinde dumanın damdan çıktığı aralık’ (1993: III – 1226)

çitme ‘pencere kafesi’ (1993: III – 1247)

çokal ‘evlerin dış kısmına çakılan tahta; binalarda odaları birbirinden ayıran bağdadi’ (1993: III – 1259)

- çöğlem* ‘damlardaki saçak’ (1993: III – 1279)
- çöme* ‘köy evlerinin salonu’ (1993: III –1285)
- dabulbaz* (*dalbaz*) ‘dama çıkılacak merdivenin üzerine yapılan çatı’ (1993: IV – 1315)
- dabilhana* ‘geniş oda, koğuş, hangar’ (1993: IV – 1320)
- dağar* ‘un ambarı’ (1993: IV – 1323)
- damardı* ‘evin arkası’ (1993: IV –1350)
- dambaş* (*dambaşı*, *dambeş*) ‘evlerin, genellikle güneşe karşı yapılan çıkıntıları, balkon; toprak dam, tavan’ (1993: IV –1351)
- dam yuvağı* ‘toprak damlı evlerin üstünü düzeltmek için kullanılan silindir şeklindeki taş, loğ’ (1993: IV –1354)
- daraba* (*derebe*) ‘tahta perde, tahta bölme; dükkân, kepengi; parmaklık; zahire konulan ambar; köy odalarındaki seki, sedir tahta saçak; eskiden odaların duvarlarının alt tarafına dayanmak için yapılan tahta kaplama, binanın yan duvarları’ (1993: IV – 1365)
- darnı* ‘tavan arası’ (1993: IV –1372)
- davan* ‘tavan’ (1993: IV –1378)
- davlumbaz* ‘aralık, antre; ocağın üzerinde, eşya koymaya yarayan raf’ (1993: IV – 1379)
- daymak* ‘merdiven’ (1993: IV – 1390)
- dede* ‘ocağın iki yanında kibrit, sacayak vb. şeyleri koymaya yarayan oyuk yer’ (1993: IV – 1397)
- depedelik* ‘toprak damların üzerinden açılan tepe penceresi’ (1993: IV –1427)
- derece* ‘eski evlerde kalın duvarları oyarak yapılan ve ufak tefek şeyler koymaya yarayan göz, hücre’ (1993: IV –1432)
- develik* ‘köy evlerinin giriş yeri’ (1993: IV – 1443)
- develik* ‘karanlık ve büyük oda’ (1993: IV – 1443)

derim ‘çadırın etrafını koruyan çul siper’ (1993: IV –1434)

dıherik ‘baca’ (1993: IV –1454)

dırabızın (*dirabuzun, dirbızan, dirabzan*) ‘merdivenlerin kenarındaki korkuluk, tırabzan’ (1993: IV –1466)

dışarı (*dışarı*) ‘sofa’ (1993: IV – 1473)

dirani (*direni*) ‘çatı arası, tavan arası’ (1993: IV –1511)

direme ‘tahta duvarlar’ (1993: IV –1513)

div ‘evin bir köşesi’ (1993: IV – 1526)

divile ‘raf’ (1993: IV – 1526)

dizme ‘evin önündeki camlı çıkıntı, balkon’ (1993: IV – 1532)

doğuzluk ‘bazı evlerin zemin katında bırakılan boşluk’ (1993: IV –1540)

dolap ‘pencere’ (1993: IV – 1545)

dolma oda ‘evlerde yer odası’ (1993: IV – 1547)

doran baca ‘çatıda bulunan ve dama çıkmaya yarayan delik’ (1993: IV –1564)

dör ‘eski evlerde büyük odanın oturulan kısmı; konuk odası’ (1993: IV – 1586)

elmadanlık ‘odaların köşelerine yapılan küçük raf’ (1993: V – 1725)

elmalık ‘odalarda duvarlarda boydan boya yapıp üstüne sahan ve benzeri şeyler konulan raf’ (1993: V – 1725)

elmalık başı ‘ocağın üst kısmında üzerine bir şey koymak için tahtadan yapılan çıkıntı’ (1993: V – 1725)

encek / enecek ‘merdiven’ (1993: V – 1744)

erzem ‘bodrum ya da evin altındaki taşlık yer’ (1993: V –1778)

ergiş odası ‘erkeklere ait oda’ (1993: V – 1768)

eskev ‘oturulan oda’ (1993: V – 1784)

este ‘toprak evlerin üstü, damı’ (1993: V – 1787)

eşik ‘merdiven’ (1993: V – 1792)

evçi (*evardı, evlik*) ‘kiler’ (1993: V – 1802)

evdesthane ‘hela, tuvalet’ (1993: V – 1802)

ev içi ‘mutfak’ (1993: V – 1807)

evzan ‘kapı girişi, antre’ (1993: V – 1818)

evüstü ‘dam’ (1993: V – 1818)

faragöz ‘sofa’ (1993: V – 1834)

felen ‘merdiven’ (1993: V – 1841)

fırınlık ‘mutfak’ (1993: V – 1855)

fırış ‘evlerde dışarıya doğru yapılan çıkıntı’ (1993: V – 1855)

gabbe ‘kubbe’ (1993: VI – 1884)

gayıt damı (*gayıt evi*) ‘kiler’ (1993: VI – 1947)

gaş ‘duvar; çatı’ (1993: VI – 1933)

gaşlama ‘toprak damların kenarlarındaki düzlük’ (1993: VI – 1934)

gedemeç ‘köy evlerinde giriş yeri’ (1993: VI – 1965)

gedey ‘salon; koridor’ (1993: VI – 1966)

gedey ‘kiler; ahır’ (1993: VI – 1966)

gerdek dam ‘gelin odası’ (1993: VI – 1995)

gerenlik ‘evlerde öteberi koymak için duvarlarda açılan geniş girintili yerler’ (1993: VI – 1999)

gergen ‘tahta raf’ (1993: VI – 2000)

gerget ‘pencere çerçevesi’ (1993: VI – 2000)

gezenek ‘koridor; salon’ (1993: VI – 2022)

gıdıy ‘koridor’ (1993: VI – 2035)

gızgunluk ‘ev damı’ (1993: VI – 2070)

gidek ‘damların çevresinde olan duvar çıkıntısı; saçak; balkon ya da büyük sofaların altına sütun gibi konulan dörtköşe direk’ (1993: VI – 2073)

gireli ‘raf’ (1993: VI – 2081)

girelik, girenlik ‘fazla eşya, öteberi konulan oda, kiler; evlerde bulunan küçük hamamlık, gusulhane’ (1993: VI – 2081)

girge ‘binanın alt katı’ (1993: VI – 2083)

girgirek ‘merdiven’ (1993: VI – 2083)

gondul odası ‘köy odası’ (1993: VI – 2102)

goşma ‘tavan arası boşluğu’ (1993: VI – 2108)

göbek ‘oda tavanlarının ortasına yapılan süs’ (1993: VI – 2114)

göçö ‘bodrum’ (1993: VI – 2121)

göften ‘evlerin bodrum katlarındaki yeraltı deposu’ (1993: VI – 2126)

görgüç ‘pencere’ (1993: VI – 2160)

göz ‘oda’ (1993: VI – 2174)

gözdeliği ‘mutfak ve odalarda göz hizasına gelecek yerde açılan oyuklar; eski, evlerin sokak kapılarında özel olarak açılmış küçük gizli delik’ (1993: VI – 2177)

göze ‘dam’ (1993: VI – 2177)

gözenek (göz; gözenek, gözgeri) ‘pencere; balkon; raf, dolap ya da duvarlarda oyularak yapılan eşya koyacak delik; çekmecekafes; panjur’ (1993: VI – 2180)

gugulik ‘odanın ışık ve hava alması için dama açılan penceresi’ (1993: VI – 2190)

guran ‘çatı arasındaki boşlukları dolduran döşeme kirişleri; tavan arası’ (1993: VI – 2197)

gustaarı ‘tavana yakın pencere’ (1993: VI – 2202)

güçük ‘evin dış duvarlarının köşesi’ (1993: VI – 2209)

gün çardak ‘balkon’ (1993: VI – 2225)

güyi ‘saçak altı’ (1993: VI – 2242)

hazın damı (*hazın evi, hazınlık*) ‘kiler’ (1993: VII – 2323)

hacere ‘tavan’ (1993: VII – 2248)

hacıbakan ‘dama çıkmaya yarayan tavandaki delik’ (1993: VII – 2248)

hagal ‘sundurma’ (1993: VII – 2251)

hamay ‘sofa’ (1993: VII – 2264)

haney ‘evin katları arasındaki bölümler’ (1993: VII – 2273)

hanbağı ‘köy evlerinde ot koymaya yarayan ikinci kat’ (1993: VII – 2271)

hanün (*hanön*) ‘sofa; salon’ (1993: VII – 2276)

hapenk (*hafek, hefek, hepek, hepen, hepenek, hepenk, hopeng*) ‘yeraltındaki depo, mahzen; bodruma inen üstü kapalı merdiven; eski evlerde pencerelerin üstündeki dolap’ (1993: VII – 2279)

haram odası ‘konuk odası’ (1993: VII – 2283)

hatıl ‘toprak evlerin tavanı’ (1993: VII – 2306)

hecer ‘tavan’ (1993: VII – 2325)

hepek (*hapenk, hepenk, hepeyh, hapenk*) ‘ev ve dükkânların pencerelerindeki kapak, kepenk’ (1993: VII – 2341)

hogal (*hokal*) ‘toprak damlı evlerin tahta saçağı’ (1993: VII – 2394)

hosak ‘merdiven, basamak’ (1993: VII – 2415)

höcene ‘köy evlerinde ocakların yanında bulunan, çay bardaklarını, kahve fincanlarını koymaya yarayan küçük raflar’ (1993: VII – 2427)

höngere ‘raf, sergen’ (1993: VII – 2433)

humba ‘bodrum duvarda daha çok ocak başlarında olan oyuklar’ (1993: VII – 2443)

iğlık (*iğılık*, *iğlik*) saman çuvalı; küçük sepet’ (1993: VII – 2457)

ışıklama ‘küçük pencere’ (1993: VII – 2495)

ışıklık ‘pencere’ (1993: VII – 2495)

içe ‘mutfak’ (1993: VII – 2504)

ilerkaç ‘balkon’ (1993: VII – 2520)

indirme ‘tek katlı evlere yapılan ek bölüm’ (1993: VII – 2540)

inik ‘kışın evin oturulan sıcak köşesi’ (1993: VII – 2544)

islik hamamı ‘köy evlerinin bir köşesine yıkanmak için yapılmış bölme’ (1993: VII – 2557)

izme ‘oda içinde yıkanmak için ayrılan yer’ (1993: VII – 2576)

kadama ‘evin çatısı’ (1993: VIII – 2589)

kağa ‘evlerin yazın oturulan serin yeri, oturma odası’ (1993: VIII – 2593)

kaklık ‘balkon sofa, balkon’ (1993: VIII – 2605)

kan ‘mutfak’ (1993: VIII – 2616)

kanat ‘salon, sofa’ (1993: VIII – 2618)

kapçak ‘raf, sergen’ (1993: VIII – 2631)

karalık ‘raf’ (1993: VIII – 2649)

karak ‘tahta pencere kapağı’ (1993: VIII – 2645)

kara örtü ‘toprak dam, beşik biçimindeki tahta çatı’ (1993: VIII – 2652)

karataban ‘bodrum’ (1993: VIII – 2653)

karsamba (*karsanba, kasaltı, kasaltu*) ‘evde kalabalık yapan gereksiz eşya; eski ve gereksiz eşyaların konulduğu oda, depo’ (1993: VIII – 2668)

kasef ‘pencere kafesi’ (1993: VIII – 2674)

kasmak ‘ev çatısı’ (1993: VIII – 2676)

kasnak ‘birbirine geçme kalın tahtalardan yapılmış köy odası, oda’ (1993: VIII – 2676)

kasnak ‘ev çatısı’ (1993: VIII – 2676)

kaş (*kaşbastı, kaşkoruyan, kaşlama*) ‘duvar, duvarın üstü; çatı saçağı; dam; balkon’ (1993: VIII – 2677)

kaşak ‘çadırın çevresine çevrilen kamış parmaklık’ (1993: VIII – 2678)

katıkdamu ‘kiler’ (1993: VIII – 2682)

kaydırma ‘ev ve ahırdan dışarıya çıkı biçimde yapılmış, üstü örtülü yer; sofa tavanı ve saçağı’ (1993: VIII – 2699)

kayıt ‘pencere çerçevesi’ (1993: VIII – 2701)

keler ‘kiler’ (1993: VIII – 2729)

kepenk ‘merdiven’ (1993: VIII – 2747)

kırışka ‘binaların çatılarına örtülen oluklar, çinko saç’ (1993: VIII – 2827)

kibe ‘merdiven’ (1993: VIII – 2869)

kiler ‘uzun sofa’ (1993: VIII – 2871)

kirbet ‘balkon ve evlerin önündeki çıkıntı’ (1993: VIII – 2875)

kiremitlik ‘dam’ (1993: VIII – 2876)

kirevit (*kirelik, kirellik, kirenlik*) ‘evlerdeki küçük banyo’ (1993: VIII – 2877)

koba ‘baca’ (1993: VIII – 2889)

koçbaşı ‘evin duvarlarını yağmurdan korumak için yapılan saçak’ (1993: VIII – 2894)

kodak ‘sığınak, ev’ (1993: VIII –2897)

koğuş ‘tavan ve döşeme tahtası’ (1993: VIII – 2903)

kol ‘kiler’ (1993: VIII – 2906)

koldurum ‘duvarla saçak arasındaki boşluk’ (1993: VIII – 2910)

koltak (koltuk) ‘küçük oda: koltakta söylenen koltukta duyulur’ (1993: VIII – 2911)

koraf ‘raf’ (1993: VIII – 2923)

korçığa ‘evin yan yüzü’ (1993: VIII – 2924)

kofra ‘küçük köy evlerindeki yer odası’ (1993: VIII – 2925)

korkuculuk ‘merdiven parmaklığı’ (1993: VIII – 2926)

komsak ‘ev çatısı’ (1993: VIII – 2931)

kökbaşı ‘sofa’ (1993: VIII – 2951)

köprü oda ‘iki evin arasında yapılan ve altından yolgeçen oda’ (1993: VIII – 2961)

köyiçi ‘evin toprak temeli’ (1993: VIII – 2984)

kuma ‘çatı, dam üstü’ (1993: VIII – 2998)

kumula (kumulle) ‘köy evlerinde arka duvarın çatı ile birleştiği yer’ (1993: VIII – 2999)

kurak ‘saçak altı, çardak’ (1993: VIII – 3004)

kuran ‘çatı boşluğu, tavan arası’ (1993: VIII – 3005)

kurna ‘evin karanlık yolu, koridor’ (1993: VIII – 3008)

kurtağzı ‘dama açılan pencerenin tahta kapağı’ (1993: VIII – 3010)

külle ‘yaz mevsiminde evlerin damına dört direk çakıp çevresine kumaş sararak yatılan yer’ (1993: VIII – 3030)

lakaz ‘köy evlerinde mutfaktan bölme ile ayrılan genişçe yer’ (1993: IX – 3059)

- langar* ‘üstü çinko ile örtülü, çevresi açık çatı, sundurma’ (1993: IX – 3063)
- lerduvan* ‘merdiven’ (1993: IX – 3074)
- libade* ‘geniş salon’ (1993: IX – 3078)
- livan* ‘salon; önü açık oda; balkon’ (1993: IX – 3080)
- lokıldan* ‘eski evlerin duvarlarında olan çok ince ve ustalıkla oyulmuş, süs eşyaları konulan raflar’ (1993: IX – 3084)
- mağ* (*mag*) ‘evin katı; tavan arası; evin bölmeleri; oda; odanın eni; çatıların ortasındaki kalın ve dikey direk, mertek; evlerin çatılarına enine konulan kalın ağaç direk, kiriş; evlerin atılarında iki kiriş arasındaki açıklık; dört arşın uzunluğunda ağaçların üstündeki tavan: şu ev üç mağ üstündedir’ (1993: IX – 3102)
- mahsan* ‘bodrum’ (1993: IX – 3106)
- mambarak* (*mambırak, mamrak*) ‘çatıya çıkmak için tavana yapılan küçük kapak’ (1993: IX – 3115)
- melis* ‘yer odası’ (1993: IX – 3157)
- muhare* (*muhara*) ‘ocak kenarında yapılan raf’ (1993: IX – 3217)
- mumsekisi* ‘eski evlerin iki bölüm olan büyük odalarının arka yanı’ (1993: IX – 3219)
- muşabak* (*muşamak*) ‘pencere; pencere kafesi, cumba’ (1993: IX – 3224)
- nerdimek* ‘merdiven’ (1993: IX – 3247)
- numis* ‘duvar’ (1993: IX – 3250)
- ocakbaşı* ‘mutfak’ (1993: IX – 3262)
- ocakdeliği* ‘ocağın içinde kibrit, çıra vb. şeyleri koymak için yapılan raf’ (1993: IX – 3262)
- ocaklık* (*ocaağlığı*) ‘oda; ocaklık’ (1993: IX – 3263)
- ocaklık* (*ocaağlığı*) ‘mutfak; ocaklık’ (1993: IX – 3263)

- oflan* ‘raf, sergen’ (1993: IX – 3265)
- oda* ‘evlerin dışında, konukları ağırlamak için özel olarak yapılmış küçük ev’ (1993: IX – 3264)
- odaça* ‘oda’ (1993: IX – 3264)
- otabaz* ‘evin bir katı’ (1993: IX – 3288)
- oturak* ‘oda’ (1993: 3296)
- öksüz sergen* ‘kısa raf’ (1993: IX – 3327)
- ölkün* ‘evin dış kısmı’ (1993: IX – 3332)
- örtü* ‘çatı’ (1993: IX – 3351)
- örtü altı* ‘dam altı’ (1993: IX – 3351)
- öyven* ‘evin altı, bodrum’ (1993: IX – 3367)
- özte* ‘dam, çatı’ (1993: IX – 3373)
- palatır* ‘pencere’ (1993: IX – 3383)
- parda* ‘dam’ (1993: IX – 3395)
- pardı (parda)* ‘tavan; toprak damlı evlerin saçağı; baca; ahşap yapıların yan duvarlarına çakılan tahta; toprak duvar’ (1993: IX – 3395)
- parsı* ‘köy evlerindeki çerçevesiz pencere; yukardan açılan pencere; kalın duvarlardaki pencerelerin, odaya daha çok ışık girmesi için içeriye doğru olan açıklığı’ (1993: IX – 3400)
- parsılı* ‘duvarın içine doğru açıklığı olan pencere’ (1993: IX – 3400)
- parsı* ‘evlerin taban katlarındaki küçük, çukur pencere’ (1993: IX – 3400)
- pat* ‘tavan’ (1993: IX – 3406)
- pavraz* ‘tavan köşelerine çakılan ince tahta, pervaz’ (1993: IX – 3414)

peçe (*paca, pace, paça, pece, peke, penek*) ‘pencere, tavan penceresi; duvar içindeki kapaksız dolap’ (1993: IX – 3418)

peh ‘duvar’ (1993: IX – 3420)

perdi ‘tavan: bu odanın perdisi iyi olmuş’ (1993: IX – 3428)

perence ‘pencere’ (1993: IX – 3429)

portma ‘evin alt katına inmek için döşemeye açılan kapak’ (1993: IX – 3471)

saçak ‘sofa’ (1993: X – 3508)

sala ‘evlerin önündeki balkon gibi üstü açık çıkmalar’ (1993: X – 3519)

sallık ‘evlerin salon bölümü; bağ evlerindeki taraça’ (1993: X – 3528)

sakana ‘pencere’ (1993: X – 3518)

sandırma (*sandurma*) ‘köy evlerinde fazla eşyaların konulduğu geniş yer’ (1993: X – 3536)

santrama ‘teras; sofa’ (1993: X – 3539)

sangı ‘köy evlerinde dış kısma uzanan tek duvar’ (1993: X – 3537)

suluk ‘mutfak’ (1993: X – 3693)

savran ‘merdiven’ (1993: X – 3554)

sayatüstü (*stiyat*) ‘köy evlerinin önündeki büyük balkon’ (1993: X – 3558)

seğen ‘raf’ (1993: X – 3565)

selkapan ‘çatının kiremitliğine çıkmak için açılan delik’ (1993: X – 3577)

seki ‘bir şeyi koymak için ocak üstüne ya da duvarlara yapılan çıkıntı’ (1993: X – 3570)

sekti ‘ocağın iki yanında ibrik vb. şeyleri koymaya yarayan, üçgen biçiminde çıkıntılar: ibriği sektinin üstüne koy da soğumasın’ (1993: X – 3573)

serbenek ‘balkon’ (1993: X – 3586)

serpenek (*senpenk, sepenek, serpenek*) ‘dam saçağı; pencere’ (1993: X – 3590)

sikah ‘balkon’ (1993: X – 3632)

sirnik ‘çatı saçağı’ (1993: X – 3646)

sitil ‘çadır eteğı’ (1993: X – 3647)

sivik (*sivi, sivink, siyik, siyinti, süğük, süük, süvink, süvük, süvünek, süyük, süyünk*) ‘dam saçağı; duvar sırtı’ (1993: X – 3648)

siyat ‘dam’ (1993: X – 3650)

soba (*sobalık*) ‘ev içinde küçük banyo, gusülhane’ (1993: X – 3653)

sofa ‘evlerin önündeki geniş balkon’ (1993: X – 3653)

söyük (*söfeh*) ‘duvar, duvar üstü dam saçağı’ (1993: X – 3684)

suluk (*sukluk, sulucak, sulukluk, sutluk, suyolu*) ‘oda içinde küçük banyo, gusülhane; el yıkamak için kullanılan yer, lavabo hayvan sulanan yer; mutfakta su dökülen yer; su deposu; ev çatısında bulunan tahta oluk; musluk’ (1993: X – 3692)

sulum ‘merdiven’ (1993: X – 3691)

sundurma (*sundur*) ‘üstü kapalı balkon, evlerin önündeki taşlık; sofa, küçük salon ya da koridor’ (1993: X – 3696)

sümüh, sümük ‘çatı saçağı’ (1993: X – 3713)

sündürme ‘ev önündeki çıkma; kiremitli çatıların, yapıdan taşan kesimi’ (1993: X – 3714)

şahnis ‘balkon’ (1993: X – 3735)

şerbetlik ‘oda duvarında oyularak yapılmış küçük raf’ (1993: X – 3762)

şeytanca ‘açık pencere kapaklarının sağa sola çarpmamalarını sağlayan çengel’ (1993: X – 3765)

şeytanküllüğü ‘oda içindeki ocaklarda kandil koymaya yarayan koltuk taşındaki çıkıntı’ (1993: X – 3765)

şılapka ‘tavan’ (1993: X – 3767)

şindiri ‘geçme, çivisiz tavan’ (1993: X – 3780)

tabbaha ‘toprak tencere’ (1993: X – 3797)

taban ‘evlerin zemin katı; toprak tabanlı ev; direkler üzerine oturtulmuş tahta; ambarın tabanına yerleştirilen kare biçimindeki ağaç kirişler’ (1993: X – 3797)

tandirevi (*tandırbaşı, tandırlık, tandırörtmesi*) ‘mutfak’ (1993: X – 3819)

tafana ‘tandır odası’ (1993: X – 3798)

tağ (*ta, taa, taga, tağa, taha, taka, takça, tapha, tar*) ‘raf, sergen; küçük pencere ya da tavan penceresi’ (1993: X – 3799)

tahdibink ‘oda içerisinde ufak tefek eşya koymaya yarayan, bir metre yüksekliğinde küçük dolap gibi yer’ (1993: X – 3801)

tahlik ‘evlerde lamba konulan yer, sergen’ (1993: X – 3801)

tahtabaşı (*tahtaboş*) ‘sergen, raf’ (1993: X – 3803)

tahtaboş (*tahdik, tahtabaş, tahtalı, tahtapoş*) ‘balkon; küçük salon’ (1993: X – 3803)

tahtalı ‘sofa’ (1993: X – 3803)

taka (*tağa, taha, tahça, takça, taka, tap, toka*) ‘duvara asılmış kapaksız, küçük dolap; eski evlerde tavana yakın açılan küçük pencere; yüklük: yatakları takaya koydum’ (1993: X – 3805)

talazlık ‘ev saçakları’ (1993: X – 3814)

talbar ‘tahta döşemeleri daha tamamlanmamış oda’ (1993: X – 3815)

talvar (*tavlar*) ‘raf, sergen’ (1993: X – 3816)

tavhana ‘iç içe üç odalı evlerde ortadaki tandırlı oda’ (1993: X – 3846)

tanalık ‘eski evlerde yıkanmaya ayrılan çinko kaplı küçük bölme’ (1993: X – 3818)

tap ‘ev tavanlarında direkler üzerine konan tahtalar, silme tahtası’ (1993: X – 3822)

- tapşa* ‘tavan arası’ (1993: X – 3829)
- taraba (taraka, tarba)* ‘tahta bölme, tahta perde’ (1993: X – 3830)
- tarma* ‘köy evlerinde, ahırlarda yük koymaya ya da yatmaya yarayan büyük sergen; yapılarıdaki çıkma, balkon’ (1993: X – 3834)
- taslık* ‘sergen, raf’ (1993: X – 3838)
- taşlık* ‘ev ve oda önündeki taşla döşenmiş yerler’ (1993: X – 3841)
- tavan* ‘tavan arası; yüklük’ (1993: X – 3845)
- tecir* ‘sergen, raf’ (1993: X – 3857)
- telek* ‘sergen, raf’ (1993: X – 3869)
- temek (tebek, temak)* ‘pencere, camsız tahta kapaklı pencere’ (1993: X – 3874)
- tenef* ‘kurulmuş çadır eteği’ (1993: X – 3878)
- tepe odası* ‘eski köy evlerinde tepeden penceresi olan harem odası’ (1993: X – 3883)
- terece* ‘kiler’ (1993: X – 3889)
- terek (tereklik)* ‘raf, sergen’ (1993: X – 3889)
- tereze (terze, terzen, tireze)* ‘pencere’ (1993: X – 3890)
- terece (terce, terek, tereke)* ‘eski evlerde ocağın iki yanındaki kalın duvarlar oyularak yapılan ve ufak tefek şeyler koymaya yarayan göz’ (1993: X – 3889)
- tersik* ‘damların üzerine dizilen direkler; ahşap evlerde duvar aralarına konulan kirişler’ (1993: X – 3894)
- tıhrım* ‘eski evlerin oturulamayacak denli yıpranmış bölümü’ (1993: X – 3909)
- tırakpat* ‘taştan yapılan dam saçağı’ (1993: X – 3918)
- tırkiş* ‘pencere kafesi’ (1993: X – 3922)
- tirindi* ‘pencerenin alt ve üstündeki kirişler’ (1993: X – 3938)

tohana ‘kışlık oda; sofa’ (1993: X – 3944)

tonus ‘ağaç tavan: o odanın tonusuna çok güzel nakış vurulmuş’ (1993: X – 3961)

top ‘pencere; pencereye konulan tahta korkuluk’ (1993: X – 3961)

topşa ‘tavan arası’ (1993: X – 3965)

toplü (*taplu*, *toka*) ‘pencere; pencerelere yapılan ağaç ya da demir parmaklık’ (1993: X – 3964)

tova ‘toprak tencere’ (1993: X – 3974)

tovan ‘tavan’ (1993: X – 3974)

tömek ‘küçük, camlı ya da camsız ev penceresi’ (1993: X – 2981)

tör ‘evde ya da odada saygıdeğer kişilerin oturduğu başköşe’ (1993: X – 3983)

tura ‘çatı; çatı arası; odalardan başka evdeki diğer bölümler’ (1993: X – 3993)

tuvan ‘tavan’ (1993: X – 4002)

tuvar ‘duvar’ (1993: X – 4002)

tuzar ‘evlerde genellikle kapı üstlerinde bulunan, açılıp kapanmayan kör pencere’ (1993: X – 4003)

tümbek ‘baca’ (1993: X – 4010)

üybaşı ‘çatı’ (1993: X – 4083)

ülkün ‘evin, damın köşesi; köşe taşı’ (1993: X – 4063)

verni ‘evlerde mutfak bölümünün üstü’ (1993: XI – 4097)

yalçe ‘ocak üstündeki raf’ (1993: XI – 4143)

yanaşma ‘evlere, ahırlara bitişik yapılan, oda, ahır vb.’ (1993: XI – 4160)

yangın baca ‘tavan arasından dama açılan boşluk’ (1993: XI – 4166)

yanlama (*yannama*) ‘bir evin çatısına ekleme olarak yapılan oda’ (1993: XI – 4170)

yaşmak ‘ocak üstünde, toprak ya da tahtadan yapılmış sergen’ (1993: XI – 4197)

yaşmak (*yaşmaklık, yaşmalık*) ‘ocak üstündeki sergen ve yanındaki gözler’ (1993: XI – 4198)

yatalga ‘yatak odası’ (1993: XI – 4199)

yatak ‘balkon, sayvan’ (1993: XI – 4199)

yazık ‘koridor’ (1993: XI – 4217)

yazlık ‘sofa; veranda; balkon; çardak; teras’ (1993: XI – 4218)

yerevi (*yerev*) ‘bodrum, alt kattaki oda’ (1993: XI – 4250)

yer odası ‘toprak tabanlı oda’ (1993: XI – 4253)

yerzem ‘bodrum’ (1993: XI – 4254)

yuf deliği ‘tavana yakın açılan küçük delik, pencere’ (1993: XI – 4311)

zağlaman ‘balkon’ (1993: XI – 4342)

zarak (*zaraka*) ‘ufak pencere’ (1993: XI – 4348)

zavrak (*zavlak, zavzak*) ‘pencere; tahta parmaklık’ (1993: XI – 4352)

zemlik ‘bodrum’ (1993: XI – 4360)

Kapı ile İlgili Kelimeler (kapı çeşitleri, kilit, anahtar vs.)

açacak (*accak, açacah, açan, açar, açcah, açcak, aççak, açecek, açgı, açgıç, açıcah, açacak, açicek, açkaç, açkı, açkıç, açkır, açkış, açku*) ‘anahtar’ (1993: I – 55)

aralık gapı ‘evlerde ilk kapı ile ikinci kapı arasındaki aralık: aralık kapıdan odun al da gel’ (1993: I – 297)

asdana ‘eşik’ (1993: I – 341)

aşcak ‘anahtar’ (1993: I – 351)

ayak eşiği ‘eşik’ (1993: I – 403)

ayat ‘kapı’ (1993: I – 408)

balamur (balamur) ‘kapıların üzerindeki ağaçlarla kerpiç ve taşların arasındaki delik: evlerde balamırlara zorlu çabut sokarlar’ (1993: II – 499)

bartış ‘eşik’ (1993: II – 535)

bastırak ‘kapıyı kapadıktan sonra vurulan demir destek, kol demiri’ (1993: II – 547)

bastırık (bastırak, bastırak) ‘kapı sürgüsü’ (1993: II – 547)

beki ‘anahtar’ (1993: II – 604)

belleme ‘kapı arkasında iki yerinden çakılan kalın ağaç; duvara yıkılmaması için yapılan destek; yapıda dikey direklerin arasına konulan kirişler’ (1993: II – 622)

bucuduk ‘kapı pervazı’ (1993: II – 777)

burtaş ‘kapı altına konulan genişçe ve sağlam taş’ (1993: II – 801)

cıkkırak ‘kapı mandalı’ (1993: III – 907)

çalgeçir ‘kapı mandalı’ (1993: III – 1051)

çandı (candı, çanti, çantu) ‘dam veya evlerin üzerinden açılan pencere; duvar’ (1993: III – 1068)

çapana (çapona) ‘kapı menteşesi’ (1993: III – 1074)

çara ‘kapı mandalı’ (1993: III – 1080)

çarh ‘kapı mandalı’ (1993: III – 1081)

çekki ‘kilit’ (1993: III – 1115)

çenet ‘kapı, pencere gibi iki kanatlı şeylerin kanatlarından her biri’ (1993: III – 1136)

çiddak ‘kapı kilidi’ (1993: III – 1158)

çirtık ‘kapı mandalı’ (1993: III – 1190)

çıtlak ‘kapı mandalı’ (1993: III – 1196)

çiçgar ‘parmaklıklı bahçe kapısı’ (1993: III – 1204)

çimbor ‘kapı kilidi’ (1993: III – 1221)

çingil ‘kapı mandalı’ (1993: III – 1228)

çiriş ‘kapı kirişi’ (1993: III – 1235)

çit ‘küçük anahtar’ (1993: III – 1241)

çukuruk ‘çitlere yapılan kapı’ (1993: III – 1302)

dakat ‘kapı’ (1993: IV – 1330)

danacag ‘evlerde kapı ile eşik arasına konulan ve dayanmaya yarayan mermer’ (1993: IV – 1355)

davrada ‘çift kanatlı kapı’ (1993: IV – 1381)

dayanak ‘evlerin kapısının açılmaması için, kapının arkasına konulan ağaç kol, takoz’ (1993: IV – 1384)

dekme ‘yapı yapıldıktan sonra açılan kapı, pencere, dolap’ (1993: IV – 1409)

dırabızan ‘oda kapısının yanında olan bir çeşit gömme dolap’ (1993: IV – 1466)

dil ‘anahtar, kilidin içindeki dilçik, kapı mandalı’ (1993: IV – 1490)

donak (*donam, donak evi*) ‘yeni yapılan bir evin kapı, pencere, tavan, döşeme gibi kısımları’ (1993: IV – 1558)

donanma ‘kapı, pencere gibi şeylere ait kilit, menteşe vb.’ (1993: IV – 1559)

dura ‘çatının saçağı; kapı üzerindeki örtme’ (1993: IV – 1604)

duver ‘kapı kasası’ (1993: IV – 1615)

duvma ‘büyük kapı menteşesi’ (1993: IV – 1615)

düzgü ‘binaların kapı, tavan, dolap gibi doğrama, tahta kısmı’ (1993: IV – 1646)

enik kapı (*enikli kapı, ennikli kapı*) ‘eski han ya da köy evleri kapılarının ortasında, girip çıkmaya yarayan bir kişilik küçük kapı’ (1993: IV – 1758)

erezi (*ereze, erezge, erezgi*) ‘kapılara konulan tahta ya da demir sürgü’ (1993: IV – 1767)

eşiklik ‘kapı boşluğunun alt kısmında bulunan alçak basamak, eşik’ (1993: IV – 1792)

etebe ‘kapı, pencere üstüne kemer yerine konulan kalın ağaçlar’ (1993: IV – 1796)

eyme ‘kapı sürgülerinin geçtiği ve iki ucu söveye çakılı eğri demir’ (1993: IV – 1824)

faragöz ‘mutfakla salon arasında olan kapı’ (1993: V – 1834)

gabse ‘ağaçtan yapılan parmaklık biçiminde bahçe kapısı’ (1993: VI – 1886)

gapı (*gapu*) ‘kapı’ (1993: VI – 1916)

gapuçalıt ‘bahçe kapısı’ (1993: VI – 1917)

geçek ‘bahçe ya da ev kapısı’ (1993: VI – 1961)

germeç ‘çit kapısı’ (1993: VI – 2004)

gıfıl ‘kilit’ (1993: VI – 2035)

godu ‘kapı, ev: godu godu gezer’ (1993: VI – 2093)

goz ‘kapı sürgüsü’ (1993: VI – 2112)

göcek ‘kilit takılmak için kapıya çakılan halka; menteşe’ (1993: VI – 2119)

göçü ‘kapı önü; ev önünde bir şey ekilmeyen yer’ (1993: VI – 2121)

görek ‘kapıya takılan asma ya da düz kilit; kapının açılmaması için arkasından vurulan destek’ (1993: VI – 2158)

gurşah ‘kapı arkasına çakılan, sürgü işine yarayan tahta’ (1993: VI – 2200)

hapenk (*hafek, hefek, hepek, hepen, hepenek, hepenk, hopeng*) ‘eski evlerde ahıra inmek için evden ahıra açılan kapı; baca kapağı; dama çıkılan merdivenin üst kısmındaki kapak’ (1993: VII – 2279)

herem ‘kalın duvar; kapı’ (1993: VII – 2343)

ırgıncak ‘ağıl kapısı’ (1993: VII – 2485)

ineter ‘anahtar’ (1993: VII – 2541)

irze ‘kapı sürgüsü, kapı mandalı’ (1993: VII – 2553)

iveze ‘kapı mandalı’ (1993: VII – 2571)

kanatlı ‘çatal kapı’ (1993: VIII – 2618)

kapı küpesi ‘asma kilit’ (1993: VIII – 2633)

kargaburun (*kargaburnu*, *kargacuk*, *karğaburnu*) ‘kapı mandalı’ (1993: VIII – 2657)

keniş ‘kapı çerçevesi’ (1993: VIII – 2743)

kepek ‘tavan kapısı’ (1993: VIII – 2744)

kit ‘kilit’ (1993: VIII – 2887)

kol demiri ‘kapının açılmaması için arkasına konulan destek demir’ (1993: VIII – 2910)

koltuk kapısı ‘eski evlerde arabalardan ve yüklü hayvanlardan başka insanların girip çıktıkları kapı’ (1993: VIII – 2912)

kora ‘anahtar; kilit; kapı mandalı, sürgü’ (1993: VIII – 2922)

korak ‘ağaç mandallı kapı’ (1993: VIII – 2923)

kozuluk ‘çatıya açılan kapı’ (1993: VIII – 2946)

köcek (*köçek*) ‘kapı, dolap ya da sandık kilidi’ (1993: VIII – 2947)

köç ‘asma kilit’ (1993: VIII – 2947)

körek ‘kapı kilidi, kapı mandalı’ (1993: VIII – 2963)

kös ‘kapı mandalı’ (1993: VIII – 2970)

kura ‘anahtar’ (1993: VIII – 3004)

kuzuluk (*kuzuluk kapısı*) ‘büyük kapıların ortasındaki küçük kapı; kapı kanadı; çatıya, dama açılan kapı’ (1993: VIII – 3023)

küpe kilit ‘asma kilit’ (1993: VIII – 3041)

küstürülük ‘oda kapısının üstündeki raf: küstürülükte bıçak var’ (1993: VIII – 3051)

küsük ‘kapı sürgüsü’ (1993: VIII – 3051)

macar ‘kapı kilidi anahtar’ (1993: IX – 3098)

mandal (mandala) ‘demir ya da tahtadan yapılmış kapı sürgüsü; eski evlerin kapılarının arkasındaki kol demiri’ (1993: IX – 3119)

mandıraz ‘kapı mandalı’ (1993: IX – 3120)

mara ‘anahtar’ (1993: IX – 3127)

matavar ‘kapı çerçevesi’ (1993: IX – 3136)

maymuncuk (maymun) ‘pencere ve kapıların arkalarına mandal yerine konulan küçük çengel’ (1993: IX – 3142)

mengelez ‘kapı mandalı’ (1993: IX – 3162)

muzak ‘asma kilit’ (1993: IX – 3226)

navar ‘kapı kilidi’ (1993: IX – 3242)

öven ‘sofa; sokak kapısının önü, taşlık’ (1993: IX – 3362)

padavran ‘sokak kapısı’ (1993: IX – 3377)

palavara (palavra) ‘kerpiçten yapılan yapılarda, kapı ve pencere üstlerine konulan kalın, ağaç direk’ (1993: IX – 3384)

peki ‘kapı sürgüsü’ (1993: IX – 3421)

peknec ‘merdivenlerin üstündeki kapı’ (1993: IX – 3422)

razga ‘kapı menteşesi, reze’ (1993: IX – 3505)

sert kapan ‘tavana açılan kapak, tavan kapısı’ (1993: X – 3591)

soba odası ‘kapısı mutfaktan açılan oda’ (1993: X – 3653)

soku ‘kapı sürgüsü’ (1993: X – 3659)

söve (*seve, sova, soya, söğe, söva, söye, süve*) ‘kapı ve pencerenin yerleştiği kasa, çerçeve; eşik’ (1993: X – 3679)

söve (*söve taşı*) ‘avlu kapısının iki yanına konan uzun taşlar’ (1993: X – 3680)

sürağacı ‘kapı sürgüsü’ (1993: X – 3717)

sürecek ‘ağaçtan yapılmış kapı mandalı’ (1993: X – 3717)

şakkıracak (*şakkarak*) ‘kapı mandalı, zemberek’ (1993: X – 3737)

seğrik ‘kapı menteşesi’ (1993: X – 3756)

şıpdüştü (*şıpdüşen*) ‘kapı mandalı’ (1993: X – 3770)

şif ‘kapı eşiği, pencere kıyısı’ (1993: X – 3776)

şirik ‘köy evlerinde oda kapılarının tahtadan yapılmış, uzun menteşesi’ (1993: X – 3784)

taka ‘kapı’ (1993: X – 3805)

takıracak ‘kapı tokmağı’ (1993: X – 3809)

tapşa ‘kapı ve pencerelerin üst bölümü’ (1993: X – 3829)

tazar ‘ev kapılarının arkasına taştan yapılmış, su testisi ya da su küpü koymaya yarayan yerler’ (1993: X – 3853)

tilgaz ‘kapı mandalı’ (1993: X – 3913)

tırhuş (*tırgıç, tırhuç, tirhiç*) ‘parmaklıklı bahçe kapısı’ (1993: X – 3919)

tırhız taşı (*tırkaz*) ‘eski evlerde kapıyı içerden kapamaya yarayan ortası delik, yuvarlak taş’ (1993: X – 3919)

tilki (*tilkecek*) ‘kapı çerçevelerinin sıkıca tutturulması için duvara konulan ağaç parçaları, takoz’ (1993: X – 3931)

tirindi ‘kapı, pencerelerin alt ve üstündeki tek parça taşlar’ (1993: X – 3938)

top kilit ‘asma kilit’ (1993: X – 3964)

tosbağa ‘bağ kapılarında kullanılan ağaç kilit’ (1993: X – 3972)

turhun taşı ‘eski evlerde kapıyı kilitlemek için kullanılan ortası delik, yuvarlak taş’ (1993: X – 3994)

turşupalan (*turşpalan, tuspalan*) ‘süzgeç’ (1993: X – 3995)

tutamak ‘kilit’ (1993: X – 3998)

tuzar ‘evlerde genellikle kapı üstlerinde bulunan, açılıp kapanmayan kör pencere’ (1993: X –4003)

yaşmak (*yaşmaklık, yaşmalık*) ‘kapının üst pervazı’ (1993: XI – 4198)

yerevi (*yerev*) ‘mutfak’ (1993: XI – 4250)

yolah, yolak ‘kapı’ (1993: XI – 4289)

yornak ‘büyük anahtar’ (1993: XI – 4298)

zemberek ‘kapı demiri’ (1993: XI – 4359)

zembirek ‘kapı kilidi’ (1993: XI – 4360)

zerze ‘kapı mandalı sürgüsü; kapı halkası’ (1993: XI – 4362)

zirza (*zerze, zirzala, zirza*) ‘kapı çengeli, tokmağı; kapı zinciri, sürgüsü; kapı kilidi; kapı rezesi, menteşesi; kapı kol demiri’ (1993: XI – 4380)

zivik ‘kapıyı içten kilitleyen kargaburnu’ (1993: XI – 4390)

Avlu ve Evin Çevresi ile İlgili Kelimeler

ağnik ‘odun yığını, odunların yığın yapıldığı yer’ (1993: I – 108)

altlık ‘üzeri ve üç yanı kapalı, önü açık, içinde ocak, tandır bulunan ve yakılacak şeyler de konulan dam’ (1993: I –232)

ana divar ‘kerpiç evde taştan örülmüş duvar’. (1993: I – 247)

areiş (*ariş, areyş*) ‘asma çardağı’ (1993: I – 308)

arzele ‘asma çardağı’ (1993: I – 338)

asmalık ‘ocaklığın üst kısmında üzerine lamba ya da başka bir şey koymak için yapılan (1993: I – 346)

avaltı ‘ev arkasındaki bahçe ve tarla’ (1993: I – 375)

avlu ‘kiler; kışlık küçük evlerin karşısında büyük yazlık ev’ (1993: I – 390)

ayak altı ‘kapı önü’ (1993: I – 400)

ayak damı ‘ev önündeki dam’ (1993: I – 402)

ayat ‘avlu, açık arsa’ (1993: I – 408)

ayvan ‘ev bahçesi, avlu, taşlık; mısır, fındık kurutmaya mahsus zeminden yüksek yer üstü kesik koni şeklinde zahire ambarı’ (1993: I – 433)

banı ‘yaylada yapılan evler, çiftlik; mandıra, ağıl’ (1993: II – 520)

bav ‘ahır’ (1993: II – 573)

bellea, bellea (bellai, belle, bellua) ‘mutfak, avlu veya ahırda, pis suları dışarıya akıtmak için yapılan ark’ (1993: II – 621)

biricik ‘kireç ve çamurdan yapılan tahıl ambarı’ (1993: II – 701)

bitek ‘gübre ve toprak karıştırılarak yapılan tahıl ambarı’ (1993: II – 709)

ciba ‘küçük bahçe, avlu’ (1993: III – 952)

cünnük ‘küçük dam’ (1993: III – 1027)

çalamar ‘dört tarafı çiftle çevrili yazlık koyun ağılı’ (1993: III – 1049)

çamlar (camar, carmar, çalman, çekle, çelki) ‘üstü açık, çalılarla ve taşlarla çevrilmiş ağıl’ (1993: III – 1060)

çavuşkan ‘çardak’ (1993: III – 1096)

çeten ‘çitten yapılmış ambar kamıştan duvar’ (1993: III – 1151)

çiper ‘bahçenin kenarına dikenli bitkilerden yapılan çit, koruluk’ (1993: III – 1231)

çiten ‘buzağı veya kuzu için yapılmış özel ağıl’ (1993: III – 1242)

- çiten* ‘bahçe ve ağılların etrafına çekilen çit’ (1993: III – 1242)
- çitenlik* ‘bahçe, avlu, sebzelik’ (1993: III – 1242)
- çobansalık* (*çobancalık, çobancılıh, çobanlık*) ‘ağıl yakınında çobanların oturması için yapılmış ev’ (1993: III – 1255)
- çokala* ‘üstün kuru yapılan çardak, ev’ (1993: III – 1259)
- çotulma* ‘taştan yapılmış yiyecek ambarı’ (1993: III – 1275)
- dalavar* (*dalvar*) ‘üstü çalı çırpı ile örtülmüş bağ, bostan kulübesi’ (1993: IV – 1339)
- dalda* ‘yörüklerin, çalı çırpı ile çadırlarının önünde daire şeklinde çevirdikleri yer’ (1993: IV – 1341)
- dalimba* ‘yazlık sebzeleri kışın korumaya yarayan oda ya da kuyu’ (1993: IV – 1345)
- davarlıh* ‘koyun ve keçi ahır’ (1993: IV – 1378)
- develik* ‘deve ağılı, büyük ahır’ (1993: IV – 1443)
- döğgü* ‘topraktan yapılmış, genellikle bahçe duvarı’ (1993: IV – 1571)
- efkere* ‘evlerin önünde bulunan, çevresi tel ya da duvarla çevrili birkaç dönümlük toprak parçası’ (1993: V – 1670)
- ekinlik* ‘evlerin önündeki küçük çiçeklik’ (1993: V – 1695)
- endime / endimen* ‘köy evlerinde herhangi bir eşya koymak için yapılan kapalı yer’ (1993: V – 1746)
- eveni* ‘avlu’ (1993: V – 1805)
- evün* ‘ahır ve avlu damı’ (1993: V – 1818)
- fahtı* ‘çit’ (1993: V – 1831)
- finnas* ‘kerpiçten yapılmış üstü açık ambar’ (1993: V – 1867)
- finzan* ‘bağ evi’ (1993: V – 1868)

galif (galif) ‘tarla ve bostan bekçileri için tahtadan yapılmış kulübe; çardak’ (1993: VI – 1901)

gecev ‘bağ ve tarla kıyılarına yapılan kulübe’ (1993: VI – 1959)

gedeği ‘ahır’ (1993: VI – 1965)

gelik ‘çitle çevrili ağıl’ (1993: VI – 1978)

gelif (gelik) tarla, bağ ve bahçelerde yapılan basit bekçi kulübesi (1993: VI – 1977)

germeç ‘çalı çırpıdan yapılan çit’ (1993: VI – 2004)

gezemek ‘avlu; merdiven’ (1993: VI – 2022)

gidek ‘çamaşır dikmek için damların iki tarafına dikilen ağaç’ (1993: VI – 2073)

gidek ‘avlu duvarının üstü’ (1993: VI – 2073)

gom ‘küçükbaş hayvanların ağılı’ (1993: VI – 2099)

gömele ‘bağ ve bahçelerde yaz için yapılan küçük kulübe, bağ evi; bağ, bahçe, bostanlardaki bekçi kulübesi’ (1993: VI – 2149)

gömme ‘yer altı deposu’ (1993: VI – 2150)

gurluk ‘evlerde taşlık giriş, avlu’ (1993: VI – 2200)

güzle (güzlek) ‘bağ evi, kışlık’ (1993: VI – 2244)

hambar ‘ambar’ (1993: VII – 2265)

haniça ‘küçük ambar’ (1993: VII – 2275)

hapan ‘üzeri açık ya da kapalı geniş avlu’ (1993: VII – 2276)

havış (havş, havşa, havuç, havuş, havut, hevşe) ‘avlu, bahçe; ev’ (1993: VII – 2311)

havlu (havlağa, havlı, havli, hevlü) ‘avlu, bahçe; (1993: VII – 2312)

havul ‘avlu; ağıl’ (1993: VII – 2313)

hayat (*hayad, hayatlık, heyat, heyet*) ‘sofa; avlu; salon, hol; koridor; balkon sundurma; oda; köylerde çamaşır yıkanılan yer, yunaklık; yayla evi; eski ev; ev bahçesi; ahır, ağıl’ (1993: VII – 2314)

haydan (*haydağan*) ‘ottan, çalı çırpıdan yapılan yazlık kulübe’ (1993: VII – 2316)

hayma (*haymalık, hoymalık*) ‘bağ ve bahçelerde çalı çırpıdan yapılan çardak’ (1993: VII –2320)

hefkere ‘evin çevresindeki küçük sebzelik; çevrilmiş avlu’ (1993: VII – 2328)

hepenk ‘yeraltı deposu’ (1993: VII – 2341)

heyme ‘asma çardağı’ (1993: VII – 2354)

hinnas ‘kerpiç ve çamurdan yapılan tahıl ambarı’ (1993: VII – 2387)

hu ‘kamuş ya da çubuktan yapılan bağ ve bahçe kulübesi’ (1993: VII – 2441)

hulak ‘bostan kulübesi’ (1993: VII – 2441)

hullik (*hulle*) ‘yaylada geçici olarak yapılan kulübe’ (1993: VII – 2442)

huyma (*huymalık, humaylık*) ‘bağ ya da bostan kulübesi’ (1993: VII – 2447)

hübe ‘kulübe’ (1993: VII – 2447)

hüben ‘çardak’ (1993: VII – 2447)

hügül (*hogul, hokul, hug, hugul, huğu, hukul, hüğul*) ‘tarla ve bostanlara yapılan küçük bekçi kulübesi’ (1993: VII – 2448)

hüğme (*hüğ*) ‘çardak’ (1993: VII – 2448)

hüviüt (*höğbül*) ‘kamuş, ot ya da sazdan yapılmış bağ, bahçe kulübesi’ (1993: VII – 2453)

ıstırğa ‘çalılarla, taşlarla çevrilmiş üstü açık ağıl’ (1993: VII – 2494)

ısembik ‘evlerin yanındaki sebze bahçesi’ (1993: VII – 2554)

kaldan ‘tahıl ambarı’ (1993: VIII – 2609)

- kapan* ‘ahır, dam evden bodruma inmek için açılan kapak’ (1993: VIII – 2630)
- kasıl* ‘ev önünde sebze ekmek için ayrılan arsa’ (1993: VIII –2674)
- kaşak* ‘avlu’ (1993: VIII – 2678)
- kat* ‘toprak evlerde üst kısma süs olarak yapılan biraz enli ve renkli bağlar’ (1993: VIII – 2681)
- kelik* (*kelif, keliz, kelüf, kölük, kölük*) ‘bağ evi, kulübe’ (1993: VIII – 2733)
- kerana* ‘ahır, ağıl’ (1993: VIII – 2751)
- kesik* ‘köy evlerinde ambar işini gören, kerpiçle bölünmüş yer’ (1993: VIII – 2764)
- kirebet* ‘avlu, hayat’ (1993: VIII – 2876)
- kom* (*kem, konur, köm, kön, küm*) ‘ağıl, davar ahır; çalı, çırpı, ağaç ya da çamurdan yapılmış küçük ev, yayla evi’ (1993: VIII – 2913)
- korcu* ‘ev arkasında kalan taşlık yer, avlu’ (1993: VIII – 2924)
- kotarı* ‘duvar ve çalı ile çevrilmiş üstü açık ya da bir kısmı kapalı ağıl’ (1993: VIII – 2936)
- kova* ‘taştan, çitten ve tezekten yapılan duvarlarla çevrilmiş yer, bir çeşit avlu’ (1993: VIII –2938)
- koz* (*kozuk*) ‘evlerin altında bulunan davar ağılı’ (1993: VIII – 2944)
- köcü* (*köçü, köğçü*) ‘avlu, evin altındaki boşluk’ (1993: VIII – 2947)
- kös* ‘davar ağılı’ (1993: VIII – 2970)
- kulluk* ‘ağıl; avlu’ (1993: VIII – 2996)
- kocgal* ‘yontulmamış ağaçları üst üste yığarak yapılan kulübe; sazdan yapılan kulübe’ (1993: VIII – 2892)
- koh* ‘bostan kulübesi’ (1993: VIII – 2904)
- koluk* ‘kulübe’ (1993: VIII – 2912)

koymaça ‘çardak’ (1993: VIII – 2942)

kuh ‘kamuş ve sazlardan yapılan çardak’ (1993: VIII – 2991)

kuluba ‘tarla ve bağlara yapılan barınak, kulübe’ (1993: VIII – 2997)

kuruntuluk ‘kulübe’ (1993: VIII – 3012)

küğ ‘bağ ve bahçe kulübesi’ (1993: VIII – 3026)

mehmil ‘tahtadan yapılmış tahıl ambarı; dolap’ (1993: IX – 3152)

menderiç (*menferiç*) ‘evin önünde set biçimindeki bahçe’ (1993: IX – 3160)

nayla ‘ambar’ (1993: IX – 3242)

merek (*merah*) ‘ahır; odunluk; samanlık’ (1993: IX – 3167)

oluk ‘ahır’ (1993: IX – 3279)

onbar ‘ambar’ (1993: IX – 3282)

öğen ‘evin önündeki geniş yer, avlu’ (1993: IX – 3315)

ölle ‘yazın bağ ve bahçelerde yapılan çardak’ (1993: IX – 3332)

örtme ‘üstü kapalı, önü açık yer; sofa, salon, tahta gölgelik; bir katlı bağ evi; bağ kulübesi; evin önü açık ve taş döşeli bölümü, giriş yeri; mufak; üstü örtülü ağıl; tütün dizmeye, işlemeye, kurutmaya yarayan üstü kapalı yer. evin altından geçen yol; odun ve yakacak konulan yer’ (1993: IX – 3350)

partal ‘ev, ambar, tarla vb. taşınmaz mal; bağ, bostan ve bahçelerde dört direk üzerine kurulan ve yatılabilen çardak’ (1993: IX – 3402)

pasa ‘çardak’ (1993: IX – 3403)

pelek ‘evle ahırını birbirine bağlayan ufak geçit ya da küçük merdiven’ (1993: IX – 3423)

salaç ‘çardak; sazdan yapılan kulübe’ (1993: X – 3521)

salık ‘ağıldaki çoban odası’ (1993: X – 3525)

sayvant (*sayvantlık, sayvat*) ‘ağıl, mandıra; üstü kapalı, yanları açık yer; samanlık, ot ve saman konulan üstü kapalı yer; evlerin dışında üstü örtülü, yanları açık genişçe saçak altı, teras üstü tahta ile örtülmüş yayla evi’ (1993: X – 3561)

saya ‘ağıl; ahır; yayla ve kırlarda hayvanlar için yapılan üstü samanla örtülü hangar; avlu; sofa, salon; bodrum; bir çeşit evaltı’ (1993: X – 3557)

sayalık ‘ahır’ (1993: X – 3558)

sayat ‘evaltı, meyve vb. kurutulan yer; avlu’ (1993: X – 3558)

seki (*sekemeç, sekmek, sekme, sekmeç, sekmek, sekmen, sekümen*) ‘evlerin önüne yazın oturmak için taş ve çamurdan yapılan, yarım metre yüksekliğinde set; avluda yazın oturlan, mutfak olarak da kullanılan tek oda; balkon, çıkma; ahır damı; koridor, sofa; merdiven, merdiven basamağı’ (1993: X – 3569)

sivat ‘çardak’ (1993: X – 3622)

sillik ‘ahır’ (1993: X – 3635)

şenlik ‘ev önündeki bahçe, bostan’ (1993: X – 3761)

şimeno ‘avlu, taşlık’ (1993: X – 3779)

taht ‘avluda kurulan ve evlerin ikinci katından geçilen tahta balkon, çardak: dün akşam tahtta yattım yine’ (1993: X – 3802)

taktıl ‘yazlık çardak’ (1993: X – 3812)

talvar (*talbar, talfar, talpar, tavla, tavlar*) ‘bağ ve bostanlarda, çalı çırpıdan yapılmış üstü kapalı bir çeşit çardak, bağ evi ya da bostan kulübesi asma çardağı; çardak; hayvanların barınması için dört direkten yapılmış üstü kapalı çardak ilkel biçimde yapılmış üstü açık balkon; bağ ve bahçelerde tahtadan yapılan, yerden bir metre yükseklikteki yatılacak yer; bağ ve bostanlarda bekçiler için yüksekçe yapılan gözetleme yeri; bağ ve bahçe kulübelerinde direk yerine kullanılan kalın ağaç; bağ teveklerini yukarı kaldırmak için yanlarına dikilen sıruk’ (1993: X – 3816)

tam ‘ahır; yapıların üst bölümü, dam; toprak tabanlı, tek katlı ev, köy evi; büyük, boş, ışıksız oda; baca’ (1993: X – 3816)

tarak (tar) ‘avlu korkuluğu’ (1993: X – 3831)

temel ‘duvar görünüşü verecek denli sık böğürtlenlik bağ, bahçe çevresine çekilen çit’ (1993: X – 3874)

tırın ‘köy evlerinin yanındaki otsuz, kıyısı çevrili bahçe’ (1993: X – 3920)

ün ‘ağıl’ (1993: XI – 4065)

yasak (yasaklık) ‘köy kıyısında, çitle çevrilmiş küçük tarla; ev yanında, çitle çevrilmiş küçük bahçe; ev dışında üstü yağmura karşı kapatılmış yer’ (1993: XI – 4190)

yatuk ‘ambar’ (1993: XI – 4202)

yımsa ‘evin ön ve ardındaki alçak, üstü kapalı yer’ (1993: XI – 4272)

yöre ‘avlu’ (1993: XI – 4309)

zavzana ‘ev önündeki ufak bahçe’ (1993: XI – 4353)

zemnik ‘yanları açık, üstü çalıyla örtülmüş çardak’ (1993: XI – 4360)

Ev Araç Gereçleri ve Ev İçindeki Eşyalar

Araç ve Gereç Kavramını Karşıl原因an Kelimeler

ağırluh ‘bütün ev eşyası; yaylâya çıkarılan bütün eşya’ (1993: I – 92)

dördülü düzen ‘bir evde bütün gerekli eşyanın, aracın bulunması, tam tekmil: sen dördülü yere düştün’ (1993: IV – 1587)

dörük dökük ‘ev eşyalarından teferruat kabilinden olan şeyler’ (1993: IV – 1588)

döşeme (döşengi, döşenti) ‘oda takımı, mobilya; hamam takımı’ (1993: IV – 1590)

düzen takan (düzen, düzen dakan) ‘eşya, ev eşyası’ (1993: IV – 1645)

garaltı ‘ev eşyası’ (1993: VI – 1919)

haşye ‘ev ve mutfak eşyası’ (1993: VII – 2305)

ılgı ‘ev eşyası: bugün yaylaya ılgı taşıdım’ (1993: VII – 2468)

ırıhtı ‘ev eşyası’ (1993: VII – 2485)

köç ‘ev eşyası’ (1993: VIII – 2947)

şelek ‘ev eşyası, öteberi’ (1993: X – 3758)

temelti ‘ufak tefek eşya, ev eşyası’ (1993: X – 3875)

tırtı ‘ev eşyası’ (1993: X – 3924)

üykerek ‘ev gereci’ (1993: XI – 4083)

üytübü ‘ev döşemesi’ (1993: XI – 4083)

yatır ‘ev eşyası, altın vb.’ (1993: XI – 4201)

Aydınlatma Araç ve Gereçlerini Karşılamanın Kelimeleri

baca (*bacalık, bece*) ‘lamba; lamba şişesi; ocak’ (1993: II – 455)

çıra (*çirahma, çirakma, çirakman, çiralık, çirapha, çirapna*) ‘ışık, aydınlık; lamba; kandil’ (1993: III – 1184)

çirakma ‘üzerinde çıra yakılan tenekeden yapılmış bir çeşit şamdan’ (1993: III – 1234)

filfirik ‘iki ya da üç köşeli olup, her köşesine bir fitil konularak kullanılan toprak ya da teneke kandil’ (1993: V – 1865)

ılğır ‘kandil’ (1993: VII – 2470)

şeme ‘kandil’ (1993: X – 3759)

Mutfak Araç ve Gereçlerini Karşılamanın Kelimeleri

açkı (*açkı çubuğu*) ‘oklava’ (1993: I – 60)

arap dudağı ‘ocakların yanında, kibrit ve buna benzer mutfak gereçleri koymak için duvara geniş bir alt dudak biçiminde çamurdan yapılan yer’ (1993: I – 299)

artmak ‘büyük heybe’ (1993: I – 336)

aşsüzen ‘kevgir’ (1993: I – 362)

aşurma (aşirtma, aşurtma) ‘büyük kazan; küçük kazan, büyük kulplu tencere; büyük su kovası’ (1993: I – 363)

ayırt ‘süzgeç, kevgir’ (1993: I – 420)

ayıt ‘sofra takımı, çatal, bıçak, kaşık, tabak, bardak v.b.’ (1993: I – 421)

bakır (bağreç, bahır, bahraç, bahrah, bakırca, bakireç, bakrak, bakreç, barhaç, barhiç, bariç, bakraç, bokı, bokraç) ‘bakraç, kovai helke; tencere’ (1993: II – 493)

bakırcağ ‘yemek pişirmeye ve su ısıtmaya yarayan tek kulplu bakır kap’ (1993: II – 494)

bakır çakır ‘kapkacak’ (1993: II – 494)

bakraç ‘kulplu tencere’ (1993: II – 495)

banma ‘çamaşır yıkamak, pekmez kaynatmak için kullanılan ağzı geniş, altı dar geniş kap, kazan’ (1993: II – 521)

bardak (badak, bardacık, bardağ, bardağ, bardah) ‘toprak testi, küçük testi; çamdan yapılmış su testisi. toprak, çam veya madenden yapılmış ibrik. sürahi. toprak çömlek, toprak kavanoz’ (1993: II – 528)

batca ‘ağzı geniş büyük bakır kap’ (1993: II – 570)

batma ‘testi’ (1993: II – 573)

bedire (bedre) ‘su kovası, bakraç’ (1993: II – 595)

beruş ‘tencere’ (1993: II – 638)

bıhırık ‘ocak’ (1993: II – 664)

bıros ‘kova’ (1993: II – 671)

bite ‘yufka ekmek yaparken sofranın altına serilen keçi derisi’ (1993: II – 708)

bitek ‘pekmez konulan küçük küp’ (1993: II – 709)

boduç (bacit, baduç, badıç, bocit, bocud, bocuk, bocut, bocutcak, boçca, boçça, boçke, bodaç, bodiç, bodoç, bodres, bodu, bodurcuk, boduş, bodüş, bondi, bondik, bondu,

bonu, bora, boru, boza, bct, bd, bdk, bndi, bnd, bucuğ, bucuğ, bucuğ, buda, budu, bundi, bundu) ‘am ağacı veya topraktan yapılmış kk testi, yuvarlak, kulpsuz testi; toprak, am ağacı veya madenden yapılmış ibrik, emzikli testi; kapaklı ve lleli inko srahi, toprak, bakır srahi; gğm, kk gğm; bakır veya teneke maşrapa, byk su tası; mlek; kp; yemek pişirilen kk kazan; am ağacından yapılmış su fıısı, varil; manda boynuzundan yapılmış katran kabı’ (1993: II – 719)

boruş ‘ufak su bardağı, kupa’ (1993: II – 742)

brk ‘ibrik’ (1993: II – 828)

calgavu (calgavuş) ‘tava’ (1993: III – 851)

canak ‘toprak veya bakır kap’ (1993: III – 855)

ceMBER ‘yağ konulan tahta kap’ (1993: III – 879)

ceTik ‘su koymaya yarayan kap’ (1993: III – 887)

combu ‘byk ve saplı testi’ (1993: III – 997)

comek, cmek, cmce, combe ‘me’ (1993: III – 1006)

crdek ‘su testisi’ (1993: III – 1028)

akal ‘toprak kap’ (1993: III – 1041)

alku ‘kepe’ (1993: III – 1058)

alpıra ‘ok eskimiş kap’ (1993: III – 1062)

ambardak ‘amdan oyularak yapılmış su kabı’ (1993: III – 1063)

am budrumu ‘ağa kap’ (1993: III – 1064)

anga ‘kova, kk bakra’ (1993: III – 1069)

antik ‘anta, kk torba’ (1993: III – 1072)

ara ‘testi’ (1993: III – 1080)

emlek ‘su gibi sıvı maddeleri koymak iin tahtadan yapılmış kap’ (1993: III – 1131)

çencere (*çencire, çençere, çençeri, çendire*) ‘tencere’ (1993: III – 1133)

çerep ‘küçük toprak çanak’ (1993: III – 1145)

çerepene (*çenepe, çereger, çerepne, çeripene, çertme, çirepene, çirepne*) ‘ekmek pişirmek için topraktan yapılan çanak’ (1993: III – 1145)

çırabana ‘ocak’ (1993: III – 1185)

çıtçıtı ‘bakır tabak veya testi’ (1993: III – 1192)

çilosen ‘bakır süzgeç’ (1993: III – 1220)

çingil ‘küçük bakraç’ (1993: III – 1228)

çinik ‘tabak’ (1993: III – 1228)

çirike ‘evlerdeki ocakların kenarlarından ateşin sıçramaması için ön kısmına konulan taş’ (1993: III – 1235)

çitne ‘tahtadan yapılmış büyük sofrası’ (1993: III – 1247)

çoplak ‘ağaçtan yapılmış su kabı’ (1993: III – 1269)

çortik ‘kepçeye benzeyen su tası’ (1993: III – 1273)

çölemen ‘ocaklarda tencere ve saçın altına konulan taş veya kerpiç’ (1993: III – 1282)

çömlek (*çöltek*) ‘çömlek bir çeşit bakır kap’ (1993: III – 1283)

çömcü ‘bir çeşit maşrapa’ (1993: III – 1284)

çömçe (*cemce, comca, cömce, cömcek, cömçe, çemçe, çoça, çomcu, çomça, çomçe, çomçu, çömçek, çömçü, çömüş, çönçe, çumça, çümçe*) ‘kepçe, büyük tahta kaşık (1993: III – 1284)

çömçü ‘toprak kap ağaçtan oyulmuş kap’ (1993: III – 1285)

çötere ‘ağaç su kabı’ (1993: III – 1298)

çöven ‘toprak tencere; fırın tepsisi’ (1993: III – 1298)

çuğla ‘ağaç kepçe’ (1993: III – 1301)

çukak (*çukala, çukale, çukali, çukalli*) ‘toprak tencere’ (1993: III – 1302)

dabak ‘yemek tabağı’ (1993: IV – 1312)

daban çuvalı ‘küçük çizgi ve çiçeklerle süslü dokuma çuval’ (1993: IV – 1314)

dabasura ‘çorba tası’ (1993: IV – 1315)

dağar (*dagar, dager, dağarcık, dahar*) ‘topraktan yapılmış, ağzı geniş, dibi dar, içine su, pekmez, ayran, süt, yoğurt, turşu ve küllü su konulan bir çeşit küp; çömlek; topraktan yapılmış, hamur yoğurmaya yarayan, iki kulplu büyük çanak; büyük testi; saksı; topraktan yapılmış büyük kazan toprak mangal’ (1993: IV – 1322)

dağar (*darıcık, dagar, dagaruk, dağarcıh, dağarcuh, dağarcuk, dağarçık, daharcık, darıcık, dalak heğbesi*) ‘ufak heybe’ (1993: IV – 1336)

dalbaz (*dabilbaz, dabilbaz, dalımbaz, dalımbaz*) ‘davlumbaz, ocak etekliği; ocak üstündeki raf’ (1993: IV – 1341)

daldırma ‘sedire ya da ocağın iki tarafına yayılan küçük hasır’ (1993: IV – 1342)

damacan (*damaca*) ‘keçi derisinden yapılmış, tahıl saklamaya yarayan kap’ (1993: IV – 1348)

damancan ‘keçi derisinden yapılmış dağarcık’ (1993: IV – 1350)

davarcıh, davarcık, davarcug, davarcuk) ‘dağarcık; çuvaldan biraz küçük bir çeşit torba’ (1993: IV – 1323)

davgana ‘ince, dar boyunlu küçük testi, toprak sürahi’ (1993: IV – 1379)

debbe ‘bakırdan yapılmış üstü kapaklı ve kulplu su güğümü; su kovası; süt güğümü; bakırdan yapılmış yağ kabı, tas’ (1993: IV – 1391)

deşt ‘pekmez kaynatılan, ekmek yoğrulan leğen’ (1993: IV – 1439)

deve ‘köy ocaklarında kullanılan büyük sacayak’ (1993: IV – 1440)

devecibardağı ‘çam bardağı’ (1993: IV – 1440)

devebakırı ‘çinko bakraç’ (1993: IV – 1440)

dıĝan (*daĝan, dıĝan, dıĝdıĝ, dıhan, dıgan, dıĝan, dovan, duĝan, duvan*) ‘yaĝ tavası; ufak kulplu, st pişirilen bakraç; bakır kazan, karavana; tencere; kenarlı derin tepsi’ (1993: IV –1451)

dibeh ‘tunç ya da tahtadan yapılmış havan’ (1993: IV – 1479)

dikmece ‘iki kulplu st tavası’ (1993: IV – 1489)

divle ‘toprak tencere’ (1993: IV – 1527)

dolba ‘daĝarcık; yem torbası’ (1993: IV – 1546)

dombu ‘tahtadan yapılmış st kapalı emzikli su kabı’ (1993: IV – 1552)

dkc ‘bakırdan yapılmış ibrik’ (1993: IV – 1574)

dnderme tavası ‘byk tava’ (1993: IV – 1581)

duccak (*dudacak, dudcag, dudcek, dudduracak*) ‘ocaktan tencereindirmek iin kullanılan bezden yapılmış tutacak’ (1993: IV – 1595)

dussak ‘boş tutulan yemek kabı’ (1993: IV – 1608)

duvak (*duvaĝ, duvah*) ‘topraktan yapılmış tencere, mlek, kp kapaĝı’ (1993: IV – 1614)

dbek (*dibelek, dbeh*) ‘taş havan; tahta havan’ (1993: IV – 1616)

drk ‘torba, ıkın’ (1993: IV – 1636)

ebrik ‘su imeye ya da taşımaya yarayan kap’ (1993: V – 1658)

eer ‘aşevi, mufak; oda’ (1993: V – 1663)

efşn ‘ocak üzerindeki satan, ekmeĝi almaya ve evirmeye yarayan demir ara’ (1993: V –1670)

eĝiř ‘ekmeĝi tandırdan almak iin demirden yapılan bir ucu eĝik, bir ucu yassı ara; kazan ya da teknedeki hamuru kazımaya yarayan bir eşit ara; hamur kesmek iin kullanılan bir ara’ (1993: V – 1680)

ekecik ‘toprak tencere, gve; reel kavanozu’ (1993: V – 1693)

ekmeklik ‘pişirilen ekmeklerin konulduğu yer, ekmek koymak için yapılan örme kap’ (1993: V – 1697)

ekmekevi ‘ekmek yapılan ve yenilen oda’ (1993: V – 1696)

elbeşte ‘tabakların kullandıkları tekne; kulplu büyük kazan’ (1993: V – 1703)

elli ‘ekmeği tandıra salıvermeye yarayan araç, pişirgeç’ (1993: V – 1722)

ellice ‘yağ tavası; kulplu küçük tencere’ (1993: V – 1722)

emzikli ‘ağaçtan yapılmış su kabı’ (1993: V – 1742)

epmek tahtası ‘üstünde hamur, yufka açılan enli düzgün tahta’ (1993: V – 1763)

epmek tandırı ‘üzerine büyük ve yuvarlak saç konularak yufka ekmeği pişirilen geniş ve derin ocak’ (1993: V – 1763)

eşizen ‘süzgeç’ (1993: V – 1793)

eysinti ‘küçük hamur teknesi’ (1993: V – 1827)

ezinti ‘hamur teknesi’ (1993: V – 1830)

fabalak ‘şeker, tuz, bal, pekmez vb. şeyleri koymak için sukabağından yapılan kap’ (1993: V – 1831)

femele ‘ocak başı’ (1993: V – 1843)

femele taşı ‘ocak taşı’ (1993: V – 1843)

femi ‘ocak’ (1993: V – 1843)

fırka ‘iki kulplu küçük testi’ (1993: V – 1855)

filfil ‘testi’ (1993: V – 1865)

foni (fonü) ‘huni’ (1993: V – 1876)

gabalak (gabılak, gebece, gevrele, gobalak) ‘iki kulplu testi’ (1993: VI – 1883)

gadal ‘çorba karıştırmaya yarayan ağzısız kepçe’ (1993: VI – 1889)

gafiga ‘güğüüm’ (1993: VI – 1892)

galez ‘çinkodan yapılmış su tası’ (1993: VI – 1901)

galıç (*galuç*) ‘küçük ocak; orak’ (1993: VI – 1901)

ganamaz ‘su almak için kullanılan bir kap’ (1993: VI – 1909)

ganavaz ‘büyük, tek saplı kap’ (1993: VI – 1909)

gane ‘küçük sürahi’ (1993: VI – 1910)

ganete ‘ibrik’ (1993: VI – 1911)

ganoz ‘kavanoz’ (1993: VI – 2100)

gaşucuh ‘küçük kaşık’ (1993: VI – 1935)

gaşuk (*gaşug*) ‘kaşık’ (1993: VI – 1935)

gatneri ‘büyük kazan’ (1993: VI – 1936)

gavata ‘tahta ya da teneke kutu; kulplu tencere; ağaç çömlek, içi oyuk kap; ağaç havan; su içilen maşrapa; teneke su hunisi’ (1993: VI – 1938)

gavran ‘un konulan tahta kutu’ (1993: VI – 1940)

gazan ‘büyük tencere, kazan’ (1993: VI – 1953)

gazguç ‘huni’ (1993: VI – 1954)

gelder (*gelce, gelcir, geldel, geldır, gelece*) ‘süt, yağ, turşu vb. şeyler konulan tahta kap, fıçı’ (1993: VI – 1973)

gelihen (*gelyen*) ‘testi’ (1993: VI – 1997)

gerdel ‘süt ve başka şeyler koymaya yarayan kova şeklinde taht kap; kepçe’ (1993: VI – 1996)

gerder ‘süt süzmeye yarayan ağaç süzgeç’ (1993: VI – 1996)

gevgeş ‘büyük ağızlı çömlek’ (1993: VI – 2010)

gıdırık ‘toprak tencere’ (1993: VI – 2030)

gırba ‘su ya da süt çanağı; su konan deri kap’ (1993: 2053)

gırmıçya ‘küçük su testisi’ (1993: VI – 2060)

gilindir ‘küçük toprak testi’ (1993: VI – 2078)

girge ‘büyük kazan’ (1993: VI – 2083)

gödele (*gebece, gödek, gödeleç, gödeleş*) ‘boyu kısa, geniş karınlı küp’ (1993: VI – 2124)

göğçeç (*göveç, gödeç, güyeç*) ‘içinde yemek pişirilen toprak kap; toprak kapta pişirilen yemek’ (1993: VI – 2127)

gölek ‘yağ koymak için ağaçtan yapılmış kutu’ (1993: VI – 2142)

gömet ‘duvara açılan ocak, şömine’ (1993: VI – 2149)

gömlek ‘su kovası’ (1993: VI – 2149)

göpeli ‘küçük kazan’ (1993: VI – 2157)

gövlek ‘kova; ağzı daha geniş ağaç kap’ (1993: VI – 2171)

göz ocağı ‘çamurla döşenmiş gaz tenekesinden yapılan ocak’ (1993: VI – 2183)

gufa ‘kova’ (1993: VI – 2189)

gukma ‘güğüm’ (1993: VI – 2190)

gulplu ‘en küçük kazan’ (1993: VI – 2193)

gulgulu ‘ufak su testisi’ (1993: VI – 2194)

gumguma (*gumgumu*) ‘küçük toprak sürahi’ (1993: VI – 2195)

gura ‘toprak çorba çanağı’ (1993: VI – 2197)

gübeç ‘küçük küp’ (1993: VI – 2205)

gübre ‘küp’ (1993: VI – 2206)

güdü (*gıdı, gödüreç, gudi, gudu, gudul, guduruç, güdü, gümlü, gümnü, gümrü, gümlü*)
'küçük çömlek, güveç' (1993: VI – 2213)

gümü 'bakır güğüm' (1993: VI – 2223)

güpeç 'ağız geniş küçük küp' (1993: VI – 2233)

gürbe 'büyük küp; iki kulplu ya da kulpsuz çömlek' (1993: VI – 2233)

gürlen 'çömlek, iki kulplu ağız geniş yağ testisi' (1993: VI – 2237)

güşene (*güşane*) 'tencere; küçük bakır tabak' (1993: VI – 2239)

güvelek 'dibi geniş üstü dar yağ kutusu' (1993: VI – 2240)

güylek 'ağaç kova; kapaklı bakraç' (1993: VI – 2242)

güzmek 'torba' (1993: VI – 2244)

hacca 'ağaç kepçe' (1993: VII – 2248)

hakuta 'taş, tuğla ya da çamurdan yapılmış ocak, maltız' (1993: VII – 2255)

halat 'küçük bakır tencere kap kacak' (1993: VII – 2257)

hamur eğişi 'hamur teknesini kazımaya ve hamur kesmeye yarayan araç' (1993: VII – 2270)

hamzan 'beze çiriş sürülerek yapılan yağ kabı' (1993: VII – 2270)

hamur saplısı 'delikli kepçe' (1993: VII – 2270)

haniştra 'topraktan yapılmış büyük su testisi' (1993: VII – 2275)

harç 'heybe' (1993: VII – 2287)

haranı 'tek kulplu büyük bakraç; küçük kulplu tava' (1993: VII – 2285)

hasıl 'ocak, tandır' (1993: VII – 2299)

hayri 'bakır kase' (1993: VII – 2321)

hebe 'heybe' (1993: VII – 2324)

hegke ‘heybe’ (1993: VII – 2329)

helip ‘ağız geniş sırlı küp’ (1993: VII – 2335)

henez ‘büyük toprak kap’ (1993: VII – 2339)

henke ‘çinko kova’ (1993: VII – 2340)

herami, herani, hereli, heren, herene, hereni ‘tencere; kazan’ (1993: VII – 2283)

hereti ‘bakır leğen’ (1993: VII – 2344)

hevkele ‘küçük bahçe, sebzelik; avlu’ (1993: VII – 2351)

hevik ‘küçük küp; 18– 21 okka sıvı alan toprak kap’ (1993: VII – 2351)

heyke ‘derince kap, kase’ (1993: VII – 2353)

hızman ‘yağ kabı’ (1993: VII – 2362)

hunaça ‘küçük küp’ (1993: VII – 2362)

hingil ‘su kovası’ (1993: VII – 2387)

holaman ‘su kabı’ (1993: VII – 2396)

honike ‘ekmek tahtası’ (1993: VII – 2403)

höbüklü boduş ‘toprak bardak’ (1993: VII – 2426)

höreke ‘ağaç ya da saçtan yapılmış su kovası’ (1993: VII – 2434)

huddu (huttu, hüddü) ‘tek kulplu küçük çömlek’ (1993: VII – 2441)

hunu ‘huni; su maşrapası; kutu’ (1993: VII – 2444)

hurda ‘topraktan yapılan küçük su testisi’ (1993: VII – 2444)

hürye (hürge) ‘deriden yapılmış yiyecek çantası, dağarcık (1993: VII – 2451)

hülüp ‘toprak çanak’ (1993: VII – 2449)

ışkırık ‘topraktan yapılmış düdüklü testi’ (1993: VII – 2497)

ıhbıh ‘ibrik’ (1993: VII – 2497)

- ifloo* ‘oklava’ (1993: VII – 2508)
- ilençe* ‘büyük bakır tepsi ya da leğen’ (1993: VII – 2520)
- ilengeri* ‘büyük yayvan kap, lenger’ (1993: VII – 2520)
- ilerik* ‘ibrik’ (1993: VII – 2520)
- incana* ‘büyük toprak leğen’ (1993: VII – 2537)
- inka (ımka)* ‘huni’ (1993: VII – 2544)
- isken* ‘bardak’ (1993: VII – 2556)
- istemi (istemli)* ‘büyük bakır güğüm; testi’ (1993: VII – 2560)
- kabalak* ‘toprak testi’ (1993: VIII – 2580)
- kab kacağ* ‘tencere, tava vb mutfak eşyası’ (1993: VIII –2584)
- kadele* ‘küçük küp’ (1993: VIII – 2589)
- kağla* ‘saz ve ekin sapı ile örülen, ağzı açık küçük sepet, kaşık sepeti’ (1993: VIII – 2595)
- kahren* ‘içinde kaymak tutması için süt biriktirilen tepsi biçiminde tahta kap’ (1993: VIII – 2598)
- kalak* ‘tahtadan yapılmış yemek tabağı biçiminde büyükçe bir kap’ (1993: VIII – 2608)
- kamat* ‘mutfak eşyası, avadanlık’ (1993: VIII – 2613)
- kamus* ‘kevgir, bakır süzgeç; kepçe’ (1993: VIII – 2616)
- kanavaz* ‘tek ya da iki kulplu testi’ (1993: VIII – 2619)
- kaneviz* ‘kavanoz, ağzı geniş cam kap’ (1993: VIII – 2621)
- kangay* ‘kazan’ (1993: VIII – 2622)
- kağola* ‘mutfakta oturulacak yer, seki’ (1993: VIII – 2623)
- kanık (kanış, kank)* ‘cam ya da toprak sürahi’ (1993: VIII – 2623)

kankalak ‘çorba kabı’ (1993: VIII – 2625)

kapana (kapansele) ‘ağaçtan yapılmış büyük yemek dolabı’ (1993: VIII – 2630)

kapçık ‘deri torba’ (1993: VIII – 2632)

karagan ‘toprak çanak’ (1993: VIII – 2643)

karakız ‘tava’ (1993: VIII – 2647)

karas ‘büyük küp’ (1993: VIII – 2652)

karsoğudan ‘sürahi’ (1993: VIII – 2669)

kavata ‘ekmek sepeti; kahve kavurmaya yarayan kısa saplı toprak kap; çinko, bakır ya da ağaçtan su maşrapası’ (1993: VIII – 2688)

kavacana ‘kavanoz’ (1993: VIII – 2688)

kavruk ‘kahve tavası’ (1993: VIII – 2691)

kavsara ‘hasırdan yapılmış buğday ambarı; hasır çuval’ (1993: VIII – 2692)

kayth ‘çorba tası’ (1993: VIII – 2700)

kaynatlı ‘bakır tencere’ (1993: VIII – 2786)

kazik ‘küçük kazan, yağ tavası’ (1993: VIII – 2713)

kebene ‘su testisi’ (1993: VIII – 2714)

kederiç ‘yağ konulan kap’ (1993: VIII – 2718)

kefetire ‘sebze yıkamakta kullanılan delikli kap, kevgir’ (1993: VIII – 2719)

kefği ‘su kabağından yapılan saplı derin kepçe, su maşrapası’ (1993: VIII – 2719)

kelete ‘çuval koyun derisinden yapılan torba’ (1993: VIII – 2730)

kelke ‘kova’ (1993: VIII – 2734)

kemerocağı ‘büyük ocak’ (1993: VIII – 2738)

kengir ‘kepçe’ (1993: VIII – 2743)

kene ‘testi’ (1993: VIII – 2744)

kennip ‘tahtadan yapılmış su tası; tahta kutu; toprak çömlek’ (1993: VIII – 2744)

keranı ‘küçük kazan’ (1993: VIII – 2751)

kertel ‘ağzı geniş kazan’ (1993: VIII – 2757)

kesre ‘cam bardak’ (1993: VIII – 2756)

keşken (*keşgen*) ‘ince yufka açmaya yarayan oklava’ (1993: VIII – 2772)

kevki (*kevgi, kevkir, kevkür*) ‘sukabağından yapılmış kap’ (1993: VIII – 2777)

kıdı ‘topraktan yapılmış küçük süt kabı’ (1993: VIII – 2786)

kıldıç (*kılgin*) ‘ufak testi’ (1993: VIII – 2795)

kılkil ‘sürahi büyüklüğünde boğazlı süzgeçli testi’ (1993: VIII – 2800)

kıpra ‘iki kulplu testi’ (1993: VIII – 2814)

kırız ‘küçük yağ küpü’ (1993: VIII – 2828)

kıvrık ‘çömlek, tencere; iki kulplu testi’ (1993: 2853)

kıylı ‘tencereden biraz büyük kazan’ (1993: VIII – 2857)

kilden (*kilden, kitlen, kiltene*) ‘bakır, çinko, tunç ya da topraktan yapılmış tek kulplu su kabı; bakır ya da çinkodan yapılmış yemek tabağı’ (1993: VIII – 2871)

kobul ‘toprak kap; kavanoz; küp’ (1993: VIII – 2890)

koç kulak ‘iki kulplu küçük küp’ (1993: VIII – 2895)

kodana ‘içi bol, silindir biçiminde bir kap’ (1993: VIII – 2898)

kodik ‘tahta havan’ (1993: VIII – 2898)

kofa (*koga*) ‘kova’ (1993: VIII – 2898)

kofa (*kufa*) ‘yemiş sepeti, küçük sepet’ (1993: VIII – 2898)

koktur ‘soba’ (1993: VIII – 2906)

kokumere (kokrama) ‘topraktan yapılmış iki kulplu testi’ (1993: VIII – 2906)

kongala ‘mutfakta oturmaya yarar topraktan yapılan yer, seki’ (1993: VIII – 2917)

kon ‘soba’ (1993: VIII – 2915)

kovuk ‘huni’ (1993: VIII – 2940)

kovnaz ‘küçük küp’ (1993: VIII – 2940)

köke ‘toprak tencere, güveç’ (1993: VIII – 2951)

kökey ‘toprak tencere, çömlek’ (1993: VIII – 2952)

kubalak ‘çömlek’ (1993: VIII – 2986)

kufa (koğa, küflek) ‘ağaç su kabı, kova; ağaçtan yapılmış testi’ (1993: VIII – 2991)

kufa ‘çatal, kaşık koymaya yarar tahta kutu’ (1993: VIII – 2991)

kulaklı ‘büyük tencere, kazan; iki kulplu sahan, yumurta tavası’ (1993: VIII – 2994)

kulek ‘su kovası’ (1993: VIII – 2995)

kulkula (kulkullu, kulkulu) ‘testi, sürahi’ (1993: VIII – 2996)

küllü ‘kırmızı topraktan yapılmış su küpü’ (1993: VIII – 2996)

kulplu ‘yemek tavası’ (1993: VIII – 2996)

kundez ‘kepçe’ (1993: VIII – 3001)

kungulu ‘küçük toprak testi’ (1993: VIII – 3001)

kuraş ‘ocak’ (1993: VIII – 3006)

kuşgana (koşane, kuşene, kuşkuna, kuşkane) ‘tencere’ (1993: VIII – 3015)

kübeç ‘küçük turşu ve yoğurt küpü’ (1993: VIII – 3023)

küllü ‘su küpü; iki kulplu küçük küp, testi’ (1993: VIII – 3030)

kültek ‘toprak ya da ağaçtan yapılmış su, yağ kabı’ (1993: VIII – 3032)

külve ‘ocak; ocakta tencere, kazan koymak için yapılmış yer’ (1993: VIII – 3033)

kümbet (kümbet) ‘içi tuğlalı soba; topraktan yapılmış soba; ocak’ (1993: VIII – 3033)

kümbü ‘büyük testi’ (1993: VIII – 3034)

kümrü ‘topraktan yapılmış kulpsuz testi’ (1993: VIII – 3035)

küpecik (küpecük, küpeç, küpüç) ‘küçük küp; çömlek, kazan; küçük testi’ (1993: VIII – 3040)

küveli ‘kulplu kazan’ (1993: VIII – 3041)

kürbe ‘bir çeşit çömlek’ (1993: VIII – 3042)

kürün ‘tekne, su kabı’ (1993: VIII – 3049)

küvlek ‘ağaçtan yapımlı su kabı’ (1993: VIII – 3056)

laklak ‘testi, toprak sürahi’ (1993: VIII – 3060)

lakta (latka) ‘iki kulplu küçük küp, çömlek, testi’ (1993: IX – 3067)

lapurdak ‘su tası’ (1993: VIII – 3066)

lebleki (lepleki) ‘küçük toprak tabak; küçük emaye tabak; çinko ve bakır tabak; cam tabak’ (1993: IX – 3069)

legen ‘yemek konulan çinko kap’ (1993: IX – 3070)

lekin ‘küçük pekmez kazanı; büyük ve derin bakır tepsi’ (1993: IX – 3071)

lepirlik ‘tek kulplu küçük testi; turşu kurulan büyük küp’ (1993: IX – 3073)

lıkık (lıkı, lıkır, lılıka, lıklıkı) ‘küçük testi; kulpsuz testi; toprak sürahi’ (1993: IX – 3077)

liklikı ‘tek ya da iki kulplu toprak testi; ağaç testi’ (1993: IX – 3077)

lokloku ‘küçük toprak testi’ (1993: IX – 3084)

loklok ‘camdan yapılmış emzikli testi’ (1993: IX – 3084)

lolu ‘iki kulplu su testisi; küçük küp’ (1993: IX – 3085)

löngür ‘taştan oyularak yapılmış, yoğurt süzmeye yarayan kap’ (1993: IX – 3092)

lülükler ‘toprak ibrik’ (1993: IX – 3095)

madrıp ‘testi’ (1993: IX – 3102)

mahladır ‘küçük tabak’ (1993: IX – 3105)

mahmil ‘yemek konulan teldolap’ (1993: IX – 3105)

malhazır (malhazırı) ‘tabak çinko tas’ (1993: IX – 3113)

manculuk ‘kazandan büyük, yayvan bakır kap’ (1993: IX – 3119)

masaf ‘sofra tepsi, küçük bakır tepsi’ (1993: IX – 3131)

maşrafa ‘su tası’ (1993: IX – 3130)

maşrapa ‘su kovası’ (1993: IX – 3135)

melbe ‘pilav yapmak için yapılmış geniş bakır tabak’ (1993: IX – 3153)

meles ‘delikli kepçe’ (1993: IX – 3158)

melivan ‘iki kulplu testi’ (1993: IX – 3157)

mengel ‘bakraç, kova’ (1993: IX – 3162)

mengen ‘bakır su kovası’ (1993: IX – 3162)

merken ‘küçük küp biçiminde, bakır yoğurt kabı’ (1993: IX – 3169)

mermen ‘su testisi; yağ küpü’ (1993: IX – 3170)

merze ‘oklava, merdane’ (1993: IX – 3171)

mesin ‘çinko ibrik’ (1993: IX – 3172)

mete ‘topraktan yapılmış emzikli testi, ibrik’ (1993: IX – 3173)

mevli ‘iki kulplu testi’ (1993: IX – 3175)

meymen ‘testi’ (1993: IX – 3175)

meze ‘küçük tabak; küçük toprak tabak’ (1993: IX – 3176)

mezgiç ‘iki kulplu, geniş, yayvan çömlek’ (1993: IX – 3176)

mungurlu ‘kulplu bakır çömlek’ (1993: IX – 3220)

müngül ‘küçük bakraç’ (1993: IX – 3229)

müşküne ‘toprak testi’ (1993: IX – 3231)

narbenki ‘küçük bakır sahan’ (1993: IX – 3239)

neçek ‘kepçe’ (1993: IX – 3243)

nerbeki ‘büyük sahan’ (1993: IX – 3247)

nerçeve (*nerçiba*) ‘su tası’ (1993: IX – 3247)

nerbegü ‘bakırdan yapılmış küçük yemek tabağı’ (1993: IX – 3247)

nezbeki ‘küçük sahan’ (1993: IX – 3249)

nıkra ‘çok büyük kazan’ (1993: IX – 3250)

nimete ‘toprak sürahi, ibrik’ (1993: IX – 3251)

nimeti ‘küçük testi’ (1993: IX – 3251)

nolu ‘küçük küp’ (1993: IX – 3225)

ocak ‘ateş’ (1993: IX – 3262)

ocaklık (*ocaağlığ*) ‘baca’ (1993: IX – 3263)

oflağı ‘oklava’ (1993: IX – 3265)

ok ‘oklava; kargir yapılarda iki duvarın arasına çapraz konulan kalın direkler’ (1993: IX – 3273)

ok ‘tava’ (1993: IX – 3274)

okla (*ohla, ohlağ, ohlağı, ohlav, ohlavi, ohlavi, oklaa, oklaaç, oklaçi oklageç, oklağ, oklağa, oklağaç, oklahaç, oklangı, oklav, oklavaç, oklavi, oklavu, oklo, ohloy*) ‘oklava’ (1993: IX – 3274)

opsar ‘çömlek’ (1993: IX – 3286)

öylek ‘bakır kap’ (1993: IX – 3365)

öveç ‘toprak çömlek ya da küçük küp’ (1993: IX – 3361)

paç ‘su tası’ (1993: IX – 3376)

palayış ‘süzgeç, kevgir’ (1993: IX – 3384)

pakrak (*pakraç*) ‘su kovası, bakraç’ (1993: IX – 3381)

parakamı ‘evlerde ateş yakılan yer, ocak’ (1993: IX – 3394)

perheç ‘bakraç’ (1993: IX – 3430)

peşgin (*peşgun, peşgün, peşhun, peşkin, peşkun, peşkün*) ‘masadan küçük ve alçak, yuvarlak tahta sofrası, hamur tahtası’ (1993: IX – 3435)

peşkun ‘büyük tepsi’ (1993: IX – 3435)

peşkün ‘küçük sini’ (1993: IX – 3435)

poduç (*paduç, poduş*) ‘küçük su testisi; iki kulplu büyük testi’ (1993: IX – 3466)

polak ‘su tası’ (1993: IX – 3467)

pontik ‘küçük testi’ (1993: IX – 3468)

potuç ‘ağaç su kabı’ (1993: IX – 3474)

pulluk ‘testi, küçük testi’ (1993: IX – 3484)

purut ‘topraktan yapılmış çanak, çömlek vb. kaplar’ (1993: IX – 3488)

purutka ‘su bardağı’ (1993: IX – 3488)

puşku ‘soba’ (1993: IX – 3491)

safa ‘topraktan yapılmış su kabı, maşrapa; testi; yoğurt tulumu’ (1993: X – 3512)

sağan bakırdan yapılmış, derinliği az yemek kabı’ (1993: X – 3512)

sahariç ‘yağ tavası’ (1993: X – 3515)

sahank ‘ağaçtan oyulmuş büyük testi’ (1993: X – 3515)

saka ‘iki kulplu su testisi’ (1993: X – 3517)

salu ‘su kabı, maşrapa’ (1993: X – 3529)

saniç ‘süt kabı’ (1993: X – 3537)

saplıca (*sapıkara, saplıca*) ‘tava’ (1993: X – 3540)

sava ‘tenekeden yapılan su maşrapası; topraktan yapılan yağ tavası’ (1993: X – 3551)

savrak ‘küçük kazan’ (1993: X – 3554)

savt ‘mutfak gereçleri; araç, eşya’ (1993: X – 3556)

savur ‘yemek sinisi’ (1993: X – 3556)

savut ‘yemek kabı; su tası’ (1993: X – 3556)

savut ‘turşu küpü’ (1993: X – 3556)

sehen (*seğen*) ‘bakır tabak, sahan’ (1993: X – 3567)

senek (*seenk, seğek, seneyh, senğek, senik, sinek, sinğek, sinyek*) ‘çam ağacından oyularak yapılan su kabı, tahta testi; toprak su testisi, küp; bakır güğüm’ (1993: X – 3581)

sepecek ‘süzgeç; su kabağından yapılmış kap, susak’ (1993: X – 3583)

serniç ‘iki kulplu çanak; küçük çömlek; bakır su kabı, kova’ (1993: X – 3590)

sırlı ufağı ‘sırçalı küçük çömlek’ (1993: X – 3618)

sıvastı ‘toprak tava’ (1993: X – 3622)

silli ‘çömlek’ (1993: X – 3635)

sofa ‘su tası’ (1993: X – 3654)

sofra ‘yemek masası; yemek tahtası’ (1993: X – 3654)

soğluk ‘bıçak, mutfak bıçağı’ (1993: X – 3655)

- soğukluk* ‘köy evlerinde yapılan bir çeşit geniş balkon; kiler’ (1993: X – 3655)
- soğuldan* ‘büyük toprak çanak’ (1993: X – 3656)
- sohariç tavaşı* (*soğaraç tavaşı, sokariç tavaşı*) ‘yemeğe konan soğan ve yağın eritildiği küçük tava’ (1993: X – 3656)
- sokur* ‘sofra’ (1993: X – 3660)
- söbe* ‘soba’ (1993: X – 3672)
- su bardağı* ‘su testisi’ (1993: X – 3687)
- sucuk* ‘sürahi’ (1993: X – 3687)
- sugiünlüsü* ‘testi’ (1993: X – 3688)
- suluk* ‘sürahi’ (1993: X – 3692)
- sumat* ‘sofra altına serilen dört köşe bez, sofraya bezi’ (1993: X – 3694)
- sunak* ‘ağaçtan yapılmış su kabı, maşrapa’ (1993: X – 3696)
- susak* ‘ağaçtan oyulmuş su kabı, ağaç maşrapa sukabağından oyulmuş maşrapa; kuyudan su çekmeye yarayan her çeşit kova ya da testi; topraktan yapılmış su bardağı’ (1993: X – 3699)
- sükre* ‘su tası’ (1993: X – 3707)
- sülüklü* ‘çamdan yapılmış su bardağı’ (1993: X – 3709)
- şafşak* ‘büyük kepçe’ (1993: X – 3733)
- şapşak* (*şabçak, şabşak, şapsap, şapşa, şapşal, şapşalak, şapşat, şepşek*) ‘ağaçtan oyma tas, bardak; bakır ya da teneke maşrapa; her çeşit bardak; huni; kepçe’ (1993: X – 3746)
- şapşalak* ‘çamdan yapılmış (yağ, pekmez vb. için) kap’ (1993: X – 3747)
- şargada* ‘hamur açmak için ağaçtan yapılmış gereç, oklava’ (1993: X – 3749)
- şerbe* ‘küçük toprak testi’ (1993: X – 3762)
- şirlek* ‘yoğurt çömleği’ (1993: X – 3784)

şuşe ‘su bardağı’ (1993: X – 3794)

tağar (*taar, tagar, tahar, tar, taraf, teğar, teğer*) ‘ağız geniş, büyük toprak küp; topraktan yapılmış kavanoz, çömlek; toprak mangal; oturak; ateş küreği’ (1993: X – 3799)

taha ‘küçük yemek sahanı’ (1993: X – 3800)

taktak ‘küçük, bakır bakraç’ (1993: X – 3811)

taktuka ‘oklava; küçük tahta kutu; tahta tabak; dört ayaklı küçük masa’ (1993: X – 3812)

tamgalık ‘ibrik’ (1993: X – 3817)

tandır ‘soba’ (1993: X – 3819)

tapan ‘testi’ (1993: X – 3821)

tapbak ‘havan’ (1993: X – 3824)

tapa ‘maşrapa’ (1993: X – 3829)

tasik ‘küçük madenden yapılmış tas’ (1993: X – 3837)

tasık (*tasbar*) ‘küçük çömlek’ (1993: X – 3837)

taşt ‘içinde el yıkanan kap, leğen’ (1993: X – 3841)

tava ‘leğen’ (1993: X – 3845)

tavalık ‘duvar içine oyulmuş kapaksız dolap; pencere’ (1993: X – 3845)

tavah ‘tabak’ (1993: X – 3845)

tebeşir ‘ibrik; toprak su testisi’ (1993: X – 3855)

tegir ‘ağaçtan oyme su kabı’ (1993: X – 3859)

tendil ‘tencere’ (1993: X – 3877)

tepme ‘su kabı’ (1993: X – 3885)

tepur ‘ağaçtan yapılan ekmek kabı’ (1993: X – 3887)

tepür (tepir) ‘hamur açmaya yarayan tahta sofrası’ (1993: X – 3888)

tepsi cabuğu ‘sofra örtüsü’ (1993: X – 3887)

tekne ‘çoğunlukla sebze ve meyve koymaya yarayan yarım küre biçiminde ağaç kap’ (1993: X – 3866)

teksir ‘süzgeç’ (1993: X – 3896)

teküllük (tekülük) ‘küçük, kulpsuz toprak kap’ (1993: X – 3867)

testi yeri ‘köy evlerindeki mutfaklarda testi, kova vb. şeyler koymak için duvar içine yapılan gömme dolap’ (1993: X – 3897)

teş (test, teşd, teşin, teşnes, teş, teşti) ‘büyük leğen’ (1993: X – 3897)

teşti ‘pekmez kaynatılan bakır kap’ (1993: X – 3898)

tıkır ‘tahta su kabı; küçük testi; sürahi; teneke’ (1993: X – 3910)

tıkırdak ‘toprak sürahi’ (1993: X – 3910)

tinç ‘büyük tava’ (1993: X – 3914)

tingir (tinga, tıngı, tıngir, tıngir) ‘çinko, teneke ya da bakırdan yapılmış leğen, kova vb.’ (1993: X – 3915)

tıngır ‘küçük, bakır kova’ (1993: X – 3916)

tıyan ‘kazandan küçük, tencereden büyük bakır kap’ (1993: X – 3927)

tilki (tilkecek) ‘hamur leğeni; kulplu tahta ya da bakır kap; yayık; yarım karpuz kabuğu biçiminde ağaçtan oyulmuş ekmek kabı’ (1993: X – 3931)

tirki ‘küçük bakır leğen ya da büyük yemek kabı, karavana; çamaşır leğeni; derin bakır tepsi; ağaçtan yapılmış hamur teknesi; un, yağ vb. şeyler konulan ağaç çanak; kısa saplı, yuvarlak ağaç kaşık; ağaç havan; ekmek kabı’ (1993: X – 3939)

tokat ‘bakır su kabı; bakır tencere’ (1993: X – 3947)

toktok ‘havan’ (1993: X – 3949)

toktoku (*tıktık, toktakı*) ‘kulpsuz, küçük su testisi’ (1993: X – 3949)

tonbaç ‘kulpsuz, küçük su testisi’ (1993: X – 3958)

toplu ‘kısa saplı derin kepçe’ (1993: X – 3964)

toprik ‘küçük torba’ (1993: X – 3965)

toptu ‘su testisi’ (1993: X – 3965)

tunti ‘maşrapa’ (1993: X – 3993)

tuvrenk ‘tıprak su kabı’ (1993: X – 4002)

usaba ‘topraktan çömlek’ (1993: X – 4042)

üsküre (*usgura, uskuru, üsgüre, üsker, üskere, üskure, üsküle, üsküre*) ‘topraktan yapılmış, çorba tası, çukur çanak; bezir çirasının altına konulan toprak kap; bakır tas; tabak, tencere’ (1993: X – 4074)

ubuca ‘küçük tencere’ (1993: XI – 4019)

üylek ‘bakır su kabı, helke’ (1993: XI – 4083)

üzzük ‘küçük küp’ (1993: XI – 4087)

yağşı ‘büyük çömlek’ (1993: XI – 4125)

yaneşli ‘kilim gibi işlemeli heybe’ (1993: XI – 4164)

yangı ‘yağ, pekmez, su vb. koymakta kullanılan küp’ (1993: XI – 4165)

yarımlık ‘çömlek’ (1993: XI – 4185)

yedek ‘kahve ocağında, su kaynatılan musluklu teneke; cezve; küçük kazan; testi; ibrik; yağ kabı; gazyağı kabı; bakır çaydanlık; güğüm; büyük çay demliği; su konulan kap, kova; küçük sepet’ (1993: XI – 4219)

yemete (*yimete*) ‘küçük testi’ (1993: XI – 4241)

yuvaca ‘ufak tencere’ (1993: XI – 4322)

yuval ‘küçük tencere’ (1993: XI – 4323)

zavrak ‘küçük testi; ufak bakır leğen; büyük yağ kazanı’ (1993: XI – 4352)

zembil (*zembik, zenbil*) ‘öteberi taşımakta, koymakta kullanılan örme, yassı sepet, meyve sepeti; sırtta taşınan kıl torba; pazar çantası; küfe’ (1993: XI – 4359)

zenek ‘ağaç bardak, ibrik’ (1993: XI – 4360)

zenen ‘küçük yoğurt, süt çömleği’ (1993: XI – 4360)

zini ‘büyük yuvarlak tepsi, sini’ (1993: XI – 4389) *bad* ‘ocak ve tandırın iç yüzü, kenar parçaları; ocakta kazan koyacak yüksekçe kısım, seki’ (1993: II – 459)

Oda Araç ve Gereçlerini Karşılamanın Kelimeleri

abadan ‘sofra örtüsü; aşağı yukarı dört metre kare genişliğinde, üzeri iki ayrı renkte küçük kalelerle; süslü olan; yatak, yorgan sarmakta örtü olarak veya kışın omuz atkısı olarak kullanılan yün dokuma, ince battaniye’ (1993: I – 6)

ağzaçık (*ağzı açık*) ‘kapaksız duvar dolabı’ (1993: I – 117)

aluğ ‘tahta perde, daraba’ (1993: I – 233)

arlık ‘ayna’ (1993: I – 328)

arzel ‘tahtadan yapılan karyola veya kerevet’ (1993: I – 338)

atanak ‘köy odalarında misafirlerin elbise ve paltolarını asmaları için iki direk arasına yatay uzatılmış ağaç’ (1993: I – 366)

bece ‘kapaksız dolap’ (1993: II – 455)

büyük çıkçığı ‘bir çeşit kilim’ (1993: II – 832)

başkana ‘yastık örtüsü’ (1993: II – 561)

bav ‘bohça’ (1993: II – 573)

boça (*bocca, boçca, boğ, boğca, boğça, boğum, bokça, boşça, buhça*) ‘bohça’ (1993: II – 716)

boğ ‘bohça; sofrâ bezi’ (1993: II – 723)

baldıf ‘yastık’ (1993: II – 501)

bitek ‘tahılın saklanması için kullanılan büyük sepet’ (1993: II – 709)

canferlik ‘yakacak konulan büyük gömme dolap’ (1993: III – 855)

cille ‘sedir’ (1993: III – 967)

cul ‘eski kilim’ (1993: III – 1111)

çadar ‘çadır için kıldan örölmüş kilim’ (1993: III – 1032)

çıkı (çıkım) ‘bohça, çıkın sofrâ bezi’ (1993: III – 1166)

çıkma ‘sedir’ (1993: III – 1170)

çitle ‘şilte, minder’ (1993: III – 1221)

çirik ‘kilim yerine kullanılan keçe’ (1993: III – 1235)

çiten ‘küçük sepet, küfe’ (1993: III – 1242)

çitirlik ‘kapsız yorgan’ (1993: III – 1246)

çiv ‘tepsi biçiminde örölmüş sepet’ (1993: III – 1248)

çöplü ‘bir çeşit kilim’ (1993: III – 1291)

dabaca (dabaç) ‘kamuş ya da dut ağacı dallarının kabuğundan örölmüş yayvan ekmek sepeti ipten örölen ve tavana asılan ekmek sepeti’ (1993: IV – 1311)

dün örtüsü ‘yorgan’ (1993: IV – 1632)

darak kilimi ‘bir çeşit kilim’ (1993: IV – 1366)

dastar (dasdar, destar) ‘battaniye; yünden dokunmuş küçük kilim; yünden dokunmuş ekmek kabı; sofrâ bezi’ (1993: IV – 1374)

destuvan ‘sofrâ bezi’ (1993: IV – 1437)

deşek ‘yatak’ (1993: IV – 1438)

domuzelininkörü (*domuzölünükörü, donuzkörü, donuzoğlukörü*) ‘köy odalarında üzerine kütük dayamak için ocağın arka tarafına konulan, üçayaklı, deveboyunlu, demir sacayak’ (1993: IV – 1557)

donata ‘sedirlere konulan bir çeşit kumaş’ (1993: IV – 1559)

dorumbağırdan ‘deve yününden yapılan kilim’ (1993: IV – 1566)

dosdos ‘bir mobilya çeşidi’ (1993: IV – 1567)

dostar ‘battaniye’ (1993: IV – 1567)

ellice ‘küçük sepet’ (1993: V – 1722)

ermeni ‘dört parçanın birbirine eklenmesiyle meydana gelen büyük kilim’ (1993: V – 1775)

farda ‘ufak kilim ya da seccade; yatak örtüsü’ (1993: V – 1834)

ferde ‘perde’ (1993: V – 1845)

galdırım ‘bağ evlerindeki balkonların kenarında oturmaya yarayan sedir’ (1993: VI – 1899)

garavat ‘karyola’ (1993: VI – 1921)

gelt ‘kilime benzer bir yaygı’ (1993: VI – 1985)

gıdılık ‘yeni doğan çocuğa büyükanne tarafından donatılan beşik’ (1993: VI – 2034)

gızılala ‘süslü çamaşır torbası’ (1993: VI – 2070)

godor ‘büyükçe bir sepet’ (1993: VI – 2092)

gofa ‘söğüt çubuğundan örülen sepet’ (1993: VI – 2093)

golçak ‘sepet’ (1993: VI – 2098)

gollice ‘hırdavat konan kap’ (1993: VI – 2098)

gollu ‘sepet’ (1993: VI – 2098)

götçek ‘oturma tahtası’ (1993: VI – 2164)

gözçük ‘duvarı oyarak yapılan küçük dolap’ (1993: VI – 2177)

gözgen ‘kapaksız küçük dolap’ (1993: VI – 2181)

gurdala ‘sandık’ (1993: VI – 2198)

güdülek ‘sapı olmayan sepet, sele’ (1993: VI – 2214)

hağ ‘üzüm, kiraz gibi meyveleri koymaya yarayan sepet’ (1993: VII – 2251)

harana (*haram, harama, haran, haranı, haranlı, harannu, harantı, haravana, harenî, helvane, harar (harel)* ‘büyük sepet ya da küfe’ (1993: VII – 2285)

hedebi ‘yemek sofrası, seccade vb. şeyler için kullanılan örtü’ (1993: 2326)

heğ (*heg, heğ, hek, hey, heye, heyg, heyhey*) ‘meyve ya da sebze taşımaya yarayan büyük sepet, küfe’ (1993: VII – 2329)

helçe ‘küçük duvar halısı, seccade’ (1993: VII – 2331)

helef ‘halı’ (1993: VII – 2331)

hirsenk ‘kıldan yapılmış kilim’ (1993: VII – 2388)

humul ‘ağaç kabuğundan yapılan çamaşır sepeti’ (1993: VII – 2443)

hücre ‘küçük sandık’ (1993: VII – 2448)

ızar ‘çarşaf’ (1993: VII – 2499)

ilemete ‘sazdan ya da kamıştan örülmüş hasır seccade, yaygı’ (1993: VII – 2519)

ilik ‘küçük sepet’ (1993: VII – 2523)

ilimete ‘küçük hasır’ (1993: VII – 2525)

isdol ‘sandalye; masa’ (1993: VII – 2554)

iskembe (*iskemli*) ‘tabure’ (1993: VII – 2556)

iskembi (*iskemi*) ‘sandalye’ (1993: VII – 2556)

istol ‘sandalye; masa’ (1993: VII – 2561)

işgaf (işgap) ‘dolap; masa’ (1993: VII – 2562)

işlik ‘yatak, yorgan konulan yüklük’ (1993: VII – 2565)

ite ‘sofra bezi; battaniye’ (1993: VII – 2567)

iteği ‘içinde hamur saklanan ya da üzerine yufka serilen örtü tahıl kurutmaya yarayan yün battaniye, kilim’ (1993: VII – 2567)

izbe ‘yüklük altındaki dolap’ (1993: VII – 2575)

kaça ‘öteberi asmak için duvara ya da tavana tutturulmuş ağaç çengel’ (1993: VIII – 2585)

kaplama ‘eskiyen yorgana sonradan takılan yüz’ (1993: VIII – 2634)

kapsa ‘büyük kulplu ya da kulpsuz sepet, sele tohum ve yem kabı, tahta sandık’ (1993: VIII – 2636)

kaptırka ‘kutu’ (1993: VIII – 2636)

karafere ‘kanepe’ (1993: VIII – 2643)

karatı ‘keçe, kilim’ (1993: VIII – 2652)

kazık ‘sandalye’ (1993: VIII – 2713)

keleter (kelet, keletir, ketler) ‘iki kulplu küfe biçimine büyük sepet; küçük sepet’ (1993: VIII – 2731)

ketle ‘küfe, sapsız sepet’ (1993: VIII – 2735)

kerdi küçük ‘sepet’ (1993: VIII – 2751)

kertek ‘yastık’ (1993: VIII – 2757)

kılık ‘kilim’ (1993: VIII – 2798)

kaylum ‘kilim’ (1993: VIII – 2703)

kibet ‘tahta kanepe’ (1993: VIII – 2869)

kibre ‘kilim’ (1993: VIII – 2875)

koçıralık ‘kiler, yiyecek dolabı’ (1993: VIII – 2894)

kirevet (*kirbet, kirebet, kirevit, kirmet*) ‘tahta kanepesi’ (1993: VIII – 2877)

kolluca ‘üstten kulplu kamaş ya da söğüt dalından yapılan sepet’ (1993: VIII – 2911)

kortnuk ‘kapaksız ufak dolap’ (1993: VIII – 2928)

koşma ‘iki katlı kilim’ (1993: VIII – 2934)

koysalak ‘ev içinde duvarlarla oyulmuş kapaksız dolap’ (1993: VIII – 2943)

köbe ‘beşikörtüsü’ (1993: VIII – 2946)

köfün (*kögün, köhön, köhün, kölemen, köyün*) ‘büyük sepet, küfe’ (1993: VIII – 2949)

köğüz ‘kilim’ (1993: VIII – 2950)

köklük ‘asma çubuklarından örülen ve tencere altına konulan sepet’ (1993: VIII – 2953)

köpen ‘beşik üstüne konan örtü’ (1993: VIII – 2960)

köpen ‘minder’ (1993: VIII – 2960)

köpene ‘küçük çocuk yorganı’ (1993: VIII – 2961)

körpe ‘yorgan’ (1993: VIII – 2967)

körsü ‘sandalye’ (1993: VIII – 2968)

kör taka ‘duvar içine yapılan kapaksız dolap’ (1993: VIII – 2968)

köş (*köşe*) ‘üstüne yatak serip etrafına yastık konulan sedir; ocak kenarında oturlan yer, köşe’ (1993: VIII – 2979)

köşgü ‘sandalye, iskemle, tahta kanepesi’ (1993: VIII – 2980)

kötürge ‘tahtadan yapılmış alçak sandalye, kürsü’ (1993: VIII – 2981)

kusura ‘eşya konulan kutu, çekmece’ (1993: VIII – 3012)

kuvıça ‘küçük sepet; küçük küfe’ (1993: VIII – 3019)

kuzuluk (kuzuluk kapısı) ‘yüklük, yük dolabı; yanları kapalı, önü açık çardak’ (1993: VIII – 3023)

kulaç ‘beşik’ (1993: VIII – 2993)

kübür ‘sandık’ (1993: VIII – 3023)

küçük çıkçığı ‘bir çeşit kilim’ (1993: VIII – 3025)

külemme ‘sofra örtüsü’ (1993: VIII – 3030)

kümbet ‘yemekleri korumak için üstlerine kapatılan, kulpsuz, oval sepet’ (1993: VIII – 3033)

lek ‘hasır’ (1993: IX – 3070)

lese ‘sepet’ (1993: IX – 3074)

loplak ‘yatak; yorgan’ (1993: IX – 3087)

mahat ‘tahta seki, sedir’ (1993: IX – 3105)

mangoz ‘sandık, köy evlerindeki tahıl ambarı’ (1993: IX – 3122)

masaf ‘küçük sepet’ (1993: IX – 3131)

meldin ‘sıcak ekmek sarılan ya da üstünde yemek yenilen sofraya yaygısı’ (1993: IX – 3154)

melefe (melhafe, melife) ‘yatak ve yorgan çarşafı; yastık yüzü; tandırda ısınmak için kullanılan çok büyük yorgan; yüzü olmayan eski yorgan, mitil; yorganın astarı’ (1993: IX – 3154)

mendil ‘sofra yaygısı, sofraya bezi’ (1993: IX – 3160)

merdin ‘sofra yaygısı’ (1993: IX – 3167)

mitil (mitil) ‘ot minder ya da yastık; yorgan kılıfı’ (1993: IX – 3193)

muşamak (muşabak) ‘ufak, camsız pencere, ışık gelen delik; duvarı oyarak yapılan kapaksız dolap’ (1993: IX – 3224)

muta ‘küfe; fındık çubuğundan yapılan ot, saman sepeti’ (1993: IX – 3225)

nacak kilim ‘bir çeşit kilim’ (1993: IX – 3232)

oruncabu ‘yatak çarşafı’ (1993: IX – 3290)

otrağ (ortak) ‘makat’ (1993: IX – 3294)

oturak (oturag, oturak tahtası, oturamak, oturcak, oturga, oturgaç, oturgeç, oturgıç, oturkış) ‘minder; kanep; tahtadan yapılmış arkalıksız sandalye; merdivenlerin üstünde ve pencere önünde oturulacak yer’ (1993: IX – 3296)

örtü (örtüş) ‘yatak; yorgan’ (1993: IX – 3350)

örtü döşek ‘yatak, yorgan’ (1993: IX – 3351)

örtülük ‘yatak, yorgan konulan yer, yüklük’ (1993: IX – 3351)

paksa ‘büyük sepet’ (1993: IX – 3404)

pala ‘yatak; yatak, yorgan’ (1993: IX – 3381)

palas ‘halı; minder’ (1993: IX – 3383)

palaz (palas) ‘kaba örgülü çuval; keçi kılından, pamuktan dokunmuş kaba kilim, yaygı’ (1993: IX – 3384)

pat ‘karyola; yerli sedir, kerevet’ (1993: IX – 3406)

pece (paca, peçe) ‘dolap; baca; ocak’ (1993: IX – 3418)

peke (peka) ‘tahta sedir’ (1993: IX – 3420)

peşkun ‘sofra altına konulan iskemle’ (1993: IX – 3435)

peşkun ‘sofra bezi’ (1993: IX – 3435)

pınık ‘küçük sepet’ (1993: IX – 3442)

pinaz ‘eski çuvalardan yapılmış köşe minderi’ (1993: IX – 3455)

poğ (pağ, pog, poğu, pohu, pu) ‘bohça’ (1993: IX – 3466)

- poşgun* ‘tahta yer sofrası’ (1993: IX – 3473)
- pov* ‘bohça’ (1993: IX – 3476)
- publa* ‘yastık’ (1993: IX – 3482)
- punuk* ‘küçük el sepeti’ (1993: IX – 3486)
- pupla* ‘yastık’ (1993: IX – 3486)
- pürdü* ‘ocak önünde yayılan örtü’ (1993: IX – 3498)
- pürkü* ‘perde’ (1993: IX – 3499)
- sağrı* ‘üstü ince deri ile kaplı sandık’ (1993: X – 3515)
- sanduk* ‘sandık’ (1993: X – 3536)
- sarğı* ‘halı, kilim’ (1993: X – X – 3544)
- sarpın* (*sapın, sarpun, serpin*) ‘un ve tahıl ambarı; ekmek vb. konulmaya yarayan dört gözlü sandık’ (1993: X – 3548)
- sebet* ‘küfe; sepet’ (1993: X – 3563)
- seki* (*sehü, sekmen, sekü*) ‘sedir, kerevet; tahta karyola, divan; ahır ya da ağıllarda çobanın yatması için yapılan yüksekçe yer’ (1993: *peke* (*peka*) ‘tahta sedir’ (1993: X – 3420)
- sele* (*selek, seletir, selike*) ‘kulpsuz, yayvan çamaşır sepeti; kulplu sepet; ekmek sepeti; kaşık konan küçük sepet; hasırdan örülmüş düz tabla; küfe’ (1993: X – 3574)
- selo* ‘sepet’ (1993: X – 3578)
- selpi* ‘dolap’ (1993: X – 3578)
- selsi* ‘sedir’ (1993: X – 3578)
- sendele* ‘iskemle, sandalye’ (1993: X – 3580)
- sepenlik* ‘pencereden güneş ve yağmur girmesini önleyen gerdi, örtü’ (1993: X – 3584)

sergen (*seref, serek, serenlik, seren, segre, sergene, sergenlik, sergin, sergen, seri, serken*) ‘mutfak rafı; odalarda tavana yakın konulan raf; mutfak dolabı, teldolap; odalarda yatak, yorgan konulan dolap, yüklük; duvarlara yapılan bir buçuk metre boyunda tahta kaplama’ (1993: X – 3588)

sergi (*sergene, sergi*) ‘yaygı, kilim; sofraya bezi, örtü’ (1993: X – 3589)

seyi ‘kendir kilim’ (1993: X – 3595)

seymel ‘sepet’ (1993: X – 3598)

soyruğu (*soyrak*) ‘yatak çarşafı’ (1993: X – 3671)

söki ‘minder, sedir; karyola’ (1993: X – 3676)

söykük (*söykenek*) ‘yastık’ (1993: X – 3684)

sümbül ‘küçük sele’ (1993: X – 3709)

tahtalı (*tahtabaş, tahtaboş, tahtamac, tahtambaç, tahtanbeç, tahtanbet, tahtembeç, tahtenbeç, tahtik*) ‘üstüne şilte serilerek yatmaya ya da oturmaya yarayan bir çeşit tahta karyola, kerevet’ (1993: X – 3803)

takalak ‘küçük kutu’ (1993: X – 3805)

tapışma ‘küçük ve ince yorgan’ (1993: X – 3826)

tavlar ‘duvara oyulmuş kapaksız, küçük dolapçık’ (1993: X – 3847)

tavlar ‘tahta karyola’ (1993: X – 3847)

tehliz ‘sedir’ (1993: X – 3861)

tehmek ‘tahta karyola’ (1993: X – 3861)

teksire (*teskere*) ‘tahtadan yapılmış küçük sepet’ (1993: X – 3896)

terezecabu ‘perde’ (1993: X – 3890)

teriz (*tehriz*) ‘sedir, kerevet’ (1993: X – 3891)

tingil ‘küçük sepet’ (1993: X – 3915)

tırık ‘sedir’ (1993: X – 3919)

tiris ‘köy evlerinde yere serilen çuval parçaları’ (1993: X – 3938)

tulu ‘perde’ (1993: X – 3988)

tura ‘sergen’ (1993: X – 3994)

urunduk ‘karyola’ (1993: XI – 4042)

ustul ‘masa’ (1993: XI – 4044)

ünnemen ‘battaniye’ (1993: XI – 4067)

üs ‘yatak’ (1993: XI – 4072)

velveç ‘yatak yüzü yapılan dokuma’ (1993: XI – 4095)

verveç ‘örtü’ (1993: XI – 4097)

yan (*yanaltı*) ‘sedir, sedir şiltesi’ (1993: XI – 4159)

yan ‘sedir kilimi, halısı’ (1993: XI – 4159)

yanbol (*yanbul*) ‘keçi kılından dokunmuş tek parça kilim; uzun tüylü battaniye’ (1993: XI – 4162)

yanlık (*yanık*) ‘sedirlerin üstüne konulan ot minder; sedir; yastık’ (1993: XI – 4171)

yataklık ‘karyola; yatak, yorgan konulan dolap’ (1993: XI – 4199)

yaygı (*yazgı*) ‘yastık, divan üstüne serilen örtü’ (1993: XI – 4209)

yayma ‘büyük minder’ (1993: XI – 4212)

yelyum ‘yorgan’ (1993: XI – 4240)

yer ‘yatak’ (1993: XI – 4249)

yir yatağı ‘odanın tabanına serilen yatak’ (1993: XI – 4280)

yogan ‘yorgan’ (1993: XI – 4285)

yolluh, yolluk ‘sofa ve gezeneklerin çok basılan yerlerine, ayakçaklara serilen ince uzun yaygı’ (1993: XI – 4290)

yolpak ‘sandalye minderi; beşiklere konulan küçük döşek’ (1993: XI – 4291)

yüklük ‘yatak takımları, büyük eşyalar konulan dolap, yüklük’ (1993: XI – 4314)

yuvarlama ‘yün sedir’ (1993: XI – 4324)

yük ‘yatak’ (1993: XI – 4329)

yük yeri ‘yatak, yorgan vb. konulan dolap’ (1993: XI – 4329)

zembiligozgoz ‘sepet’ (1993: XI – 4359)

zencirkilimi ‘bir çeşit kilim’ (1993: XI – 4360)

Temizlik Araç ve Gereçlerini Karşılamanın Kelimeleri

arıtsak ağacı ‘tavan süpürgesi’ (1993: I – 323)

asbab daşı ‘üstünde çamaşır yıkanan taş’ (1993: I – 341)

camtası ‘hamam taşı’ (1993: III – 855)

çalar ‘süpürge’ (1993: III – 1049)

göse ‘ev fırınlarını süpürmeğe yarayan bezden süpürge’ (1993: VI – 2164)

köle ‘süpürge’ (1993: VIII – 2953)

meydan süpürgesi ‘çalıdan yapılmış avlu süpürmekte kullanılan süpürge’ (1993: IX – 3175)

sübürkü ‘süpürge’ (1993: X – 3705)

şüpe ‘musluk’ (1993: X – 3795)

tozkovan ‘süpürge’ (1993: X – 3977)

zubuk ‘süpürge’ (1993: XI – 4400)

Ev ve Çadır İnşaatındaki Yapı Malzemelerini Karşıllayan Kelimeler

abaza tahtası ‘ev üzerine çakılan kısa ve ince tahta’ (1993: I – 13)

acer ‘ev yapılırken konan uzun direkler’ (1993: I – 44)

ağsuğa ‘duvar sıvamak için kullanılan kireç’ (1993: I – 112)

akıtma ‘alçıdan yapılan tavan süsleri’ (1993: I – 154)

alıcık ‘göçebe çadırlarının üzerine konan eğri ağaç’ (1993: I – 178)

arkala ‘çadır ağaçları’ (1993: I – 326)

arnut ‘tavan tahtası yerine konulan kalın ağaçlar’ (1993: I – 329)

atgı ‘uçları iki duvar üzerine gelen kiriş’ (1993: I – 368)

atlama direği ‘çatının oturduğu kısımda dört metrede bir konulan direkler’ (1993: I – 371)

aykırıt ‘damın üzerine konan kalın kereste’ (1993: I – 423)

ayna taşı ‘evlerin ön yüzü için düzgün yontulmuş taş’ (1993: I – 428)

ayna tahtası ‘merdiven basamağındaki dikey tahta’ (1993: I – 428)

bağ ‘çatıda kullanılan esas kirişler; bina katlarının her biri (ahır bağı, orta bağ, üst bağ),

basruk ‘çadır iplerinin bağlandığı kazıklar’ (1993: II – 545)

beleşeği ‘çatının ortasına konulan ağaç’ (1993: II – 615)

beleşek ‘çatıya uzunlamasına konulan ince uzun ağaç’ (1993: II – 615)

katları ayıran ağaç kısım’ (1993: II – 472)

bişirik (*bişirük, bişürük, büşürük*) ‘evlerde tavan tahtalarının üstüne konulan, tavana sıvanan çamur veya sulu kireç’ (1993: II – 707)

börk ‘tahtadan yapılmış baca örtüsü evlerin zayıf döşemelerinin altına çakılan direklerin

başına konulan ağaç, kiriş’ (1993: II – 770)

budak ‘damların üstünü düzeltmekte veya yağmurdan sonra çatlakları kapatmakta kullanılan silindirik şeklindeki taş’ (1993: II – 778)

bulgurlama ‘evlerin tavanına konulan sulu çamur’ (1993: II – 788)

cinbit ‘ev, ahır damlarına çakılan uzun ince ağaç’ (1993: III – 975)

coplama ‘evlerin damına konan ince uzun ağaçlar’ (1993: III – 999)

çadır çamağı ‘çadır direğinin çadıra dayanması için konulmuş, oyulmuş ağaç’ (1993: III – 1032)

çalkamış ‘damın ağacı döşendikten sonra üzerine çamur ve toprak konan kalın kamış’ (1993: III – 1057)

çamurluk ‘tavan kirişlerinin duvarda bağlanmasını temin eden direk’ (1993: III – 1066)

çarpıntı ‘toprak damların altına döşenen kuru ağaç dalları’ (1993: III – 1084)

çatı makası ‘çatı altına konan kirişler’ (1993: III – 1089)

çember ‘oda bölmelerinde kiriş altına konulan direk’ (1993: III – 1128)

çera ‘evlerde merteklerin üzerine atılması için bırakılan ağaçlar’ (1993: III – 1144)

dallama ‘damların üstünü örtmek için, kesilmiş ve kurutulmuş kalın, uzun dal’ (1993: IV – 1345)

damlık ‘evlerin damlarına yan yana dizilen bilek kalınlığındaki ağaçlar’ (1993: IV – 1346)

damlalık (damsalık) ‘saçak altına konulan teneke oluk’ (1993: IV – 1352)

derene ‘toprak damlı evlerde, toprağın dökülmemesi için damın üstüne konulan ardıç kabukları’ (1993: IV – 1433)

dırman ‘çatıda kullanılan ve kiremitlerin altına konulan ağaçlar’ (1993: IV – 1471)

dikleme ‘çatıda ok ağacının altına konulan dik ağaç’ (1993: IV – 1488)

dokuma ‘evin duvarlarına ya da etrafına çakılan ince ağaç’ (1993: IV – 1540)

dokurcun (dokurcum) ‘binanın altına konulan büyük temel taşı’ (1993: IV – 1541)

doma ‘evlerin dam ve duvarlarına konulan ağaç direk’ (1993: IV – 1548)

dökme (döküm) ‘tavan ve tavanda kullanılan ağaç kiriş’ (1993: IV – 1573)

döngeç ‘temelsiz evlerde evin dört köşesine konulan ve temel ödevini gören kısa direkler’ (1993: IV – 1585)

erağa ‘duvar örülürken arasına konulan hatıl’ (1993: V – 1763)

eser ‘evlerde kiremit altlarına konulan tahta’ (1993: V – 1780)

eyme ‘toprak damlı evlerin üzerinde kullanılan yuvarlak taş, loğ taşı’ (1993: V – 1824)

faşoma ‘çardak, çit vb. yapılırken kullanılan yaprakları kesilmiş ağaç dalları’ (1993: V – 1839)

gane ‘kiremit’ (1993: VI – 1910)

gatil ‘toprak damlı evlerde tavana uzatılan kalın dört köşe ağaç’ (1993: VI – 1935)

gatil ‘yapılarda, duvar arasına iki taraflı konulan kirişler’ (1993: VI – 1936)

gebril ‘çatıda, kiremit altına konulan direk’ (1993: VI – 1958)

gevele ‘ahır, samanlık gibi binaların üzerine atılan ağaç direk’ (1993: VI – 2009)

hanıt ‘köy evlerinin üzerine kiremit yerine örtülen bedavranın ince tahtalarının yapıldığı ağaç’ (1993: VII – 2275)

harmı (harmu) ‘ahşap evlerde tavanın örülmesinde kullanılan kereste, kiriş’ (1993: VII – 2293)

haroda ‘toprak damlarda, toprağın akması için mertekler üzerine konulan çalı, yonga’ (1993: VII – 2294)

harpušta (harpiçtı, harpuçtı) ‘evlerin önüne yapılan tahta saçak; yeni yapılan duvarların üzerine konulan büyük kerpiç’ (1993: VII – 2295)

hatıl ‘kereste duvar örülürken araya konulan kalın, yuvarlak ağaç’ (1993: VII – 2306)

- hebil* ‘çadırı kazığa bağlamaya yarayan ip’ (1993: VII – 2324)
- hezen* (*hezan, hezene, hizan*) ‘damların üzerine döşenen kalın ve büyük ağaç, kiriş’ (1993: VII – 2355)
- hizen* ‘toprak damlara atılan uzun ve kalın kiriş’ (1993: VII – 2390)
- iğ* ‘çatılarda eşit aralıklarla ve birbirine paralel olarak konulan ağaçlar’ (1993: VII – 2509)
- keran* ‘kalın tavan direği, büyük ağaç’ (1993: VIII –2751)
- kafa* ‘yapıda duvarların aralarını doldurmak için kullanılan küçük taşlar, moloz’ (1993: VIII –2591)
- kafatahta* ‘çatılarda örtü direklerini bastıran yassı taşlar’ (1993: VIII – 2592)
- kağem* ‘damlarda evlerin duvarlarının dibinde çimento yerine kullanılan bir çeşit kil’ (1993: VIII – 2593)
- kahma* ‘evlerin çatısına döşenen, bedevreden çok geniş ve uzun olan uzun tahta’ (1993: VIII –2598)
- kanlıbağlama* ‘duvar örülürken tavana yakın konan bağlama ağacı’ (1993: VIII – 2625)
- karbağı* ‘çatılara konulan kiriş’ (1993: VIII – 2655)
- katil* ‘duvar içlerine konan ve pencere, kapı yapımında kullanılan ağaç, dilme’ (1993: VIII – 2684)
- kemer* (*kemen*) ‘ev yapılırken direklerin üzerine uzatılan uzun ağaç; ocağın üstüne konan eğri ağaç; köy evlerinde duvar içine yapılan, fazla eşya koymaya yarayan yer, dolap’ (1993: VIII –2738)
- kokma* ‘damın ortasına diklemesine konan destek direği’ (1993: VIII – 2905)
- kont* ‘binaların üstüne atılan kiriş’ (1993: VIII – 2918)
- kora* ‘ev sıvandıktan sonra duvarın altına bir sıra çekilen renkli sıva’ (1993: VIII – 2923)

koşa ‘binaların üstüne konan, kalın, yuvarlak sırk, mertek, düver’ (1993: VIII – 2932)

köşe ‘yapıda köşelere konulan büyük ve düzgün taş’ (1993: VIII – 2979)

kös ‘damda üzerine kiremit döşenen ya da kiremit yerine kullanılan ince tahta parçaları’ (1993: VIII – 2970)

kösdek ‘damların saçaklarındaki hatılların düşmemesi için konulan ağaç’ (1993: VIII – 2970)

kötel ‘toprak damlarda birbirine paralel konulan mertekler’ (1993: VIII – 2981)

mağol ‘evin çatısına yatay olarak konulan uzun ağaç direk’ (1993: IX – 3102)

maha (*maha ağacı*) ‘evlerin çatısında köşelerden çatının ortasına doğru uzanan direklerden her biri, mahya’ (1993: IX – 3105)

makas ‘çatılara eğik olarak konulan direk’ (1993: IX – 3107)

meson ‘köy evlerinin tabanına konulan kalın, ağaç kiriş’ (1993: IX – 3172)

onurga ‘çatının en yüksek yerini köşelere bağlayan yatay direkler’ (1993: IX – 3284)

orta ok (*ortok*) ‘evin çatısını örterken kullanılan orta direk’ (1993: IX – 3289)

ötülük ‘çatıda kiremitlerin altına konulan tahta’ (1993: IX – 3359)

pardı ‘toprak damlı evlerde tavana konulan ağaç, kiriş’ (1993: IX – 3395)

perene ‘toprak damlı evlerde, toprağın dökülmemesi için tavan konulan çalı çırpı, kabuk vb. şeyler: bu evin perenesi hiç iyi olmamış, toprak dökülüyor’ (1993: IX – 3429)

poşuş ‘dama döşenen işlenmemiş kereste’ (1993: IX – 3473)

püşürük ‘toprak damlı evlerde dama döşenen cıvık çamur’ (1993: IX – 3504)

süngüt ‘ev yapımında kullanılan ak, sert taş’ (1993: X – 3715)

söye (*söve*) ‘ahşap ev yapılırken duvarları tutması için dikilen iki yanı oyuk direkler; çit yapmakta kullanılan kazıklar’ (1993: X – 3680)

tura ‘ev duvarlarını dış etkenlerden korumak için üzerine çakılan tahta perde; bahçe kapısını korumak için beşikörtüsü biçiminde tahtadan yapılan örtü’ (1993: X – 3993)

turhun taşı ‘eski evlerde kapıyı kilitlemek için kullanılan ortası delik, yuvarlak taş’ (1993: X – 3994)

usdun ‘çatı yapımında kullanılan kalın direk’ (1993: XI – 4043)

ustun (üstün) ‘yapının çatısına konan ağaç, mertek; kereste; sergen, raf; tavanın dayandığı duvara yatay çakılan tahtalar’ (1993: XI – 4044)

üzniük ‘çevresi çitle çevrilmiş ağılın, çadırın üstüne geçirilen keçe’ (1993: XI – 4086)

virkit ‘çatıda kullanılan ağaçlar’ (1993: XI – 4106)

yannah ‘evlerin üstüne, çatı kapatılmadan önce döşenen yassı tahtalar’ (1993: XI – 4172)

yuvalama ‘evlerin üstüne konulan döşeme ağacı’ (1993: XI – 4324)

yuvarlama ‘evin damına konulan 10– 15 santim çapındaki ağaç’ (1993: XI – 4324)

yürütme ‘sofa’ (1993: XI – 4334)

zarağacı ‘köy evlerinde, çatının yükünü kaldıran büyük kiriş’ (1993: XI – 4348)

zopurgan ‘çadırın ortasına dikilen ağaç sırık’ (1993: XI – 4395)

Misafir ve Komşu ile İlgili Kelimeler

Komşu ile İlgili Kelimeler

ayakım ‘komşu, dost’ (1993: I – 403)

dibik ‘komşu’ (1993: IV – 1479)

dulum ‘komşu, yakın çevre’ (1993: IV – 1599)

gonum gomşu (gonu gonşu) ‘komşular, etraftakiler’ (1993: VI – 2102)

gubaşık ‘yayla komşusu’ (1993: VI – 2185)

konşu ‘komşu’ (1993: VIII – 2918)

oba ‘komşu’ (1993: IX – 3259)

şenlik ‘konuk’ (1993: X – 3761)

uba ‘komşu’ (1993: XI – 4019)

yanışık ‘komşu’ (1993: XI – 4160)

yonuz ‘komşu’ (1993: XI – 4295)

Misafir ile İlgili Kelimeler

gonah ‘misafir’ (1993: VI – 2100)

gondul ‘misafir’ (1993: VI – 2101)

konak (*konah, konan*) ‘konuk, misafir; yolculukta geceyi geçirmek üzere yapılan yer, han’ (1993: VIII – 2915)

konuk ‘konuk; durak, konaklayacak yer’ (1993: VIII – 2918)

Ek 2: W. Radloff'un "Versuch Einess Wörerbuches Der Turk-Dialekte, (Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy)" Sözlüğünde Ev Kavram Alanı ile İlgili Kelimeler

Ev Kelimesi ve Ev Türlerine Ad Olan Kelimeler

agaç üy, tura (Alt. Tel.) 'ahşap ev' (1893: I – 149)

agıs (Şor.) 'köknar ağacının dallarıyla örtülmüş şalaş' (1893: I – 168)

ağaç üy, tura (Alt. Tel.) 'ahşap ev' (1893: I – 149)

ağış (Şor.) 'köknar ağacı dallarıyla örtülmüş şalaş' (1893: I – 168)

alaça (Trkm.) 'renkli kumaştan yapılan Türkmen çadırı' (1989: I – 362)

alaçık (Kırg. Kaz. Krm. Osm.), *alaçih* (Kar.T.) 'ağaç dallarından yapılan şalaş; köyde yazlık mutfa' (1989: I – 361)

alaçuk (Çağ.) 'alaçık' ("Türkistanda ve Anadoluda kabilenin mesken itdikleri kibitkalar ve obalar") (1989: I – 362)

alançık (Alt.Tel.) 'ağaç kabuğundan yapılan çadır' (1989: I – 359)

alandık (Küer.) 'yazlık çadırı, şalaş, derme çatma baraka' (1989: I – 360)

baraka (Osm.) 'baraka' (1911: IV – 1477)

barkuluk (Çağ.) 'sığınak' (1911: IV – 1484)

büst (Çağ.) 'ev, avlu; sığınak' (1911: IV – 1630)

cort (Kaz.) = *yort* 'avlu' (1911: IV – 105)

çadır (Osm. Az. Uyg. Tel. Alt. Leb. Kaz.) 'çadır' *kılçadır* 'keçi veya deve yününden çadır'; *çadır etekliği* (Osm.) 'çadır keteni'; *çadır başı* 'çadır girişi; çadır direği' (1905: III – 1904)

çagırğa (Çağ.) 'çadır, şemsiye' (1905: III – 1848)

çatır (Osm. Kaz. Kar.T. Tob. Küer.): 'çadır'; (Kar. T.) 'ev' (Küer.) 'yatak önündeki perde' (1905: III – 1898)

- çaylağ* (Sag.) = *yaylu* ‘yazlık ev’ (1905: III – 1829)
- çäri* (Çağ.) ‘baraka, şalaş’ (1905: III – 1967)
- çärgä* (Osm. Çağ.) (Osm.) ‘tente, hangar’; (Osm. Çağ.) ‘iki direkli çadır, göçebe halkların küçük çadırları’ (1905: III – 1970)
- çärgälik* (Çağ.) ‘küçük yazlık çadır’ (1905: III – 1971)
- dabır üy* (Kırg.) ‘çatı kirişleri kısa olan çadır’ (1905: III – 1643)
- dam* (Osm. Az. Krm.) ‘çatı; *dam altına gir* ‘sığınak bul-’; ev: *öküz damı* ‘ahır’; *dam havlısı* ‘teras’ (1905: III – 1648)
- däbrüy* (Kırg.) ‘çatı kirişleri kısa olan kulübe’ (1905: III – 1691)
- därim* (Osm.) ‘Türkmen çadırı’ (1905: III – 1672)
- eb* (Sag. Koib.) ‘ev, çadır’ (1989: I – 925)
- äm* (Şor.) ‘ev’ (*ämdä parçan näbäzi* ‘ev eşyaları, evin içindeki her şey’) (1989: I – 944)
- äp* (Küer. Uyg) ‘ev’ (1989: I – 918-921)
- äü* (Tara, Küer. Kum) ‘ev’ (1989: I – 671)
- äv* (Uyg. Osm. Çağ) ‘ev’ (*ak äv* ‘beyaz ev’; *kara äv* ‘kara ev’ (‘göçebe kabilelerin adları’) (1989: I – 939-940)
- ävcaz* (Osm.) ‘küçük ev’ (1989: I – 943)
- ıspa* (Küer.) ‘ev’ (1989: I – 1399)
- ızba* (Kum.) ‘ev’ (1989: I – 1399)
- iv* (Kar. L.) ‘ev’ (*Daol tänri tolturup ädi ivların namättän* ‘Tanrı doldurmuştu evlerini nimetle’) (1893 – I: 1570)
- izbä* (Osm.) ‘yeraltı kiler’; *izbä yer* ‘kirli ev’ (1989: I – 1545)
- hanä* (Osm.) ‘ev’ (1989: II – 1748)
- kagir* (Osm.) ‘taş ev’ (1899: II – 1534)

karaldı (Kaz.) ‘ek bina’ (1899: II – 160)

karaşa (Kırg.) ‘eski kara çadır’ (1899: II – 164)

kıgız öy (Tar.) ‘keçe çadırı’ (1899: II – 1341)

kis üy (Tel.) ‘keçe çadırı’ (1899: II – 1385)

konak (Osm.) ‘misafirhane’; *konak evi* (Krm.) ‘misafir odası’; (Osm.) ‘paşa evleri, sarayları; paşa konağı’ (1899: II – 537)

kos (Kırg.) ‘küçük yolculuk çadırı’ (1989: II – 622)

koş (Çağ.) ‘küçük çadır’ (1899: II – 636)

köymö (Kaz.) ‘kulübe’ (1989: II – 1325)

kuluba (Osm.) ‘kulübe, bekçi kulübesi’ (1989: II – 981)

kui (ET) ‘kadın çadırı; eskiden Kırgızlarda soylu kadınların yaşadığı çadır’ (1899: II – 888)

Küerkö (Kırg.) ‘sırık ve tek parça keçeden yapılan çadır’ (1899: II – 1458)

kurya (Çağ.) ‘kötü inşa edilmiş bina; kulübe, baraka’ (1989: II – 941)

kuş (Kaz.) ‘çadır, şalaş’ (1989: II – 1024)

kuşun (Osm.) ‘yaşayacak yer, sığınak’ (1989: II – 1028)

mäskän (Krm.) ‘Arapçadan: ev’ (1905: III – 2108)

oba (Krm. Çağ. Osm. Az. Uyg.) ‘göçebe kabilelerin yaşadığı keçe çadırı’ (Az.) ‘çobanların taştan kulübesi’ (1989: I – 1157)

otau (Kırg. Çağ.) ‘damadın yeni beyaz çadırı (ak otau)’ (1989: I – 1103)

odag (Şor. Küer. Sag. Koyb. Yak) ‘şalaş, baraka’; *keden odag* (Şor.) ‘çadır’ (1989: I – 1121)

odak (Uyg.) ‘ev, oda’ (1989: I – 1122)

odau, otau (Kırg.) ‘tarlada dikilen şalaş’ (1989: I – 1121)

odu (Tel. Alt.) ‘şalaş, çadır’ (1989: I – 1125)

orda (Bar. Kırg.) ‘saray’ (Çağ. Az. Tar.) ‘sultan çadırı’ (1989: I – 1072)

ordu (Uyg.) ‘han çadırı, saray’ (1989: I – 1072)

otag (Çağ. Osm.) ‘otağ, çadır’ (1989: I – 1104)

otak (Çağ. Tar.) ‘kulübe’ (Osm. Çağ.) ‘çadır’: *otak-i-humayun* ‘sultan çadırı’ (1989: I – 1104)

öp (Sağ. Uyg.) ‘ev’ (1989: I – 1308)

öv (Az.) ‘ev’ (1989: I – 1313)

öy (Tar. Çağ.) ‘ev, çadır, aile’ (1989: I – 1171)

öy (Kaz.) ‘ev’; *taş öy* ‘taş ev’; *ağaç öy* ‘ahşap ev’; *öyiginäy* (Kaz.) ‘küçük ev’ (1989: I – 1335)

park (Uyg.) – *bark* ‘bina’ (*uluk yolda ätmä sän äv park yagın!* ‘büyük yola yakın ev kurma!’ (KB)) (1911: IV – 1153)

paykan (Alt.) ‘çadır’ (*paykan tarttı* ‘çadır kurdu’; *paykan yastı* ‘çadırı kaldırdı’) (1911: IV – 1119)

pükmä (Tel.) ‘kırgız çadırı’ (1911: IV – 1395)

sadır (Sag. Koyb.) ‘çadır’ (1911: IV – 387)

saray (Uyg. Osm. Tar. Kum. Kaz. Kırg. Küer. Tel.): (Uyg. Osm. Kum.) ‘ev, saray’; (Uyg.) ‘kervansaray’; (Tar.) ‘oda, ev’; (Tel.) ‘kuru ot ambarı’; (Kaz. Tob. Küer.) ‘ahır’; *sıyr sarayı, at sarayı* ‘inek ahır, at ahır’ (1911: IV – 315)

söltü (Tub.) ‘ağaç kabuğundan yapılan çadır’ (1911: IV – 584)

şamyana (Çağ.) ‘çadır’ (“*Anıng aldıda şamyana tikib olturub idiler*” (Bb.)) (1911: IV – 993)

şatır (Kırg.) ‘çadır’ (1911: IV – 969)

tämbük (Çağ.) ‘küçük çadır (büyük çadırdan ayrı olan kısım)’ (1905: III – 1139)

tärbä (Sag.) ‘yurta’ (1905: III – 1077)

tirgü (Tel.) ‘saray’ (1905: III – 1374)

tirmä (Başk.) ‘keçe çadırı’ (1905: III – 1378)

togur (Çağ.) ‘uzun kulübe’ (1905: III – 1163)

tubur (Kırg. Bdg.) ‘şalaş, baraka (adalarda kurulur)’ (1905: III – 1515)

tura, ağaç üy (Alt. Tel.) ‘ahşap ev’ (1905: III – 149)

tura (Alt. Tel. Leb. Şor. Sag. Koyb. Kaç. Küer. Bar. Tob. Uyg.) ‘ev, bina’ (*togus puluñnug altın tura* (Sag.) ‘dokuz köşeli altın ev’; *agaş tura* (Alt.) ‘ahşap ev’; *taş tura* (Alt.) ‘taş ev’; *turaçak* (Tel.) ‘küçük ev’) (1905: III – 1446)

turuk (ET, Uyg. Çağ.), *turuş* (Kar. L.T.) ‘durulan, yaşanılan yer’ (1905: III – 1453)

tütük (Kırg.) ‘çadır’ (1905: III – 1572)

urt (Çağ.) ‘çadır, menzil’ (1893: I – 1670)

ü (Bar. Şor. Alt. Kırg.) ‘ev’ (*apşıyak ügünä nandı* (Şor) ‘İhtiyar evine döndü’; *odıg ü* (Şor) ‘ot ile yapılmış çadır’) (1893: I – 798)

ülkä ‘tepesi ve yukarısı parmaklıklı keçe çadırı’ (1893: I – 1855)

ürgü (Sag. Koyb. Çağ.) ‘saray, çadır, alp çadırı’ (1893: I – 1839)

üy (Alt. Tel. Leb. Kırg. Çağ.) ‘ev, çadır’; *kış üy* (Kırg.) ‘keçe çadırı’ (*agaş üy* (Kırg.) ‘ahşap ev’; *taş üy* (Kırg.) ‘taş ev’; *kärägä üy* (Kırg.) ‘çitli yurta’; *koş üy* (Kırg.) ‘küçük yolcu çadırı’;

altı kanat üy (Kırg.) ‘altı kanat ev’; *od-üy* (Alt.) ‘konuş şeklindeki çadır’ (1893: I – 1799)

yapı (Osm.) ‘bina’ (1905: III – 262)

yayla (Osm.) ‘yazlık ev’ (1905: III – 11)

yaylak (Çağ.) ‘yazlık ev’ (1905: III – 11)

yaylu (Alt. Tel. Kumd.) ‘yazlık ev’ (1905: III – 13)

yiv, yivçek (Kar. L.) ‘ev, evcik’ (1905: III – 532)

yort (Kaz.) ‘yurt; avlu (tüm içindekilerle birlikte), tüm ev’ (*yort iyesi* ‘ev sahibi’; *yort katını* ‘ev hanımı’; *yort karavçı* ‘ev bekçisi’; *yañı yort saldım* ‘yeni ev kurdum’; *yort itemiz* ‘ev sahipliği yapıyoruz’) (1905: III – 459)

yurt (Alt. Tel. Kum. Osm. Çağ.) ‘yaşanılan yer, ev’ (*yurttap yatkan kijiniñ yurtu turat, iyäzi yok* (Alt.) ‘yaşayan kişinin yurdu duruyor, izi yok’) (1905: III – 549)

yüv (Kar. T.) ‘ev’ (1905: III – 624)

Evin Bölümleri ile İlgili Kelimeler

ağınduk (Bar) ‘merdiven’ (1893: I – 156)

ambar (Çağ. Krm. Kaz. Kum.), *anbar* (Osm. Alt.), *anmar* (Leb.) ‘depo, ambar, ekmek mağazası’ (1893: I – 513)

astana (Az.) ‘eşik, avlu, antre’ (1893: I – 550)

aş ävi (Osm.) ‘mutfak’ (1893: I – 939)

aş bişirgän äü (Kum) ‘mutfak’ (1893: I – 671)

ateşlik (Osm.) ‘ocak yakılan yer’ (1893: I – 459)

aya (Alt. Tel. Sag. Koyb. Yak.) ‘duvar, çit, set’ (1893: I – 198)

aynak (Kırg.) ‘pencere’ (1893: I – 18)

ateşlik (Osm.) ‘ocak yakılan yer’ (1893: I – 459)

basamak (Osm.) ‘merdiven basamağı, kapu basamağı, basamak taşı; kırk basamak merdiven’ (1911: IV – 1530)

bülmä (Kaz. Tob. Tüm.) ‘oda, oda bölümü’: *kunak bülməsi* ‘misafir odası’; *algı bülmə* ‘antre’; *yokloy torgon bülmä* ‘yatak odası’ (1911: IV – 1896)

cabındı (Kırg.) ‘barakanın kuru ottan yapılmış çatısı’ (1911: IV – 58)

- cumbä* (Osm.) ‘balkon, teras; parmaklıklı pencere’ (1911: IV – 179)
- çalman* (Kar.T.) ‘çit, duvar’ (1905: III – 1892)
- çamdıg* (Sag.) ‘taban’ (1905: III – 1941)
- çardak* (Kar.T.Krm.) (Osm.Tel.): (Kar.T.) ‘yukarıdaki oda’; (Krm.Osm.) ‘balkon’; *asma çardağı* ‘üzüm dallarıyla çevrilmiş balkon’; (Tel.) ‘çatı arası, bekçi kulübesi’ (1905: III – 1869)
- çäpär* (Osm.) ‘çit, duvar; engel’ (1905: III – 1994)
- dirim* (Çağ. Osm.) ‘çadırın ahşap parmaklıkları’: *dirim äv* (Osm.), *dirim öy* (Çağ.) ‘çadır’ (1905: III – 1763)
- dıvar* (Osm.) ‘duvar’ (1905: III – 1750)
- döşämä* (Osm.), *takta döşämäsi* ‘ahşap taban’ (1905: III – 1740)
- ädän* (Çağ.) ‘çadırın aşağı kısmı; değersiz kişilerin oturduğu evin kapısına yakın bir yer’ (“tör” (baş köşenin zıt anlamlısıdır) (1893: I – 850)
- ergä* (Kırg.) ‘çadırın kapı yanındaki kısmı (misafirleri oraya oturtmak saygısızlıktır)’ (*ergägä oturma, törgö otur!* ‘kapıya yakın oturma, başköşeye otur!’) (1893: I – 784)
- farstı* (Kar. L.) ‘duvar’ (1911: IV – 1913)
- gümbüz* (Kaz.) ‘kümbet, kubbe’ (1899: II – 1656)
- hamam* (Osm.) (Arapçadan) ‘banyo’ (1899: II – 1780)
- harämlık* (Osm.) ‘evde kadınlara ait bölüm’ (1899: II – 1750)
- hasar* (Osm.) (Arapçadan) ‘duvar, çit’ (1899: II – 1766)
- içkeri* (Kar.T.) ‘oda’ (1893 : I – 1518)
- içkilei* (Kar.T.) ‘oda, yatak odası’ (1893 : I – 1519)
- il* (Uyg.) ‘kapıya yakın yer (değersiz kişilerin oturtulduğu yer)’ (1893 : I – 1472)

irgä (Kırg.) ‘çadır parmaklığının alt kısmı’: *irgä konuksa caksı cer* ‘çadırı koymak için uygun bir yer’; (Tel.) ‘eşik’ (1893: I – 1468)

kagu (Uyg.) ‘ocak’ (1899: II – 76)

kalam (Kırg.) ‘çadır borusunun direği’ (1899: II – 235)

kama (Sag.) ‘çadırın tepesindeki deliğin ahşap halkası’; (Belt.) ‘parmaklık, çit, duvar’ (1899: II – 108)

kamkar (Kumd.) ‘bina sundurması’ (1899: II – 490)

kanat (Osm.) ‘çadır parmaklıkların ayrı parçaları, çadır kanadı’ (1899: II – 112)

kärägä (Alt. Tel.) ‘çadır duvarını oluşturan parmaklık’ *kärägä ayıl (üy)* ‘parmaklıklı çadır’; *kärägäniñ közü* ‘parmaklığı oluşturan dayakların tepesi’ (1899: II – 1090)

kärtäk (Kum. Krm.) ‘oda’ (1899: II – 1103)

kilär (Kırg.) ‘kiler’ (1899: II – 1368)

kirgiş (Şor) ‘giriş’ (1899: II – 1361)

kiris (Kırg.) (eve) ‘giriş’ (1899: II – 1358)

kiriş (Uyg. Çağ.) ‘giriş’ (*kirişkä körü sän çığış kıl yäkiñ* (KB)) (1899: II – 1359)

kirüş (Çağ.) ‘giriş’ (1899: II – 1361)

kirü (Tel.) ‘giriş’ (1899: II – 1361)

kizilçi (Tar.) ‘yatak odası’ (1899: II – 877)

klät (Kaz.) ‘Rusçadan: oda; *ak klät* ‘temiz misafir odası’; *aşlık klät* ‘yemek odası’;

koğuş (Osm.) ‘aşağı kat, salon’ (1899: II – 519)

kovoş klät ‘ortadan ikiye bölünmüş oda (yarısı depo olarak kullanılır, yarısında yazın dinlenilir)’

(1899: II – 1532)

küldröüş (Kırg.) ‘çatıyı destekleyen çubuklar’ (*küldröüşü Küert sinsın!* ‘çatısı kırılсын!’ anlamındaki kargış) (1899: II – 1479)

makiş (Şor.) ‘merdiven’ (1911: IV – 1996)

mähsän (Krm.) ‘kiler, depo’ (1899: II – 2077)

muralık (*mirelik*) (Tob.) ‘baca’ (1911: IV – 2141)

mutba (Osm.), *mutbak* ‘mutfak’ (1911: IV – 2199)

müüşä (Tara) ‘evin köşesi’ (1899: II – 2217)

oda (Krm. Osm.) ‘oda, ev’: *dış oda* ‘antre’; *cemiyet odası* ‘salon’; *has odası* ‘hizmetliler odası’ (1893 : I – 1121)

oru (Sag.) ‘çadırın içerisindeki çukur (patates saklamak için)’ (1893: I – 1054)

oru (Uyg. Çağ.) ‘tohum saklama çukuru’ (1893: I – 1054)

parmaklık (Osm.) ‘parmakık; balkon parmaklığı, bahçe parmaklığı, pencere parmaklığı’ (1911: IV – 1161)

pas (Bar.) ‘taban’ (1911: IV – 1185)

pälämpäy (Tar.) ‘merdiven’ (1911: IV – 1244)

pencere (Osm.) ‘Farsçadan: pencere’ (1911: IV – 1230)

pärđi (Az.) ‘ahşap tavan’ (1911: IV – 1239)

pätik (Çağ.) ‘çatı dayacağı’ (1911: IV – 1248)

pilä (Özb.) ‘basamak’; *pilä paya* ‘merdiven’ (1911: IV – 1337)

pölmö (Bar.) ‘antre, giriş’ (1911: IV – 1304)

saltım (Şor) ‘tahta, taban’ (1911: IV – 370)

selamlık (Osm.) ‘erkeklerin bir eve ziyarete geldiklerinde girebilecekleri bölüm’ (1911: IV – 478)

sipa (Çağ.) ‘teras’ (1911: IV – 726)

sofa (Osm. Krm.) (Osm.) ‘cami önündeki taştan oturma yeri; divan; (Osm.) alafranga salon’ (1911: IV – 560)

sofra hanä (Osm. Krm.) ‘yemekhane’ (1911: IV – 561)

sug (Çağ.) ‘tavan, çatı’ (1911: IV – 755)

şırvani (Osm.) ‘en üst oda, evin düz çatısı’ (1911: IV – 1054)

şip (Çağ. Özb.) ‘çatı, tavan’ (1911: IV – 1087)

şay (Tar.) ‘Çinceden: anbar, kiler’ (1911: IV – 286)

tabandırık/tabaldırık (Kırg.) ‘çadır eşiği’ (1905: III – 966)

tagana (Kaz.) ‘bodrum’ (1905: III – 796)

takça (Osm. Çağ.) ‘raf, duvar dolabı’ (1905: III – 792)

tam (E.T. Uyg. Sag. Tar. Çağ Kırg. Kaz.) ‘duvar’ (*tamnın kulegi bar* (Tar.) ‘duvarının kalağı var’) (1905: III – 991)

tam musandäräsi (Osm.) ‘çardak’ (1905: III – 2203)

tavan (Osm. Krm.) tavan, kat, çatı arası (*tavan içi odası* ‘çatı arası odası’) (1905: III – 984)

täläk (Çağ.) ‘Orta asya evlerindeki çift tavan (erzak deposu olarak kullanılır)’ (1905: III – 1082)

täräçä (Küer.), *täräzä* (Kaz. Bar. Tob.) ‘pencere’ (*täräzä kapkaçı* ‘pancur’);

tereje (Kar. T.) ‘pencere’ (1905: III – 1064)

täräzä yanagı ‘pencere sövesi’) (1905: III – 1063)

tolık (Tel. Kmd.) ‘evin köşeleri’ (1905: III – 1196)

tör (ET, Uyg. Çağ. Tel.Leb. Şor, Alt. Sag. Koyb. Kaç. Kırg. Tar.) ‘başköşe’ (*tör paştap otur!* (Alt.) ‘başköşeye otur!’) (1905: III – 1249)

töböldürük (Kırg.) ‘şalaş çatısı’ (1905: III – 1272)

- turanıñ ordı* (Alt.) ‘evin temeli’ (1905: III – 1055)
- turkurka* (Çağ.) ‘duvar’ (“Andag divarnı arablar sedd diyorlar, türk birlen turkurka dirler”) (Abg) (1905: III – 1457)
- tupraksa* (Kaz.) ‘çatı arası’ (1905: III – 1513)
- turanıñ ordı* (Alt.) ‘evin temeli’ (1905: III – 1055)
- tübä* (Kaz.) ‘tepe’: öy *tübäsi* ‘çatı’ (1905: III – 1597)
- tümtük* (Koyb.) ‘baca’ (1905: III – 1604)
- tündük* (Şor. Kırg.) ‘baca, bacanın kapağı’ (1905: III – 1555)
- tünlük* (Çağ. Krm.) ‘pencere; baca’ (1905: III – 1554)
- tünnük* (Kaç.) ‘baca, bacanın kapağı’ (1905: III – 1555)
- tüñnik* (Tar.) ‘baca’ (1905: III – 1545)
- tüñnük* (Bar.) ‘baca’ (1905: III – 1545)
- tüñlük* (Çağ.) ‘baca, baca kapağı’; (Uyg.) ‘pencere’ (1905: III – 1545)
- tüşäm* (Kaz.) ‘tavan’ (1905: III – 1589)
- ula* (Tel.) ‘duvar ile taban arasındaki kenar, süpürgelik’ (1893: I – 1675)
- ülgär* (Sag.) ‘raf’ (1893: I – 1857)
- ürlik* (Tob.) ‘çatı’ (1893: I – 1842)
- üzük* (Bar.) ‘çatı’; (Kırg.) ‘çadırın üzerini örten keçe’: *yogarı üzük* ‘çatı keçesi’;
tömöngü üzük ‘aşağıdaki keçe’ (1893: I – 1894)
- yemişlik* (Osm.) ‘yemiş ambarı’ (1905: III – 393)

Kapı ile İlgili Kelimeler (kapı çeşitleri, kilit, anahtar vs.)

açar ‘anahtar. Eş anl. miftâh. anahtar Rumca olup asıl Türkçesi açar’dır’ s.6

- açkıç* (Kaz. Krm.), *aşkış* (Kırg.) ‘anahtar’; *kapu açkıçı* (Krm.) ‘kapı anahtarı’ (1893: I – 513)
- biçin* (Çağ.) ‘ana kapı’ (1899: II – 1781)
- boro* (Kaz.) ‘kapı sövesi’; *öy işikniñ borosı* ‘ev kapısı sövesi’ (1911: IV – 1708)
- bosaga* (Kırg. Krm. Çağ.) ‘eşik’ (Kırg.) ‘ev kapısının her iki tarafından yana olan yer’ (1899: II – 1679)
- brama* (Kar. T.) ‘ana kapı yanındaki küçük kapı’ (1899: II – 1906)
- camlık* (Osm.) ‘büyük pencere, cam kapı’ (1911: IV – 64)
- cozok* (Kaz.) ‘kilit’ (1911: IV – 107)
- çıganak* (Küer. Kaz.) ‘kapı çengeli, ilik’ (1911: IV – 2063)
- çoyı* (Tel. Alt.) ‘kilit’ (1911: IV – 2017)
- darbaza* (Kırg.) ‘Farsçadan: büyük giriş kapısı’ (1905: III – 1631)
- därväzi* (Tar.) ‘şehir kapısı, büyük giriş kapısı’ (1905: III – 1676)
- dırkaz* (Osm.) ‘demir sürme, kapı tırkızı’ (1905: III – 1746)
- äbriknä* (Çağ.) ‘sade kapı’ (1893: I – 935)
- äçäk* (Sag.) ‘kapı yanındaki ilik’ (1893: I – 862)
- äjik* (Alt. Tel. Leb. Şor. Küer.) ‘Kapı’ *ejik kaji* (Alt.) ‘Kapı aralığı’;
yan äjik (Tel.) ‘avlu kapısı’ (1893: I – 915)
- äjük* (Uyg.) ‘eşik’ (1893: I – 916)
- äkçä, kapug äkçäsi* (Sag.) ‘kapı mafsalı’ (1893: I – 685)
- älänä* (Alt. Tel.) ‘kapı eşiği, iskeleti’; *äjik äläñäsi* (Tel.) ‘eşik’; *älänädä yölöp koygon kördü* (Alt.) Kapıya yaslandığını gördü (1893: I – 812)
- erkän* (Sağ. Koyb. Kaç.) ‘eşik, kapı çerçevesi’ (1893: I – 779)

äsik (Kar. L.), *esik* (Kırg.) ‘kapı’ (*agaş esik* ‘ahşap kapı’; *kıs esik* ‘kapı boşluğunu örten keçe’) (1893: I – 943)

äşik (Tar. Krm. Kum. Az. Osm. Çağ.): (Krm. Tar. Çağ. Kum. Kar.T.) ‘kapı’; (Osm.) ‘eşik’ (*üst eşiği* ‘kapının üstü’; *alt eşiği* ‘eşik’); (Osm.) ‘giriş’ (1893: I – 906)

äşiklik (Çağ. Osm.) ‘kapının olduğu yer’ (1893: I – 909)

ezik (Sag Koyb. Kaç.) ‘kapı’ (*ezik säri körzö pir alıp odur-çadır* ‘eşiğe doğru baktığında orada alp oturuyormuş’; *ezigin ayıp kirip keldi* ‘kapıyı açıp girdi’) (1893: I – 894)

gıfil (Az.) ‘kilit’ (1899: II – 1618)

işik (Tar. Kaz. Tob.) ‘kapı’ (1893: I – 1553)

jäpsi (Tar.) ‘kilit’ (1911: IV – 627)

kabak (Kar. L.) ‘kapı’ (1899: II – 438)

kalga (Tel.) ‘adının ahşap kapısı’ (1899: II – 254)

kälka (Sag.) ‘ahır kapısı, kapı’ (1899: II – 250)

kakpak (Alt. Tel. Şor. Leb. Sag. Koyb. Kırg.) ‘kapının kanadı’ (1899: II – 69)

kapığ (E.T.) ‘kapı’ (*tämir kapığ* ‘demir kapı’) (1899: II – 412)

kapka (Kaz. Tob. Bar. Kırg.) ‘kapı, kapı girişi’ (1899: II – 419)

kapu (Krm. Osm.) ‘kapı’ (*iki kanatlı kapu; baş kapu; ön kapu; ard kapu; asma kapu*) (1899: II – 415)

kapu yaşması (Krm. Osm.) ‘perde’ (1899: II – 415)

kapuk (Çağ.) ‘kapı’ (1899: II – 416)

käpäjk (Osm.) ‘pencere kanadı, kaldırmalı kapı’ (1899: II – 1186)

käsmälik (Osm. Çağ.) (Osm.) ‘topraktan soba, ahşap kilit’ s.1170

kıpçıma (Osm.) ‘kapının çapraz latası’ (1899: II – 845)

kilit (Kırg. Krm.), *kilid* (Osm.) ‘kilit; asma kilit’ (1899: II – 1370)

kipçima (Çağ.) ‘ana kapıyı destekleyen tahta’ (1899: II – 880)

kulpu (Kırg.) ‘kilit’ (1899: II – 990)

kulup (Kırg.) ‘kilit (kapı kilidi)’ (1899: II – 981)

kutpa (Osm.) ‘kapı iliği’ (1899: II – 997)

kuzu (Osm.) ‘büyük kapı yanındaki küçük kapı’ (1899: II – 1019)

madañ (Özb.) ‘ahşaptan yapılmış kapı kilidi’ (1911: IV – 2048)

mandal (Osm.) ‘kapı veya pencere mandalı’ (1911: IV – 2023)

maul (Tob.) ‘sırık, sürgü, tırkaz’ (1911: IV – 1993)

menteşe (Osm.) ‘kapı veya pencere sürgüsü’ (1911: IV – 2087)

pırava (Osm.) ‘kilit’ (1911: IV – 1310)

piraman (Özb.) ‘kapı ve pencere üstündeki (yukarısındaki) kemer’ (1911: IV – 1331)

pirtäläk (Şor) ‘kapı sövesi’ (1911: IV – 1335)

sa (Uyg.) ‘kilit’ (1911: IV – 215)

sıkırlauk (Kırg.) ‘çadırın ahşap kapısı’ (1911: IV – 609)

söye (Osm. Çağ.) ‘pencere veya kapı sövesi’ (*üst söye, alt söye, yan söyeler*) (1911: IV – 578)

sürgü (Osm. Çağ.) ‘kapı sürgüsü’ (1911: IV – 822)

tırkaz (Osm.) ‘ana kapıyı kapamaya yarayan dayak, sürgü’ (1905: III – 1325)

totko/totkoç (Kaz.) ‘kapı kolu’ (1905: III – 1280)

tupsa (Kaz) ‘kapı iliği’ (1905: III – 1513)

yañak (Bar.) ‘kapı sövesi’ (1905: III – 59)

yañaklau (Tara) ‘kapı veya pencere sövesi’ (1905: III – 59)

yankazuk (Çağ.) ‘kapı sövesi’ (1905: III – 88)

yanyagaç (Tar.) ‘kapı sövesi; aşikniñ yanyageçi’ (1905: III – 91)

yozoek (Kaz.) = yuzak ‘kilit’ (1905: III – 462)

yusak (Tara. Kum.) ‘kilit’ (1905: III – 566)

Avlu ve Evin Çevresi ile İlgili Kelimeler

agıl (Kür. Az.) ‘koyun ahır, damız’ (1893: I – 167)

ahır (Krm. Osm.) ‘ağıl, ahır’ (1893: I – 133)

ahur (Az. Osm. Çağ.) (Az.) ‘yemlik, ahır’ (1893: I – 135)

apan (Kırg.) ‘eski yıkılmış kuyu’ (1893: I – 612)

aran (Tob. Bar. Çağ. Krm.) ‘giriş, antre’ (Tob. Çağ.), ‘avlu’ (Bar.), ‘ahır’, *at aranı* ‘at ahır’; *koy aranı* ‘koyun ahır’ (Krm. Çağ.) (1893: I – 200)

artkı (Tel. Şor.) ‘iki direk üzerine konulan ve çamaşırı asmak için kullanılan çıta’ (1893: I – 316)

aula (Kir.) ‘samanlık’; *pişen aulası* ‘ot ambarı’ (1893: I – 75)

aurız (Kum.) ‘tuvalet’ (1893: I – 72)

azbar (Kırg. Kaz. Krm. Kar.T.) ‘at azbarı’ (Kaz.); ‘at ahır, çit azbarı’ (Kaz.); ‘çit, ör, avlu’ (Krm. Kar.T.); ‘dışarı, evin dışarı’ (1893: I – 581)

bagana (Kırg. Kaz. Kar. L.T.) ‘direk, destek, çadır sırığı’ (1911: IV – 1448)

çit (Osm. Çağ. Tar.) ‘duvar’ (1905: III – 2140)

äjik alı (Şor) ‘avlu’ (1893: I – 915)

äşik (Osm.) ‘evin dışı’; ävdä äşıktä ‘içeride ve dışarıda’ (1893: I – 906)

hōla (Tar.) ‘avlu’ (1899: II – 1794)

kaja (Şor) ‘avlu’ (1899: II – 398)

kapkar (Kumd.) ‘sundurma, ahır’ (1899: II – 420)

- karım* (Tel.) ‘ev yanındaki lağım’ (1899: II – 183)
- kaşa* (Tar.) ‘çit, ör’ (1899: II – 389)
- kaza* (Sag.) ‘çadırın yanındaki ahır; avlu’ (1899: II – 363)
- kazıntı* (Alt.Osm.) ‘kazılan kuyu’ (1899: II – 378)
- kora* (Kırg. Bar. Çağ.) ‘ahır’, (Kırg.): *karangı kora* ‘kapalı ahır’; (Bar.) ‘avlu’ (1899: II – 551)
- kura* (Kaz.) ‘hayvan avlusu’; *at kurası* ‘at avlusu’ (1899: II – 920)
- kümäs* (Krm. Osm.) ‘kümes’(kümes gibi ev (kirli ev); ne damı var ne kümesi (evsiz) (1899: II – 152)
- kümirlik* (Kaz.) ‘kömür deposu’ (1899: II – 1526)
- Küerändik* (Şor) ‘avlu, kapalı alan, kapı önündeki temiz alan’ (1899: II – 1451)
- maskak* (Tel.) ‘kuru ot ambarı’ (1911: IV – 2053)
- örökkö* (Tel.) ‘avlu’ (1893: I – 1221)
- päyä* (Az.) ‘ahır’ (1911: IV – 1221)
- sedän* (Sag. Koyb.) ‘çit, duvar’ (1911: IV – 484)
- şarbak* (Kırg.) ‘duvar, çit, avlu’ (1911: IV – 959)
- tästäk* (Osm.) ‘Farsçadan: duvarı destekleyen büyük dayak’ (1905: III – 1101)
- utar* (Kaz. Başk.) ‘hayvan avlusu’ (1893: I – 1706)
- utinlık* (Kaz. Tob.) ‘avluda odunların durduğu yer’ (1893: I – 1706)
- yabıltı* (Alt. Tel.) ‘hangar, tente’ (1905: III – 281)
- yabıltkı* (Tel.) ‘üzeri kapalı avlu’ (1905: III – 281)

Ev ile İlgili Araç ve Gereçleri Karşıllayan Kelimeler

Araç ve Gereç Kavramını Karşıllayan Kelimeler

aspap (Kırg.) ‘ev araç gereçleri, esbap’ (1893: I – 554)

kaplama (Osm.) ‘mutfak araç gereçleri’ (1899: II – 424)

sayman (Kırg.) ‘ev araç gereçleri’ (1911: IV – 232)

turman (Kırg.) ‘araç gereç’; *üy turmanı* ‘ev araç gereçleri’ (1905: III – 1464)

üydürä (Şor) ‘ev araç gereçleri’ (1893: I – 1802)

Aydınlatma Araç ve Gereçlerini Karşıllayan Kelimeler

çıra (Osm. Kaz.) ‘çıra, mum’ (1905: III – 2075)

çırag (Osm.Krm.) ‘mum, çıra, ışık’ (1905: III – 2072)

işäm (Kaz.) ‘mum’ (1893: I – 1588)

işämdäl (Kaz.) ‘şamdanlık’ (1893: I – 1588)

mum (Osm. Uyg. Krm. Çağ. Özb. Trkm. Tar.) ‘balmumu: ak mum, kara mum, mum’ (1911: IV – 2216)

pilik (Tar. Özb. Çağ.) ‘fitil’ (1911: IV – 1338)

piltä (Çağ. Kaz. Tar.) ‘fitil’ (1911: IV – 1342)

şam (Osm. Çağ. Tar. Kırg. Kaz.) ‘mum’; *şam kafuri* (Osm.) ‘beyaz balmumu’; *may şam* (Kırg.) ‘yağlı mum’; *balsız şam* (Kaz.) ‘stearik mum’ (1911: IV – 991)

şamdan (Osm. Tar.) ‘kümüş şamdan, el şamdanı, çifte şamdan, duvar şamdanı, orta şamdanı (avize)’ (1911: IV – 994)

şırak (Kırg.) = çırak ‘mum’ (1911: IV – 1051)

säm (Bar.) ‘mum’ (1911: IV – 991)

yula (Soy. Uyg.) ‘mum, meşale’ (1905: III – 553)

Mutfak Araç ve Gereçlerini Karşıllayan Kelimeler

adı (Sag.) ‘karıştırma kaşığı; ceviz ve arpa kızartırken karıştırmak için kullanılan bir ucunda kozalak olan çubuk (1893: I – 489)

adıña (Şor.) ‘yumuşak deriden büyük çuval’ (1893: I – 489)

arsun (Çağ.) ‘teknedeki hamuru kazımak için kullanılan alet’ (Şeyh Süleyman, Çağatayca-Osmanlıca, Constaantinopol, 1298: “kazganın dibini kazacak alt kırgıç dahi dirler”) (1893: I – 327)

astau (Kırg.) ‘ahşap kap, tekne’ (*cer astauu* ‘kışın yere kazılmış kütük’) (1893: I – 550)

atıg (Çağ.) ‘yağ yapımında kullanılan ahşap kap’ (Şeyh Süleyman, Çağatayca-Osmanlıca, Constaantinopol, 1298: “süt ve yoğurtı içine atarak çalkaladıkları küçük yayık ve kubi”) (1893: I – 462)

atık (Az.) ‘yağ yapımında kullanılan kaşık’ (1893: I – 459)

auan, auan sokı (Tob. Kırg.) ‘havan’ (1893: I – 68)

ayakşınak (Şor.) ‘küçük kaseler’ (1893: I – 208-209)

badkan (Çağ.) ‘kaşık, ahşap kepçe’ (1911: IV – 1520)

bakıraş (Kırg.) ‘demir kepçe’ (1911: IV – 1440)

bardak (Osm. Krm. Kum.) ‘toprak, cam, billur bardak’ (su bardağı, kulplu bardak) (1911: IV – 1486)

boşkap (Az.) ‘tabak’ (1911: IV – 1691)

caulau (Kırg.) ‘büyük demir kepçe’ (1911: IV – 9)

cälbä (Osm.) ‘erzak çuvalı’ (1911: IV – 80)

çanak (Osm. Krm. Çağ.) ‘çamurdan çanak, kase’; *çanak çömlek* (Osm.) ‘kaplar’ (1905: III – 1856)

çaynau (Bar.) ‘demir kepçe’ (1905: III – 192)

çara (Alt.) ‘büyük kase’ (1905: III – 1861)

çatsan (Osm.) ‘erzak sepeti’ (1905: III – 1914)

çımçak (Osm.) ‘büyük ahşap kaşık’ (1905: III – 2104)

çirçä (Sag. Şor) ‘küçük yuvarlak ahşap piyale’ (1905: III – 2130)

çiläk (Kaz.) ‘kova’ (1905: III – 2135)

çämçä (Çağ. Osm.) ‘pek büyük olmayan ahşap kaşık’ (1905: III – 2002)

çölmäk (Osm. Krm. Kar.T.) ‘topraktan güğüm’ (1905: III – 2044)

çömüç (Tar.) ‘kepçe’ (1905: III – 2050)

çömüş (Çağ.) ‘kepçe’ (1905: III – 2050)

çömläk (Osm.Az.) ‘çömlek; topraktan kap, maşrapa’ (1905: III – 2051)

çömçü (Osm.) ‘büyük kaşık’ (1905: III – 2051)

çurtma (Çağ.) ‘genişçe kap (yoğurt kabı)’ (1905: III – 2174)

çumuç (Kaz.) ‘kepçe’ (1905: III – 2189)

çuval (Osm. Az.) ‘çuval’ (1905: III – 2186)

çürçä (Sag.) ‘çanak’ (1905: III – 2196)

çülmäk (Kaz.) ‘çömlek’ (1905: III – 2198)

çüçäk (Çağ.) ‘topraktan kaplar’ (1905: III – 2199)

dagarcık (Osm.Çağ.) ‘çuval, kese’ (1905: III – 1612)

dästärkan, dästürkan (Çağ.) ‘masa bezi’ (1905: III – 1684)

däpsi (Osm.), *täpsi* ‘tepsi’ (1905: III – 1690)

dibäk (Osm. Çağ.) ‘büyük ahşap veya taş havan; kahve dibeği’; (Çağ.) ‘beşiğe koyulan güğüm’ (1905: III – 1778)

dimbäk/ dimbäläk (Osm.) ‘tabak çeşitleri’ (1905: III – 1823)

dobra (Kırg.) ‘küçük çuval, çanta (içine yulaf koyulup atlara verilir, fukara çantası)’ (1905: III – 1725)

dorba (Krm.) ‘torba’ (1905: III – 1713)

doluk (Osm. Kırg.) ‘koyun, keçi, dana derisinden yapılan çuval; (Kırg.) Kuyudan su çekmeye yarayan kap’ (1905: III – 1721) *dagar* (Osm.) ‘çanta, deri çuval’ (1905: III – 1611)

dostuhan (Tar.) ‘masa bezi’ (1905: III – 1641)

dümbäläk (Osm.) ‘topraktan güğüm’ (1905: III – 1824)

ädıs (Kaz.), *edis* (Sag. Koyb. Kaç. Kırg.) ‘kova’; (Sag.) ‘kaplar’; *edis kamıs* ‘kap kacak’ (Kırg.) ‘deri kova’ (1893: I – 858)

ädış (Çağ.) ‘bardak, kadeh’ (1893: I – 859)

ädüş (Tel.) ‘kazandan eti çıkarmaya yarayan çatal yerine kullanılan ucu sivri çubuk’ (1893: I – 681)

äl dägirmäni (Krm.) ‘el’ (1893: I – 807)

äl täncirsi (Osm.) ‘küçük tencere’ (1893: I – 807)

äläk (Krm. Çağ. Şor. Leb. Kum. Osm. Kar.L.) ‘elek’ (*şıt äläk* ‘küçük elek’; *korlan äläk* ‘büyük kalbur’; *säyräk äläk* ‘seyerk elek’; *sık äläk, ince äläk* ‘sık elek’ *çältäk äläk* ‘buğday elemek için elek’) (1893: I – 811)

elaiş (Kırg.) ‘elek, kalbur’ (1893: I – 811)

älgäk (Tel.), *elgäk* (Sag. Koyb. Kaç.) ‘elek’ (1893: I – 822)

filarız (Osm.) ‘havan’ (1911: IV – 1935)

furun (Osm.) ‘fırın’ (1911: IV – 1949)

ıbrık (Osm.) ‘testi, maşrapa; kahve ıbrığı’ (1893: I – 1404)

iciç (Uyg.) ‘yemek pişirme çömleği’ (1893: I – 1521)

idis (Sag.) ‘kova, kap’ (1893: I – 1509)

idiş (Çağ.) ‘küp, vazo’ (1893: I – 1510)

işkirik (Çağ.) ‘güğüm, kupa’ (1893: I – 1555)

kacak (Osm.) ‘topraktan çömlek’ (1899: II – 342)

kaça (Tar.) ‘topraktan kap’ (1899: II – 333)

kaçak (Osm.) ‘çömlek, kap’; *kara kaçak* ‘topraktan kap’ (1899: II – 333)

kalbak (Alt.Tel.) ‘kaşık’ (1899: II – 270)

kalbur (Krm. Osm.) ‘elek, kalbur; Nakış için çerçeve’ (1899: II – 271)

kap (Alt. Tel. Leb. Şor. Sag. Koyb. Kaç. Küer. Krm. Kırg. Kaz. Tob. Osm. Az. Tar.) ‘çuval, çanta, cep’ (Osm. Krm. Az.) ‘kap’; (1899: II – 402)

kap kacak (Çağ.Az. Osm) ‘topraktan kaplar, onlar için kılıf’ (1899: II – 421)

kapçık (Tel. Kaz. Sag. Kelt. Kaç.) ‘cüzdan, keçe, çuval’; *akça kapçığı, küçük kap* (Osm.) ‘çeçek kapçığı (saksı)’ (1899: II – 429)

karavanä (Osm.) ‘büyük bakır kabı, çorba kasesi’ (1899: II – 165)

karım (Osm.) ‘su hazırlama kabı’ (1899: II – 197)

kargaşa (Kaz.) ‘mutfak rafları’ (1899: II – 194)

karzina (Kar. T.) ‘kepçe’ (Ruşça: korzina – sepet) (1899: II – 207)

kasa (Kaz) ‘topraktan kase’ (1899: II – 348)

kaşayak (Kaz.) ‘kap kacak’ (1899: II – 391)

kaşıklık (Kaz.) ‘kaşık rafı’ (1899: II – 393)

kayga ((Kırg. Çağ.) ‘at başı derisinden yapılmış kuyu kovası’ (1899: II – 51)

kazan (Alt. Tel. Şor. Leb. Sag. Koyb. Kaç. Kırg. Tar. Krm. Kum. Kaz. Bar. Tob. Çağ. Osm. Az.) ‘kazan’ (1899: II – 367)

keli (Kırg.) ‘havan’ (1899: II – 1116)

- käpkir* (Tob.) ‘kevgir’ (1899: II – 1188)
- kävgir* (Osm.) ‘kevgir’ (1899: II – 1202)
- käpçä* (Krm. Osm.) ‘büyük kaşık’ (1899: II – 1189)
- kızvi* (Osm.) ‘pirinç ve kuruyemiş saklama kutusu’ (1899: II – 834)
- kilä* (Tob.) ‘büyük havan’ (1899: II – 1367)
- kili* (Kaz.) ‘havan’ (1899: II – 1369)
- kismäk* (Tür. Küer. Kaz.) ‘kova’ (1899: II – 1389)
- kopa* (Osm. Çağ.) ‘kupa; kase’ (Çağ.) (1899: II – 652)
- kopka* (Krm. Çağ.) ‘kova’ (1899: II – 654)
- korjun* (Kırg.) ‘büyük çuval’ (1899: II – 578)
- kopur* (Çağ.) ‘kâse, tabak, kap’ (Şeyh Süleyman: neşeb, kase, kap, çanak gibi şeyler) (1899: II – 654)
- koza* (Tar.) ‘toprak su testisi’ (1899: II – 630)
- kozokki* (Alt.) ‘havan’ (1899: II – 630)
- ködäs* (Sag. Koyb.) ‘çömlek’ (1899: II – 1282)
- ködäş* (Şor) ‘çömlek’ (*toy ködäs* ‘topraktan çömlek’; *söyun ködäs* ‘demir çömlek’) (1899: II – 1282)
- kömgön* (Kaz.), *kumgan* ‘güğüüm’ (1899: II – 686)
- köpör* (Kaz.) ‘kâse, tabak, kap’ (1899: II – 685)
- körägä* (Krm. Osm.) ‘şarap için kepçe; törende üzerine güğüüm konulan iskemle; çanak’ (Krm) (1899: II – 1251)
- kuman* (Kırg.) ‘su testisi’ (1899: II – 1044)
- kumidan* (Özb.) ‘çömlek’ (1899: II – 1049)
- kumkan* (Tar.) ‘maşrapa’ (1899: II – 1049)

- kurcın* (Kaz.) ‘deri çuval’ (1899: II – 956)
- kurma* (Kırg.) ‘topraktan çömlek’ (1899: II – 1050)
- kuna* (Kaz.) ‘mutfaktaki hamur açma tahtası’ (1899: II – 909)
- künüçök* (Kaz.) ‘kova’ (1899: II – 1441)
- küpiirtma* (Kaz.) ‘un kutusu’ (1899: II – 1515)
- mapraş* (Az.) ‘çuval, bavul’ (1911: IV – 2062)
- maşrapa* (Osm.) ‘büyük ahşap su içme kepçesi’ (1911: IV – 2061)
- meşribä* (Krm.) ‘bakır güğüm’ (1911: IV – 2116)
- ocuk* (Şor) ‘ocak’ (1893: I – 1137)
- oçak* (Küer) ‘ocak’ (1893: I – 1137)
- oçok* (Bar.) ‘ocak’ (1893: I – 1137)
- ogur* (Çağ.) ‘ahşap havan’ (1893: I – 1011)
- ogurça* (Çağ.) ‘küçük ahşap havan’ (1893: I – 1014)
- oklak, oklag, oklau, oklagu* (Çağ.), *oklagı* (Osm.) ‘oklava’ (1893: I – 1000)
- okra* (Çağ.) ‘tas, kase, kadeh’ (1893: I – 999)
- oşak* (Kırg.) ‘ocak’ (1893: I – 1137)
- paştık* (Tel.) ‘küçük çuval’ (1911: IV – 1205)
- piyala* (Özb.) ‘çay fincanı, piyale’ (1911: IV – 1327)
- pıtır* (Osm.) ‘çok ince elek’ (1911: IV – 1315)
- sagu* (Çağ.) ‘ahşap kaplar; İçecek için küp’ (“Yusugning bir içer sagusı bar erdi” (Rbg.) (1911: IV – 275)
- sahan* (Osm.Krm.) ‘kapaklı çanak’ (1911: IV – 283)

sahanlık (Osm.) ‘yemeklerle dolu masa, Beş sahanlık bir tava (beş çeşit yemekli bir masa)’ (1911: IV – 283)

sak (Şor) ‘havan’ (1911: IV – 241)

samalak (Koyb.) ‘kaşık’ (1911: IV – 433)

samar (Çağ. Kırg.): (Çağ.) ‘küp, güğüm’; (Kırg.) ‘et ve kımız için büyük çanak’ (1911: IV – 433)

sançig (Çağ.) ‘zahire çuvalı’ (1911: IV – 309)

sanga (Çağ.) ‘huni, kap’ (1911: IV – 302)

sapal (Uyg.) ‘topraktan kaplar’ (1911: IV – 404)

sapçak (Sag.) ‘kova’ (1911: IV – 410)

sapılak (Kaz.) ‘uzun kollu kepçe’ (1911: IV – 406)

saplak (Osm.) ‘büyük kaşık’ (1911: IV – 407)

saplık (Tar.) ‘kepçe’ (1911: IV – 409)

sargas (Sag. Koyb.) ‘yuvarlak ince ahşap kap (içine un elenir)’ (1911: IV – 332)

saut (Krm. Kaz.) ‘kap kacak’ (*tuz sautu* ‘tuzluk’; *şikir sautu* ‘şekerlik’; *saut saba* ‘kap kacak’) (1911: IV – 237)

sırfa (Az.) ‘sofra bezi’ (1911: IV – 651)

siglök (Çağ.) ‘oklava’ (1911: IV – 685)

sini (Osm.) ‘büyük yuvarlak demir veya ahşap tepsi (masa üzerine koyulur); Yemek sofrası’ (1911: IV – 695)

sogak (Koyb.) ‘havan’ (1911: IV – 528)

sök (Sag. Tel.) ‘havan’ (1911: IV – 518)

sokka (Kırg.) ‘havan’ (1911: IV – 523)

sokkı (Alt. Tel. Sag. Koyb.) ‘havan’ (1911: IV – 523)

sokma (Bar.) ‘havan’ (1911: IV – 527)

somnak (Sag. Koyb. Kaç.) ‘kaşık’ (1911: IV – 565)

sus (Tel. Alt.) ‘kepçe’ (1911: IV – 780)

susak (Çağ.) ‘ahşap kepçe’ (1911: IV – 782)

suskak (Bar.) ‘ahşap kepçe’ (1911: IV – 784)

suksun (Koyb.) ‘kepçe’ (1911: IV – 754)

susku (Kmd. Tel. Alt.) ‘kepçe’ (1911: IV – 784)

şabala (Tel.) ‘kaşık’ (1911: IV – 987)

şara, çara (Şor. Kırg.) ‘büyük ahşap çanak (içine pişmiş et koyulur)’ (1911: IV – 951)

şapçak (Şor) ‘kova, fıçı’ (1911: IV – 985)

seläk (Kırg.), çäläk, çiläk ‘süt kovanı, süt kabı’ (1911: IV – 1011)

şömiş (Kırg. Leb.) ‘kepçe’ (1911: IV – 1039)

şırayı (Şor) ‘boyalı ahşap çay fincanı’ (1911: IV – 1053)

şual (Kaz.) ‘büyük çuval’ (1911: IV – 1096)

taba (Kaz. Kırg. Tob. Osm.) ‘Farsçadan: tava’; (Kaz.) *kul taba* ‘kollu tava’; *türtkil taba* ‘fırın tepsisi’ (1905: III – 960)

tabak (Kaz. Kırg. Osm. Alt. Tel. Leb. Şor), *tabah* (Tar.) ‘tabak’; *tabak savıt* (Kaz.) ‘kap kacak’; *tabak kaşığı* (kaz.) ‘kepçe’ (1905: III – 961)

tagar (Osm. Tar. Çağ.) (Tar. Çağ.) ‘eyere yüklenen büyük erzak çuvaları; topraktan yapılan çanak’ (1905: III – 796)

tegüş (Kırg.) ‘büyük kase’ (1905: III – 1033)

täknä (Osm.Krm) , *tägänä* (Kum.), *tegänä* (Kırg.) ‘tekne’ (1905: III – 1022)

täncärä (osm. krm.) ‘tencere, küçük kazan’ (*kulplu täncärä, toprak täncärä*) (1905: III – 1058)

täpçi (Tel.) ‘ahşap tabak’ (1905: III – 1116)

täpşi (Az. Bar. Alt. Tel. Leb.) (Az.) ‘tabak’; (Bar.) ‘leğen’; (Alt. Tel. Leb.) ‘et için kullanılan ahşap tabak’ (1905: III – 1118)

tästi (Osm. Krm.) ‘testi’ (*su tästisi, yağ tästisi*) (1905: III – 1101)

tıgan (Osm. Krm.) ‘kollu tava’ (1905: III – 1305)

tipsi (Sag.) ‘tepsi; pişmiş et için tabak’ (1905: III – 1406)

tobra (Osm. Krm.) ‘torba’ (1905: III – 1233)

torba (Osm. Krm. Az.) ‘çuval, torba’ (1905: III – 1190)

torboşo (Kaz.) ‘sert ketenden bir çuval (buğdayı değirmene taşımaya yarar)’ (1905: III – 1278)

tostagan (Kırg.) ‘pek büyük olmayan ahşap tabak’ (1905: III – 1211)

tostugan (Çağ. Bar.) ‘ahşap tabak’ (1905: III – 1212)

töpşü (Alt.) ‘büyük tabak’ (1905: III – 1270)

törcäk (Şor.) ‘yumuşak deriden çuval’ (1905: III – 1259)

tulup (Tel. Alt. Kmd. Şor, Krm.), *tudunı* (Osm.) ‘hayvan derisinden yapılmış çuval, kese’ (1905: III – 1469)

tügüş (Kıtg.) ‘havan’ (1905: III – 1541)

tünäk (Çağ.) ‘taştan kaplar’ (1905: III – 1549)

uğıç (Kaz.) ‘rende’ (1893: I – 1618)

unluk (Osm.) ‘un kutusu’ (1893: I – 1646)

yancu (Uyg.) ‘çatal’ (1905: III – 98)

yuba (Tar.) ‘çuval’ (1905: III – 568)

Oda Araç ve Gereçlerini Karşıllayan Kelimeler

alap (Tob.Kaz.) ‘ağaç kabuğundan yapılan büyük sepet’ (1893: I – 366)

alapçak (Tob.) ‘kutucuk’ (1893: I – 366)

ayna (Kırg. Tar. Çağ. Az. Osm. Krm.) ‘cam, ayna’ (1893: I – 18)

bastun (Çağ.) ‘yastık, yorgan’ (1911: IV – 1539)

besik (Kırg.) ‘beşik’ (1911: IV – 1628)

bäşik (Osm. Krm. Çağ. Trkm.) ‘beşik’ (1911: IV – 1635)

bişik (Kaz.) ‘beşik’ (1911: IV – 1788)

bogama (Kırg.) ‘küçük kilim; yünlü çanta, bavul’ (1911: IV – 1656)

bogça (Osm.) ‘bohça, içine hediye koyulup bağlandığı şal’ (1911: IV – 1655)

bokça (Çağ.) ‘bohça, çanta’ (1911: IV – 1647)

bokşa (Kırg.) ‘kadınların yanına aldıkları ve eyere yükledikleri çuval’ (1911: IV – 1647)

börköwiç (Kaz.) ‘örtü, yorgan’ (1911: IV – 1721)

bürkö (Kırg.) ‘baca kapağı’ (1911: IV – 1890)

camıştı (Kırg.) ‘örtü’ (1911: IV – 63)

camdan (Osm.) ‘çamaşır ve elbise saklamak için büyük çuval’ (1911: IV – 64)

camşı (Kırg.) ‘yorgan’ (1911: IV – 64)

cancık (Kaz.) ‘cüzdan’ (*akça cançığı* ‘para cüzdanı’) (1911: IV – 24)

castık (Kırg. Kaz.) ‘yastık’; (Kırg.) *yastık tısı* ‘yastık kabı’ (1911: IV – 50)

cayalık (Kırg.) ‘bebeği ele alırken altına tutulan yorgan’ (1911: IV – 19)

cäymä (Kaz.) ‘örtü, çarşaf’ (1911: IV – 66)

curamal (Kaz.) ‘havlu’ (1911: IV – 167)

curgan (Kaz.) ‘yorgan’ (1911: IV – 168)

curkan (Kırg.) ‘yorgan’ (1911: IV – 168)

- çalbı* (Şor) ‘kutu’ (1905: III – 1891)
- çamgarak* (Kırg.) ‘baca’ (1905: III – 1940)
- çangılçak* (Tob.) ‘beşik’ (1911: IV – 192)
- çapçak* (Tel. Alt. Krm. Kaz.) (Tel.) ‘kova’; (Alt.) ‘fıçı’; (Krm. Kaz.) ‘fıçı’ (1905: III – 1927)
- çarşaf* (Osm.) ‘çarşaf’ (1905: III – 1870)
- çarşau* (Kaz.), *şarşau* ‘perde’ (1911: IV – 1870)
- çastık* (Sag. Şor) ‘yastık’ (1905: III – 1910)
- çäläk* (Tar. Osm.) ‘kova’ (1905: III – 1977)
- çältip* (Küer.) ‘beşik’ (1905: III – 1980)
- çähildäk* (Küer.) ‘beşik’ (1905: III – 1959)
- çäşmä* (Osm.) ‘çeşme; çeşme lülesi’ (1905: III – 1994)
- çığ* (Osm.) ‘çadır önündeki hasır perde’ (1905: III – 2062)
- çıkın* (Osm.) ‘küçük cüzdan, çanta’ (1905: III – 2058)
- çimıldırık* (Krm.) ‘dış perde’ (1905: III – 2103)
- çirah* (Kar. T.), *çirak* (Tar.) ‘çıra’ (1905: III – 2123)
- çimildürük* (Çağ.) ‘dış perde’ (1905: III – 2159)
- çirä* (Alt.) ‘yatak’ (1905: III – 2123)
- çişmä* (Kaz.) ‘çeşme’ (1905: III – 2152)
- çorgan* (Sag.) ‘yorgan’ (1905: III – 2019)
- dolaf* (Krm.) ‘dolap’ (1905: III – 1719)
- dolap* (Osm. Krm.) ‘Dolap: äsbap (çamaşır) dolabı’ *sofra dolabı* ‘mutfak dolabı’ (1905: III – 1719)

döşäk (Osm.) ‘döşek’ *kıl döşäk; döşäkhanä* ‘döşeklerin durduğu oda’ (1905: III – 1740)

äbdärä (Kırg.) ‘kutu’ (1893: I – 936)

äpçäk (Leb. Tob.) ‘ağaç kabuğundan yapılan küçük kutu, sepet’ (1893: I – 923)

ärkünçäk (Çağ.) ‘salıncak şeklindeki beşik’ (1893: I – 781)

göz (Çağ.) ‘koltuk’ (1899: II – 1574)

gübür (Kar. T.) ‘kutu’ (1899: II – 1651)

halı (Krm. Osm.) ‘halı’ (1899: II – 1676)

hälçä (Az.) ‘halı’ (1899: II – 1700)

iskämyä (Kaz.) ‘iskemle, oturma’ (1893: I – 1587)

kabıçak (Tel.) ‘çanta’ (1899: II – 452)

kalama (Tel.) ‘sepet’ (1899: II – 235)

kalı (Osm.) ‘büyük yünlü halı’ (1899: II – 239)

kalıca (Osm.) ‘küçük halı; çarşaf’ (1899: II – 245)

kalın (Çağ.) ‘halı’ (1899: II – 248)

kapçuk (Çağ. Uyg.) ‘cüzdan, kese’ (1899: II – 430)

kapsa (Kum.) ‘kutu’ (1899: II – 431)

kapşık (Kırg.) ‘cüzdan, kese’ (1899: II – 432)

kaplama (Osm.) ‘odayı süsleyen mobilya ve kilimler’ (1899: II – 424)

kaputs (Kum.) ‘çanta’ (1899: II – 418)

kapuzag (Çağ.) ‘örtü’ (1899: II – 418)

karauat (Tur.) ‘yatak’ (1899: II – 146)

karauş (Kırg.) ‘ayna’ (1899: II – 147)

kayırcak (Alt. Tel. Kumd.) ‘kutucuk, sandığın küçüğü’ (1899: II – 26)

käbis (Alt.) ‘kilim’ (1899: II – 1197)

kämis (Şor) ‘kilim’ (1899: II – 1210)

kerevet ‘divan’ (1899: II – 1094)

käsä (Krm. Osm.) ‘kese, cüzdan, saat veya tarak kılıfı’ (1899: II – 1159)

kiläm (Kırg.) ‘kilim’ (1899: II – 1369)

kilim (Krm. Kum. Osm. Az.) ‘Farsçadan: kilim’ (1899: II – 1373)

kimür (Çağ.) ‘yorgan, örtü’ (1899: II – 1405)

kisä (Kırg. Osm.) ‘bele bağlı talınan deri çanta’ (1899: II – 1385)

kobur (Çağ.) ‘kap, kılıf’ (1899: II – 660)

koburçak (Çağ.) ‘küçük kutu’ (1899: II – 661)

kopurcuk (Çağ.) ‘kutucuk’ (1899: II – 654)

köjägä (Şor) ‘perde’ (1899: II – 1307)

köjigä (Uyg.) ‘perde’ (1899: II – 1307)

köjögö (Tel.) ‘perde’ (1899: II – 1307)

kölbös/köbäs (Sag.) ‘kilim’ (1899: II – 1274)

körnäs (Sag.) ‘ayna’ (1899: II – 1264)

körpö (Kırg.) ‘yorgan’ (1899: II – 1266)

kutu (Krm. Osm.) ‘kutu’ (1899: II – 992)

kumta (Tob.) ‘küçük kutu’ (1899: II – 1051)

Küersi (Uyg.), *Küersü* (Osm.): (Uyg.) ‘koltuk’: “kümüş Küersi urmuş özü oturur” (KB)

(Osm.) ‘koltuk, taht’ (1899: II – 1465)

küskä (Bar.) *küskü* (Tel. Kumd.) *küsküş* (Şor) ‘ayna’ (1899: II – 1501)

maruza (Uyg.) ‘küçük kilim’ (1911: IV – 2028)

masa (Osm.) ‘masa, yemek masası’ (1911: IV – 2051)

mäjik (Tel.) ‘beşik’ (1911: IV – 2116)

mihad (Osm.) ‘yatak, döşek’ (1911: IV – 2149)

mindär (Kaz.) ‘minder, yastık’ *minder tışı* ‘yastık kılıfı’ (1911: IV – 2168)

mora (Tar.) ‘evin içindeki duvarla bitişik ocak’ (1911: IV – 2124)

morjo (Kaz.) ‘soba borusu’ (1911: IV – 2134)

musandara (Osm.) ‘dolap’ (1911: IV – 2203)

müzrük (Şor. Sag.) ‘yatak’ (1911: IV – 2226)

olarçık (Şor) ‘sandalye’ (1893: I – 1085)

olut (Kırg.) ‘sandalye, koltuk, masa, teras’ (1893: I – 1087)

olyok (Tel.) ‘huş ağacının kabuğundan yapılmış dörtgen kutu’ (1893: I – 1089)

olyogoş (Tel.) ‘küçük kutu’ (1893: I – 1089)

orgal (Sag. Koyb.) ‘yatak’ (1893: I – 1061)

orin (Alt. Tel.) ‘yatak, iskemle’ (1893: I – 1055)

orinnıg (Sag.) ‘yatak’ (1893: I – 1056)

ornak (Uyg.) ‘yatak’ (1893: I – 1062)

ornuk (Uyg.) ‘yatak’ (1893: I – 1064)

orunduk (Kırg.) ‘iskemle, sandalye’; (Kar. L.) ‘yatak’; *muna orunduğu anın tãmir orunduk* ‘işte yatağı onun, demir yatak’ (1893: I – 1058)

otturguş (Tel. Kumd. Leb. Şor.) ‘sandalye, oturma’ (1893: I – 1119)

otturçak (Leb. Şor.) ‘küçük oturma’ (1893: I – 1119)

oturak (Çağ.Krm.Osm.) ‘iskemle, oturulan yer’ (1893: I – 1108)

pancur (Osm.) ‘ahşap stor’ (1911: IV – 1143)

pandıñ (Uyg.) ‘oturgu, sandalye’ (1911: IV – 1142)

paran (Koyb. Sag.) ‘adırda sandıkların durduğu raf’ (1911: IV – 1148)

paravan (Osm.) ‘Fransızcadan: stor, perde’ (1911: IV – 1151)

pzik (Koyb. Sağ. Ka), *pjik* ‘beşik’ (1911: IV – 1255)

poko (Tel. Alt.) ‘boha; yastık; makara’ (1911: IV – 1264)

postk (ağ.) ‘ynl yorgan’ (1911: IV – 1291)

pozaga (Bar. Şor) ‘eşik’ (1911: IV – 1293)

pby (Şor) ‘beşik’ (1911: IV – 1306)

salgicak (ağ.) ‘salıncak’ (1911: IV – 365)

salıncak (Osm.) ‘salıncak, beşik, duvar salıncacı’ (1911: IV – 357)

sandık (Osm. Krm. Kaz. Kırg.) ‘kutu: sandık sepet’; (Osm.) ‘kasa’ (1911: IV – 306)

sbt (Az.) ‘sepet’ (1911: IV – 498)

sc (Osm.) ‘sandalye’ (1911: IV – 487)

sdir (Osm.) ‘sedir’ (1911: IV – 485)

selbk (Sag. Koyb.) ‘salıncak’ (1911: IV – 482)

sl (Osm. Krm.) ‘sepet’ (1911: IV – 478)

slnjŐ (Şor) ‘salıncak’ (1911: IV – 479)

slmncik (Tel.) ‘salıncak’ (1911: IV – 483)

spt (Osm. Krm.) ‘sepet’ (1911: IV – 495)

srgi (ağ.) ‘zerine yemekler koyulan kilim; (Osm.) asker maaŐı serilen kilim’ (1911: IV – 466)

sir (Sag.) ‘yatak, koltuk, kanape’ (1911: IV – 701)

sırgan (Şor) ‘yorgan’ (1911: IV – 644)

- sıstık* (Soy.) ‘yatak’ (1911: IV – 662)
- sofra* (Osm. Krm.) ‘üzerine yemekler koyulmuş masa; sofraya bezi; sofraya takımı’ *sufra* (Kum.)
- ‘sofraya; baca (Codex Cumanicus’da)’ (1911: IV – 790)
- sölgö* (Kaz.) ‘havlu’ (1911: IV – 600)
- sörü* (Kaz. Bdg.) ‘yastık kılıfı’ (1911: IV – 598)
- suluk* (Kırg.) ‘el havlusu’ (1911: IV – 776)
- sumat* (Osm.) ‘yemek masası’ (1911: IV – 793)
- şalça* (Özb.) ‘kilim, yün döşeme’ (1911: IV – 966)
- şayan* (Çağ.) ‘yemek masası’ (1911: IV – 945)
- şiltä* (Osm.) ‘küçük yastık’ (1911: IV – 1079)
- tangas* (Kırg.) ‘sandalye, koltuk’ (1905: III – 818)
- tastamal* (Bar. Tob. Kaz.) ‘masa örtüsü; havlu’ (1905: III – 923)
- tekşä* (Kırg.) ‘kutu’ (1905: III – 1025)
- tırapıza* (Osm.) ‘Yunancadan: dörtgen masa, alafrağa masa (tırapıza bezi, tırapıza takımı)’ (1905: III – 1322)
- tirki* (Krm.) = *tärki* ‘masa’ (1905: III – 1373)
- tostok* (Tel.) ‘kutu’ (1905: III – 1211)
- toştı* (Çağ.) ‘Orta Asya evlerinde abdest almak için kullanılan taş leğen’ (1905: III – 1219)
- tüşäk* (Kaz. Tob.) ‘Döşek’ *tüşäk yayası* (Kaz.) ‘çarşaf’ (1905: III – 1589)
- tüşkän* (Çağ.) ‘hamam sobası’ (1905: III – 1591)
- urındık* (Kaz.) ‘sandalye’; *kanatlı urındık* ‘koltuk’ (1893: I – 1656)

ustal (Kumd.) ‘masa’ (Rus: “stol”) (1893: I – 1751)

ustalak (Kumd.) ‘iskemle’ (1893: I – 1751)

üldürük (Kırg.) ‘kulübe içindeki çamaşır asıp kurutmak için sırk’ (1893: I – 1860)

yamunçı (Alt. Tel.) ‘yorgan’ (1905: III – 308)

yancık (Osm.) ‘eyere bağlanan torba (çanta)’ (1905: III – 97)

yançık (Tel. Alt. Kumd. Kaz.): (Alt.) ‘elbise kenarına dikilen torba’; (Kumb. Kaz.) ‘kese’; *akça yançığı* (Kaz.) ‘para kesesi’ (1905: III – 96)

yançuk (Tar. Çağ.) ‘küçük cep, torba (yanda taşınır)’ (1905: III – 97)

yatacı (Krm.) ‘yatak’ (1905: III – 200)

yatak (Krm. Az. Tob. Osm.), *yatag* (Çağ.) ‘yatak’ (1905: III – 198)

yatakana (Kırg.) ‘yatak’ (1905: III – 199)

yataklık (Osm.) ‘yatak; yatak yapmak için malzeme; yorganlar için dolap’ (1905: III – 199)

yatkak (Uyg.) ‘yatak’ (1905: III – 204)

yapkiç (Kaz.) ‘kapak’; *täräzä yapkiçi* ‘pencere kanadı’; *alda yapkiç* ‘önlük’ (1905: III – 264)

yapku (Çağ.) ‘perde’ (1905: III – 267)

yapuk (Çağ.) ‘örtü, örtülü’ (1905: III – 266)

yopuk (Tar.) ‘örtü, gizem’ (1905: III – 444)

yorgan (Koyb. Kaç.) ‘yorgan, örtü’ (1905: III – 425)

yorgan (Krm. Osm. Az.) ‘yorgan: yazma yorgan’ (1905: III – 425)

yōtkan (Tar.), *yurtkan* ‘yorgan’ (1905: III – 440)

yurkan (Çağ. Tel.) ‘yorgan’ (1905: III – 548)

yurgan (Kaz.) ‘yorgan’ (1905: III – 548)

yurgan (Alt. Kum.) ‘yorgan’ (1905: III – 548)

yüglük (Küer.) ‘kutu’ (1905: III – 596)

zilice (Çağ.) ‘kilim’ (1911: IV – 916)

Temizlik Araç ve Gereçlerini Karşıllayan Kelimeler

çübräk (Tel.) ‘havlu’ (1905: III – 2203)

muri (Çağ.) ‘oluk, su borusu, soba borusu’ (1911: IV – 2193)

yalmur (Alt.Tel.) ‘süpürge’ (1905: III – 190)

yaulık (Kaz. Küer.) ‘havlu’; *aş yauluğu* ‘masa bezi’ (1905: III – 14)

Ev ve Çadır İnşaatındaki Yapı Malzemelerini Karşıllayan Kelimeler

akçup (Çağ.), *ahtap* (Osm.) ‘ince beyaz tomruk, ahşap ev’ (1893: I – 124)

ak kîs (Kırg.) ‘beyaz keçe’ (1893: I – 92)

ak pös (Tel.) ‘kâğıt kumaş’ (1893: I – 92)

akşar (Kaz.) ‘sıva, kireç’ (*öyöñnön akşarı töşöp bitti* ‘evinin sıvası döküldü’) (1893: I – 128)

alçı (Osm.) ‘kaymaktaşı’ (1893: I – 425)

arkalık (Tob.) ‘çatıdaki çapraz tomruk’ (1893: I – 290)

badana (Osm. Krm.) ‘kireç’ (1911: IV – 1517)

bagam (Çağ.) ‘duvardaki ahşap direk’ (1911: IV – 1449)

basrug (Çağ.) ‘çadır direği’ (1911: IV – 1535)

bora (Çağ.) ‘hasır’ (1911: IV – 1662)

bō (Tar.) = bor ‘kireç’; *ak bō* ‘kireç, badana’ (1911: IV – 1639)

bōri (Tar.) ‘saz hasırı’ (1911: IV – 1663)

capsar (Kırg.) ‘kırmızı kumaşla kaplanmış ve çatı sırtıklarıyla üst kaplama arasına koyulan keçe’ (1911: IV – 56)

çalın (Çağ.) ‘kerpiç’ (1905: III – 1884)

çarşap (Kaz. Bdg.) ‘kireç’ (1905: III – 1975)

çıpta (Kaz.) ‘hasır’ (1905: III – 2058)

diräk (Osm.) ‘direk’; *orta direği* ‘çatıyı destekleyen direk; mermer direk, çadır direği’ (1905: III – 17)

dugla (Osm.) ‘tuğla’ (1905: III – 1785)

dügäç (Çağ.) ‘direk’ (1905: III – 1801)

ärkinä (Çağ.) ‘çadırın tepesindeki ahşap halka’ (Şeyh Süleyman: “Alçukın, kibitkanın baş tarafında olan çub”) (1893: I – 781)

giz (Osm.) ‘keçe’ (1899: II – 1624)

hari (Çağ.) ‘düz çatıyı destekleyen esas sırtıklar’ (1899: II – 1670)

igän (Kırg.) ‘çadırın yukarı deliğindeki daire’ (1893: I – 1425)

karaçı (Kaç. Koyb. Sag. Şor.) ‘çadırın borusu (duman çıktığı boru)’ (1899: II – 161)

kazık (Tel. Alt. Leb. Kırg. Kaz.) ‘kazık, direk’; ‘çadır kazıkları’ (Osm.), *kazıgaş* (Tel.) ‘küçük kazık’ (1899: II – 374)

kazuk (Uyg. Çağ.) ‘kazık, direk’ (1899: II – 383)

käça (Osm. Çağ.), *kiçä* (Osm. Az.) ‘keçe, keçe kilim’; *tiftik keçe* ‘en iyi keçe cinsi’ (1899: II – 1144)

keremit (Osm.) ‘keremit’ (1899: II – 1095)

kıgız (Osm.) ‘keçe’ (1899: II – 707)

kigiz (Tar. Çağ.) ‘keçe’ (1899: II – 1341)

kirbiç (Kaz.) ‘kerpiç’ (1899: II – 1366)

kirpiç (Kaz.) ‘kerpiç’ (1899: II – 1366)

kirpiç (Osm.) ‘kerpiç’; *sanduk kirpici* ‘temel taşı’ (1899: II – 1365)

kis (Alt. Tel. Şor. Leb. Küer.) ‘keçe’; *ak kis* ‘beyaz keçe’ (1899: II – 1385)

kiyiz (Kar. L.T.) ‘keçe’ (1899: II – 1344)

koğuş (Osm.) ‘büyük destek tahtası, döşeme tahtası’ (1899: II – 519)

Küergä (Çağ.) ‘oda duvarlarını süsleyen ipek kumaş; çadır duvarlarının çubukları’ (1899: II – 1460)

pahsa (Özb. Çağ. Osm.) ‘bitmemiş duvar (çamurdan duvar), kerpiç’ (1911: IV – 1138)

pençireniñ aynesi (Tar.) ‘pencere camı’ (1893: I – 18)

purya (Krm.) ‘hasır’ (1911: IV – 1369)

sapıg (Çağ.) ‘hasır’ (1911: IV – 406)

saylag (Şor) ‘çatı temelini oluşturan ağaç kabukları’ (1911: IV – 228)

saganak (Kırg.) ‘çadır parmaklıklarını (kerege’yi) oluşturan dayakların uçları’ (1911: IV – 262)

sayaş (Leb.) ‘çatı temelini oluşturan ağaç kabuğu ve çalı çırpı’ (1911: IV – 290)

säbä (Tub. Leb.) ‘hasır’ (1911: IV – 498)

setpär (Kırg.) ‘hasır’ (1911: IV – 1012)

sıran (Tel.) ‘çadırın esas altı sıriklarından biri’ (1911: IV – 639)

sırık (Alt. Tel. Leb. Kırg. Osm. Krm.) ‘sırık’; *üy sıriği* (Kırg.) ‘çatı keçesine direk, çamaşır sıriği’ (Osm.) (1911: IV – 640)

sıva (Osm.) ‘sıva, badana’ (1911: IV – 672)

sukma (Çağ.) ‘direk, kazık’ (1911: IV – 755)

şanjarak (Kırg.) ‘çadır bacasının ahşap halkası’ (1911: IV – 942)

şibak (Çağ.) ‘çatı kaplamak için ince esnek dallar ve saman; çatı kenarı’ (1911: IV – 1088)

taban (Osm. Krm. Şor, Leb. Sayg. Koyb. Kaç. Küer. Kum. Kaz. Kırg. Kar. L.T.) ‘bir şeyin alt kısmı’ (1905: III – 964)

täbūr (Tel.) ‘yurt sırıklarının üzerindeki keçe: täbūr yäk’ (1905: III – 1123)

tägämät (Bar.) *takämät* ‘keçe kilimi’ (1905: III – 1030)

tekämät (Kırg.) ‘süslenmiş keçe’ (1905: III – 1019)

tänäf (Osm.) ‘Arapçadan çadırı sabitlemeye yarayan ip’ (1905: III – 1054)

togurluk (Çağ.) ‘kulübeyi üstten örten keçe’ (1905: III – 1164)

torlug (Çağ.) ‘küçük çadırı örten örtü’ (1905: III – 1187)

tötögö (Kırg.) ‘çadır çatısının alt kısmına dikilen keçe parçaları’ (1905: III – 1263)

turga (Tel.) ‘çadır parmaklıkları üzerindeki keçe’ (1905: III – 1457)

turluk (Kırg.) ‘kulübenin alt kısımlarını kaplayan keçe’ (1905: III – 1460)

tuvurlug (Çağ.) ‘çadır keçesi’ (1905: III – 1516)

tübürük (Çağ.) ‘odanın içinde tavanı destekleyen direk’ (1905: III – 1599)

uğlap (Kaz., Rusça: “ohlup”) ‘çatıya direk olan tomruk’ (1893: I – 1623)

Komşu ve Misafir ile İlgili Kelimeler

ayildaş (Tel. Alt. Leb.) ‘komşu’ (1893: I – 42)

konuşluk (Osm.) ‘iyi ilişkiler’ (1899: II – 543)

koşna (Tar.) ‘komşu, evdeş’ (1899: II – 643)

koşnu (Uyg.) ‘komşu’ (*yakın koşnu aşnu aş ätsä saña* (KB) ‘yakın komşu önce aş yapsa sana’) (1899: II – 644)

ayılçı (Alt.Tel.) ‘konuk, misafir’ (1893: I – 43)

ayıldı (Bar.) ‘konaklamaya seven kişi’ (1893: I – 43)

aulıı (Kırg.) *alçı* (Sag.), *ailçı* (Alt.) ‘ziyaretçi, misafir’
(1893: I – 78)

kunak (Kaz.) ‘misafir’ (*kunak öyö* ‘misafirhane’, *kunak munçası* ‘misafir hamamı’)
(1899: II – 909)

musapır (Bar. Trkm.) ‘misafir’ (1911: IV – 2203)

musafir (Osm. Çağ.) ‘misafir, Tănri musafiri’ (1911: IV – 2203)

konak (Bar. Kırg. Şor. Kum.) ‘misafir’ (Kırg.) (1899: II – 537)

konaklık (Kum. Osm. Kum.) ‘misafirperverlik’ (1899: II – 537)

konağ (Çağ.) ‘misafir’ (1899: II – 538)

konah (Kar. L. T.) ‘misafir’ (1899: II – 538)

konuk (Uyg. Osm. Çağ.) ‘misafir’ (1899: II – 540)

Ek 3: Görseller⁴⁶

AZERBAYCAN TÜRKLERİNE AİT EVİN İÇİ

KIRIM TATAR TÜRKLERİNE AİT EVİN İÇİ

⁴⁶ Resimlerin bazıları fotoğraf makinesiyle çekilmiştir, birçoğu da <http://hrenovina.net/1289> (10 Eylül 2011) sitesinden alınmıştır.

KIRIM TATAR TÜRKLERİNE AİT EVİN İÇİ

KIRIM TATAR TÜRKLERİ GELENEKSEL MUTFAĞI

TÜRKMEN TÜRKLERİ ÇADIRININ İÇİ

BAŞKURT TÜRKLERİNE AİT ÇADIR

BAŞKURT TÜRKLERİ EVİNİN İÇİ

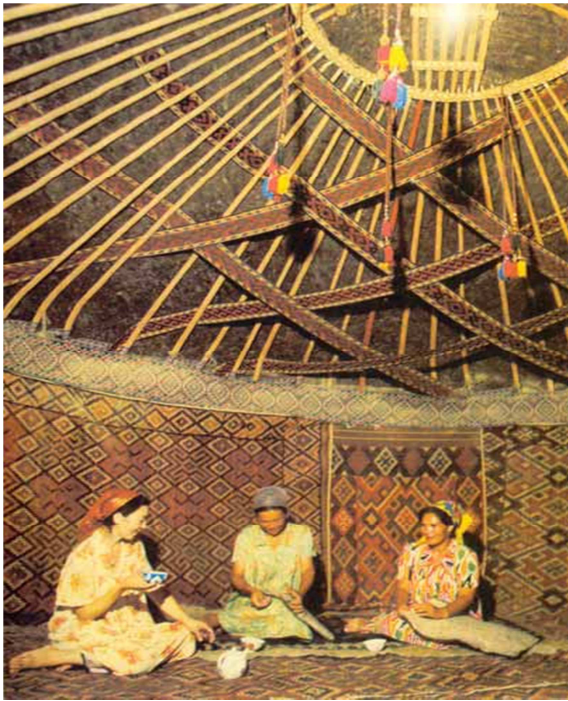
BAŞKURT TÜRKLERİNE AİT EVLER

KARAİM TÜRKLERİNE AİT TARİHÎ EV

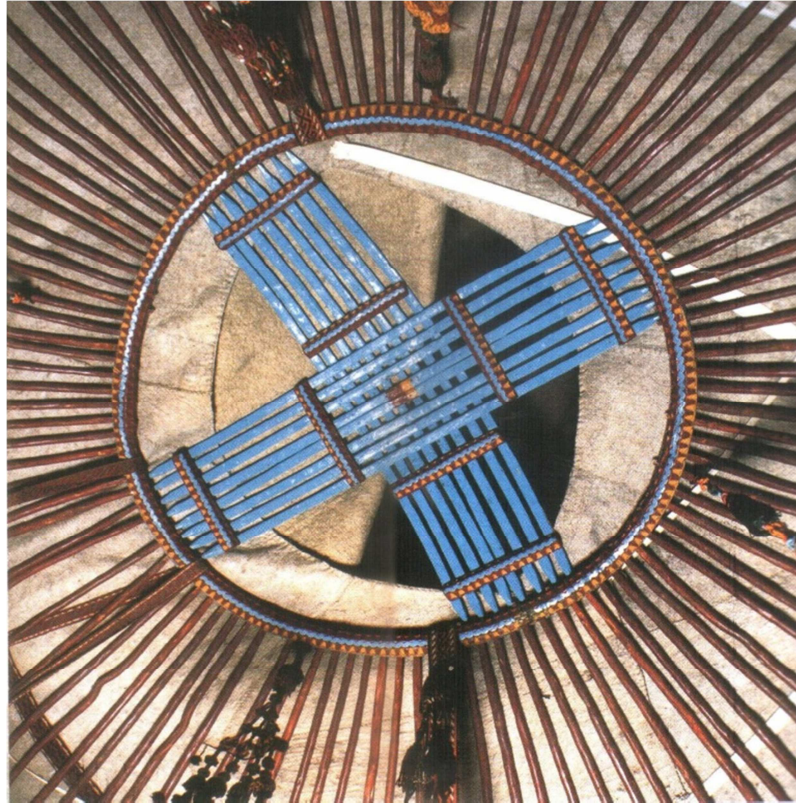
KARAKALPAK TÜRKLERİNE AİT ÇADIR

KAZAK TÜRKLERİNE AİT ÇADIR

KAZAK ÇADIRININ TEPESİ

KAZAK TÜRKLERİNE AİT SANDIK VE YÜKLÜK

KAZAK TÜRKLERİNE AİT BEŞİKLER

KAZAK TÜRKLERİ ÇADIRININ KAPISI

KIRGIZ TÜRKLERİNE AİT KEÇE ÇADIRI

FAKİR KIRGIZ TÜRKÜNÜN KEÇE ÇADIRI

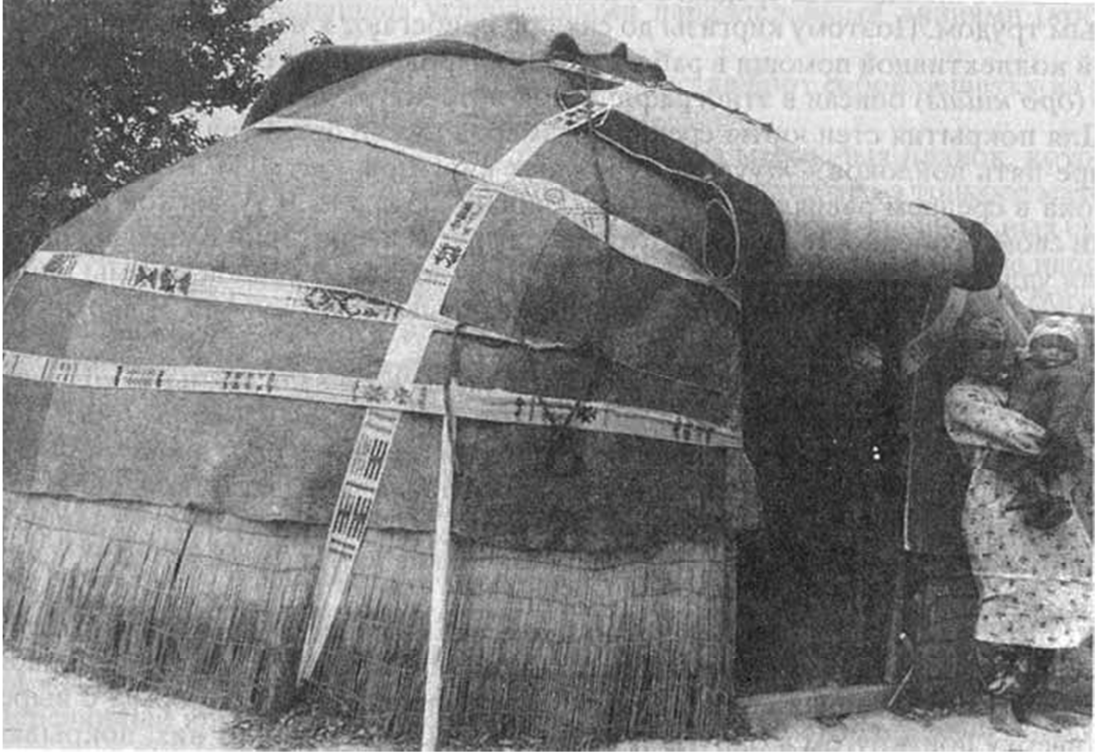
KABA YAPILMIŞ BİR KIRGIZ KEÇE ADIRI

ZENGİN VE SÜSLÜ KIRGIZ KEÇE ADIRI

Keçe kenarlarının yıpranmaması için kalın iple işleniyordu. Zenginler çadırlarını iki kat keçe ile örterlerdi, dışını ise kurdelelerle süslerlerdi.

Çağımızda branda ile örtülmüş çadırlar da vardır

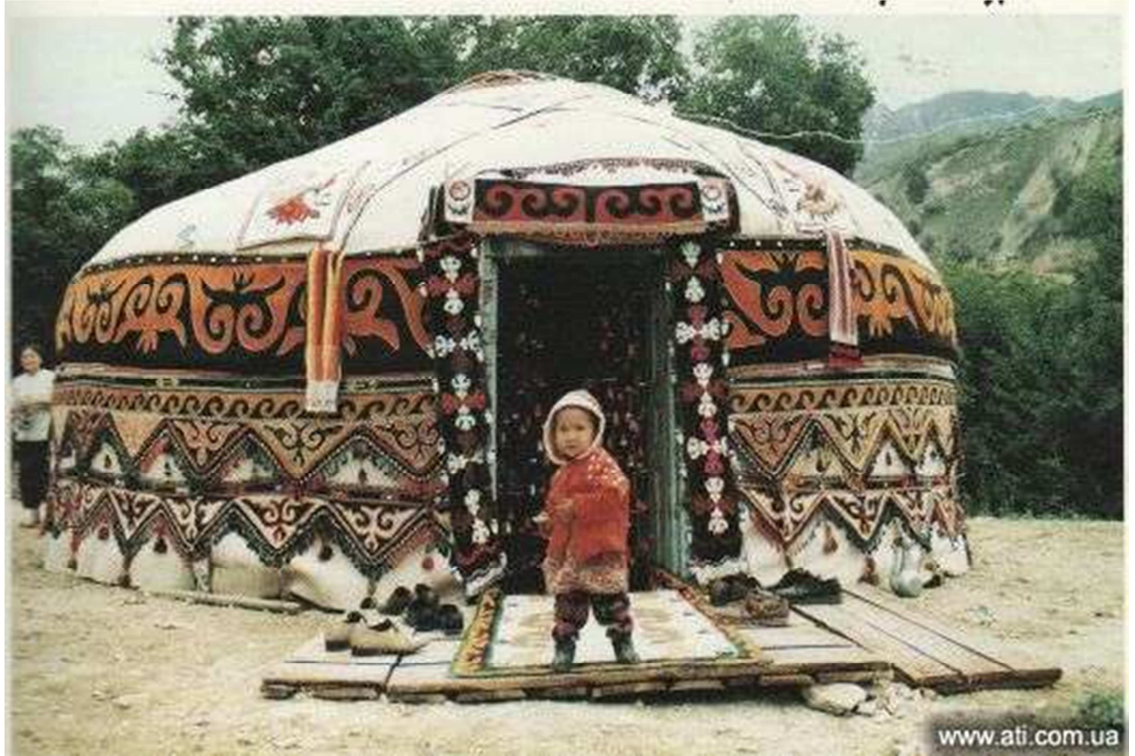

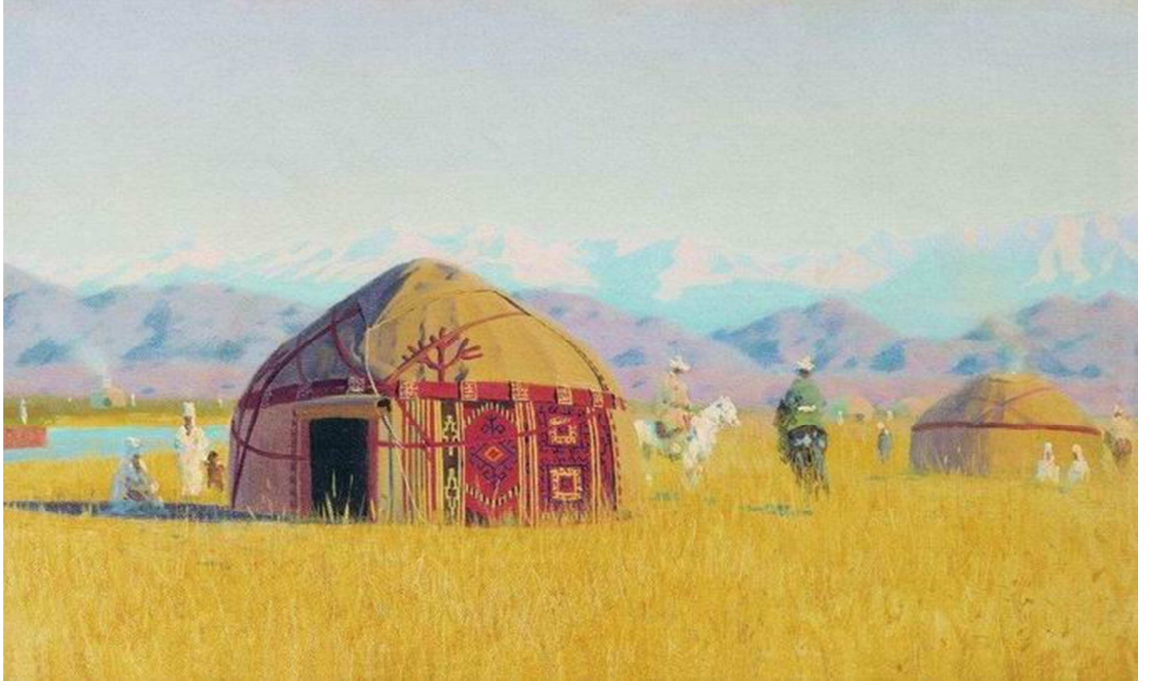
Bazen çadırlarda ısıtma ve sağlamlaştırma amaçlı hasır da kullanılır. Sıcak havalarda ise keçe tamamen çıkartılıp çadır parmaklıkları sadece hasır ile örtülür. Keçe, ise hasır üstüne örtülür. Keçe üstten hasırla dikilebilir.

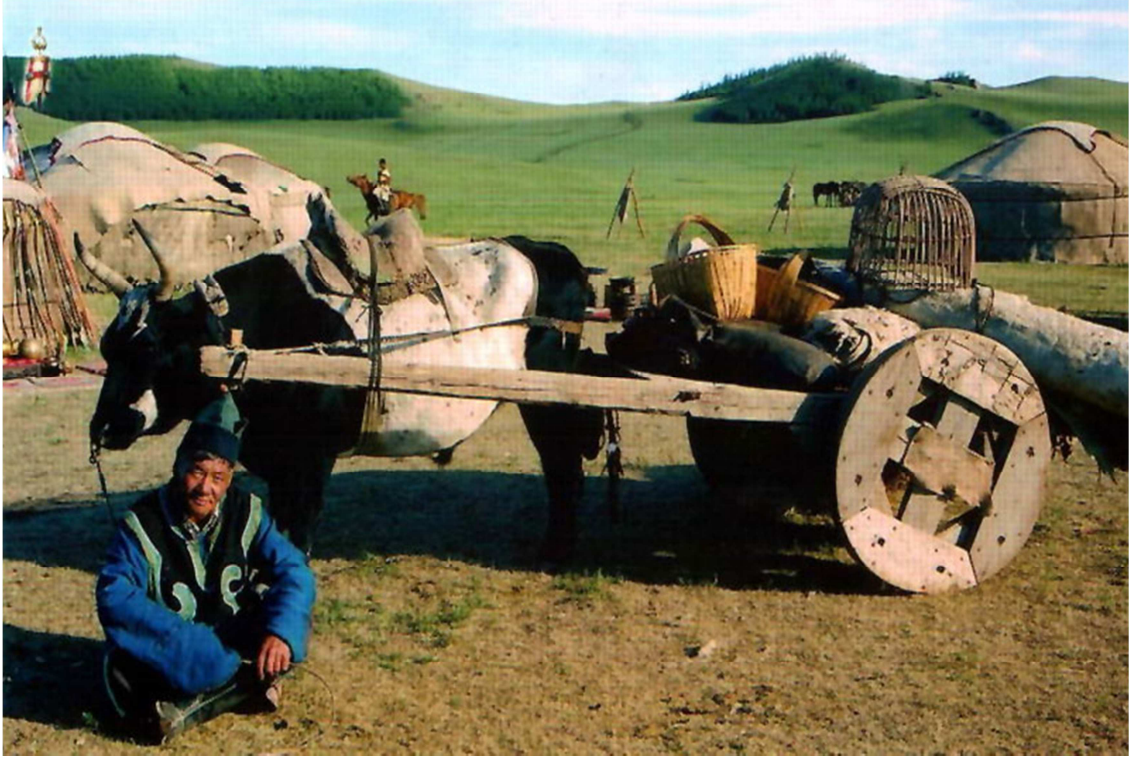

Bayramda çadırı üstten halılar serip süslerler. Ya da güzel havalarda zengin çadırı da bu şekil örtülür.

Sökülmüş halde orta büyüklükteki bir çadır yaklaşık 250 kilodur ve kolayca hayvanlarla çekilen arabada taşınır.

Zenginler çadırlarını, hiç sökmeden kurulmuş halde arabalarla taşırlardı.

Cengiz han çadırı böyle imiş:

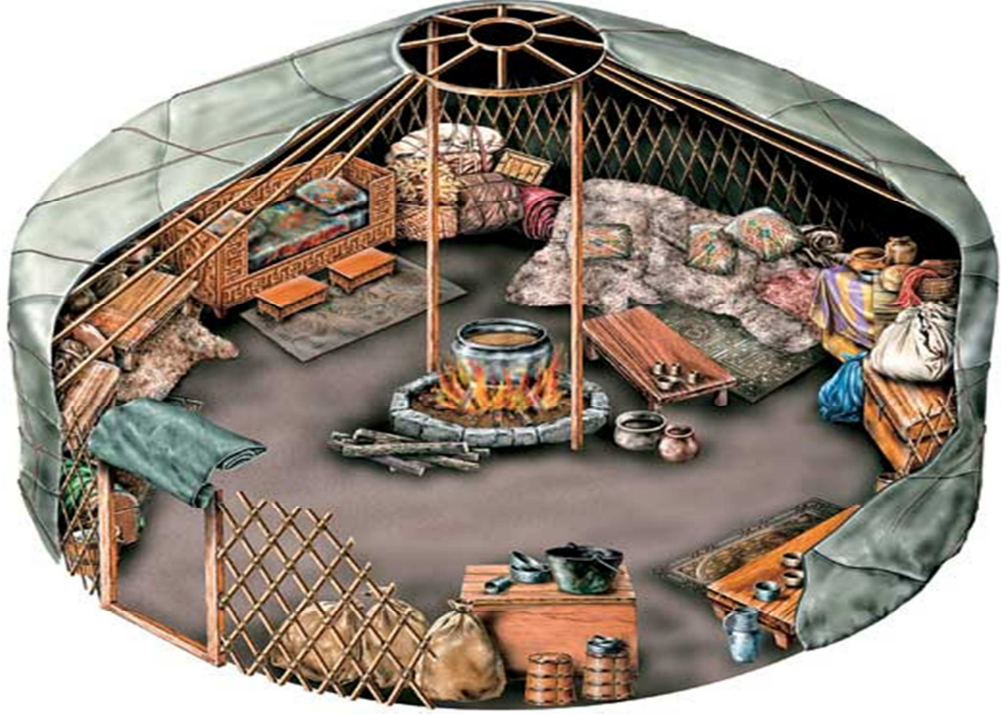
İki yetişkin insan bir çadırı 1-2 saat içinde kurabilir. Önce iskeletin bileşenleri olan keregeleri daire şeklinde konur ve biri birine bağlanır. İki parmaklık arasında kapı çerçevesi (esik) konur ve sabitleştirilir. Sonra çatal uçlu özel bir sırık aracılığıyla çadır kaldırılır ve 3-4 kısa sırık (uuk) ile çadırın üst kısmı (tündük, şanırak) sabitleştirilir. Şanıraktan duman çıkar, güneş ışığı girer, yağmur yağdığı zaman şanırak kapakla kapatılır. Şanırak şöyledir:

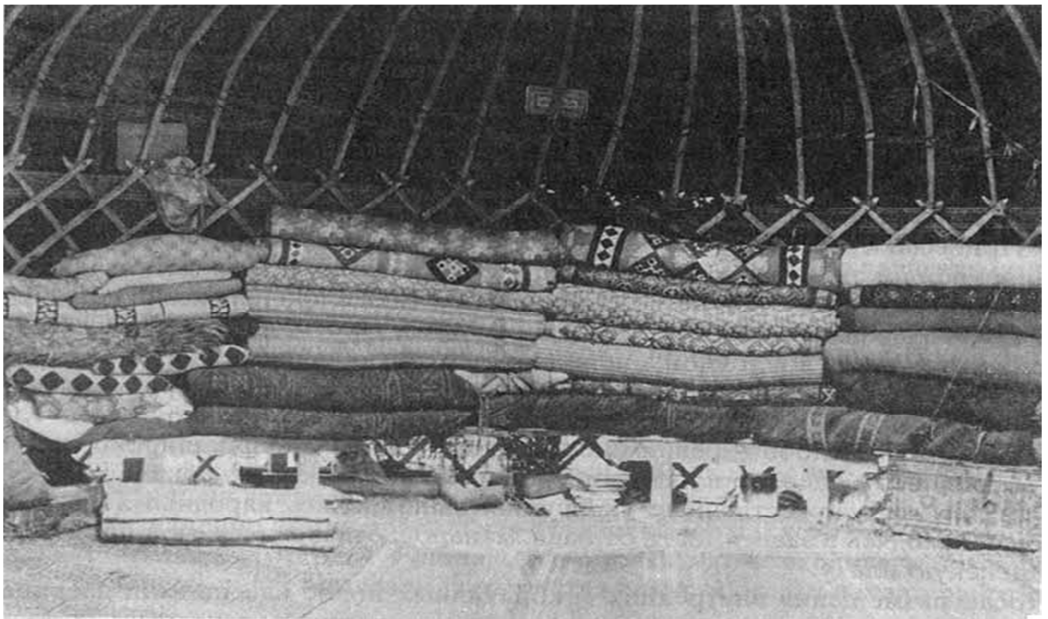
Sonra şanırak'a diğer sırıkların uçları bağlanır ve sabitleştirilir. Şanırak'ın *güneş*, *gökyüzü ortası*, *evin ortası* ve *yukarısı* gibi sembolik anlamları vardır. Kazak Türkleri şanırak'ı armasına, Kırgız Türkleri ise bayrağına koymuşlardır.

Türk boyları, çadır iskeletini iplerle, kurdelelerle kuşatırlar, sonra da keçe ile örterler. Çadırın içi farklı Türk boylarında değişik şekillerde düzenlenirdi. Ama yine de temel ortak noktaları da vardı. Örneğin, zemin hep topraktandı; ama bazen ahşap döşeme de yapılırdı. Yere keçe döşenir, üstüne halı ve/veya hayvan postu serilir. Duvarlara kilim ve kadife asılırdı.

Ateşi çadırın ortasında yakarlardı. Girişin tam karşısında, ocak arkasındaki yer başköşe (~tör) sayılırdı, aynı zamanda bu aile reisinin yeri idi. Tör'ün temeli geniş bir tahtaydı, bir ucunda keçe, halı, yorgan-döşek, yastık ve hayvan postları bulunurdu. Kırgız Türkleri, buna **cük** derlerdi.

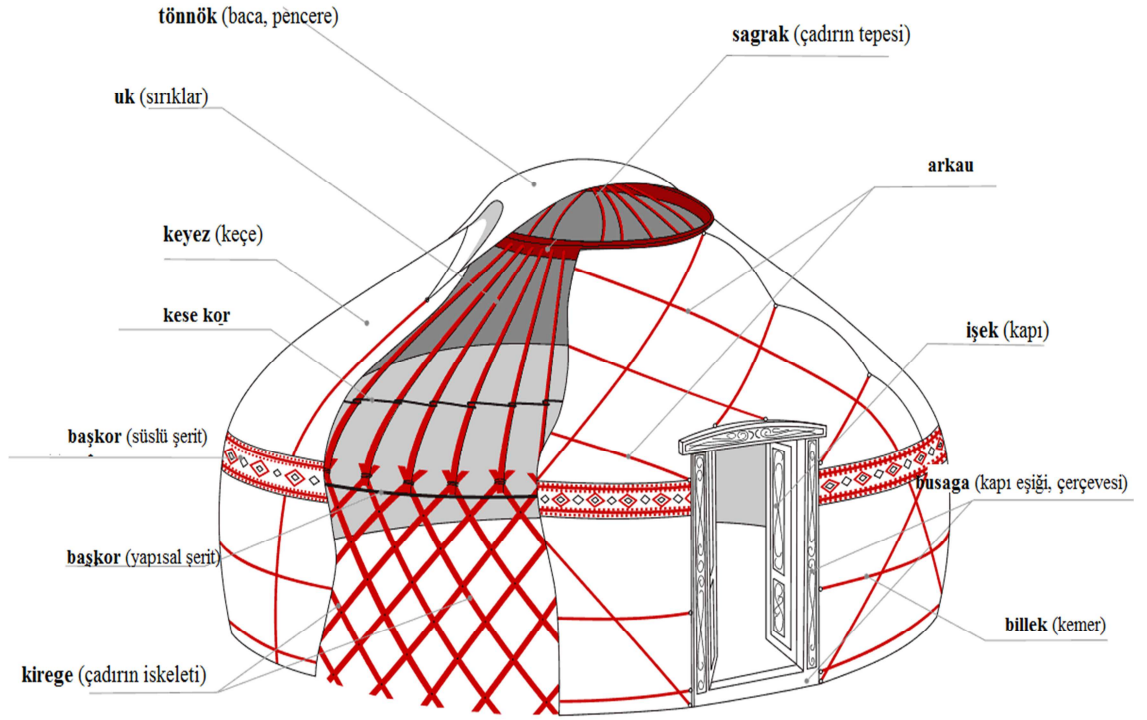
Türk halkları kuzey ve batıya göç ettikçe göçebe hayvancılığı ahır hayvancılığına (hatta tarıma) değişir. Geleneksel çadır evleri de zamanla evrim geçirmeye başlamıştır. Örneğin resimde Buryatların sabit temeli olan çadır vardır.

ÇADIR KURULUMU

KIRGIZ ÇADIRININ YAPISI

BİR ÇADIRIN İÇİ

TATAR TÜRKLERİNE AİT ESKİ EV

ÖZBEK ÇADIRI

UYGUR TÜRKLERİNE AİT EV

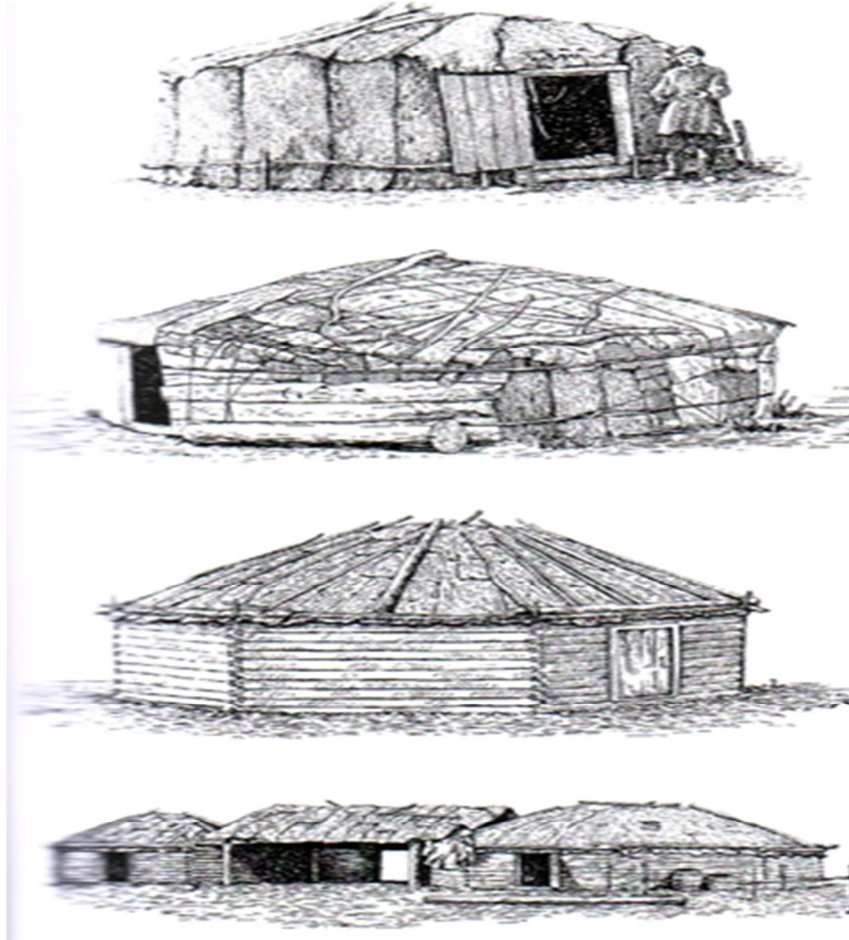
ALTAY TÜRKLERİNE AİT ÇADIR

ALTAY TÜRKLERİNE AİT EV

HAKAS TÜRKLERİNE AİT ÇADIRLAR

TUVA TÜRKLERİNE AİT ÇADIR

TUVA TÜRKLERİNE AİT ÇADIRIN İÇİ

YAKUT TÜRKLERİNİN GELENEKSEL KIŞLIK EVİ

Kışlık evi olan **diye** kalın tomruklu dörtgen bir iskelet bazında inşa edilirdi ve kalın tomruklara ince tahtalar yaslanırdı. Üstünden kil veya gübre ile sıvanır ve toprak serpilirdi. Bazen bu tip evlere de *yurta* denirdi.

ÖZGEÇMİŞ

13.02.1986 Özbekistan'ın Andijan ili Şehrihan'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Kırım'da Simferopol bölgesi Denisovskaya okulunda tamamladı. 2002 yılında V.I. Vernadsky Tavriya Milli Üniversitesi Kırım Tatar ve Doğu Dilleri Fakültesi'ne girdi. 2006 yılında Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı bölümünden iyi bir dereceyle mezun oldu. 2007 yılında Kırım Tatar Edebiyatı dalında öğretim üyesi Ayşe Kokiyeva yönetiminde hazırladığı “Cafer Seydahmet Kırımernin ayatıy mevamı (icatkarnın publitsistikası ve küçük şekildeki nesirciligi misalinde)” teziyle yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında doktora eğitimine başladı.